РЕПУБЛИКА СРБИЈА
О П Ш Т И Н А К Њ А Ж Е В А Ц

П Р О С Т О Р Н И П Л А Н О П Ш Т И Н Е К Њ А Ж Е В А Ц

Просторни план општине Књажевац се састоји из текстуалног дела и графичких приказа.

Текстуални део Просторног плана је објављен у Службеном листу општине Књажевац бр. 9/1, од 5 децембра 2011. године, и садржи: полазне основе за израду плана, планска решења за заштиту, уређење, коришћење и развој природних система и ресурса (пољопривредног земљишта, шума и шумског земљишта, вода и минералних сировина); просторни развој и дистрибуцију становништва, насеља и јавних служби и привредних делатности; развој туризма, организацију и уређење туристичких и рекреативних простора; просторни развој саобраћаја и инфраструктурних система (саобраћајних, водопривредних, енергетских, телекомуникационих и комуналних); заштиту животне средине, предела, природних и непокретних културних добара и организација простора у случају ванредних ситуација; намену простора, правила уређења и грађења; и имплементацију Просторног плана.

Графички прикази (реферални карте и шематски прикази уређења насеља) израђени су у размери 1:50000 и то: Референална карта 1. Намена простора; Референална карта 2. Мрежа насеља и инфраструктурни системи; Референална карта 3. Туризам и заштита простора; и Референална карта 4. Спровођење Просторног плана); односно у размери 1:25000 за шематске приказе уређења насеља.

Саставни део Документационе основе Просторног плана је и Извештај о Стратешкој процени утицаја на животну средину.

I ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

1. ОБУХВАТ И ОПИС ГРАНИЦА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

Подручје Просторног плана обухвата целу територију општине Књажевац површине 1.202 km^2 (четврта по величини у Републици) у њеним административним границама. Општина се налази у источном делу Републике Србије, у Тимочкој крајини и припада Зајечарском управном округу. Састоји се од 86 насеља, распоређених у 85 катастарских општина и организованих у 76 месних заједница, односно 14 месних канцеларија. Број становника износио је, по Попису из 2002. године око 37.100 становника. Густина насељености била је око 31 ст/km^2, што је знатно испод републичког просека (око 95 ст/km^2). Према првим резултатима Пописа из 2011. у општини је 2011. године живело око 30.902 становника.

У административном погледу Општина се граничи са градом Зајечаром на северу, општинама Пирот и Бела Паланка на југоистоку, општином Сврљиг на југозападу, општином Сокобања на западу и општином Бољевац на северозападу. Источна границе Општине је административна граница са Републиком Бугарском, чланицом Европске уније.

Подручје општине захвата горњи део сливног подручја Белог Тимока, са изворишима Сврљишког и Трговишког Тимока. На северу обухвата јужне обронке Тупижнице (Глоговачки врх 1.160 m н.в.), истоку и југоистоку обронке Старе планине (до 2.070 m н.в.), а у централном делу северне обронке Тресибабе (до 786 m н.в.). Подручјем Општине доминира књажевачка котлина, која опредељује главни саобраћајни правац (коридор државног пута I реда бр. 25) и отвара је са северне стране, ка Зајечару, док је долином Сврљишког Тимока повезана са Нишем, а долином Трговишког Тимока са Пиротом. Дисецираност рељефа је изражена, са надморским висинама од око 170 m н.в., код Минићева, до око 2.070 m н.в. на Старој планини (у близини Миџора). Учешће површина надморских висина већих од 600 m н.в. је знатно, и износи око 592 km^2, односно готово 50% територије Општине.

Северна граница општине, полазећи од врха Тупижнице (Глоговачки врх 1.160 m н.в.) спушта се ка долини Белог Тимока, прелази државни пута I реда бр. 25 између Минићева и Селачке (град Зајечар), а потом се пење ка обронцима Старе планине, до гребена, односно границе са Републиком Бугарском, код локалитета Радино лице. Источна граница се протеже гребеном Старе планине, односно државном границом са Републиком Бугарском до превоја између врхова Миџор (2.168 m н.в.) и коте 1917 m н.в., у близини локалитета Три кладенца. Јужна/југозападна граница се спушта обронцима Старе планине од Три кладенца, преко Прилепског врха (1.906 m н.в.), Жаркове чуке (1.848 m н.в.), Бабиног Зуба (1.757 m н.в.), и Брезовичке чуке (1.281 m н.в.), ка долини Стањиначке реке, потом се пење и наставља обронцима и гребеном Тресибабе, спушта се у долину Сврљишког Тимока, а одатле скреће ка истоку и пење се уз падине Девице. Западна граница општине пружа се обронцима Девице, преко Ракинца (546 m н.в.), Дебелог рта (896 m н.в.), превоја Конђил (663 m н.в.), Тумбе (912 m н.в.), Шиљка (1.070 m н.в.), Слемена (1.099 m н.в.), локалитета Зервин камен, Влашког дела (713 m н.в.), Свињарника (664 m н.в.) и поново се пење уз Тупижницу до Глоговачког врха.

2. ОБАВЕЗЕ, УСЛОВИ И СМЕРНИЦЕ ИЗ СТРАТЕШКИХ ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА И ДРУГИХ РАЗВОЈНИХ ДОКУМЕНАТА

2.1. ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ

2.1.1. Просторни план Републике Србије

(„Сл. гл. РС“, број 88/10)

Просторним планом Републике Србије предвиђена је децентрализација и регионални развој, на нивоу функционално – економских региона и области, као и дефинисање подстицајних посебних програма и пројеката за подручја са посебним развојним проблемима (неразвијена, изолована, слабије приступачна), у које спада и општина Књажевац. Примарно је јачање саобраћајних и инфраструктурних веза, као и развој пројеката у области привреде, саобраћаја, енергетике, туризма и др. Коришћење, уређење и заштита општине Књажевац ће захтевати озбиљну и систематску организацију на регионалном нивоу, покретање већих развојних пројеката уз неопходно умрежавање општина око већих урбаних центара. Са становишта просторне

дистрибуције и организације пољопривреде, општина Књажевац има хетерогене карактеристике у агроеколошком и социоекономском погледу, ниску густину насељености, негативне демографске тенденције, неразвијену инфраструктуру и високе стопе руралног сиромаштва и незапослености. Развојни правац пољопривреде се огледа у производњи хране високе биолошке вредности и/или познатог географског порекла у системима органске, интегралне и традиционалне пољопривреде, паралелено са активностима на одрживом управљању и заштити природних ресурса и развоју локалних прерађивачких капацитета и других пратећих делатности. Мрежа урбаних насеља указује на приоритетну улогу Зајечара али и на могућу већу улогу Књажевца у случају његове јасније привредне оријентације усмерене ка модернијим облицима одрживе индустријске производње (уз реализацију опремљених зона и паркова), туризму и другим компатибилним активностима, а посебно од побољшања степена инфраструктурне опремљености, која представља једно од кључних ограничења у развоју. Предвиђено је функционално умрежавање урбаних подручја Зајечара са Књажевцем и Бољевцем, ради веће могућности остварења регионалних пројеката (уз напомену на ограничења демографског пражњења и уситњавање великог броја насеља, укључујући и појаву спонтано расељених сеоских насеља - пример Репушнице). Подручје општине Књажевац обухвата део туристичког кластера „Југоисточна Србија“ са примарном туристичком дестинацијом Стара планина са целогодишњим учешћем понуде (формирање туристичких центара и скијалишта уз покретање развоја туризма и комунално опремање у подпланинским селима; унапређење пољопривреде и других комплементарних активности; развој прекограничне сарадње са Бугарском; унапређење заштите и одржавање статуса Парка природе). Предвиђене су активности на развоју саобраћајне инфраструктуре и то државних путева од Књажевца ка Зајечару, Нишу, Пироту и Старој планини, као и обилазница око Књажевца. У сектору управљања водама, као последица глобалних климатских промена очекују се следећи процеси: (а) смањивање укупних падавина; (б) погоршавање екстремних феномена - дужи периоди малих вода, брже концентрације и већи врхови поводња. Утврђен је Тимочки регионални систем са Зајечарским и Књажевачким подсистемима као и планираним акумулацијама Жуковац и Околиште. Приоритети у области развоја водопривредне инфраструктуре су: обнова мрежа водовода (смањење губитака на мање од 20%), реализација ППОВ у Књажевцу и уређење водотока и заштита од поплава. На подручју Књажевца постоје локације погодне за мини хидроелектране као и ветроелектране (са средњом годишњом брзином ветра преко 6 m/s - Стара Планина, Тупижница и др.). У погледу квалитета животне средине, Књажевац у највећој мери представља подручје квалитетне животне средине са природно вредним и очуваним екосистемима (којој припадају заштићена природна добра Парк природе „Стара планина“, рурална подручја, виноградарски рејони и др.), уз планско опредељење за њено очување. Поред тога издвојен је и део подручја угрожене животне средине који се налази у коридорима државних путева I и II реда и пруга, за шта је предвиђено спречавање даље деградације и обезбеђење побољшања постојећег стања.

2.1.2. Регионални просторни план Тимочке крајине

(„Сл. гл. РС“, број 51/11)

Регионалним просторним планом планом Тимочке крајине предвиђен је концепт равномерног развоја и интеграција са окружењем, уз повећање енергетске ефикасности и атрактивности за инвестирање. Основно опредељење је постизање већег степена функционалне интегрисаности подручја, како у оквиру простора Тимочке крајине, тако и са Републиком Србијом и међународним окружењем (суседним пограничним општинама и регијама у Републици Бугарској). То подразумева активирање и мобилизирање територијалног капитала, одрживо коришћење природних и створених ресурса, дугорочну обнову и развој људских ресурса, саобраћајну приступачност према међународним коридорима као и инфраструктурну опремљеност, развој привреде и институција, заштиту природног и културног наслеђа као фактора развоја и заштиту животне средине. Подручје располаже значајним, али недовољно активираним природним потенцијалима и територијалним капиталом. Основни принципи просторног развоја су: унапређење територијалне кохезије (за шта је неопходно јачање комплементарних функција Бора и Зајечара са потенцијалима стварања јединствене биполарне агломерације у ближој будућности, као и развој инфраструктуре Тимочке развојне осовине, посебно деоница Неготин - Зајечар - Књажевац, али и Бољевац - Сокобања - Књажевац); одржива животна средина; заштита, уређење и одрживо коришћено природног и културног наслеђа; просторно-функционална интегрисаност и трансгранично повезивање са окружењем; повећање конкурентности и ефикасности; полицентрични територијални развој (посебно јачање везе села и градских насеља); унапређење саобраћајне приступачности и доступности информацијама и знању; развој културног и регионалног идентитета; принцип субсидијарности и јавно-приватног партнерства; принцип веће транспарентности у доношењу одлука; перманентна едукација грађана и администрације и учешће јавности у одлучивању; и заштита јавног интереса, јавних добара и добара у општој употреби. За постизање веће територијалне кохезије и одрживости подручја приоритети привредног развоја обухватају: Пољопривреду (која расположивошћу пољопривредног фонда,

квалитетом земљишта, традиционалном везаношћу становништва за ову привредну грану и изграђеним агроиндустријским капацитетима представља један од значајнијих ресурса за развој); Даљи развој постојећих успешних фирми у сектору малих и средњих предузећа (уз модернизацију и специјализацију производње, еко-реструктурирање, привредно повезивање у производно-услужне регионалне кластере, приоритетно у агроиндустрији, туризму, транспорту, сектору услужних делатности и др., који омогућава и активирање микро бизниса и тзв. породичних фирми); Туризам и комплементарне активности, који ће имати значајну улогу у развоју планинских и руралних подручја (уз комплетирање и интеграцију постојеће понуде у простору Парка природе Стара планина, туристичких центара Јабучко равниште и Голема река и алпског скијалишта, археолошких налазишта староримског наслеђа, на потезу Књажевац - Равна - Гамзиград - Кладово - Виминицијум, као и градова и места/традиционалних манифестација, бања, села и ловишта); Одрживо коришћење минералних сировина (уз стављање у развојну функцију доказаних резерви и наставак истраживања перспективних резерви, пре свега грађевинско-техничког и архитектонског камена, кречњака (уз изградњу потенцијалне цементаре код Књажевца), и др.; Терцијарни сектор привреде, чији је развој знатно заостао, неопходно је, не само надокнадити, већ и знатно интензивирати и диверзификовати у складу са функцијама Књажевца у мрежи насеља и приоритетима развоја сеоских подручја, и др. Предвиђена је просторно-функционална организација подручја по заједницама насеља која ће се остварити децентрализацијом функције рада, појединих производних делатности, јавних служби и активности из регионалних, субрегионалних и општинских центара у центре заједнице села и већа насеља са општим или специфичним функцијама. Субрегионални центар Књажевац као секундарни пол на Тимочкој развојној осовини представљаће важан покретач привредног развоја са јавним, социјалним, културним и другим функцијама. Са становишта планског развоја мреже насеља посебно је важна ограничена и контролисана изградња приградских насеља и насеобинских целина у коридорима јавних путева. Једно од основних упоришта односи се на штедњу, рационално коришћење и заштиту природних ресурса, нарочито дефицитарних и стратешки значајних за развој и квалитет живљења. Укупан биланс водних ресурса, као и њихов просторни и временски размештај захтева изузетно пажљиво коришћење и у потпуности обезбеђен систем заштите од загађења и непланског коришћења изворишта површинских и подземних вода. Интензивираће се хидро-техничке активности на регулисању бујичних речних токова, заштити од поплава, побољшању водоснабдевања насељених подручја, као и санитарној заштити угрожених изворишта и сливова. Концепт јесте заштита пољопривредног земљишта, а нарочито стриктно ограничавање претварања земљишта I-IV бонитетне класе у непољопривредне намене, очување квалитета и природне плодности земљишта. Важан значај придаје се пошумљавању, обнављању и побољшању квалитета шума, антиерозивним радовима у сливовима постојећих и будућих водоакумулација, као и развоју предузетништва, посебно у области оснивања и развоја микро предузећа за еколошки безбедну прераду локалних пољопривредних, шумских и минералних сировина. Важно упориште представља и унапређење и заштита животне средине, заштита и промоција вредне природне баштине и очување већих подручја посебне намене са природним вредностима од значаја за биодиверзитет и квалитет животне средине. У домену заштите и промоције културно-историјског наслеђа, залагање је за остваривање интегралне заштите непокретних културних добара и очувања националног и културног идентитета простора. За остваривање Просторног плана, приоритет има предузимање активности и акција на: изградњи институционалног оквира за управљање просторним и укупним развојем подручја, у првом реду на променама и проширивању организационе структуре, кадровском јачању и финансирању послова општинских служби и Регионалне агенције за развој источне Србије (у даљем тексту РАРИС); унапређењу информатичке основе, односно формирању и одржавању централизоване базе података о простору Регионалног просторног плана, као предуслова за праћење, контролу и оцењивање спровођења планских решења; и координацији и успостављању одговарајуће сарадње између националног, (суб)регионалног и локалног нивоа у спровођењу планских одлука.

2.1.3. Просторни план Парка природе и туристичке регије Стара планина

(„Сл. гл. РС“, број 115/08)

Просторним планом подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина 52% територије општине Књажевац, или око 626 km^2 (на целих 39 катастарских општина), третирано је као као простор посебних природних и туристичких вредности од националног значаја (423 km^2 у Парку природе и 203 km^2 ван Парка природе), на ком су утврђене зоне заштите I, II и III степена Парка природе, као и зоне од интереса за развој туристичко рекреативних активности. Утврђена су правила: коришћења, уређења и заштите природе, пољопривредног, шумског земљишта и др.; и уређења и одрживог просторног развоја (мреже насеља и становништва, руралних подручја, привредних делатности, јавних служби, инфраструктурних система и др.). Као доминантна привредна активност,

компатибилна са заштитом Парка природе, предвиђен је развој туризма у планинској зони (туристички ризорт „Јабучко равниште“, туристички центар „Голема река“ и друга насеља, алпско скијалиште и др.) и подпланинској зони, уз интеграцију са бројним туристичким ресурсима и природним и културним вредностима у непосредном окружењу. Као доминантни вид туризма предвиђен је стационарни и излетнички планински туризам, са целогодишњим коришћењем капацитета понуде (у зимском периоду алпско скијање и активности осталих зимских спортова, и у летњем периоду бројни видови спортско-рекреативног туризма).

2.1.4. Просторни план подручја посебне намене слива акумулације „Бован“

(„Сл. гл. РС“, број 14/09)

Просторним планом подручја посебне намене акумулације "Бован" 5% територије општине Књажевац, или око 55,5 km^2 (на деловима 4 катастарске општине), третирано је као простор изворишта површинских вода на ком је утврђена зона шире заштите изворишта (која обухвата део планинског венца који по ободу окружују Сокобањску котлину са Бованским језером). Утврђена је функција туризма као компатибилна основној намени, усмерена ка развоју туризма на Сокобањско-Озренском подручју које је богато термалним изворима и атрактивним туристичким капацитетима. Просторним планом подручја посебне намене акумулације "Бован" утврђена су правила: коришћења, уређења и заштите природе, ресурса и вредности; и уређења и одрживог просторног развоја. Поред акумулације Бован, са аспекта водоснабдевања и наводњавања од значаја су и 8 мањих акумулација (које се не налазе на територији општине Књажевац).

2.2. ОСТАЛА ДОКУМЕНТА

Просторни план општине је усаглашен са националним и регионалним документима: *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године* ("Службени гласник РС", 55/05 и 71/05); *Национална стратегија одрживог развоја* ("Службени гласник РС", број 44/05); *Стратегија развоја туризма Републике Србије* ("Службени гласник РС" 91/06); *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године* ("Службени гласник РС", број 44/05) *са Програм остваривања стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2015. године за период од 2007. до 2012. године*; *Стратегија развоја пољопривреде Србије* ("Службени гласник РС", број 78/05); *Стратегија управљања отпадом из 2010.-2019. године*; *Стратегија развоја шумарства Републике Србије* ("Службени гласник РС", број 59/06); *Водопривредна основа Републике Србије* ("Службени гласник РС", број 11/02); *Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године, Регионална стратегија развоја Тимочке крајине* и др. Консултовани су и други развојни документи*: "План детаљне регулације прве фазе туристичкиг ризорта Јабучко равниште на Старој планини"* (Службени лист општине Књажевац бр. 9/09), *Програм развоја планинског туризма на подручју Старе планине* („Службени гласник РС” бр. 85/2007), *Мастер план културноисторијске руте Пут римских царева*; *Стратешки, развојни и акциони планови и документи општине Књажевац* (Стратегија одрживог развоја општине - Књажевац 2009. година, Стратешки план за социјалну политику 2008-2012 - Књажевац 2007. година, Стратегија руралног развоја 2010-2020 – Књажевац 2010. година, локални еколошки акциони план, општински план управљања отпадом, општински програми развоја туризма, студије о природним и културним добрима и др.); и др.

3. СКРАЋЕНИ ПРИКАЗ И ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА (ПОТЕНЦИЈАЛИ, ОГРАНИЧЕЊА И SWOT АНАЛИЗА)

3.1. СКРАЋЕНИ ПРИКАЗ И ОЦЕНА СТАЊА

3.1.1. Природни системи и ресурси

Подручје општине Књажевац има брдско-планински карактер са врло израженим рељефом и висинским разликама које се крећу око 1.700 m. Осим на северном делу, подручје општине окружују планински венци, док је централни део релативно широка котлина. Према карактеристикама рељефа општина се састоји из три дела: а) источни, којим доминира масив Старе планине, који орографски карактерише дугачак и узан гребен, од кога се одвајају високи повијарци, који стварају бочне простране долине, б) централни, котлинског карактера, кога чине долине Сврљишког, Трговишког и Белог Тимока и в) југозападни и западни брдско-планински, повезан низом планина - Тресибабе, Девице, Слемена и Тупижнице. Изражен рељеф утицао је на надпросечни развој хидрографије, формирање одређених микро климатских карактеристика, флоре и фауне и земљишта.

Конфигурација земљишта утицала је на укупну активност становништва и његову већу концентрацију у котлинско-долинском делу општине у коме се налазе најбонитетније класе земљишта. Брежуљкаста и брдовита земљишта по ободу котлине и долина су средњег бонитета, а планинска на истоку и западу представљају пашњаке и шуме са низом ограничавајућих услова и фактора. Поред тога, крчењем и девастацијом шумских површина у прошлости ради проширивања пољопривредне површине отворен је процес ерозивних деловања која су доста снажна у планинским деловима, па бујични наноси стварају у долинском делу општине озбиљне проблеме и штете. Долински део је повремено изложен плављењу, што у великој мери условљавају ерозивни процеси који се управо у овом делу суперпонирају, наносећи штете пољопривреди.

За подручје општине Књажевац карактеристична је прелазна зона умерено-континенталне климе Тимочке крајине и Влашке низије на северу и планинске климе Балканског планинског система на југоистоку. Део масива Старе планине има различите климатске карактеристике у зависности од надморске висине. Најхладнији месец у години је јануар, а најтоплији јули, што је заједничка карактеристика свих типова континенталних клима. Годишња амплитуда температуре полако опада од севера према југу и југоистоку. Јесен је свуда топлија од пролећа. Број ледених дана нагло расте са порастом надморске висине, тако да на највишим врховима Старе планине прелази 100 дана у години. У долинским подручјима највише падавина има у јуну месецу, док је најсувљи месец март. У погледу сезонских екстрема, највише падавина има током летњих месеци у долинским деловима подручја, а најмање зими. На Старој планини (изнад 1550 m н.в.) максимум падавина је у пролеће (односно на лето испод 1550 m н.в.), а минимум током зиме

Пољопривреда

На подручју општине Књажевац налази се око 69.195 ha пољопривредног земљишта, што чини 57,5% укупне територије (према подацима Републичког геодетског завода за 2009). Удео пољопривредних површина у укупним креће се од 32,6% у шумовитим пределима Старе планине, до преко 75% у долинским атарима. Висока заступљеност шума иде, по правилу, заједно са високим учешћем ливада и пашњака у пољопривредним површинама, што представља посебно богатство са становишта биодиверзитета и уникатних одлика предела.

Према критеријуму преовлађујуће надморске висине на нивоу катастарских општина, који су местимично кориговани нагибом терена, бонитетом земљишта и сл., планинско подручје (преко 600 m) обухвата 59% пољопривредних, односно 63% укупних површина, брдско (350-600 m), укључујући више долине и котлине, 31% пољопривредних и 28% укупних површина, а брежуљкасто (200-350 m) и ниже долинско - котлинско 10% пољопривредних и 9% укупних површина. Изузев воћњака и винограда, а у мањој мери и оранице, доминантан део осталих намена коришћења земљишних ресурса Општине налази се у планинским пределима, који се одликују слабим квалитетом земљишта и другим природним и социоекономским ограничењима за развој пољопривреде и опстанак сеоских насеља.

У просеку, њивама је намењено око 43% (33.203 ha) од укупних површина пољопривредног земљишта (69.195 ha), вртовима свега 0,3 % (233 ha), воћњацима 3,4 % (2.334 ha), виноградима 2,3 % (1.595 ha), ливадама 15,8 % (10.955 ha) и пашњацима 30,2 % (20.876 ha). Структура коришћења пољопривредног земљишта показује закониту зависност од надморске висине *(Графикон 1)*.

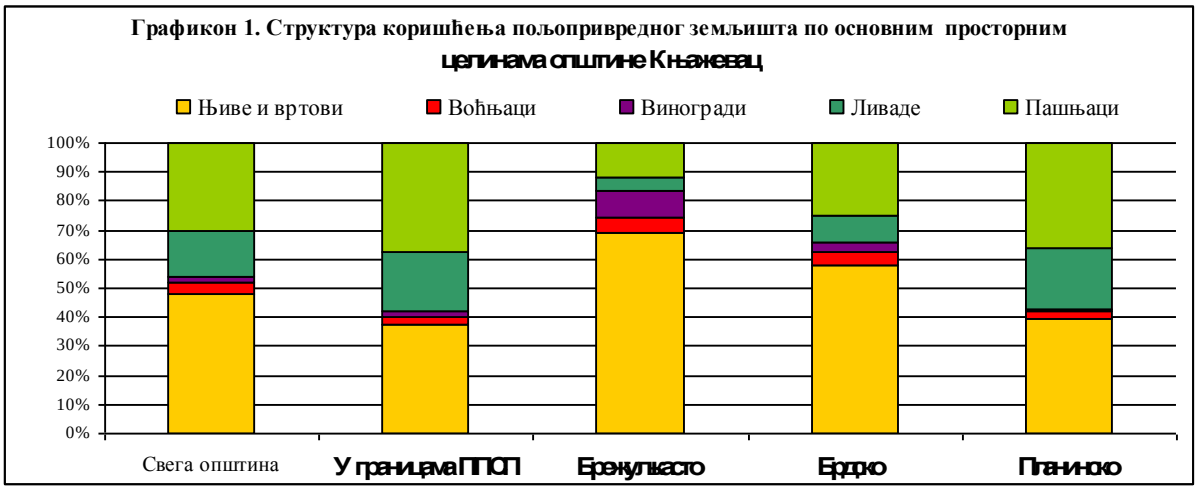

Услед депопулације планинских, и већине других, саобраћајно слабо доступних села, с једне стране, и заузимања плодних долинских земљишта за стамбену изградњу, с друге, у Општини долази до сукцесивног смањивања обрађиваних ораница, воћњака и винограда, у корист повећавања ливада и пашњака, који су због изостајања косидбе, односно испаше стоке, већином захваћени природном сукцесијом жбунасто-шумске вегетације, ниске економске и еколошке вредности. То угрожава њихов природни потенцијал за одржавање ретких и угрожених биљних и животињских врста и њихових станишта, посебно у највишим пределима Старе планине.

Око 76% укупних површина пољопривредног земљишта Општине налази се у приватном поседу породичних газдинстава. У тим оквирима, знатно веће учешће приватне својине бележе обрадива земљишта, у односу на пашњаке који су од увек већим делом чинили заједничко добро локалних заједница. Својински статус неприватних облика својине није до сада усклађен с Уставом Републике Србије (2006), којим је зајамчена приватна, задружна и јавна својина (државна и комунална) и претварање друштвене у приватну својину *(Графикон 2)*.

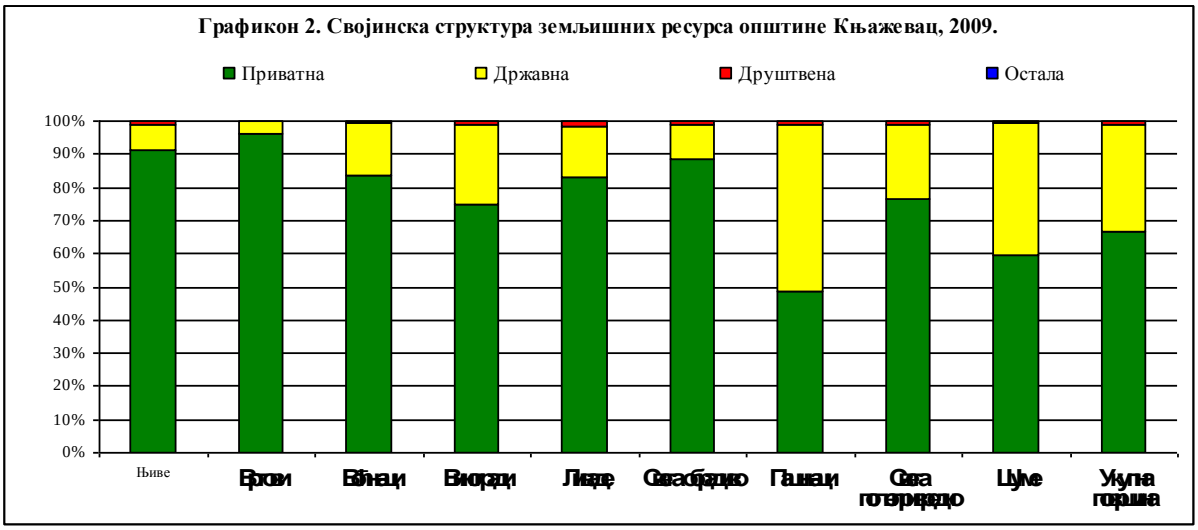

Према Попису 2002., пољопривредно газдинство је имало 7.116 домаћинстава, тј. око 53% од укупног броја домаћинства. За разлику од градског, приградских и других саобраћајно лако доступних насеља, у којима преовлађују домаћинства без газдинства, у брдским и планинским селима, посебно у демографски безмало празним, апсолутна већина домаћинстава има газдинство (у просеку 71%, односно 89%, респективно). Према попису породишна газдинства су укупно користила 14.103 ha обрадивог земљишта (што чини око 29% од површина које региструје Катастар - 48.319 ha, односно 30% од података Општинске статистике - 47.346 ha). Стога се јавља дилема о веродостојности података Пописа, или пак поражавајућим димензијама необрађивања земљишта. У сваком случају просечна површина коришћеног обрадивог земљишта по газдинству је мала. Према Попису износи свега 1,98 ha. Најмања је у насељу Дрвник - 0,24 ha, а највећа у Влашком Пољу - 6,9 ha. На основу података Општинске статистике добија се просек од 6,7 ha укупно расположивог обрадивог земљишта по

газдинству, односно око 6 ha, ако се узме у обзир само приватно власништво. Стратегијом руралног развоја Општине процењује се да тај просек износи око 4 ha.

Према Попису 2002., бројно стање сточног фонда показује много виши степен зависности од величине насеља, мерено бројем домаћинстава с газдинством, него од расположивих површина пољопривредног земљишта, а нарочито од површина ливада и пашњака. У неким планинским селима и засеоцима нема уопште становника, па ни стоке, а у готово свим број говеда и оваца је далеко испод, како потенцијала локалне крмне основе, тако и агроеколошких минималних норматива за очувањем квалитета биљног покривача природних травњака. Просечно на 100 ha укупне пољопривредне површине долази 15 условних грла стоке, а у тим оквирима у брежуљкастим подручјима 23, брдским 20 и планинским свега 11. Ове релације су вишеструко неповољније од, иначе, ниског републичког просека.

Због несигурности пласмана произведених роба по економски задовољавајућим ценама, већина пољопривредника је превасходно оријентисана на задовољавање прехрамбених потреба сопственог домаћинства. Томе доприноси и неорганизованост сфере откупа и услуга за пољопривреду, што у условима недовољне и већим делом амортизоване пољопривредне механизације, представља битно ограничење, како за унапређивање агротехничких мера, тако и за искоришћавање могућности побољшања аграрне структуре, куповином или узимањем земљишта у закуп. У неким брдским и планинским селима нема уопште трактора, док највише их има у Књажевцу и Трговишту, што се добрим делом може захвалити набавци пољопривредне механизације из непољопривредних извора прихода у претходном периоду.

Дугорочне демографске тенденције говоре да хумани капитал представља данас основно ограничење за очување пољопривредног земљишта и других агроеколошких добара Општине. Процеси депопулације брдско-планинских села ишли су заједно с деаграризацијом становништва и радне снаге. Према Попису 2002., број укупног пољопривредног становништва износио је 2.244, тј. 6% од укупног становништва. Активних пољопривредника који обављају занимање било је 1.721, од чега 94% отпада на индивидуалне пољопривреднике (укупно 1.623), а преостали део на запослене пољопривредне стручњаке и раднике (укупно 98), од којих знатан део (38%, односно укупно 37) станује у граду и већином нема пољопривредно газдинство. Учешће активног у укупном пољопривредном становништву износило је у просеку 77%, а у пољопривредном становништву које има газдинство чак 79%, што одражава поодмаклу сенилизацију породичне пољопривреде.

У већини насеља пољопривредно становништво нема деце предшколског и основношколског узраста, а ученици средње школе и студенти су права реткост. Мали број домаћица, такође, одражава веома неповољну демографску перспективу пољопривредних домаћинстава. Осим града Књажевца, изузетак у том погледу представљају насеља Влашко Поље, Дебелица и Грезна, с релативно бројном популацијом деце и омладине на школовању, док су високи предели Старе планине, практично гледано, лишени перспектива за континуирање породичне пољопривредне производње у традиционалним организационим облицима.

У време Пописа 2002. године у домаћинствима која имају пољопривредно газдинство живело је 19.564 становника, тј. 53% од укупног броја становника. Чланови чисто пољоприведних газдинстава имали су знатно неповољнију старосну и образовну структуру, у односу на газдинства с непољопривредним, а нарочито с мешовитим изворима прихода, док су ситна газдинства имала повољнија квалитативна обележја људског фактора од крупнијих.

Шуме и шумско земљиште

Укупна површина шума на територији општине Књажевац износи 43124,5 ha, што чини 36% укупне територије, чиме је остварена оптимална шумовитост подручја (процењена оптимална шумовитост Републике је око 30%). Државне шуме обухватају 18.239 ha, док приватне шуме обухватају 24885,5 ha. Шумама и шумским земљиштем и у приватном и у државном власништву газдује ЈП „Србијашуме“, шумска управа Књажевац.

Изданачке шуме покривају 36,1% површина државних шума, шуме високог порекла 27,7%, под вештачки подигнутим састојинама 11,5% и шикаре и шибљаци које заузимају 36,2% укупне површине државних шума. Постоји проблем умањене биоеколошке стабилности шума будући да очуване састојине покривају само 37,.2% површине, а разређене и деградиране састојине 26,5%.

У државним шумама доминирају високе и изданачке букве, црни бор, цер и китњак, а нешто мање сладун и смрча. У шумама се налазе и четири врсте са списка вредних, ретких и угрожених и то: бели

јасен, горски јавор, млеч и дивља трешња. С друге стране, у приватним шумама доминирају буква и китњак, али и јавор, дивља трешња, дивља крушка и др.

Мешовитост државних и приватних шума је неповољна, а стање шума у односу на дебљинску структуру може се сматрати осредњим, јер доминирају стабла танких димензија. У шумама су присутне све старосне категорије стабала, са доминацијом средњедобних, зрелих и презрелих састојина. Здравствено стање састојина је углавно добро (за високе састојине), док су изданачке састојине лошије.

Воде

У хидрографском погледу површинске воде подручја Просторног плана општине припадају делу слива Дунава, односно његове притоке Тимока кога чине три водотока: Трговишки, који одводњава Стару планину (слив у целости); Сврљишки, који дотиче са падина Сврљишких планина и Тресибабе (део слива), и Бели Тимок, који настаје спајањем Трговишког и Сврљишког Тимока непосредно у зони Књажевца (део слива). Важнији други водотоци у овим деловима слива Тимока и неколико других река (Црновршка, Жуковачка/Алдиначка, Јелашничка, Клисура - десне притоке, и Грезанска и Валевачка река - леве притоке).

Са падавинама око 800 ÷ 1000 mm (у зони централног гребена око 1100 mm) Стара планина има посебан значај за Србију као хидрографско-водопривредна целина, јер се налази између две изражене падавинске депресије - зајечарске на северу, и нишавске на југу, у којима су просечне годишње падавине само око 500÷600 mm и знатно су мање од просечних вредности за Србију (735 mm). У тим зонама је неопходно да се водни режими побољшавају деловањем акумулација, већим делом управо из зоне Старе планине за чију реализацију постоје ограничења (*локација на Жуковској/Алдиначкој реци*). Анализе просечних годишњих протока (коефицијенти варијације Cv~0,5, коефицијенти аутокорелације већи од 0,3) указују на велику неравномерност годишњих протока и тенденцију нагомилавања више узастопних сушних година. Све то значајно релативизује водно богатство тог подручја, јер воде нема управо онда када је најпотребнија, у вегетационом периоду. Неопходно је регулисање протока у акумулацијама, али услова за њихову реализацију има на веома мало места, због долинских насеља и инфраструктурних ограничења (ниско долински вођени путеви), као и због геотехничких услова (карстификација, која онемогућава обезбеђивање вододрживости акумулација).

Специфични отицаји површинских вода су променљиви. Просечни отицаји неких водотокова (Сврљишки и Бели Тимок) су на нивоу просека за Србију (5,7 l/s/km^2) и износе у рубним долинским деловима око 6,7 l/s/km^2. Нешто веће специфичне отицаје има Трговишки Тимок, око 10 l /s/km^2, захваљујући водотоцима са Старе планине (Алдиначка река, Жуковац око 10,4 L/s ·km^2, Трговишки Тимок у Горњој Каменици 10,1 L/s ·km^2). Са гледишта стратегије управљања водама на подручју општине хидролошке карактеристике се морају разматрати у нешто ширем окружењу. На табели I-1 дати су основни хидролошки подаци за оне водомерне станице које су релевантне у управљачком смислу, пре свега са гледишта регулисања протока. Дати су подаци о просечним вишегодишњим протоцима, као и подаци о малим месечним водама вероватноће 95%, као и о великим водама вероватноће 1%. Те две вредности се дају стога што су битне: прва - за сагледавање мера заштите вода, друга - за планирање мера у области регулација и заштите од поплава.

Табела I-1: *Основни хидролошки подаци на рекама у широј зони општине Књажевац*

Река	Водомерна Станица	Површина слива (km^2)	Просечан проток Qsr (m^3/s)	$Q_{мин,95\%}$ m^3/s	$Q_{мах,1\%}$ m^3/s
Тргов. Тимок	Г.Каменица	331	3,36	0,31	245
Бели Тимок	Књажевац	1.242	8,31	0,40	422
Бели Тимок	Вратарница	1771	10,46	0,45	383
Бели Тимок	Зајечар	2.150	12,39		
Вел. Тимок	Тамнић	4 191	28,64		
Алдиначка р.	Жуковац	77	0,80		
Црни Тимок	Зајечар	1.199	12,51	0,58	410
Височица	Височ. Ржана	403	5,83		

Водни ресурси су временски врло неравномерни, са великим разликама у протицају просечних, малих и великих вода. Пример је Бели Тимок у Књажевцу, чији је просечни проток 8,31 m^3/s, али је проблем врло изражено маловође (у летњем и јесењем периоду), када се протоци спуштају и испод 0,4 m^3/s, с једне стране, и поводњи бујичног карактера, са друге стране. Мала месечна воде вероватноће 95% (проток који је

меродаван за мере заштите вода) износи на том профилу само око 0,4 m^3/s, када је река веома угрожена као екосистем, док је тзв. стогодишња велика вода, меродавна за мере заштите од поплава, око 422 m^3/s. Према тим показатељима (однос $Q_{мес.мин\ 95\%}$: $Q_{1\%}$ = 1:1055) Бели Тимок спада у реке са изузетно неравномерним, најнеповољнијим водним режимима, који се морају поправити деловањем акумулација. И водни режими Трговишког Тимока и свих мањих водотока имају бујични карактер, са израженим краткотрајним поводњима током којих протекне преко 60% укупног годишњег протока, након чега наступе дуги периоди маловођа, са изразито малим протоцима, који нису довољни ни за основне еколошке функције водотока, те не омогућавају ни најмање захватање воде из река за водопривредно коришћење. Највећи протоци унутар године су у месецима март и април (топљење снега на Старој планини), док су маловођа најизраженија у августу, септембру, често и у октобру, када су угрожене и основне еколошке функције водотока. Квалитет вода у рекама је променљив. Стање планинских река је још увек већим делом добро, пре свега због релативно малог ефлуентног оптерећења из доста разуђених и мало насељених села, као и због велике способности самопречишћавања водотока. У планинским зонама водотоци су најчешће у I и I/II класи квалитета, а низводно од већих села у IIа, а у неким случајевима и IIб класи. Долинске реке (Трговишки Тимок, Бели Тимок) су под великим ефлуентним оптерећењима и у лошијем стању квалитета од захтеваног, јер се у њих испуштају отпадне воде свих долинских насеља, укључив и канализације Књажевца и привреде у зони града, без икаквог пречишћавања. Због тога је стање и Белог Тимока у Зајечару знатно лошије од захтеваног: уместо у захтеваној IIа класи налази се III, па чак и у стању "ван класа".

Важан хидролошки ресурс представљају и подземне воде. На местима где непропусне формације избијају на површину јављају се извори и карстна врела[1]. Најпознатија од тих врела су управо и каптирана за водоснабдевање насеља (Сињи Вир за Књажевац, као и низ мањих извора за сеоске водоводе). На северу разматраног подручја, део долине Белог Тимока протиче кроз неогене језерске седименте мале издашности.

Значајну хидрогеолошку особеност чине субтермалне воде у Ргошкој Бањи (Бањици) код Књажевца. Дуж Ргошке раседне зоне на дужини од око 800 m има низ термалних извора дуж корита Сврљишког Тимока, температуре у опсегу 20÷37^{0}C (каптирани извори су у опсегу 30^{0}C и 32^{0}C). Са терапеутског гледишта воде припадају хипотермама (20-34°C), слабо су сумпоровите и радиоактивне, балнеолошки погодне за лечење реуматичних обољења, и веома погодне за рекреативно коришћење.

Геолошки ресурси и минералне сировине

Подручје Просторног плана припада поречко-старопланинској металогенетској зони у којем доминира металогенетски реон Старе Планине са бројним појавама минералних сировина. Геолошка грађа територије општине представљена је зеленим шкриљцима, амфиболима, гнајсевима, амфиболским шкриљцима и мермерима, заступљених на падинама Старе планине (појас Папратна - Алдина река). Преко њих леже пешчари, конгломерати, аргилошисти, кречњаци силурске, карбонске и пермске старости. По свом распрострањењу, формација црвених пешчара је свакако најзначајнија и доминантно учествује у грађи највиших делова Старе планине, достижући местимично моћност и до 600 m.

Од црних метала, гвоздена руда (магнетит, хематит) се јавља код Градишта у долини Локвањске и Балиначке реке, северно од Репушнице, код Штрбца и на више других места. Поред гвожђа, од црних метала регистроване су појаве мангана (код карауле „Писана буква“), хромита (Алдина река, Папратна) и молибдена (Алдинац). Обојени метали такође су изражени у траговима и то: сиромашна руда бакра (Алдинац, Градиште, Репушница), полиметална безмутско-галенит-скосфалеритска (Градиште) и полиметална оловоцинкова руда (Глоговица, Мездреја, Аљин дол). Присутна је и уранска минерализацији у Мездреји и Габровници, искључиво везаној за граните. За разлику од црних и обојених метала, неметали и грађевински материјали се експлоатишу на више места. То су кречњаци (каменоломи код Подвиса, Жуковца, Градишта, Баранице), туфови, мермер (Репушница), габро (Локва), графитни шкриљци (Иново, Причевац, Балта-Бериловац и др.).

Од племенитих метала, појаве злата су доста честе, како у облику примарних (златоносне жице, дебеле до 4 m утврђене су код Алдинца, Жљебуре и на више других места), тако и у облику секундарних лежишта (Кална, Јања, Иново, Балта-Бериловац).

[1] Хидрогеолошке особености разматраног подручја проистичу из чињенице да највећи део Старе планине у геотектонском погледу припада зони Карпатобалканида. Главни гребен је већим делом састављен од кварцевитих, крупнозрних пешчара и конгломерата, местимично са еруптивним купама високе отпорности, док се према нижим деловима настављају зоне кречњака, пешчара и глинаца, са низом раседа, најчешће подужних.

Лежишта каустобиолита (угаљ, битуминозни шкриљци) деценијама су експлоатисана, као што је то био случај са рудницима угља Подвис, Тресибаба, Добра срећа, Дубрава. Лежиште најстаријег и најквалитетнијег угља налази се североисточно од села Ћуштица на Старој планини. То су антрацити и камени угљеви топлотне моћи од 27-29.000 kJ, чије резерве нису прецизно утврђене. Лежиште рудника каменог угља „Добра срећа“, налази се у селу Вина. У време активног рада, из овог рудника ископано је 2,7 мил. t угља. Укупне резерве цене се на 1 мил. t. (према расположивим подацима Министарства рударства и енергетике, експлоатациона права су одобрена само за рудник „Добра срећа“ у Вини).

Камени угаљ напуштеног рудника Влашко поље, припада групи коксних угљева, али се због високог садржаја сумпора (6-7%) и пепела (40%) не може рационално користити. Укупне резерве овог лежишта износе 3 мил. t, а топлотна снага угља је око 14.500 kJ. Рудник Дубрава код Књажевца је још један од затворених рудника. То је мање лежиште угља (резерве око 300.000 t.), који по степену угљенизације чини прелаз од лигнита ка мрким угљевима. Каустобиолити су заступљени и битуминозним шкриљцима, потенцијалним енергетским извором. Јављају се у виду неколико појасева ширине до 600 m и дебљине 60-200 m у атарима села Вина, Зоруновац и Зубетинац. Проценат керогена у овим шкриљцима износи 4-11%. Исти шкриљци заступљени су и у околини Подвиса.

На подручју општине евидентирано је 26 објеката геонаслеђа и то: 18 објеката историјскогеолошког и стартиграфског наслеђа (палеозојске старости 3, тријаске старости 1, јурске старости 5 и кредне старости 9), 1 објекат петролошког наслеђа, 1 структурни објекат геонаслеђа, 6 објеката геоморфолошког наслеђа (1 објекат површинског крашког рељефа, 1 ерозивни облик рељефа, 1 објекат периглацијалног рељефа и 1 тресава) и спелеолошки објекти (2 пећине). Локације ових објеката приказане су у Табели I-2.

Табела I-2: *Геолошко наслеђе на подручју општине*

Р.б.	**Категорија објекта**	**Старост/ Појава**	**Објекат**	**Локалитет**
1.	Историјско-геолошко и страти-графско наслеђе	Палеозоик	Профил дубоководних кластита доње континенталне падине, Иновска формација (девон)	код Калне
2.			Профил олистострома Тупижнице са различитим олистолитима (доњи карбон)	
3.			Профил вулканогено-седиментнихјезерских творевина (вестфал), Формација Товарнице	Товарница, код Ћуштице
4.		Тријас	Профил континенталног развића доњег тријаса	Јеловица
5.		Јура	Профил брахиопдског развоја (доња јура)	поред пута код Каменице
6.			Фосилоносни профил теригено-карбонатних седимената средњег лијаса	долина Јеловичке реке, код манастира Свете Богородице, Врело
7.			Профил кречњака и доломита алгално-фораминиферског развића (горња јура)	Жуковска река, код Књажевца
8.			Профил типског развића јуре средишњег појаса Карпато-балканида	Поред пута код Врела
9.			Профил комплетног развића јуре, синклинала Новог корита	поток Селиште, Ново Корито,
10.		Креда	Профил кречњака неритске фације, баремапт	Жуковска река
11.			Профил плитководних слојева албске старости	Леновац, у долини Трговишког Тимока, од Књажевца до Грнчара
12.			Профил са обиљем фауне ургонске фације	на Тупижници
13.			Профил комплетног развића доње креде, синклинала Новог корита	поток Селиште, Ново Корито
14.			Профил иноцерамско фораминиферских лапораца, турон	код планинарског дома Мицор, Стара планина
15.			Класични профил горњег турона	у Књажевцу
16.			Зоруновачки слојеви, флишне творевине	у долини Литичког потока
17.			Кредни профил	у долини Осмаковске реке
18.			Фосилоносни профил са два седиментациона циклуса, (горња креда)	Велики Грнчар, Штрбац
19.	Петролошко наслеђе	Седи-ментне стене	Уљни шкриљци Књажевачког басена	Зуботинац-Вина-Подвис
20.	Структурни објекат геонаслеђа		Синклинала Новог корита	поток Селишше, Ново Корито
21.	Гео-морфолошко наслеђе	Повр-шински крашки рељеф	Бигар и водопад Бигреног потока	Кална

Р.б.	Категорија објекта	Старост/ Појава	Објекат	Локалитет
22.		Ерозивни облици рељефа	Бабин зуб	Стара планина
23.		Пери-глацијални рељеф	Клизећи блокови	Бабин зуб, Стара планина
24.		Тресаве	Три кладенца, тресава у снежаничкој улоци	Стара планина
25.	Спелео-лошки објекти	Пећине	Васиљска пећина	Васиљ
26.			Пећина Бараница	Књажевац

Извор: Инвентар објеката геонаслеђа Србије, Завод за заштиту природе Србије, 2005.

3.1.2. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

Становништво

Укупан **број становника** на подручју општине Књажевац смањио се у периоду 1948-2002. година са 61.560 на 37.172[2], односно за око две петине или укупно 24.388 лица (индекс 60,4, просечно годишње за 452 лица). Опадање броја становника је било интензивније од просека за Зајечарски округ (индекс 79,2), али и у односу на суседне општине овог региона (Сокобања 78,2, Бољевац 62,3; док је у општини Зајечар забележен пораст - индекс 104,9).

Основна карактеристика демографских промена на подручју општине Књажевац је континуирано опадање броја становништва, које је почело већ од средине 1950-их година. Најинтензивније смањење забележено је у периоду 1961-1971. (7.432 лица, индекс 87,5) и у последњем међупописном периоду (1991-2002), када се популација Општине смањила за 6.379 лица (индекс 85,4%). Истовремено, на нивоу функционално различитих насеља (градска, приградска и сеоска насеља) и природних целина (планинско и брдско-планинско подручје – источни, јужни, југозападни и западни део општине и котлинско-долинско подручје – средишњи и северни део општине), евидентна је веома јака диференцијација у укупној динамици и популационим потенцијалима. Као и на подручју Републике и овде раст броја становника бележи само град Књажевац (са 5.468 на 21.304, просечна годишња стопа 22,2‰), и приградско насеље Трговиште (са 606 на 1.953, стопа 19,5‰), које је физички спојено са Књажевцем. У овим насељима, 1961. године, живело је 13,7% популације Општине, 1981. године нешто више од трећине (37,3%), а 2002. године преко половине (57,3%). Такође, у последњем међупописном периоду ова насеља бележе незнатно опадање/ стагнацију броја становника (индекс 99,1 и 99,2). У приградским насељима (Берчиновац, Глоговац, Горње Зуниче, Грезна, Каличине, Штипина и Рготште) број становника се смањио за око 1.200 лица, с тим што су поједина (Штипина, Горње Зуниче и Грезна) до 1970-тих, односно 1980-их година бележила пораст становништва.

Правци популационе динамике у сеоским насељима, воде после Другог светског рата ка јакој укупној депопулацији. У свим међупописним периодима забележено је опадање становништва, а износи стопа кретали су се од –10,0‰ (у периоду 1953-1961) до –33,2‰ у периоду 1981-2002. година. Број становника у селима опао је са 52.736 лица у 1948. на свега 13.713 у 2002. години, односно за око 39.000 лица (просечно годишње 723 лица). У овом периоду само је насеље Миниђево забележило пораст (са 468 на 828), али од 1980-их година и оно бележи константно смањење становништва. Процес демографског пражњења је био најинтензивнији у планинским и подпланиским селима у источном делу Општине, подручје Старе планине. У овим селима, 2002. године, живело је око 3.100 становника тј, око 8% становништва општине (1961. око 30%), 14 села је имало мање од 50 становника, а село Репушница је остало без сталног становништва. Такође, на основу података из неколико извора (број лица у бирачким списковима по насељима, Анкета спроведена у сеоским насељима почетком 2011. године), у овим селима сада живи мање од 2.000 становника, а број села са мање од 50 становника се повећао на 21. У селима у брдско-планинском подручју (југозападни и западни део општине), депопулација је била нешто слабијег интензитета. У 14 села на овом подручју, (2002) било је око 2.300 становника, једно село (Божиновац) је имало мање од 50, а већина између 100 и 200 становника. Према проценама у овим селима сада живи око 1.500 становника, а два села имају мање од 50 становника. Села на ободу и у котлинско-долинском подручју бележила су пораст односно сагнацију до средине 1960-их година, а интензивније опадање броја становника од 1980-их година (индекс 57,5). У овим селима (2002), било је око 8.300 становника, а процењује се да сада живи око 6.750 становника.

[2] По методологији пописа 2002. године. Према овој методологији становништво које борави у иностранству дуже од годину дана се не рачуна у стално становништво.

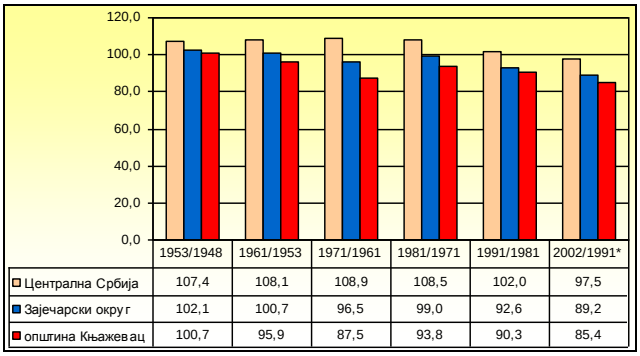

	1953/1948	1961/1953	1971/1961	1981/1971	1991/1981	2002/1991*
Централна Србија	107,4	108,1	108,9	108,5	102,0	97,5
Зајечарски округ	102,1	100,7	96,5	99,0	92,6	89,2
општина Књажевац	100,7	95,9	87,5	93,8	90,3	85,4

2002/1991* по методологији Пописа 2002. године

Графикон 3: Индекс промена броја становника у међупописним периодима.

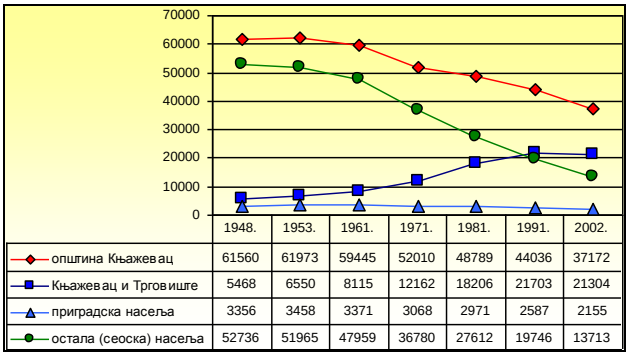

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
општина Књажевац	61560	61973	59445	52010	48789	44036	37172
Књажевац и Трговиште	5468	6550	8115	12162	18206	21703	21304
приградска насеља	3356	3458	3371	3068	2971	2587	2155
остала (сеоска) насеља	52736	51965	47959	36780	27612	19746	13713

Графикон 4: Промена броја становника у општини Књажевац према типу насеља у периоду 1948-2002.

Учешће грађана који раде/бораве у иностранству је незнатно, али у порасту. Према подацима Пописа 1991. године, у иностранству је дуже од годину дана радило/боравило 485 лица (1,1% од укупне популације), а 2002. године скоро двоструко више, 872 лица (2,3%).

Број домаћинстава на подручју општине Књажевац, у периоду 1948-2002., смањио се са 13.893 на 13.382, тј. за 511 домаћинстава (индекс 96,3). У Књажевцу са Трговиштем број домаћинства се повећао скоро четири пута (са 1.812 на 6.818), у приградским се незнатно смањио (са 772 на 710), а у селима скоро преполовио (са 11.309 на 5.854). ***Просечно домаћинство*** (2002) је бројало 2,8 члана, у Књажевцу 3,1, Трговишту 3,6, приградским насељима 3,0, а у селима 2,3 (30 села је имало мање од два члана). У погледу структуре домаћинстава, нешто више од половине чине двочлана и једночлана (52,6%), а трећину трочлана и четворочлана (33,4%). Домаћинства са 5 чланова су учествовала са око 7,5%, а већа домаћинства, која су по правилу и вишегенерацијска, са око 6,5%. У Књажевцу са Трговиштем скоро у истом износу су заступљена двочлана, трочлана и четворочлана домаћинства (23,0%, 22,8% и 22,2%), у приградским двочлана и једночлана (25,8% и 23,9%) и изнад просечним учешћем домаћинстава са шест и више чланова (11,8%), док су у селима најбројнија двочлана и једночлана/самачка, претежно старачка домаћинства (69,7%).

Подаци о годишњим променама **природног прираштаја** у периоду 1991-2002. година потврђују општу тенденцију смањења ове вредности. Број живорођене деце, у односу на претходну деценију, смањио се за око 25% (са 4.154 на 3.092, стопа наталитета са 8,1‰ на 6,9‰), а негативна стопа природног прираштаја повећала са –9,0‰ на –12,8‰. Градска популација је до 1990-их имала позитиван (522 лица, стопа 2,4‰), а у периоду 1991-2002., негативан природни прираштај (–357, стопа –1,5‰). Вредности стопе природног прираштаја у сеоским насељима (–18,2‰ и –27,1‰) указују на веома јаку биолошку депопулацију руралног подручја општине.

У последњим међупописним периоду (1991-2002) дошло је до значајних промена у **токовима и интензитет миграционих кретања**. На нивоу општине забележен је негативан миграциони салдо (– 2,6‰, –1.147 лица). Интензитет емиграције из сеоских насеља, у односу на претходну деценију, значајно се смањио (стопа миграционог салда –13,2‰ на –5,7‰), због све мањег учешћа млађих генерација, које по правилу, учествују у миграцијама. Миграциона кретања према Књажевцу и Трговишту су ослабила, услед погоршања економских и других услова, као и демографске исцрпљености села, а број одсељених се повећао, тако да и ова насеља бележе, мада незнатан, негативан миграциони салдо (–0,2‰, –42 лица).

Крупне промене у **старосној структури** становништва у последњем међупописном периоду, генерално су водиле ка јаком процесу старења *(Графикон 5)*. На подручју Општине (2002), *младо* (до 19 година) и *млађе средовечно* (20-39 година) становништво је учествовало са 15,8% односно 20,4% у укупном становништву, и са вишим учешћем у Књажевцу са Трговиштем (20,5% и 26,0%), него у приградским (13,2% и 19,0%), и сеоским насељима (9,0% и 12,1%). *Старије средовечно* (40-64 година) становништво чинило је нешто више од трећине популације општине (35,5%) и било је заступљено са сличним учешћем у градским (38,2%), приградским (34,1%) и сеоским насељима (31,5%). Становништво старије од 65 година је учествовало са 27,6%, а разлика између градских, приградских и сеоских насеља је већ веома велика (15,0% : 33,3% : 45,9%).

У односу на просеке Централне Србије и Зајечарског региона, општина Књажевац има знатно старију популацију што показује однос индекса старења[3] 1.03 : 1.68 : 2.18 и просечне старости 40,4 : 45,0 : 47,3 година. Индекс старења у Књажевцу и Трговишту (2002) био је 1.0, приградским 2.6, а сеоским насељима, знатно виши, 6.6. Становништво Књажевца и Трговишта је у стадијуму дубоке демографске старости (40-43 године), а сва остала насеља се налазе у стадијуму најдубље демографске старости (просечна старост 44 и више година). Такође, у 44 села просечна старост становништва је 60 и више година, а у шест преко 70 година.

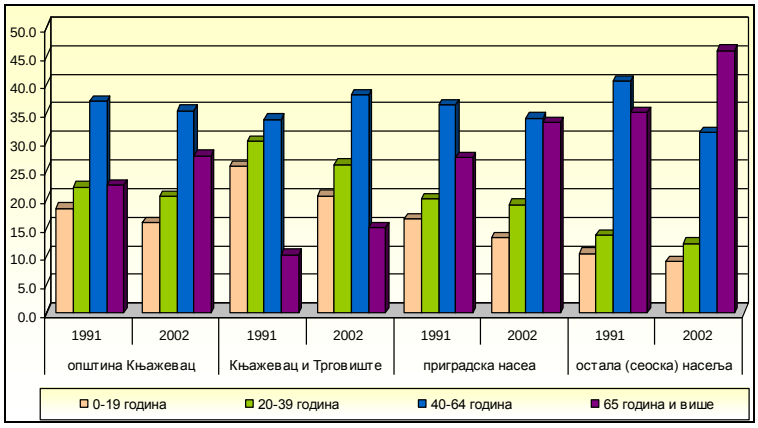

Графикон 5. Структура становништва по старосним групама (у %) – Попис 1991. и 2002.

Изразита биолошка депопулација имала је за последицу и поремећаје у учешћу појединих функционалних контингената. Тако су 2002. године, деца *предшколског* узраста (0-6 година) чинила само 4,6% (1.712) од укупног становништва општине, а *основношколског* (7-14 година) нешто више, 6,3% (2.326). Истовремено, просторна дистрибуција по насељима је неравномерна. У Књажевцу са Трговиштем и приградским насељима било је концентрисано нешто више од три петине деце предшколског узраста (73,7% и 3,9%) и исто толико основношколског узраста (73,9% и 4,1%). У 20 села, углавном у планинском делу општине, није било деце предшколског и основношколског узраста, а 25 села имало је до петоро деце у овим старосним групама (у девет само по једно, а у шест по два детета). Потенцијали у *радно способном становништву* износили су за жене (15-59 година) 9.825 лица или 51,3% женске популације, а за мушкарце (15-64 година) 11.417 лица или 63,3% мушке популације, при чему је у Књажевцу, Трговишту и приградским насељима концентрисано нешто мање од три четвртине (73,5%) од укупног радно способног становништва. Потенцијал *женског фертилног становништва* (15–49 година) на подручју Општине чини 7.095 жена (37,1% укупног женског становништва), од тога око 80% (5.666) у градским и приградским насељима, а само 20% (1.429) у сеоским насељима (у 13 села није било женског фертилног становништва, а у 19 учешће је до десет процената). Ови односи јасно показују да већина сеоских насеља има веома слабе ресурсе младог становништва, што је последица укупне величине њихове популације и одмаклог процеса старења.

На подручју општине, у последњем међупописном периоду *смањило* се учешће *активног* и *издржаваног* становништва, а *повећало* учешће *лица с личним приходом*, с тим што постоје знатне разлике између насеља у степену активности становништва (Књажевац са Трговиштем 47,9%, приградска насеља 38,9% и сеоска 30,2%). Делатности из области примараног сектора (2002) обављало је 13,6% активног становништва, секундарног 36,8%, терцијарно-квартарног 25,0%, непознат сектор делатности 3,5%, а око петине (21,1%) активног становништва није обављало делатност. У Књажевцу и Трговишту око две петине активних лица је било ангажовано у делатностима секундарног сектора (40,7%), око 30% у квартарно-терцијарном сектору, приградским насељима око 43% у секундарном, 18% у квартарно-терцијарном и 16% у примарном, а у сеоским преко трећине (38,1%) у примарном, око четвртине (25,8%) у секундарном и око 16% у терцијарно-квартарном сектору. Пољопривредно становништво, 1991. године, чинило је нешто више од петине (22,3%) општинске популације, а 2002. године знатно мање, око 6,0% (Књажевац са Трговиштем 1,0%, приградска насеља 8,3% и села 13,3%).

Брзо одвијање транзиције природног обнављања и старења становништва деловали су, уз јаке миграције, на искоришћеност радног контингента у општини и то 2002. године за укупно становништво од 72%, мушко 75% и женско 68% (градским 71%; 73% и 68%; приградским 71%, 74% и 67%; сеоским 74%, 78% и 68%).

[3] Однос становништва са преко 60 година и становништва до 19 година старости.

Формално образовање становништва. У 2002. години без школе и са непотпуном основном школом било је нешто више од трећине (38,2%) становништва, са основном школом 22,9%, што значи да је преко половине грађана (61,1%) општине Књажевац са 15 и више година било недовољно образовано (у Књажевцу и Трговишту 45,9%, приградским 68,3% и сеоским насељима 81,4%). Становници са средњим образовањем учествују са 28,3% (Књажевцу и Трговишту 39,4%, приградским око 23%, сеоским око 13%), а учешће грађана са вишим (3,1%) и високим образовањем (3,2%) слично је просеку за Зајечарски округ (3,2% и 3,7%), али испод просека за Централну Србију (4,6% и 7,0%). Просторни распоред грађана ових образовних нивоа указује на концентрацију градским насељима Књажевцу и Трговишту – 9,7% са вишим и високим образовањем (Централна Србија без Београда 13,7%), приградским 4,0%, а у сеоским насељима свега 1,8%.

Мрежа насеља

У хијерархијско-структурном смислу мрежа насеља општине представља хетероген и некохерентан систем, који је посебно нарушен у последње две деценије рецесијом привреде и снажном депопулацијом, са свим пратећим негативним последицама и ефектима. У мрежи насеља доминира општински центар Књажевац са насељем Трговиште, које је у морфолошком и функцијском смислу део града, те ће се у Плану заједно и третирати. Остатак општине чине још 84 насеља, претежно мале популационе величине и, специфично за ову општину, велики број патуљастих насеља којима прети потпуно демографско пражњење. У табели I-3 дат је приказ промене у величинској структури по пописним периодима за 1961., 1981. и 2002. годину.

Табела I-3*: Промена величинске структуре насеља општине Књажевац 1961, 1981 и 2002. године*

Величина насеља - %	1961.				1981.				2002. нова методологија			
	I*	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
патуљаста <50	-	-	-	-	3	92	3	92	16	379	16	379
%	-	-	-	-	3,5	0,2	3,5	0,2	18,6	1,0	18,6	1,0
патуљаста 50-100	-	-	-	-	9	697	12	789	12	858	28	1237
%	-	-	-	-	10,5	1,4	14,0	1,6	14,0	2,3	32,6	3,3
патуљаста 100-250	9	1747	9	1747	20	3504	32	4293	33	5448	61	6685
%	10,5	2,9	10,5	2,9	23,3	7,2	37,2	8,8	38,4	14,7	70,9	18,0
мала 250-500	29	10185	38	11932	29	10666	52	14959	19	6514	80	13199
%	33,7	17,1	44,2	20,1	33,7	21,9	60,5	30,7	22,1	17,5	93,0	35,5
средње мала 500-750	25	15904	63	27836	19	11626	81	26585	2	1084	82	14283
%	29,1	26,8	73,3	46,8	22,1	23,8	94,2	54,5	2,3	2,9	95,3	38,4
средње велика 750-1000	9	7944	72	35780	2	1623	83	28208	2	1585	84	15868
%	10,5	13,4	83,7	60,2	2,3	3,3	96,5	57,8	2,3	4,3	97,7	42,7
велика > 1000	13	16217	85	51997	3	3916	85	32124	1,0	1953	85	17821
%	15,1	27,3	98,8	87,5	3,5	8,0	98,8	65,8	1,2	5,3	98,8	47,9
градско Књажевац	1	7448	86	59445	1	16665	86	48789	1	19351	86	37172
%	1,2	12,5	100	100	1,2	34,2	100	100	1,2	52,1	100	100
Укупно	**86**	**59445**	-	-	**86**	**48789**	-	-	**86**	**37172**	-	-
	100	100			100	100			100	100		
Књажевац са Трговиштем												
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
велика > 1000	12	15550	84	51330	2	2375	85	30583	-	-	85	15868
%	14,0	26,2	97,7	86,3	2,3	4,9	98,8	62,7			98,8	42,7
градско Књажевац-Трговиште	2	*8115*	86	59445	1	18206	86	48789	1	21304	86	37172
%	2,3	13,7	100	100	1,2	37,3	100	100	1,2	57,3	100	100

*Извор: РЗС, 2004. *Објашњење: I Број насеља, II Број становника, III Кумулативни збир броја насеља , IV Кумулативни збир броја становника.*

Просторна дистрибуција насеља је дисперзна и у великој мери је у функцији изражене дисецираности рељефа, што значајно отежава комуникацију, инфраструктурно уређење и опремање мрежом јавних служби и сервиса. У табели I-4 приказана је корелација у просторној дистрибуцији насеља, броју становника и величини атара насеља. У долинском делу општине (у долини Тимока) лоцирано је највише насеља и потпуна је концентрација становништва, атари насеља су по правилу мањи, док са повећањем надморске висине опада број становника и повећавају се величине атара. Такође, виша, планинска насеља су разбијеног типа, чији се засеоци налазе и преко 1.000 m н.в.

Табела I-4: *Хипсометријска/висинска дистрибуција насеља*

Претежна надморска висина насеља (m)	Број насеља	% броја насеља	Број становника 2002. године	% броја становника	Величина обухваћених атара/К.О. (km^2)	% површине обухваћених К.О. у укупној површини општине	Просечна величина атара насеља
до 200	1	1,2	828	2,2	2,67	0,2	2,7
201-300	22	25,6	26.993	72,6	226,32	18,9	10,3
301-400	22	25,6	4.557	12,3	251,04	21,1	11,4
401-500	10	11,6	1.557	4,2	128,42	10,7	12,8
501-600	15	17,4	1.833	4,9	247,37	21,5	16,5
601-700	11	12,8	1.045	2,8	217,87	18,5	19,8
701-800	3	3,5	198	0,5	37,69	3,1	12,6
> 800	2	2,3	161	0,4	73,04	6,1	36,5
Укупно	***86***	***100***	***3.7172***	***100***	***1.184***	***100,0***	

Већина сеоских насеља општине потичу из средњег века (а у долини Тимока и из римског периода), а њихова просторна дистрибуција последица је оптималног коришћења пољопривредних потенцијала подручја у смислу традиционалне екстензивне експлоатације. Међутим са снажно индукованим процесом урбанизације, индустријализације и деаграризације, посебно у последњој трећини 20. века дошло је до брзе просторно-функцијске и социо-економске трансформације мреже насеља општине. Почев од `70-тих година прошлог века, услед концентрације привредних функција и развој терцијарно-квартарног сектора, долази до позиционирања Књажевца као водећег насеља општине, те јачање улоге Миниħева и Калне. Започињу снажне миграције на релацији села-општински центар, пре свега, млађег радноспособног становништва, што је утицало на поремећај старосних, полних и фертилних карактеристика демографске структуре. У овом периоду интензивно се развијају јавне службе и њима се (нерационално) опрема готово свако насеље општине. Међутим, већ крајем `80-тих година прошлог века започиње привредна стагнација, а догађаји коју су уследили 90-тих и транзициони период, почетком 21. века, убрзали су демографско пражњење општине у целини, ослабили привредну базу, а тиме угрозили функционисање и опстанак мреже јавних служби и сервиса. Овај процес илустрован је табелом I-5, где је видљиво популационо уситњавања насеља и њихово „спуштања“ у долинске делове општине. Треба напоменути да је већ претходни просторни план општине предвидео наведене процесе, демографско пражњење посебно планинских села и јачање општинског центра Књажевца (чији планирани степен урбанизације ипак није достигнут).

Табела I-5: *Просечна надмосрка висина насеља 1961., 1981. и 2002. по величинским категоријама*

Величинска категорија	1961.		1981.		2002. нова методологија	
	Број насеља	Просечна надморска висина (m)	Број насеља	Просечна надморска висина (m)	Број насеља	Просечна надморска висина (m)
патуљаста <50		-	3	720	16	580
патуљаста 50-100		-	9	540	12	450
патуљаста 100-250	9	465	20	445	33	450
мала 250-500	29	480	29	440	19	320
средње мала 500-750	25	395	19	370	2	320
средње велика 750-1000	9	360	2	335	2	290
велика > 1000	14	440	4	265	2	235

Развој мреже насеља у претходном периоду карактерисали су следећи процеси:

- урбанизација, индустријализација и деаграризација имали су синергично дејство у трансформамцији просторно-функцијске и социо-економске структуре насеља општине;
- миграција на релацији село-град довела је до концентрације становништва у Књажевцу са Трговиштем, а у мањој мери и у другим насељима долине Тимока. На другој страни дошло је до депопулације већине села, посебно оних на и испод Старе планине, уз поремећај свих структура становништва. Поред унутар општинских миграција, за простор општине, као и највећи део Републике Србије карактеристичне су миграције ка Београду и Нишу, а специфично за Књажевац и кретања становништва ка Бору и Зајечару.
- привредна рецесија и депопулација угрожавају функције Књажевца као субрегионалног и општинског центра, а економска слабост доводи у питање традиционалне образце инфраструктурног опремања и функционисање јавних служби и сервиса.

Јавне службе

Предшколско васпитање и образовање: На подручју општине Књажевац ради једна предшколска установа "Бајка", са *четири вртића*. Три вртића се налазе у општинском центру/градском насељу Књажевац, а један у селу Миниђево (субопштински центар). Постоји вртић у Кални, површине око 270 m^2, који не ради. И поред смањења броја уписане деце још увек постоји дефицит од око 150 места за смештај деце предшколског узраста у градским вртићима. Стандарди боравка деце су задовољавајући у односу на просторне и инфраструктурне параметре. У градским вртићима има укупно 583 детета, просечна површина објекта по детету креће се од 5,3 m^2/дете до 7,2 m^2/дете, а земљишног комплекса од 7,8 до 32,8 m^2/дете. Вртић у Миниђеву има капацитет за 40 деце, а уписано је 18, тако да су просечне вредности знатно изнад стандарда. Обавезни предшколски разреди организовани су у скоро свим школама (градским и сеоским), а у насељу Дубрава (Књажевац) користи се приватан стамбени објекат. У Централној Србији је од укупног контингента предшколског узраста (1-6 година), у предшколско васпитање и образовање укључено око 40% деце. У општини Књажевац тај проценат је нешто већи (око 44%), али је разлика међу насељима у општини велика – орјентационо око 50% деце из Књажевца, Трговишта и приграских насеља је укључено у предшколске установе, а из сеоских око 6%.

Основно образовање: На подручју општине Књажевац ради укупно **17 основних школа**, од тога *три матичне осморазредне* школе у граду Књажевцу, *четири подручне осморазредне* школе (у селима Миниђево, Кална, Подвис и Вина) и *10 подручних четвороразредних* у сеоским насељима. Све градске школе раде у две, а подручне осморазредне и четвороразредне у једној смени. Наставу у градским школама похађа 1.767 ученика, подручним осморазредним 224, док у 10 четвороразредних има укупно 64 ученика (школа у Балановцу има само једног ученик, Валевцу два, Зоруновцу, Бучју, Јаковцу и Доњој Каменици по три ученика), а настава је организована у комбинованим разредима. У погледу односа површине парцеле и броја ученика на подручју општине Књажевац остварена просечна површина од 50,2 m^2/ученик знатно је изнад стандардних норматива у генералним плановима (20-25 m^2/ученик). Наравно, просечна површина је знатно нижа у градским матичним осморазредним школама (око 17 m^2/ученик), а креће се од од 7,1 m^2/ученик у ОШ „Д. Тодоровић-Каплар“ до 33,7m^2/ученик у ОШ „Дубрава“. Просечна површина објекта по ученику у општини износи 10,0 m^2, најмања је у градским школама (6,2 m^2), знатно већа у подручним осморазредним (27,7 m^2), а највећа у подручним четвороразредним школама (70,2 m^2). Градске школе су комплетно инфраструктурно опремљене (насељски водовод, канализација и централно грејање), имају кабинете, библиотеке, трпезарије, фискултурне сале и спортске терене. Осморазредне школе у селима су прикључене на насељски водовод, неке и на канализацију (Миниђево и Кална), имају библиотеку, трпезарију и спортски терен, док четвороразредне имају воду (бунаре са хидрофором или насељска мрежа), за одвод отпадних вода углавном користе септичке јаме и имају пољске клозете (Балановац, Бучје, Валевац, Зоруновац и Штипина), понека има спортски терен, али немају библиотеку, кабинете и фискултурну салу. Све школе, осим ОШ „Дубрава“ у Кални, имају организован превоз за ученике којима је та услуга потребна због удаљености до места становања. У Књажевцу постоји основна школа „Младост“, коју похађају само деца Завод за васпитање деце и омладине. Школа ради у једној смене, а школске 2010/2011. године школу је похађало 38 ученика (10 у два одељења од I до IV разреда и 28 у пет одељења V-VIII разреда). Такође, од ове школске године школа је добила решење Министраства просвете РС да обавља образовање и васпитање одраслих. За сада има 2 одељења (једно у вишим и једно у нижим разредима) са 14 полазника.

У Књажевцу постоји школа за основно музичко образовање „Предраг Милошевић“, која ради од 1980. године. Школу похађа око 160 ученика у шест инструменталних одсека.

Средње образовање. У општини Књажевац раде две средње школе, у државној својини. Зграде су релативно добро опремљене (учионице, кабинети, спортске сале), са одговарајућом инфраструктуром. Гимназија ради у једној смени, има 322 ученика, расположива површина објекта по ученику је 8,7 m^2. Техничка школа ради у две смене, уписано је 485 ђака, а расположива површина по ученику је 6,0 m^2. У граду постоји Дом ученика средњих школа, изграђен 1953., а дограђен 1978. године. Дом користи 130 ученика (око 16% од укупног броја ученика средњих школа).

Више и високе школе. У Књажевцу је отворено истурено одељење високе школе „Мегатренда“ из Зајечара - Биофарминг. Тренутно користи просторије Дома културе, има око 70 студената.

Здравствена заштита. Највећа здравствена установа на подручју општине Књажевац је општа болница, изграђена 1962. године, површине 5.900 m^2, налази се на парцели површине 7.280 m^2, спратности П+4. Болница има 25 соба и 120 кревета, а запослено је 52 лекара. Основна здравствена заштита организована је у оквиру дома здравља, а мрежу објеката примарне здравствене заштите на руралном подручју чине *две здравствене* станице (Минићево и Кална) и *шест амбуланти*. Објекат дома здравља се налази на парцели површине 5.672 m^2, површина објекта је 4.110 m^2, спратности П+1. У дому здравља запослено је 45 лекара и 10 стоматолога. Површина здравствене станице у Минићеву је 770 m^2, запослено је два лекара и један стоматолог. Објекат здравствене станице у Кални је мањи, површине 490 m^2, такође има запослена два лекара и једног стоматолога. У шест села (Бучје, Вина, Василъ, Подвис, Крента и Доња Каменица) раде амбуланте у којима лекар долази једном недељно. Такође, у појединим села (Скробница, Јања) постоје објекти амбуланте, али не раде. Подаци су добијени само за здравствене службе у државној својини, а не располажемо подацима о приватном сектору у овој области.

Социјална заштита у општини Књажевац организована је у оквиру Центара за социјални рад, који се налази у објекту површине 600 m^2. Према подацима за 2009. године на подручју општине било је регистровано 2.700 корисника социјалних услуга, односно 8,3% популације општине, што је изнад републичког просека (5,7%), а знатно испод просека у Зајечарском региону (13,7%)[4]. У структури корисника социјалне помоћи 35% чине деца (малолетна лица). Посматрано у односу на укупно малолетно становништво, у просеку свако пето дете ове старосне групе (21,2%) је корисник неког вида социјалне помоћи, а у старијој популацији, у просеку свако 16 лице (6,2%).[5] Од објеката *стационарног смештаја* постоји *две установе* Републичког значаја: Геронтолошки центар и Завод за васпитање омладине. Геронтолошки центар „Књажевац“, установа за смештај пензионера и других старих лица, ради у пет међусобно повезаних објеката, укупне површине 5.000 m^2. Прва зграда стационара је задужбина Н. Спасића, изграђена 1935. године, а остали објекти су изграђени 1981. године. Капацитет објекта је 220 лица, тренутно борави 210 лица, углавном из Књажевца и са подручја Тимочке крајине, а има и избеглих лица из Босне и Херцеговине и Хрватске. Установа је опремљена у складу са нормативима и стандардима, има кухињу, трпезарију, вешерницу, физикално терапеутску амбуланту. Запослено је 75 радника у сталном радном односу и 4 радника на одређено. У селу Жуковац (око 10 km од града), 1996. године, обновљен је објекат старе школе и пренамењен у дом за старе. Објекат је површине око 150 m^2, на парцели површине око 20 ари. Инфраструктурно је опремљен, има парно грејање, 5 просторија, купатила и кухињу. Објекат се не користи и прилично је руиниран. Завод за васпитање деце и омладине ради у објекту површине 3.825 m^2, изграђеном 1979. године, на парцели површине 345 ари. Објекат је комплетно комунално опремљен, има 43 собе и 11 купатила. Штићеници завода су деца основношколског узраста, а тренутно је смештено 32 детета.

Култура. У граду Књажевцу раде три установе културе, у државној својини: Дом културе, градска библиотека „Његош“ и завичајни музеј. Дом културе у Књажевцу почео је са радом 1981. године. Површина објекта је око 3000 m^2. Објекат је доброг квалитета, а опремљеност задовољавајућа. Неопходно је комплетно реновирање санитарних инсталација. У објекту постоје: велика позоришна сала, мала сала, шах сала, друштвени клуб, хол, који је уједно и велика галерија Дома, управни део и помоћне просторије. Градска библиотека „Његош“ налази се у Дому културе, користи простор

[4] Извор: Општине у Србији 2010., Београд, РЗС, Табела 19.1 и 19.2

[5] У *Стратешком плану за социјалну политику 2008-2012.,* из 2007. године, наводи се увођење нових приступа у решавању социјалних проблема, који подразумевају планирање, реализацију, праћење, контролу и процену успешности активности, што има за циљ задовољење потреба корисника, уз њихово активно учешће. Нови приступи подразумевају заједништво државе и цивилног друштва и учешће корисника, док ће локална самоуправа имати кључну улогу у иницирању и реализацији својих развојних стратегија.

површине 275 m^2, има три читаонице и једну канцеларију. Простор који библиотека користи довољан је за обављање послова основне делатности, али не и за њен даљи развој. Библиотека нема депое, а као магацине користи део подрумских просторија. Библиотека има око 50.000 књига. Библиотека има два огранка, у Минићеву и Кални. Огранак у Минићеву се налази у Дому културе, који је реконструисан 2005. године. Библиотека користи површину од 62 m^2, има две читаонице, располаже са фондом од 6.000 књига. Огранак у Кални користи пословне просторије општине Књажевац, које су добијене на коришћење 2007. године и реновиране. Користи простор површине 34 m^2 , има санитарне просторије и услове за увођење телефона. Располаже са фондом од око 4.000 књига. Завичајни музеј у свом саставу има Музеј града у кући Аце Станковића, која је саграђена 1910 године, Архео-етно парк у Равни и антички локалитет Timacum Minus. Завичајни музеј Књажевац је у самом градском језгру. Стална музејска поставка се састоји од археолошких, етнолошких, историјских, уметничких и геолошко-природњачких експоната. Изложени предмети културе и уметничке вредности су, пре свега, лични предмети Аце Станковића и његове породице. У галеријском простору одражавају се музичке вечери, предавања и сл. Архео-етно парк налази се у селу Равна, на путу за Зајечар, у дворишту сеоске школе која је и споменик културе. Timacum Minus је најстарије војно утврђење у Тимочкој области. Локалитет је у близини села Равна, на обали Белог Тимока. На осталом подручју општине мрежу објеката културе чини домови културе (15) и задружни домови (36), који су наменски грађени 1950-их година. Објекти су углавном изграђени од квалитетног материјала, површине од 200 до преко 1.000 m^2 (Трговишту око 2880 m^2, Вини око 1.200 m^2, Ћуштици 2.060 m^2, Радичевцу 1.700 m^2, Мучибаба 1.400 m^2, Крента 1.300 m^2, Доња Каменица 1.200 m^2). Према евиденцији са терена поједини објекти су запушени, не одржавају се, у лошем су стању. Такође, један број објеката се одржава и делимично користи. Ови објекти су најчешће мултифункционалне намене, па су у њима одвијају и трговина, здравствене услуге, али и административни послови.

Физичка култура. Мрежу спортско-рекреативних објеката на подручју града Књажевца чини: спортска хала, градски стадион, стрелиште и градски базен „Бањица“. Спортска хала је вишенаменска (рукомет, кошарка, одбојка, борилачки спортови и гимнастика), површине 1.340 m^2 и у саставу је основне школе „Д.Тодоровић – Каплар“. Објекат има четири свлачионице са купатилом, канцеларије, трибине за 700 гледалаца. Објекат користе ученици школе у редовној настави, спортске организације и организоване групе грађана. Терени градског стадиона обухватају површину од око 4,3 ha, а постоје и уређене атлетске стазе, трибине са 3.000 места и стандардне пратеће просторије (свлачионице, клупске просторије, просторије за тренере и др.). Градско стрелиште је у власништву Стрељачке дружине „Бранко Металац“. Површина објекта је око 4.000 m^2, има два вежбалишта, а од пратећих просторија свлачионице, купатила, канцеларије, магацине и просторије за домара. Градски базен "Бањица" је у функцији од 1982. године. Комплекс базена чине: отворени олимпијски базен (25 x 50 m, са термалним водом температуре 28,6^{0}C), дечији базен, пословна зграда (свлачионице, гардероба, пословне просторије, бифе), терени за мале спортове и зелене парковске површине. Базен ради од маја до октобра, може да прими до 1.000 купача дневно, на трибинама има око 500 места. Постоји и могућност покривања базена како би се користио током целе године, али у буџету општине нема финасијских средстава. Све градске школе имају спортске сале и спортске терене за мали фудбал, кошарку и одбојку. У Трговишту има фудбалско игралиште и терен за мале спортове. У свим већим селима постоје терени, углавном фудбалска игралишта и терени за мале спортове, локалног значаја у надлежности локалне самоуправе. Сви евидентирани објекти су у јавној својини.

Цивилни сектор – невладине организације и удружења грађана. У Књажевцу постоји око 15 невладиних организација, удружења грађана и струковних асоцијација. Већина ових организација бави се питањима социјалне заштите, маргиналним друштвеним групама, грађанским активизмом и демократизацијом друштва.

3.1.3. Привреда и туризам

Привредни развој

Књажевац, као субрегионални полифункционални (и индустријски) центар са око 5.500 запослених окосница је развоја Тимочке крајине и појаса развоја Ниш-Књажевац-Зајечар. Процес концентрације и интензивирања привредног и индустријског развоја подручја општине одвијао се до краја 20. века када је започела девастација индустријске активности у већини предузећа. Овај процес последица је деловања развојних фактора и услова и општих кретања и стања друштва и економије у претходне

две деценије. Знатан део раније кључних привредних актера је у процесу ликвидације или стечаја. Комплексност услова и фактора индустријског развоја, просторно-еколошка и друга развојна ограничења, захтевају веће уважавање у конципирању планских решења.

Као последица дугорочне друштвене и економске кризе од 1990-их година, као и ефеката социо-економске трансформације и транзиције привреде у тржишни систем, потом и утицаја светске економске и финансијске кризе у најновијем периоду, општина Књажевац од 2004. године има карактер девастираног привредног подручја. У складу с тим, предузећа и радње регистроване у општини имају приступ најповољнијим кредитима Фонда за развој Републике Србије. Наведени процеси су продуковали не само значајну привредну рецесију, већ и процесе демографског егзодуса из општине Књажевац и Тимочке крајине у целини. То указује не само на дубину социо-економске кризе и девастацију раније достигнутог нивоа развијености, већ и на наставак и продубљивање демографске кризе, социјалног сиромаштва, комуналних проблема насеља, урушавање дела територијалног капитала и др.

Ово подручје је након `90-их изгубило више од 60-80% прихода и преко 50% запослених, посебно у прерађивачкој индустрији. Екстремни пад пословних прихода у 2007. години у односу на 1990. годину у Књажевцу је износио -69,2%, али је евидентан и у свим општинама/граду Тимочке крајине, а посебно Бору -65,8% и Зајечару (-61,0%). Према подацима РЗС марта 2010. године било је 5.507 запослених у предузећима, установама и организацијама и 945 у приватном сектору (Табела **I-6**). Према подацима из општине Књажевац укупан број запослених у првој половини 2010. године био је 7.234 лица, од којих је 5.975 у установама и организацијама и 1.259 у приватном предузетништву, што је 782 радника више него што су подаци државне статистике. Незапослених лица је у 2010. години било 4.592. Стопа незапослености је веома висока - 21%, односно 13,2% укупног становништва општине.

Табела I-6: *Кретање и структура запослености према делатностима и облицима својине, на дан 30.03.2010.*

Подручје	Укупно запослени	Учешће жена, у %	Лица која самостално обављају делатност	Приватни предузетници и лица која самостално обављају делатност, у %
општина Књажевац	5.507	32,5	945	17,15
Србија	1.816.959	46,2	455.366	25,06

Извор: САОПШТЕЊЕ ЗП21, Статистика запослености, број 223 - год. LX, 30.07.2010., РЗС.

Најзаступљеније гране индустрије у општини Књажевац су прехрамбена, текстилна, производња обуће, металопрерада, производња намештаја. Индустријски комплекс је основни ослонац развоја општине који запошљава око 2.200 радника или 38% запослених (септембар 2009.) и ствара 26,2% народног дохотка привреде (2005. године). Развој малих и средњих предузећа је у фази раста и очекује се његов значајан допринос као једног од основних ослонаца привреде и генератора запослености. Сектор услуга у целини није довољно развијен. Постојећа туристичка и рекреативна понуда није довољно развијена и афирмисана, упркос значајном потенцијалу Старе планине, Ргошке бања, културно-археолошких локалитета, рекреативних комплекса и др.

У укупној запослености на подручју општине према делатностима, доминира прерађивачка индустрија (2.228 радника или 38%), здравство (595 запослених или 10,2%), образовање (458 радника или 7,8%), трговина (370 запослених или 6,3%), државна управа (235 радника или 4%), послови са некретнинама (142 лица или 2,4%), саобраћај и складиштење (2,3%), грађевинарство (1,5%), хотели и ресторани (0,3%), док је у делатностима пољопривреде, шумарства и водопривреде ангажовано свега 4,8% запослених.

У привредној структури општине Књажевац у 2005. години доминантан је сектор примарних делатности (пољопривреде, шумарства, водопривреде) са око 43,7%. Производно индустријски комплекс и грађевинарство чине 34,5% народног дохотка, од чега прерађивачка индустрија 26,2%, производња електричне енергије, гаса 5,7%, грађевинарство 2,2%, вађење руда 0,4%. Сектор терцијарних делатности чини 21,8% народног дохотка. Просечна зарада у општини Књажевац у јуну 2010.године била је 20.907 динара, што је знатно ниже у односу на просек Републике Србије (34.161 динар), тј. чини 61,2% републичког просека.

Укупан број предузећа регистрованих на територији општине Књажевац је 228, од чега малих предузећа има 218, средњих 7, а великих 3. Број регистрованих радњи је око 650 од којих је око 245 у трговини, 200 у прерађивачкој индустрији, 5 у пољопривреди, 49 у угоститељству, 55 у саобраћају, итд. У општини послује и неколико локалних јавних предузећа – ЈКП „Стандард“, ЈП „Топлана“ и ЈП „Електродистрибуција“. Најзначајнија предузећа у општини Књажевац су: ДОО „Azzaro“ (није регистровано у Књажевцу, али се производња обавља у граду), ДОО „Беба кидс“, ДОО „Falc East“, АД „Jersey“, ДОО „Стокоимпекс“, АД „Тимомед“, АД МП „Тина“, „Десинг“ прерада воћа и поврћа, ДОО „Шуком“, ДОО „Алфа клима“, ДОО „Релакс“, ДОО „Лантекс“, ДОО „SCS“, ДОО „Сербина“, ППК „Цервин“ и „Млинпек“. Процес

реструктурирања и власничке трансформације је делимично успешан или је у току. Најбитнији извозници у општини су „Falc east" , чији се производи пласирају на европско тржиште, „Сербина" која извози на италијанско тржиште, „SCS" на немачко тржиште, АД „Тина" – извоз дечјих кревета у Француску, Италију и Немачку.

До пре три деценије рударство је било веома развијено на подручју општине Књажевац, и ова делатност је запошљавала значајан број радника. Највећи рудници на подручју општине били су у Вини, Подвису, Габровници, Кални, Ћуштици. Према неким проценама, неоправдано и исхитрено затварање ових рудника у периоду 1970-1995. године, допринело је опадању привредног развоја општине. Мишљења о поновном отварању неких од ових рудника су врло подељена и поред капацитета и квалитета руде у овом крају. Њихово потенцијално оживљавање могло би бити развојна перспектива, под одређеним условима. За то су потребна велика улагања и претходна истраживања оправданости њихове обнове.

Размештај производних фондова и створена привредно- индустријска структура лоцирани су углавном у граду Књажевцу. У просторној организацији привреде у општини Књажевац, не укључујући туристичке локалитете, издвајају се:

- Књажевац- привредно-индустријски центар;
- секундарни општински привредни центри - Минићево и Кална,
- сеоска насеља са малим производним и услужним садржајима - Подвис, Рготе; и
- сеоска насеља у којима се налазе руинирани капацитети затворених рудника угља - Вина, Подвис, Габровница и Ћуштица.

Површина постојећих привредно-индустријских зона и појединачних локалитета на подручју општине је 81,4 ha (Табела I-7). Привредно-индустријске зоне у граду располажу релативно добро инфраструктурно опремљеним просторима, уз релативно добру повезаност на путеве I и II реда и железницу. Постоји и неколико појединачних локација за производне или предузетничке намене (највећа од њих је локалитет површине 3,5 ha југоисточно од града, поред Тимока, са десне стране пута Ниш-Зајечар).

Табела I-7: *Размештај и биланс постојећих привредно-индустријских површина у општини Књажевац (без туристичких локалитета)*

Локалитет	Површина (ha)
Подручје града Књажевца	**75,86**
1. Привредно-индустријска зона „Бошево"	28,52
2. Индустријска зона „Леда"	30,72
3. Индустријска зона-комплекс „Цервин" - Грезанска река	12,19
Сеоско подручје	-
Минићево	-
Кална	3,55
Подвис, Рготе, Рготина, Вина, Габровница, Ћуштица	-
Укупно општина Књажевац	**81,41**

У Минићеву постоји погон-магацин фабрике намештаја „Тина", Пољопривредна задруга „Слога", 10 трговинских и 5 угоститељских радњи, занатске и друге услуге. У Кални је до скоро радио погон за производњу приколица „ИМТ" који је сада браунфилд локалитет (површине 3,55 ha), а налази се и хотел „Јелен" који је недавно приватизован. Развијено је задругарство, шумарство. У Подвису је лоцирана фабрика за производњу фурниираних столица која извози комплетну производњу. У атару села Рготе налази се термоминерални извор са базеном и скромним пратећим садржајима. У Вини се налази мањи рудник каменог угља који је напуштен. У Грабовници предузеће „ИМТ" има 42,87 ha пољопривредног земљишта и руиниране објекте погона и складишта. У атару Грабовнице лоцирани су напуштени капацитети и окна рудника уранијума. У насељу Ћуштица некада је радио рудник угља који је напуштен.

Пољопривреда, шумарство и ловство

Производно-економски потенцијал свих пољопривредних култура се, по правилу, смањује упоредо с повећавањем надморске висине. Повољне природне услове за интензивну ратарско-повртарску производњу долинско-котлинских атара битно ограничава енормна уситњеност земљишних поседа и парцела, слаба опремљеност системима за наводњавање, застарелост пољопривредне механизације и сл. Централни делови Општине, као и развијена подгорина Старе планине, имају изванредне погодности за развој воћарске и виноградарске производње. Најзаступљеније културе су винова лоза, вишња, шљива и купина. Књажевац је познат као извозник вишње, пре свега у Немачку и Енглеску.

Главне пољопривредне културе су: облачинска вишња, шљива „Стенли“, грожђе, купина, паприка, корнишони, парадајз, купус, пшеница и кукуруз.. По ободу котлина Сврљишког, Трговишког и Белог Тимока налазе се бројни локалитети са изузетно повољним условима за гајење винове лозе, међу којима се по специфичним еколошким одликама издваја Црвинско виногорје чувеног Књажевачког рејона, у саставу Тимочког виноградарског региона, познатог још од античког доба по производњи квалитетних вина. Уникатно агроеколошко добро чине природни травњаци. У том погледу се посебно издваја серија Црновршких пашњака, типа планинске степе, који се простиру од Орловог камена до гребена Тупанар - Жаркова Чука - Бабин Зуб. У економском погледу велику вредност у прошлости су имали и пашњаци ниских кречњачких планина (Тресибаба, Тупижница и подгорине Озрена и Девице), данас слабо коришћени, захваћени ерозијом и деградацијом травног покривача, па стога већим делом предиспонирани за пошумљавање. Након урушавања друштвеног сектора, пољопривредна производња је у општини Књажевац у целини организована на породичним газдинствима, чија поседовна и социоекономска обележја имају одлучујући утицај на начин коришћења обрадивог земљишта и других пољопривредних фондова. Ресурсно ограничена сеоска домаћинства су последњих деценија прошлог века била снажно оријентисана на обезбеђење додатних прихода од запошљавања ван газдинства, како на локалном нивоу, тако и у иностранству. Према Попису 2002, свега 3,6% од укупног броја домаћинстава има у општини Књажевац искључиво пољопривредне изворе прихода, 5,5% мешовите, 18,3% из иностранства, 67,4% непољопривредне и 5,2% недефинисане. При томе се планинско подручје одликује знатно вишим учешћем чисто пољопривредних и мешовитих извора прихода од брежуљкастог подручја у коме постоје повољнији природни, тржишни и инфрастурни услови за вођење рентабилне пољопривредне производње, а уједно и веће могућности запошљавања ван газдинства. Због високе заступљености ливада и пашњака, као и тесних међузависности с еколошки безбедним развојем биљне производње, важно место и улогу у одрживом коришћењу пољопривредног земљишта има сточарство. Ове међузависности добијају на снази упоредо с погоршавањем педолошких услова, нарочито на ситним земљишним поседима, где се број, састав и квалитет држане стоке повратном спрегом директно одражавају на приносе биљних култура, очување природне плодности земљишта и на рационално коришћење људског рада и материјалних средстава. Због тога дугорочне негативне тенденције у развоју сточарске производње имају вишеструко неповољне економске и еколошке импликације.

Државне шуме обухваћене су са шест наменских целина које опредељују и посебне циљеве газдовања шумама. Највеће учешће у површини имају наменска целина за производњу техничког дрвета (5.190 ha), наменска целина – заштита земљишта од ерозије (6.638 ha), наменска целина - Парк природе 2.324 ha, и наменска целина – стална заштита шума (1.017 ha). Вредност основних производних показатеља по категоријама шума је ниска. Тако је вредност запремине у високим шумама од 158 m^3/ha далеко испод просека у истој категорији шума у државном власништву у Србији (254 m^3/ha). Исте констатације важе и за вредности текућег запреминског прираста који је у овим шумама 3.00 m^3/ha, а просек за Србију је 5,50 m^3/ha. У шумама изданачког порекла у државном власништву *v* је 107m^3/ha (у Србији 124 m^3/ha), а просек прираста је 2,7 m^3/ha (у Србији 3,1 m^3/ha). У вештачки обновљеним састојинама *v* је 97 m^3/ha (у Србији 136 m^3/ha), а *iv* је 5,60 m^3/ha (у Србији 5,2 m^3/ha). Додатна оптерећеност шикарама и шибљацима јасно указује на недовољно коришћење производног потенцијала станишта на којима се ове шуме налазе. За прераду дрвета из шума Тимочког шумског подручја на територији општине Књажевац постоје следећи капацитети примарне прераде: Пилана Књажевац , Пилана у саставу Предузећа “Тина” капацитет годишњи је 10.000 m^3 пиланске обловине. – 6.000 m^3 трупаца годишње сад прерађује. и “Дрвокомерц” – Доње Зуниче, са капацитетом од 10.000 m^3 годишње која сад прерађује око 4000 m^3.

У оквиру подручја обухваћеног овим планом налазе се четири ловишта од којих само ловиштем Стара планина газдује ЈП“Србијашуме“, а осталим Ловачки савез Србије. Основне карактеристике стања дивљачи и у овим ловиштима су недовољна бројност и квалитет дивљачи у односу на бонитет станишта односно еколошки капацитет ловишта.

Туризам

Подручје општине Књажевац, са Старом планином (највреднијим делом високопланинског подручја и Парком природе), Књажевцем, Ргошком Бањом, ловиштима, селима и др. представља део туристичких кластера југоисточне Србије. Овом туристичком подручју припадају и други садржаји понуде у простору на планинама Тупижница и Тресибаба, долинама река Сврљишки, Трговишки, и Бели Тимок, и другим насељима, објектима и природним и културним вредностима, (археолошко

налазише „Timacum Minus“ и архео-етно парк у селу Равна, спортско-рекреациони центар "Бањица" и др.), деловима коридора путних праваца и др. Расположиви туристички потенцијали, релативно повољан приступ коридору X на западу и IV на истоку, положај у близини већих градских агломерација (пре свега Ниша) представљају фактор развоја планинског, бањског, градског, излетничког, руралног, транзитног и других видова туризма и рекреације.

Потенцијали за развој туризма су недовољно искоришћени. Туристичка и рекреативна понуда није довољно развијена и афирмисана, а ни повезана са суседним општинама. Постојећа туристичка понуда организована је на: Старој планини (скијалиште са једном четвореседежницом, једним ски-лифтом и једним беби-лифтом на Коњарнику - Бабином зубу)[6]; у општинском центру Књажевцу са знаменитостима у непосредном окружењу (градски спортски терени и спортска хала, олимпијски базен са термоминералном водом и спортским теренима, Ргошкој Бањи, купалиште Бараница на Трговишком Тимоку и др.); у једном броју села (Црни Врх, Иново, Балта Бериловац, Градиште, Јаковац, Стогазовац и др.) где су присутни зачеци руралног туризма. Туристичку инфраструктуру на Старој планини користили су претежно излетници из окружења и локално становништво (због недостатака смештајних капацитета).

Туризам у Парку природе Стара планина има могућности за интензивнији развој. Реализација првих сегмената скијалишта на Старој планини резултирала је реконструкцијом постојећих и почетком реализације нових смештајних капацитета у планинској зони (у оквиру прве фазе планираног туристичког ризорта Јабучко равниште, туристичког насеља Коњарник и неколико села). Од смештајних капацитета на подручју општине регистровано је око 500 туристичких лежаја[7] (од чега у насељу Књажевац око 280, на Бабином Зубу око 140 и селима око 80 лежаја, уз један број викенд кућа у околини Књажевца и на Старој планини). Укупан број посетилаца у 2007. години износио је око Књажевац (6.200, са око 13% страних), док је број ноћења износио 19550 (у просеку око 3,2 ноћења по туристи). Остварен број ноћења указује како на недостатак искоришћености атракција и потенцијала, тако и на недостатак смештајних капацитета. Просечан степен заузетости свих капацитета мерен заузетошћу лежајева на годишњем нивоу износи око 10% што је далеко испод границе рентабилности.

Јаки су регионални и локални интереси за заштитом простора и за одрживим развојем туризма као потенцијалним покретачем привредног напретка. Туристички развој општине Књажевац у највећој мери зависи од анимирања комерцијалне туристичке и рекреативне тражње, првенствено домаће, али и иностране. Домаћа туристичка тражња за туристичким потенцијалима општине Књажевац заснива се већим делом на великим урбаним центрима (Нишу, Београду, Новом Саду и др.) која је првенствено усмерена ка планинском туризму, а мањим делом према излетничком, манифестационом и руралном туризму. Интерес иностране туристичке тражње се не може побудити само могућностима смештаја и понуде рекреације, већ првенствено квалитетом понуде целогодишњег планинског туризма у комбинацији са културолошким и екотуризмом, заснованим на очуваној природи, диверзитету културног предела и аутентичним културним вредностима. етно-баштини села и органској храни.

За адекватно активирање туристичких потенцијала, непходно је обезбедити следеће предуслове: бољи маркетинг туристичке понуде; развој целогодишње туристичке понуде уз функционалну интеграцију више видова туризма на подручју општине и са непосредним окружењем; развој саобраћајне, комуналне и туристичке инфраструктуре; као и реконструкцију постојећих и реализацију нових смештајних капацитета. Главни носиоци промоције туризма, координације понуде и потражње и културно-едукативне делатности у туризму су „Туристичка организација Књажевца", ЈП Стара планина, ЈП Скијалишта Србије, РАРИС, стручне службе општине и др.

[6] Укупан број продатих ски карата у 2009. години износио је око 6600 (односно у сезони 2009/2010 око 10000) што је далеко испод капацитета постојећег скијалишта.

[7] Смештајни капацитети су: Милошев конак, Дом ученика средњих школа - Интернат, Конак "Ана", Конак "Барка", Пансион "Мали предах", Конак "Вила Катарина" (Књажевац), Хотел Електропривреде Србије "Бабин зуб", Планинарски дом "Бабин зуб" (Стара планина) и и хотел „Јелен” у Кални; (хотел „Бели Тимок” у граду Књажевцу није тренутно у функцији, очекује се приватизација).

3.1.4. Саобраћај, инфраструктурни системи и објекти заједничке комуналне потрошње

Саобраћај

Саобраћајну инфраструктуру на подручју општине Књажевац чине државни путеви I и II реда и локални путеви, железничка пруга, локалитет некадашњег спортско-привредног аеродрома и делимично функционалан гранични прелаз.

Укупна дужина категорисаних путева је око 500 km. Мрежу државних путева чине следећи путни правци:

- државни пут I реда бр. 25 Ниш-Књажевац-Зајечар (и даље ка ХЕ „Ђердап 1"-Република Румунија);
- државни путеви II реда и то: бр. 121 Сокобања-Књажевац-Пирот; бр. 243 Сврљиг-Кална-Црни врх; бр. 246 Попшица (Сврљиг)-Књажевац; бр. 247 Књажевац-Бољевац; бр. 247а Доња Соколовица-Минићево-Кадибогаз-Република Бугарска; бр. 247б Штипина-Вратарница; и бр. 248 Бучје-Зајечар.

Укупна дужина државних путева износи 218 km од чега је I реда 33 km (15%), а II реда 185 km (85%). На путевима II реда недостаје 46 km савременог коловоза (25%).

Мрежу категорисаних локалних путева чини 44 деонице, укупне дужине око 275 km, од чега је са савремним коловозом укупно око 218 km (79,1%). Локални путни правци приказани у Табели **I-8.**

Табела I-8: *Категорисани локални путеви*

Ознака	Правац пружања	L, km	Дужина савременог коловоза (km), 2007. г
Л - 1	Ошљане (Р-247а) – Старо село	2,65	2,65
Л - 2	Р-247а (Ошљане) - Белобрадич – Старо село	6,10	6,10
Л - 3	М 25 - Јаковац – Мала река - Петруша	6,88	6,88
Л - 4	М 25 - Јелашница - Шарбановац - Радичевац	16,61	16,61
Л - 5	М 25 – Горње Зуниче - Локва	7,04	7,04
Л - 6	Р 121 - Берчиновац	3,33	3,33
Л - 7	Р 121 - Штитарац - Бидовац	4,10	4,10
Л - 8	Р 121 - Кандалица – Старо корито - Белинац	13,50	9,40
Л - 9	Р 121 - Жуковац - Алдинац - Репушница	23,00	18,25
Л -10	Л 9 - Дрвник	2,10	0,00
Л - 11	Л 9 - Градиште - Дејановац	7,50	0,00
Л -12	Л 9 - Градиште - Причевац	4,32	0,00
Л - 13	Р 121 - Папратна	6,30	0,00
Л - 14	Р 121 - Габровница - Татрашница	6,75	1,75
Л - 15	Р 243 – Јања – Алдина река	3,40	0,00
Л - 16	Р 243 - Мездерја – Црни врх – Бабин зуб	18,20	16,00
Л - 17	Р 243 - Ћуштица	4,58	4,58
Л - 18	Р 121 - Стајњинац	1,11	1,11
Л - 19	Р 243 – Шести Габар	11,09	3,09
Л - 20	Р 121 – Стара Кална	3,00	3,00
Л - 21	Р 121 – Доња Каменица	1,00	1,00
Л - 22	М 25 - Црвење	4,33	4,33
Л - 23	М 25 - Жлне - Понор - М 25	11,11	9,91
Л - 24	М 25 - Крента - Мучибаба	6,70	5,90
Л - 25	М 25 - Рготе - Миљаковац	18,05	15,88
Л - 26	Р 246 - Рготе	1,10	1,10
Л - 27	Л 25 - Подвис - Василъ	5,48	2,92
Л - 28	Р 246 - Глоговац	1,33	1,33
Л - 29	Р 246 – Сврљишта Топола	5,58	3,58
Л - 30	Р 246 - Божиновац	1,97	1,97
Л - 31	Р 121 - Грезна	1,54	1,54
Л - 32	Р 121 - Белановац - Василъ - Р 246	6,41	6,41
Л - 33	Р 121 - Скробница	4,43	4,43
Л - 34	Р 121 - Вина	7,96	7,96

Ознака	Правац пружања	L, km	Дужина савременог коловоза (km), 2007. г
Л - 35	Р 121 - Слатина - Зоруновац - Б.Орешац	9,80	8,61
Л - 36	Р 121 – Шуман Топола	0,91	0,91
Л - 37	Р 247 - Дречиновац - Стогазовац	4,08	4,08
Л - 38	Р - 247 - Зубетинац	3,98	3,98
Л - 39	Р 247 – Влашко поље	2,11	2,11
Л - 40	М 25 - Потркање	2,75	2,75
Л - 41	М 25 - Равна	3,72	3,72
Л - 42	Р 247а – ТВ релеј	6,47	6,47
Л - 43	М 25 - Трновац	4,21	4,21
Л - 44	М 25 - Дреновац - Кожељ	9,03	9,03
Укупно		**275,61**	**218,02**

У раздобљу од 1985. до 2008. године укупан број регистрованих возила повећао се за 1.582, а укупно повећање се може приписати апсолутном расту броја путничких аутомобила (86,4% укупног броја регистрованих возила у 2008.). Степен моторизације порастао је са 98 ПА/1.000 становника 1985. године, на 182 ПА/1.000 становника 2008. године. Процењени степен моторизације исказан у броју аутомобила на 1 домаћинство није се битније променио у посматраном раздобљу. У односу на Зајечарски округ (179 ПА/1.000 ст), степен моторизације Општине је на нивоу просека Округа. Ипак, треба констатовати да је у међувремено дошло до великог пада броја становника општине, што релативизује податак о достигнутом степену моторизације.

Просечан годишњи дневни саобраћаја (ПГДС) на државном путу I реда бр. 25 прати се на три деонице: „Миниђево-Трнавац“, „Трнавац-Књажевац“ и „за Сокобању-Сврљиг“. Обим саобраћаја бележио је раст од 2005. до 2008. године. У 2009. години забележен је пад обима саобраћаја на свим деоницама на којима се врше осматрања саобраћаја (Табела **I-9**). Доминантну компоненту чини саобраћај путничких аутомобила (са учешћем које прелази 80% ПГДС-а).

Табела I-9: *Кретање ПГДС-а на деоницама државног пута I реда бр. 25 у периоду 2005.-2009. године*

Деоница	Година					промена 2005-2008.	промена 2008-2009.
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.		
Миниђево-Трнавац	3.008	3.096	3.480	3.760	1.960	752	-1800
Трнавац-Књажевац	3.166	3.136	3.626	3.760	-	594	-
за Сокобању-Сврљиг	1.382	1.484	1.737	1.773	1.700	391	-73
Укупно	**7.556**	**7.716**	**8.843**	**9.293**	**-**	**1.737**	**-**

Извор: www.putevi-srbije.rs

Стање државних и општинских путева углавном није задовољавајуће у погледу квалитета коловозне површине (неравна, испуцала, са пуно ударних рупа), а променљиве ширине коловоза, радијуси кривина, неповољни подужни нагиби нивелета, нефункционисање система одводњавања и остали елементи не омогућавају безбедно одвијање саобраћаја прописаним брзинама на појединим деоницама, а посебно у зимским условима.

На подручју општине Књажевац саобраћа 69 међумесних линија, уз исто толико полазака на дан, са аутобуске станице у Књажевцу. Такође постоји и 7 приградских линија које остварују 18 полазака на дан. Једна линија полази од Дома старих, а све остале са Железничке/аутобуске станице. Укупна дужина приградских линија износи око 230 km.

На подручју општине Књажевац налази се једноколосечна железничка пруга Ниш/Црвени Крст - Књажевац - Зајечар - Прахово Пристаниште, у дужини од око 32 km. Пруга није електрифицирана, у лошем је стању, што је довело до увођења сталних ограничења брзине чиме се увећало време путовања. На прузи саобраћају путнички и теретни возови у унутрашњем саобраћају. По важећем реду вожње саобраћа 5 парова локалних путничких возова за превоз путника у унутрашњем саобраћају и 5 парова теретних возова од којих је један пар међународни. Службена места за пријем и отпрему путника су (укупно 7): Сврљишки Миљковац стајалиште, Подвис, Рготе стајалиште, Књажевац, Горње Зуниче стајалиште, Доње Зуниче стајалиште и Миниђево. Службена места отворена за рад и манипулацију са робом су Подвис и Књажевац. Просечно време путовања путничких возова између железничких службених места је око 7 минута. Број путника бележи значајан раст у 2008. години (око 84.500). Промет робе варира по годинама, утовар робе бележи раст, док истовар бележи пад.

На подручју општине постоји гранични прелаз „Кадибогаз“, код истоименог превоја (579 m н. в.) између села Ново Корито и Салаш (општина Белоградчик, Република Бугарска). Гранични прелаз функционише повремено. Неопходна је реконструкција пута II реда бр. 247а, као и опремање основном инфраструктуром (струја, водовод и канализација, телекомуникације).

На подручју општине је био у употреби и спортско-привредни аеродром „Миниђево“, 15 km северно од Књажевца, али тренутно није у функцији јер се травнато полетно слетна стаза користи за пољопривреду.

Водопривредна инфраструктура

И поред добро развијене хидрографије и значајних специфичних отицаја, који су до два пута већа од републичког просека (5,7 L/s·km^2), због велике временске неравномерности протока, водна инфраструктура се развијала у сложеним условима.

Захваљујући систематским активностима на градњи водовода општина Књажевац је добро подмирена квалитетном водом. Књажевачки водовод је већ добио карактер регионалног субсистема, јер поред поузданог снабдевања града Књажевца подмирује потребе и 22 долинска насеља дуж Белог Тимока све до насеља Миниђева, као и нека насеља у доњем делу слива Трговишког Тимока (укупно око 19.600 становника). Водовод Књажевца има два изворишта доброг квалитета: главно изворište Сињи Вир (70÷200 L/s) и изворište Језава (8÷35 L/s). Због цене воде која не покрива ни трошкове просте репродукције, лошег степена наплате и нерегистрованих прикључака – одржавање система је било лоше, тако да су губици високи (и преко 40%), па је неопходна ревитализација система. Резерва система лежи у смањивању губитака у мрежи, и у рационализацији потрошње довођењем цене воде до економске цене, која би у целости покрила све производне трошкове, као и трошкове одржавања система и заштите изворишта.

Највећи број села има организовано снабдевање водом каптирањем локалних изворишта. На подручју општине Књажевац регистровано је чак 102 извора и 27 захвата, капацитета преко 11.000 m3/дан, што показује сложеност посла на одржавању свих тих система, посебно на санитарној заштити изворишта. За сеоске водоводе у општини заједничке су следеће одлике: доста су мала и расута изворишта, што захтева сложене мере њихове непосредне санитарне заштите; мали су резервоарски простори (често су то прекидне коморе од по само неколико m^3), што смањује поузданост система у условима кварова и у маловодним ситуацијама; велики су губици у дистрибутивној мрежи, што подразумева ревитализације већине система, који нису хидраулички осмотриви (нема уређаја за мерење протока и потрошње у појединим гранама система); осим долинских насеља, која се могу прикључивати на све пространије и разуђеније регионалне системе, већина сеоских водовода у планинским подручјима развијаће се и даље аутонимно, уз евентуално повезивање у групне системе, како би се повећала њихова поузданост.

Стање санитације насеља на подручју општине је лоше. Канализација за отпадне воде насеља у Књажевцу покрива око 80% града, и у њу се без предтретмана уливају и отпадне воде привредних предузећа. Преко магистралног колектора ∅600 отпадне воде доводе до ПС где се препумпавају у бетонску таложницу, одакле се без пречишћавања испуштају у Сврљишки Тимок. То концентрисано загађење радикално квари квалитет вода читавог тока Белог Тимока. То у топлим и маловодним периодима синергетским деловањем (мали протоци + високе температуре воде + мали садржај кисеоника у води + утицај загађења) доводи до екстремних еколошких догађаја - до масовног угинућа риба од којих се река касније дуго не може да опорави. И санитација села је врло лоша. Отпадне воде домаћинстава и из стаја се преко провизорних септичких јама, које нису вододрживе, усмеравају према најближем окружењу. Водотоци се врло често користе и за одлагање чврстог отпада, што веома брзо погоршава стање квалитата вода у свим долинским рекама.

Долински делови општине су угрожени поплавама бујичног карактера. На потезу кроз град регулисан је Сврљишки Тимок регулацијом урбаног типа. Трговишки Тимок је само делимично уређен на подручју кроз град. Потребно је да се те регулације урбаног типа заврше и претворе у окосницу даље урбанизације града. На подручју града је и поток Чивлик који у време киша великих интензитета плави делове градског подручја. Бели Тимок плави обрадиве површине низводно од Књажевца, при ушћу Валевачке реке и све до с. Змијанца. На том потезу корито је веома нестабилно, те је неопходна регулација у циљу стабилизације корита и заштите приобаља од бујичних поводња. Регулационе интервенције захтевају и доњи токови Грезанске реке, Коритске реке, Јелашнице.

Енергетска инфраструктура

Дистрибутивна електроенергетска мрежа на подручју Просторног плана општине напаја се из ТС 110/35 kV Књажевац (31,5+20 MVA) лоциране на периферији града.[8] У нормалном погону ова ТС напаја 5 ТС 35/10 kV на подручју ЕД Књажевац (Књажевац I, Књажевац II, Књажевац III, Минићево и Вина) и једну ТС 35/10/6 kV на подручју ЕД Сокобања (Читлук). Њено вршно оптерећење за тај конзум било је 25 MW. Електрична енергија се у значајној мери користи у Књажевцу за задовољење потреба у грејању.

На подручју Општине Књажевац налази се шест далековода 35 kV, дужине око 46,6 km, на правцима:

- ТС 110/35 kV Књажевац - ТС 35/10 kV Књажевац 1, ТС 110/35 kV Књажевац-ТС 35/10 kV Књажевац 2 и ТС 110/35 kV Књажевац - ТС 35/10 kV Књажевац 3 (ДВ дужине око 6,5 km), којима се напајају Књажевац и приградска насеља;
- ТС 110/35 kV Књажевац - ТС 35/10 kV Минићево (ДВ дужине око 10,2 km) којим се напајају ванградска насеља северно и североисточно од Књажевца (укључујући и пет села која припадају ЕД "Зајечар");
- ТС 110/35 kV Сврљиг-ТС 35/10 kV Кална (ДВ дужине око 20,65 km) којим се напајају сеоска насеља јужно од Књажевца у пределу Старе планине у граничном појасу према Бугарској;
- ТС 35/10 kV Кална - Мездреја (дужине око 9,3 km) који тренутно ради под напоном 10 kV; и
- ТС 35/10 kV Топли до - ТС 35/10 kV Јабучко равниште (мали дое на подручју општине - у фази реализације).

Мрежа 10 kV у граду Књажевцу је кабловска, док је на територији Општине та мрежа ваздушна.Укупна дужина водова 10 kV је око 322,5 km (од тога кабловске мреже око 59 km у градском подручју и на правцу Јабучко равниште - Бабин зуб око 3,5 km и надземне мреже око 260 km). Ниско напонска мрежа 0,4 kV у граду Књажевцу је мешовита-кабловска и ваздушна, док је у сеоским подручјима искључиво ваздушна.На подручју општине Књажевац налазе се 116 ТС10/0,4 kV. За већину сеоских подручја је карактеристично да су све ТС слабо оптерећене, са малим теретима, који су знатно испод термички дозвољених.

Општина Књажевац (у склпу ЈКП „Топлана“) има два извора за производњу топлотне енергије. Око 1% површине града је топлификирано. У руралним насељима општине, доминантно је коришћење огревног дрвета и угља. За сада подручје Општине Књажевац не располаже могућношћу коришћења природног гаса, јер још увек није изграђен разводни гасовод Источне Србије који је предуслов гасификације (на правцу Ниш-Књажевац-Зајечар-Прахово прикључен на магистрални гасовод Димитровград-Ниш или Зајечар - Параћин тј. „Јужни ток“).

Од обновљивих извора енергије (ОИЕ) у околини Књажевца значај имају биомаса, геотермална и сунчева енергија, ветар и мале хидроелектране. Биомаса представља значајан енергетски потенцијал Општине. У околини Књажевца влада тренд повећања земљишта обраслог шумом.Такође задњих година се интензивира сеча шума што јасно говори да се биомаса интензивније користи у енергетске потребе, нарочито у сеоским насељима. Сунчеву енергију у Књажевцу карактерише просек трајања сијања сунца који је око 2050 сати. То омогућава њено коришћење за нискотемпературне потребе током године путем колектора и пасивне архитектуре, које још увек није развијено. Геотермалну потенцијалност показују извори Ргошке бање (Бањица) са термалним водама температуре 28°C. (путем топлотних пумпи). Мале хидроелектране (МХЕ) представљају значајан енергетски поенцијал који се већ значајно користи у околини Књажевца за децентрализовану производњу електричне енергије (изграђено их је нешто више од 20 МХЕ, доминантно на подручју Парка природе). Просторним планом се резервише простор за потенцијалне локације малих хидроелектрана у општини (детаљније у Документационој основи Просторног плана).

Телекомуникације и поштански саобраћај

Стање телекомуникација на подручју општине Књажевац може се оценити као релативно задовољавајуће, јер је на територији Просторног плана укупно инсталиран 12.731 телефонски прикључак (на око 38000 становника), што је око 33,50 телефона на 100 становника. По техничко-технолошким критеријумима, стање је знатно неповољније, јер је проценат дигитализације претплатника релативно лош (71%) и постоји велики број двојника (19%): Узроци оваквог стања су

[8] Мрежа 110 kV напаја се, готово у целости из хидроелектране Ђердап 2 везане на мрежу 110 kV и из ТС 400/110 kV (300+150 MVA) везане на вод 400 kV Ђердап 1 - Ниш 2. Мрежа 110 kV повезана је на јужној страни са ТС 400/220/110 kV Ниш 2 (вод Ниш 2 - Сврљиг) и са хидроелектраном ХЕ Завој (Пирот), а на западној страни, водовима БОР 1 - Петровац И Мајданпек 3 - Петровац са осталим деловима преносне мреже Србије.

слабо грађени оптички каблови ван градских средина, односно изграђени магистрални каблови до општинских центара и кратки приводи до ближих и већих насеља, брдско-планински карактер простора општине са ретком насељеношћу и слаба економска развијеност подручја.

Значајан број централа су аналогне, имају инсталиране двојнике и не подржавају рад широкопојасних ISDN система. Ови системи захтевају брзу замену, односно паралелно увођење нових мултисервисних приступних чворова (MSAN), који омогућавају пренос података, широкопојасни интернет и остале савремене услуге. Фиксна телекомуникациона инфраструктура на подручју врло је слабо покривена мрежом оптичких каблова (од 17 седишта телефонских централа само су 4 повезана оптичким кабловима). Од 2009. године отпочела је модернизација мреже на подручју. Инсталирани су посебни приступни чворови за пренос података и бежични CDMA систем. Тако је већ инсталирано 2077 прикључака за пренос података, а у 13 насеља претплатници су са аналогних централа пребачени на дигиталне.

Подручје просторног плана покривају три оператора мобилне телефоније "Теленор", "Телеком Србија" и VIP. Покривеност сигналима није уједначена, али има тенденцију побољшања. Постојећа мрежа емисионих станица и репетитора обезбеђује добро покривање радиодифузним сигналом свих делова општине. На подручју просторног плана постоји предајник (емисиона станица) примарне радиодифузне мреже на локацији Тупижница. Поред тога на територији општине у раду су и репетиторске станице на 3 локације: Доња Каменица, Горња Каменица и Кална.

Поштанска инфраструктура је релативно добра. Према критеријума броја становника по поштанској јединици, односно шалтеру, стање је сасвим задовољавајуће (2000 становника на један шалтер). Међутим, по просторном распореду , односно по удаљености поштанске јединице у односу на насеља стање је нешто лошије, јер је удаљеност појединих насеља од најближег поштанског шалтера велика..

Комунална инфраструктура

Постојеће стање у комуналној опремљености општине Књажевац може се оценити као делимично незадовољавајуће. Број становника обухваћеног системом управљања отпадом на градском подручју је недовољан, док је на сеоском подручју још лошији (тек око 52% на укупној територији). Не постоје прецизни подаци о створеној количини отпада, иако према прелиминарним проценама она износи око 8005 тона/год. (са корективним фактором за индустрију - око 9600 тона/год).

На територији општине налази се једна градска несанитарна депонија (за коју су у више наврата рађени пројекти санације и рекултивације), као и већи број дивљих сметлишта (55 од тога 14 очишћених), посебно у руралним насељима. На свим депонијама се одлаже неселектован комунални, грађевински, медицински, хазардни и кланични отпад као и угинуле животиње. Не постоји организовани систем примарне селекције отпада и рециклаже, као ни развијено тржиште материјала из отпада.

Општина Књажевац је заједно са осталим општинама Борског и Зајечарског округа (осим Мајданпека) потписала Споразум о регионалној сарадњи у управљању комуналним отпадом кроз изградњу регионалне депоније Халово 2 (општина Зајечар) на којој би све наведене општине у наредном периоду одлагале отпад.

Не постоје званични подаци ни о количини индистријског, нити о количини опасног отпада, а медицински отпад се не прикупља у овкиру здравствених центара, већ се заједно са осталим токовима отпада одлаже на градску депонију.

Само општински центар располаже са два уређена градска гробља – источним и западним. Градска гробља су у надлежности јавних комуналних предузећа и плански су грађена, док су сеоска гробља ван ингеренција градске управе, односно у надлежности месних заједница. Стање и начин на који се гробља одржавају у руралном делу општине је незадовољавајући, а попуњеност је готово потпуна. На подручју општине, према условима ЈКП нису евидентирана сточна гробља, нити гробља за кућне љубимце.

Градски центар општине Књажевац располаже једном пијацом. Стање пијаце је углавном задовољавајуће. Потребе за отварањем нових сточних и зелених пијаца су велике.

3.1.5. Заштита животне средине, природних вредности и непокретних културних добара

Заштита животне средине

Територија општине Књажевац је изузетно сложена у погледу природних одлика (геолошких, геоморфолошких, хидрографских, педолошких и др.) и антропогених утицаја на урбано и рурално подручје, кроз активности у пољопривреди и привреди, туризму, саобраћају, експлоатацији минералних сировина и др.

Подручје општине Књажевац у већем делу одликује квалитетна животна средина са природно вредним и очуваним екосистемима (којој припадају заштићена природна добра Парк природе „Стара планина“, рурална подручја, виноградарски рејони и др.). Будући да готово половина територије општине (52%) припада Парку природе Стара планина, мере заштите природе које су прописане услед одговарајућих режима заштите позитивно се одражавају и на квалитет параметара животне средине који се у руралном планинском залеђу подручја може окарактерисати као добар и изузетан. Поред тога може се издвојити и део подручја угрожене животне средине где су испољени вишеструки проблеми и то: у оквиру градског и појединих руралних насеља (кроз појаве повишеног нивоа загађења ваздуха, продуктима сагоревања насталих топлификацијом, буке, вибрација, неадекватног одлагања комуналног, индустријског и опасног отпада); долинским рекама (нарушеним квалитетом вода Трговишког и Белог Тимока који имају већа ефлуентна оптерећења); у коридорима државних путева I и II реда и пруга (нарочито кроз насеља где је, поред загађеног ваздуха и буке, присутан ризик од појаве хазарда, услед изливања опасних материја); и др.

Квалитет ваздуха на подручју плана је релативно задовољавајући. До скоро није редовно праћено загађење ваздуха (већ само годишња контролна мерења емисије штетних и опасних материја на појединачним емитерима), а сада се врши редовно праћење чађи, NO_2, SO_2 и таложних материја. У зимском периоду, највећи загађивачи су топлане и ложишта из домаћинства. На основу анализа појединачних мерења установљено је да на територији општине (посебно у градском подручју) повремено долази до прекорачења граничних вредности емисија чађи и таложних материја. *Квалитет земљишта* је на подручју општине је релативно задовољавајући. Загађење земљишта је углавном узроковано неконтролисаном употребом хемијских материја у пољопривреди, као и нерационалним депоновањем отпада (посредно загађење процедним депонијским водама). Поред тога, квалитет земљишта је нарушен и ерозијом, нарочито у подгорини Старе планине (са екцесивном ерозијом у деловима сливова Равнобучијанске и Јањксе реке, као и у делу слива Жуковксе реке, јаком ерозијом у деловима сливова десних притока Трговишког Тимока - Алдина, Габровничка, Папратска река, Тресибабе, Тупижнице и Девице. *Квалитет вода* у рекама је неповољно услед недовољне или неадекватне санитације насеља (главни загађивачи су отпадне воде из појединих појединих привредних погона као и изливи градске канализације у Тимок у Сврљишки Тимок, у непосредној близини његовог састава са Трговишким Тимоком, што се одражава на квалитет вода низводног дела Белог Тимока). У периоду маловођа, примећене су и појаве масовног угинућа водене флоре и фауне. Стање планинских река је већим делом добро, због релативно малог ефлуентног оптерећења из доста разуђених и мало насељених села, као и због велике способности самопречишћавања водотока. Проблем у погледу заштите водотокова представља изградња рибњака и малих хидроелектрана преграђивањем водотокова, са озбиљним нарушавањем еколошких односа, посебно на Старој планини. *Јонизујуће зрачење* није значајније изражено (регистровано у зонама лежишта и појаве урана Алдина река, Горњи крст, Мездреја, Габровница и Миовска река у реону Калне).

Није решен проблем одлагања индустријског, медицинског и отпада из пољопривреде, а питање одлагања комуналног отпада је делимично решено (градска депонија). На градској депонији се одлаже комунални чврсти отпад из домаћинства, кабасти отпад, инертан индустријски отпад, грађевински отпад и шут и медицински отпад који не садржи токсичне материје и патогене клице. На територији општине нису регистрована индустријска постројења која подлежу обавезама SEVESO II директиве.

Извори значајних утицаја на животну средину су: привреда, пољопривреда и саобраћај, као и нерационално управљање отпадом, са потенцијалном могућношћу повременог негативног утицаја туристичких активности. И поред извесних утицаја, еколошки гледано, књажевачка општина још увек има здраву животну средину, што је резултат више природних услова него неких значајних људских напора на њеној заштити. У наредном периоду потребно је дефинисати «нулто стање» животне средине, урадити програм праћења стања квалитета животне средине на општинском нивоу и израдити катастар загађивача.

Заштита природних вредности и непокретних културних добара

На подручју општине Књажевац налази се већи број значајних објеката и појава геонаслеђа (Бабин зуб на Старој планини, водопад Бигар код Калне, пећина Бараница, Леденица на Тупижници, Васиљска пећина и др.), као и карактеристичних и атрактивних предела (високи гребени и врхови Старе планине, клисурасте кречњачке долине, карстификоване површи, култивисани рурални предели и др.). Подручје се одликује великом специјском и екосистемском разноврсношћу, са већим бројем ендемитских, ретких и угрожених врста.

Подручје Просторног плана општине бухвата два заштићена подручја и то: Парк природе „Стара планина“ (проглашен 2009. године за заштићено природно добро од изузетног значаја на укупној површини од 114.332 ha, од чега се на територији општине Књажевац налази 42.293 ha, са тростепеним режимом заштите), као једно од централних подручја националне еколошке мреже (IBA подручје, IPA подручје, PBA подручје, ЕМЕРАЛД подручје, подручје прекограничне сарадње и европског зеленог појаса и споменик природе) и „Водопад Бигреног потока“ (проглашен 1981. године, на површини 1,67 ha као један од најрепрезентативнијих бигрених водопада у источној Србији). На територији плана се налази укупно 30 строго заштићених врста биљака и 125 врста животиња.

На подручју општине Књажевац налази се велики број евидентираних археолошких локалитета и споменика културе из различитих епоха – од праисторије, антике и византијског периода, средњег века, времена турске владавине, до споменика из новијег доба. Културно наслеђе представља: 66 заштићених културних добара (1 археолошко налазиште од великог значаја, 2 споменика културе од великог значаја, 7 споменика културе, 56 знаменитих места, од од тога 13 споменика посвећених учесницима у ратовима од 1804-1920.г. и 43 споменика посвећених учесницима у НОР-у од 1941-1945. године); 63 добра која уживају претходну заштиту (49 културних добара, 5 просторних културно-историјских целина, 9 археолошких налазишта); и 185 евидентираних културних добара (102 културна добра, 23 знаменита места и 60 археолошких налазишта). Наведена заштићена и евидентирана културна добра издвојена су на основу утврђених историјских, културолошких, археолошких, архитектонских, градитељско-урбанистичких вредности и карактеристика, а са циљем њихове адекватне правне и физичке заштите и презентације кроз планску документацију (детаљније у Документационој основи Просторног плана).

Заштита од елементарних непогода и ванредне ситуације

На подручју Просторног плана општине налази се 20 објеката и комплекса од чега је пет (5) предато на коришћење МУП-у Републике Србије у функцији контроле државне границе, а петнаест (15) је сврстано у категорију „Мастер план“[9]. Објекти из категорије Мастер план нису перспективни са аспекта одбране и обухваћени су списком непокретности, на основу одлуке Владе Републике Србије, које се стављају у функцију прибављања неопходних средстава за спровођење реформе система одбране и побољшања материјалног положаја Војске.

Објекти предати МУП-у РС заштићени су условима које прописује то Министарство и око њих није предвиђен посебан режим заштите или ограничења градње.

Подручје општине је изложено потенцијалном хазарду од елементарних непогода, у првом реду, опасностима од бујичних поплава (посебно у сливу Трговишког Тимока) и атмосферских непогода, одроњавања и клизања земљишта и др. Присутне су појаве невремена, зими са јаким ветровима, сметовима, снеголомовима, чиме се угрожава комуникација и функционисање дела општине, док у летњем периоду прети опасност од олуја, бујица, пожара услед електричних пражњења и др. С обзиром на велике површине под шумом значајну опасност представљају шумски пожари, посебно у вишем, тешко доступном планинском подручју, као и биљне и животињске шумске штеточине које изазивају сушење шума.

Интензитет сеизмичког хазарда на подручју Просторног плана, за повратни период од 100 година има средњу вредност од око 6°MCS.

[9] Мастер план отуђења непокретности које нису неопходне за функционисање Војске Србије.

3.1.6. Тенденције у изградњи и уређењу простора

Основна одлика јесте да преовлађује планско коришћење, уређење и изградња простора општине. Један од разлога јесте што су за подручје Општине постојали, у протекле две деценије, донети стратешки плански документ: Просторни план општине Књажевац (1987. година), Просторни план подручја "Бабин зуб" у оквиру општине Књажевац (1982 године.), Просторни план Парка природе и туристичке регије Стара планина (2008. година), Генерални урбанистички план Књажевца (1987. година) на основу којих је урађено и ревидирано више планских докумената њихове разраде.

Постојећи начин управљања грађевинским земљиштима одвија се у условима слободног промета земљишта и одсуства тржишта земљишта, одсуства тржишних механизама и институција и релативно компликованих административних процедура. Појаве непланске градње биле су углавном присутне у ситуацији где нема планских докумената, општинских аката, политике и програма управљања грађевинским земљиштем, ни других усмерења за кориснике простора о могућим начинима коришћења и изградње простора и када се нису примењивали расположиви инструменти контролног система. Једна од последица јесте да нису установљени заштитни појасеви дуж свих путева као ни правила и режими уређења и изградње инфраструктурних система. Друга, да није вршено благовремено прибављање земљишта за изградњу и реконструкцију путева и осталих инфраструктурних система, јавних објеката и површина на подручју општине.

Општински центар се шири дуж јавних путева у рубној зони града, првенствено пута I реда бр. 25 (Ниш-Књажевац-Зајечар), и II реда бр. 121 (Сокобања-Књажевац-Пирот) и 247-б (Књажевац-Штипина-Вратарница), са тенденцијом спајања са приградским насељима. Постоје и појаве градње у коридору општинског пута бр 16. (Мездерја – Црни врх – Бабин зуб) у зони насеља на прилазу туристичком центру на Старој планини. Испољене тенденције ширења Књажевца и непланске изградње на улазно-излазним правцима у град и туристичке зоне могу имати за последицу губитак урбаног идентитета и туристичког имица, као и трајан губитак квалитетног пољопривредног земљишта, његовим претварањем у скупље грађевинско земљиште. Тенденција непланске изградње дуж јавних и некатегорисаних путева, као и у зонама водног земљишта присутна је и у атарима појединих насеља, нарочито у долинском делу подручја општине. Примере непланске градње и коришћења водних ресурса представља реализација појединих малих хидроелектрана на Старој планини, што је довело до појава еколошке деструкције Парка природе и угрожавања реализације планираних циљева заштите.

Започет развој и уређење Старе Планине као туристичке дестинације базираће се на уравнотеженом и полицентричном развоју туристичког ризорта/центра Јабучко равниште (у оквиру капацитета прве фазе до 6000 лежај, односно до капацитета стационарних корисника кога омогућавају расположива локална изворишта, која су билансирана на око око 7 L/s од чега су 2,5 L/s на територији Књажевца, што је довољно за максимално око 1200 стационарних корисника), туристичког центра “Голема Река” (у категорији европских малих центара до 4000 лежаја), туристичког насеља “Коњарник“ и више сеоских насеља у непосредном окружењу, са функционалним правцима одрживих и динамичних интеграција према Књажевцу и традиционалним насељима која имају развојну перспективу. Ради благовременог резервисања простора за туристичку понуду на подручју општине неопходно је комплетирање планске, програмске и инвестиционо-техничке документације, уређење земљишта за потребе развоја неактивираних туристичких локација (центра Голема река, који се наслања на најатрактивнији сектор скијалишта Старе планине са висинском разликама преко 1000 м нв, и др.) у функцијској међузависности са заштитом и презентацијом природних и културних добара, развојем пољопривреде и осталих комплементарних активности. У развоју туризма поштоваће се основни принципа одрживог развоја, међународни стандарди као и социо-економски интереси општине Књажевац и Републике Србије.

3.2. ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

3.2.1. Природни системи и ресурси

Пољопривредно и шумско земљиште

Унапређење стања у области коришћења и заштите пољопривредног земљишта је у директној зависности од побољшања економских услова пољопривредне производње и социоекономских услова живљења на селу, с ослонцем на следеће **потенцијале**: препознавање значаја пољопривредног земљишта за очување карактера предела, биодиверзитета и других природних и створених вредности у политици одрживог просторног и руралног развоја Републике Србије; реални изгледи за потпуније коришћење пољопривредног земљишта, у складу с локално хетерогеним потенцијалима и ограничењима за конкурентну понуду широког асортимана високовредне хране, посебног квалитета, на локалном туристичком и ширем тржишту; значајне резерве за раст приноса и производње у системима традиционалне, интегралне и органске пољопривреде, без штетног утицаја на животну средину и биодиверзитет; и др.

Генерална оцена је да очување, заштиту и адекватно коришћење пољопривредног земљишта и других агроеколошких добара општине Књажевац отежавају следећа **ограничења:** апсолутно преовлађивање брдско-планинског рељефа, са земљиштима ниске производне моћи и другим социоекономским и инфраструктурним непогодностима за вођење интензивне и високопродуктивне пољопривредне производње; дубока старост становништва и гашење пољопривредних газдинстава у депопулационим крајевима, у којима необрађивање земљишта доводи и до осиромашења агробиодиверзитета; велика уситњеност земљишних поседа и парцела отежава примену механизације, остваривање задовољавајућих доходака и исплатив пласман произведених тржишних вишкова; недовољна испитаност педолошких услова, непоузданост података о наменама коришћења, непраћење антропогених утицаја на површине и квалитет пољопривредног земљишта и друге слабости информатичке природе; неразвијеност тржишта пољопривредног земљишта, дугорочног закупа и других механизама подршке укрупњавању и модернизацији породичних газдинстава; слаба опремљеност пољопривреде машинама и уређајима за квалитетну обраду земљишта, негу и експлоатацију воћњака, винограда и ливада, хигијенско уређење стајског смештаја, помоћних објеката и дворишта, као и системима за наводњавање; и др.

Стање шумског земљишта одликују следећи **потенцијали:** оптимална проценат шумовитост са високим степеном очуваности шума (нарочито изданачких) са четири врсте вредних, ретких и угрожених састојина (бели јасен, горски јавор, млеч и дивља трешња); релативна повољност дебљинске структуре шума; добро здравствено стање високих састојина; услови за очување станитша и биодиверзитета, увећање степена природне стабилности и самообновљивости, заштите станишта врста и генетског потенцијала и др.

Ограничења представљају: демографско пражњење брдско-планинског подручја, појаве бесправног коришћења и сече шума, умањена биоеколошка стабилност шума, доминантно присуство изданачких шума, знатна заступљеност зашикарених форми и шибљака, различит размер добних разреда у шумама једнодобна структуре, и др.

Воде

Потенцијали водних ресурса, које треба очувати и активирати су: изворишта Књажевца – Сињи Вир и Језава, који представљају драгоцен водни потенцијал највишег нивоа значајности, који омогућава квалитетно и поуздано снабдевање водом Књажевачког субсистема, сада аутономног, који ће се у будућности уклопити у Тимочки регионални систем за снабдевање водом насеља (ова изворишта захтевају највиши ниво заштите у непосредној и ужој зони заштите, али и на читавом хидрогеолошком сливу); бројни мањи водотоци и њихове притоке, који дренирају зону Старе планине (и које треба планским мерама заштитити и одржати у стању одличног квалитета); бројна локална изворишта из пукотинског типа издани у планинским деловима, која служе за бројне локалне и/или групне водоводе удаљених сеоских насеља; и планирано изворише регионалног подсистема у сливу Алдиначке река, уз резервисање и заштиту простора за формирање вишенаменске водоакумулације Жуковац (као посебан потенцијал који пружа могућност годишњег регулисања веома неравномерних водних режима).

Водне ресурсе, значајне по потенцијали, релативизује и већи број **ограничења**, од којих су најважнија следећа: оскудни водни ресурси површинских вода, са изразито великом временском

неравномерношћу (водни режими су бујични, са односом меродавних малих и великих вода на мањим водотоцима и преко 1:1000, при чему су посебно неповољни режими малих вода, дугог трајања, у континуитету и преко три месеца) као кључним ограничењем за све видове коришћења вода; неповољни режими великих вода (брзе концентрације поводња, са великим екстремним вредностима), што захтева да се заштита од поплава остварује спровођењем хидротехничких и организационих мера (које захтевају спровођење забране грађења у плавним зонама); велика просторна неравномерност водних ресурса, са мало расположиве воде у појединим зонама (посебно Јабучког равништа, што може утицитаи на смањење планираних стационарних капацитета на тој локацији); ограничене могућности за реализују више водоакумулација за побољшавање водних режима; изразито лош квалитет водотокова, у класама нижим од захтеваног или „ван класа“ (Бели Тимок низводно од Књажевца); непостојање услова за развој индустрија које захтевају веће количине вода за технолошке потребе; лоша и недовољна санитација насеља и непостојање ППОВ што изазива концентрисана загађења, која еколошки деградирају реке; угроженост локалних изворишта из речних алувиона или речних токова (у периодима малих вода, када су угрожена и по количини и по квалитету и у периодима бујичних поводања). Присутни су интензивни процеси ерозије на западним падинама Старе планине у деловима сливова (еризионим жариштима) Равнобучјанске реке и Јањске реке и у делу извора Жуковске реке (екцесивна ерозија I категорије) и десних притока Трговишког Тимока - Алдина, Габровничка и Папратска река (јака ерозија II категорије) што захтева хитније мере санације, комбинованим биотехничким радовима и радовима у коритима (бујичне преграде). Средња ерозија III категорије распрострањена је посебно на падинама речних долина, и њено санирање је могуће превасходно коришћењем биолошких метода (пошумљавање, мелиорација деградираних шума, формирање и мелиорација пашњака), у повременој комбинацији са биотехничким методама (терасирање, зидићи, јаркови). Стање угрожености од ерозије се повремено погоршава неадекватних активности на уређењу неких делова скијалишта на Старој планини (појаве опасне јаружасте ерозије, на теренима који су били очувани, стабилни и еколошки раритетни као станишта реликтних врсти флоре). Ограничење које доводи до девастације водотока и угрожавања водотока као екосистема (посебно на десним притокама Трговишког Тимока - Црновршкој, Јањској и Равнобучјанској реци) су појаве неконтролосаног грађења објеката малих хидроелектрана (са преградама и деривацијама који дуге потезе корита остављени без икаквог протока) чиме се угрожавају основни циљеви заштите Парка природе и туристичке регије Стара планина. Такође ограничење представља и неконтролисано грађења рибњака у зони изворишта, јер вештачко уношење нутријената, посебно макроелемената у водотоке ствара услове за еутрофикацију и кварење квалитета тих водотока.

Геолошки ресурси и минералне сировине

У погледу минералних богатстава и геолошких ресурса подручје општине Књажевац има значајне потенцијале, с обзиром да представља рудоносно подручје, које је раније имало рударска обележја (експлоатација угља и руда урана). **Потенцијали** за оживљавање рударства се могу активирати у деловима који нису у колизији са режимима заштите изворишта вода, природних и непокретних културних добара. Издвајају се лежишта гвоздене руде, обојених метала, неметала и грађевинског материјала. Од племенитих метала честе су појаве злата. Постоји могућности да се на бази резерви кречњака, цементних лапораца и глине изгради цементара капацитета око 600.000 t/годишње. (југозападно од Књажевца). Бројна су и лежишта каменог угља. Експлоатација украсног камена, уз предуслов добре организације може представљати основу развоја индустрије грађевинског камена. Присутна су и налазишта других руда, међу којима се издваја појава урана. Потенцијал представља богатство подземним крашким облицима-пећинама (Васиљска, Пештер код Подвиса, Причевска, Делчина код Белог Потока, Ивањска код Ошљана) и јамама (Леденица близу врха Тупижнице) који представљају и туристичку вредност.

Ограничења експлоатације минералних сировина и коришћења геолошких ресурса јављају се услед режима заштите изворишта водоснабдевања, предела и природних добара. Ограничења у погледу рудног богатства су недовољна истраженост и проученост, неутврђена димензионирана лежишта, квалитет, као ни рударско-геолошки услови експлоатације. Поред тога, ограничење јесу негативни утицаји експлоатације минералних сировина на окружење, тако да ширење и отварање нових копова на појединим локалитетима може угрозити развој туризма, презентацију природних вредности и непокретних културних добара. Због тога је неопходно ускладити границе експлоатације минералних сировина и зона њиховог утицаја са захтевима заштите наслеђа и туристичких ресурса.

3.2.2. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

Становништво

Опадање нивоа репродукције становништва, а при томе доминантна улога градског насеља у репродукцији, старење становништва, развој зоне концентрације у градском подручју и депопулације у сеоским насељима, нарочито планинским и брдско-планинским, опште су тенденције које су условиле промене демографских обележја и карактеристика на подручју општине Књажевац. Наиме, тенденције у динамици становништва, условљене природним разноликостима простора, али и неравномерним привредним, економским и социјалним развојем општине, показују изражену диференцијацију у **потенцијалима**, што се одражава на свеукупне просторно-демографске односе, а посебно на диспропорције према демографском развитку руралних простора. У развитку становништва општине десиле су се последњих деценија крупне промене у *старосном* и *полном саставу*, које су у глобалу водиле ка *јаком процесу старења.* У Књажевцу и Трговишту, последњих година евидентно је опадање природне компоненте обнављања становништва (смањење стопе наталитета и фертилитета и повећање стопе морталитета), тако да и она бележе негативне вредности природног прираштаја, а евидентна је и већа емиграција (одсељавање) у односу на имиграцију (досељавање), што ће утицати и на преусмеравање динамике становништва. Постојећа *старосна структура градске популације* (Књажевац и Трговиште) *представља развојни потенцијал* овог подручја, младо становништво чини око петине популације (20,5%), односно однос младог (0-19 година) и старог становништва (преко 65 година) је 1,3 : 1,0. Такође, потенцијал се огледа и у постојању резерви радне снаге (садашња искоришћеност око 71%) и то нарочито у женској популацији (искоришћеност радног потенцијала око 68%).

За разлику од градских, у сеоским насељима се непрекидном (вишедеценијском) емиграцијом умањивао природним обнављањем стечени потенцијали становништва, што је донело поремећаје у старосној структури становништва, *смањење потенцијала становништва у млађем репродуктивном* добу, интензивирање *процеса старења*, као и *опадање радних потенцијала активног становништва*. Управо, постојећа старосна структура становништва је један од основних **ограничења** у развоју руралног простора, демографски оквир за природно обнављање становништва, као и нову радну снагу је све мањи, тако да су слаби ресурси овог контингента становништва у великом броју села важан лимитирајући фактор за укупан развој руралног простора. Промене у структури становништва према школској спреми, у принципу, имале су најбржу трансформацију у односу на трансформације осталих структура. Достигнути ниво писмености и школске спреме пружа увид у расположиве потенцијале становништва одређеног образовања као носиоце развоја. Свакако да садашња образовна структура, са око 30% грађана општине, старијих од 15 година који имају средње образовање (овде је обухваћено и становништво које се још увек школује) и око 6% грађана са вишим и високом образовањем, указује на релативно низак ниво тзв. "технолошке" писмености и спремности/способности за укључивање у савремене радне процесе, овладавање новим знањем и побољшањем радне компетентности.

Мрежа насеља

Потенцијали развоја мреже насеља су: положај и улога општине, а посебно града Књажевца у Тимочкој развојној осовина; потенцијали развоја субрегионалних функција Књажевца за околне општинске центре (Сокобања, Сврљиг, Бољевац) и ближа насеља суседних општина; развој специфичних функција Књажевца и неких насеља базираних на развоју појединих услуга, туризма, рударства и презентације природних вредности; традиција у прерађивачкој индустрији и пољопривредној производњи; богатство природним вредностима и културно-историјским наслеђем и др.

Кључна развојна ограничења мреже насеља су: физичко-географски услови који отежавају приступ насељима, посебно у планинском делу; нерационална мрежа насеља (велики број малих/патуљастих села); изражена депопулација и са њим повезани поремећаји у структурама становништва (старост, смањени фертилитет, поремећена образовна структура, неодговарајућа стручна спрема и профили, др.); привредна неразвијеност и последично томе, смањење броја функција општинског центра; и поремећај у мрежи јавних служби услед смањења броја становника и економске слабости општине.

Јавне службе

П**отенцијал** за квалитетније организовање услуга јавних служби представљају изграђени објекти. С тог становишта веома је важно да локална управа ограничи/онемогући продају и промену намене објеката који су намењени организовању ових услуга. Од интереса за организовање широког спектра услуга у области бриге о деци, здравствене и социјалне заштите и слично, је да се садашњи објекти (месне заједнице, домови културе, задружни домови и др.) у власништву општине и даље задрже за те и сличне намене, а да се утврде модалитети њиховог ефикаснијег коришћења и одржавања, давањем у закуп за организовање непрофитних активности од интереса за квалитет свакодневног живота становништва.

Основна **ограничења** за развој и организацију јавних служби су: слаба саобраћајна доступност појединих делова општине; неравномеран размештај корисника и ниска густина изграђености и насељености у сеоским подручјима; привредна неразвијеност највећег дела општине; лоше стање грађевинског фонда и опремљености већине објеката јавних служби на руралном подручју. Осим тога, државне службе се суочавају са недостатком средстава за адекватно одржавање простора којим располажу, као и за доградњу или проширење ових објеката. Значајно ограничење је и недовољно ангажовање, односно не схватање цивилног сектора као активног и продуктивног учесника у организацији услуга јавних служби. Такође, један од разлога је и пасиван положај грађана и корисника у процесу планирања и организовања ових услуга.

3.2.3. Привреда и туризам

Привредни развој

Основни **потенцијали** за развој привреде су: расположива радна снага, већи број малих предузећа и предузетничких капацитета; резерве енергетских, минералних и неметалних сировина, термоминералних вода и хидро ресурси; природни ресурси за развој пољопривреде и прехрамбене индустрије (развој агрокомплекса и ланаца за производњу хране); као и природне вредности и услови за развој одређених видова туризма, пре свега планинског, бањског, руралног, ловног и еко-туризма. Највећи потенцијал има даљи развој МСП која би требало да упошљавају највећи део радне снаге и да буду фактор подизања ефикасности привреде и квалитета производа (пре свега у области машиноградње, металне, дрвне, текстилне и индустрије коже и обуће); проширивање и инфраструктурно опремање постојећих и нових индустријских зона; и преоријентација са некадашње индустријске основе на пољопривреду, прехрамбену индустрију и услужне делатности, уз пратећи развој транспорта и туризма. У непосредном окружењу подручја општине је Република Бугарска (ЕУ). Такво окружење представља потенцијал у погледу сарадње на регионалном и локалном нивоу, кроз изградњу инфраструктуре, улагања у туризам, заштиту природе, природне и културне баштине, привредну сарадњу и др.

У кључна **ограничења** привредног развоја спадају висока незапосленост, екстремна депопулација, дисбаланс између старосне, миграционе, квалификационе, образовне структуре становништва, колапс дела привредних актера (стечај, ликвидација, престанак рада), као и проблеми недовољне инфраструктурне опремљености привредних локација и простора, и др. Међу кључне проблеме и органичења за будући развој привреде могу се сврстати и низак ниво конкурентности привреде, заостајање у примени фактора техничког прогреса (иновација, know-how, нових технологија), неликвидност, општи социо-економски услови који не пружају довољну подршку за јачи развој сектора МСП, неефикасност коришћења материјалних инпута (сировина, енергената, воде, грађевинског земљишта, идр.). Део ограничења привредног развоја општине условљен је и недостатком предузетничких инвестиционих идеја, дела висококстручног кадра, домаће акумулације и страних инвеститора.

Пољопривреда, шумарство и ловство

Потенцијали развоја пољопривреде су: добра сировинска основа, неискоришћени прерадни капацитети, вековна традиција, очувана знања и афинитети локалног становништва за производњу квалитетних сирева, врхунских вина, специјалитета од меса, воћа и поврћа, лековитог биља, шумских плодова и сл.; природне, технолошке и институционалне погодности за коришћење маркетиншких предности заштите географског имена порекла локалних пољопривредно-прехрамбених производа; и могућности коришћења институционалне подршке одрживом пољопривредном и руралном развоју локалних заједница по основу прекограничне и транснационалне сарадње у оквиру IPA програма и других модалитета подршке заштити природе које примењује ЕУ.

Ограничења развоја пољопривреде су: нефункционисање задруга, произвођачких асоцијација, кластера и других видова пословног повезивања примарних произвођача, међусобно и са сфером прераде и промета; успорена дифузија научно-техничког прогреса, савремених еколошких стандарда, економских знања и тржишних информација у пољопривредну праксу, не само због ниског нивоа општег и стручног образовања претежног дела пољопривредних произвођача, већ и због непостојања одговарајуће инфраструктуре развоја, посебно у домену саветодавне пољопривредне службе, контроле примене и атестирања средстава за заштиту биљака од болести и штеточина, санитације стајског смештаја и сеоских дворишта и сл.; и слаба економска моћ гржаве и локалне самоуправе за обезбеђење неопходне подршке одрживом пољопривредном и руралном развоју.

Основни **потенцијал** у шумарству и ловству огледа се у значајним могућностима за: производњу енергије из биомасе; ловну производњу и заштиту дивљачи, као и производњу осталих производа из шуме; примарну прераду дрвета; развој ловства у постојећа четири ловишта; и др.

Ограничења у погледу развоја шумарства и ловства огледају се пре свега у: ниској вредности запремине и запреминског прираста (који је испод просека за Србију) у високим шумама у државном власништву; недовољној искоришћености производног потенцијала станишта на којима се налазе шуме; недовољном бројношћу и квалитетом дивљачи у ловиштима.

Туризам

Може се идентификовати пет основних потенцијала за развој туризма подручја Општине:

- *Високопланински масив Старе планине* (површине око 25 km^2 у висинском појасу изнад 1500 m н. в.) са средњепланинским окружењем (површине око 80 km^2 у висинском појасу између 1000-1500 m н. в.) који предњачи по могућностима за развој савремених активности целогодишњег туризма и рекреације (уз рекреативни, сеоски, ловни, еколошки и неке друге специјализоване видове туризма). Остала планинска подручја, (Тупижница, Тресибаба и Врлејица) такође представљају потенцијал, како за развој туризма, тако и комплементарних активности (производња здраве хране, шумарство, водопривреда, производња чисте енергије, чиста индустријска и занатска прерада и др.). Капацитет простора на Старој планини омогућава реализацију туристичких центара/ризорта Јабучко равниште (у оквиру прве фазе у складу са *могућношћу локалних избворишта који су довољни за максимално око 1200 стационарних корисника*) и туристичког центара Голема река (у планираном капацитету од око 3500 туристичких лежајева) и неколико туристичких насеља, као и спортско-рекреативне понуде у простору. Главни потенцијали развоја туризма су алпско скијалиште на Старој планини (са високо-квалитетним теренима хладних експозицијама, висинским разликама стаза до 1000 m, трајањем снега до 5 месеци, уз повољне травне терене континуалних нагиба и с мало шуме, међународног и националног значаја, како за рекреативно скијање, тако и за спортска такмичења међународног и националног ранга, по стандардима Светске скијашке федерације), водотоци и други потенцијали за летњу рекреацију, лов и риболов, уз укључивање подпланинских села у туристичку понуду. Планине карактерише висок степен очуваности природе и природне средине, разноврсни облици флоре и фауне, биогеографска обележја (посебно Парка природе Стара планина), уз услов интензивније и организованије заштите, презентације и контролисаног коришћења за потребе туризма и комплементарних привредних активности. Потенцијале представљају и испољени интереси иностраног и домаћег капитала за изградњу и експлоатацију туристичко-рекреативних комплекса и инфраструктуре, могуће концесије за коришћење пашњака и других ресурса на планинском подручју.
- *Културно историјске знаменитости* (археолошким налазиштима, споменицима културе, етно-вредностима традиционалних села и манифестацијама у функцији туризма), уз интензивнију и организованију презентацију и коришћење, обнову запостављених традиционалних заната и др; очувана етно-баштина и преко 60 заштићених културних добара од којих су 3 категорисана као непокретна културна добра од великог значаја (археолошко налазиште Timacum Minus код села Равна, античко утврђење и насеље, црква Св. Богородице у Доњој Каменици, манастир Св. Тројице у Горњој Каменици), преко 60 културних добара са претходном заштитом; као и други бројни локалитети које је неопходно валоризовати, заштитити и адекватно укључити у туристичку понуду. Значајан потенцијал представља и неколико културно-уметничких манифестација: „Фестивал културе младих Србије“, „Сајам вина“, „Шприцер фест“ и „Јесењи ликовни салон“ у Књажевцу, „Сабор на Панаџур“ у Јаловику, „Молитва под Мицором“ у Вртовцу и Балта Бериловцу и „Сабор на Кадибогазу“ и „Шипуријада“, који организују села Ново Корито у Србији и Салаш у Бугарској);

- *Очувана природа и природне вредности*, посебно Парка природе Стара планина, уз услов интензивније и организованије заштите, презентације и контролисаног коришћења (високопланински врхови, гребени и падине, са вредностима и стаништима у шумама, на пашњацима и тресавама у сливу Црновршке реке, као и предели Јаношица - Ново Корито, Радичевска река, Репушница, Папратска река и падине од Орловог камена до Јабучког Равништа). Потенцијал за развој туризма и рекреације представљају и речни токови, посебно Сврљишког Тимока (са веома сликовитим кањоном, чијим добрим делом пролази пруга Ниш – Зајечар са 32 тунела и исто толико мостова), као и Трговишког Тимока (са излетиштем и купалиштем Бараница, спортски риболов и др.);
- *Гошка бања и спортско–рекреациони центар "Бањица"*, који могу мотивски и садржајно да обогате туристичку понуду у здравственој рехабилитацији, здравственој, општој и спортској рекреацији на води;
- *Могућности за организовање понуде туристичких садржаја у руралним зонама* (као једне од могућности за побољшање општег квалитета живота у селима са посебним природним ресурсима и могућностима демографске обнове, повратка или повременог ангажовања радно активног становништва из окружења), односно кроз организовање домаћинстава у агро-турс кооперативу на нивоу села. За развој руралног туризма, поред боравка у сеоским домаћинствима, потенцијал представља диверзификован рурални предео, посебно брдско планински предео, са традиционалном организацијом и изградњом простора, други природни потенцијали, затим обичаји, светковине и друга аутентична обележја руралне културе. Циљ је установљење заједничких функција села као "Агро-хотела/апартамана" (под одговарјаућим условима и стандардима савременог руралног туризма) и понуде спортско-рекреативних активности у атару села[10.] Села би се развијала као, међусобно повезане и компатибилне екодестинације са оригиналном понудом у простору, која би представљала допуну планиснком и другим видовима туризма.

Остали потенцијали туристичке и рекреативне понуде јесу: развој других видова туризма, излетничког, градског, спортско-рекреативног, еколошког, туризма специјалних интересовања (са планинарским, пешачким и панорамским турама и стазама), транзитног, ловног туризма (у оквиру ловишта "Тупижница", "Србија шуме II", "Тресибаба" и "Мицор-Кална") и др; знатни угостителски и нешто скромнији смештајни капацитети; туристичка традиција (гостопримство и гастрономија) и већ створена репутација Старе планине; и др. Расположиви природни потенцијали указују на неупоредиво веће могућности туристичког развоја, под условом да се ти потенцијали и туристичка понуда организују по узору на савремене туристичке трендове и стандарде.

На туристички и рекреативни значај простора општине Књажевац утиче и релативно повољан *гео-саобраћајни положај* подручја, које се налази у гравитационој зони Ауто-пута Е-75 (деоница Београд-Ниш) и којем се прилази мрежом државних путева I и II реда. Саобраћајни положај се може унапредити реализацијом нове петље са Ауто-пута Е-75 у функцији повезивања Сокобање и Књажевца. Кроз подручје пролази путна мрежу од значаја за активирање туристичких потенцијала и развој интегрисане туристичке понуде, коју је потребно осавременити и доградити, посебно на прилазима Старој планини.

Тржишни оквир за дугорочни развој туризма може се окарактерисати као релативно повољан. Ради се на промоцији туризма, у складу са смерницама Стратегије развоја туризма Републике Србије. Очекиване инвестиције у реконструкцију и изградњу објеката туристичке привреде, као и примена савремених концепта управљања утицаће на повећање стандарда услуга, што ће се на кратак рок одразити на раст домаћег а дугорочно и на раст иностраног туризма. Завршена је израда просторног плана и мастер плана за Стару планину, као и урбанистичког плана за Јабучко равниште, а неопходно је покренути и урбанистичке планове за остале приоритетне локације на Старој планини (скијалиште и туристички центар Голема река и др., у складу са Уредбом Владе Републике Србије о утврђивању Просторног плана подручја парка природе и туристичке регије Стара планина Сл. гл. Р.С. бр 115 од 19.12.2008. године), чиме би општина Књажевац заокружила планску документацију и створила услове за активирање инвестиција у туризам. За коришћење наведених туристичких потенцијала значајно је обезбедити активно учешће општине у туристичкој понуди и тражњи, као и у остваривању интегративне улоге туризма у односу на локалну пољопривреду, занатство, домаћу радиност и др. Потенцијал представља и могућност формирања регионалних и дестинацијских

[10] У Закону о земљорадничким задругама предвиђено је 10 домаћинстава као оснивач кооперативе, док је у Закону о туризму предвиђено да се у сеоском домаћинству могу пружати услуге смештаја и исхране до 30 гостију, а услуге исхране ван домаћинства и до 50 корисника.

менаџмент организација како за промоцију и развој туризма, тако и за повезивање са туристичким потенцијалима прекограничних подручја.

Ограничења туристичке и рекреативне понуде су следећа: демографско пражњење и лоша опремљеност сеоских насеља на подручју Старе планине; недовољна заступљеност садржаја целогодишње туристичко-рекреативне понуде у простору и валоризација туристичких атрактивности; недовољно развијена и афирмисана понуда у односу на потенцијале (посебно планинског туризама као водеће активности будућег развоја подручја); ограничена расположивост вода у појединим зонама туристичког развоја (посебно у зони Јабучког равништа, која је веома непогодна са гледишта снабдевања водом, што може утицитаи на смањење стационарних капацитета); неповољно функционално и техничко стање као и величина смештајних капацитета (посебно на Старој планини); низак ниво опремљености простора и насеља комуналном и туристичком инфраструктуром и садржајима јавних служби, као основом за активирање нових туристичких целина, комплекса и пунктова, а посебно за укључивање села у туристичку понуду и развој сеоског туризма (за шта проблем представља и неповољна демографска и образовна структура становништва као и запостављање и одумирање традиционалних активности); некомплетан туристичко-информациони система у погледу регистрације, категоризације и контроле објеката у функцији туризма; недовољно интегрисана туристичка понуда са активностима заштите, уређења, презентације и културолошког коришћења природних и створених вредности (посебно Парка природе Стара планина и културног наслеђа), као и са комплементарним активностима; појаве немарног односа према природној средини које угрожавају туристички имиџ (дивље депоније поред путева, бацање смећа у реке, неуређен предео, архитектонско загађење); и др.

На подручју општине Књажевац (као и на већем делу подручја Србије), није спроведена класификација и категоризација смештајних објеката која би била усклађена са туристичким законодавством ЕУ, као ни прилагођавање новим трендовима туристичке тражње који захтевају селективни туризам и специјализоване смештајне капацитете. Значајно ограничење представља и недовољна заштита природних вредности и ресурса и одсуство санације и ревитализације деградираних простора (посебно код експлоатације вода и шума), што отежава побољшање туристичког имица подручја. Такође недовољно су дефинисане компетенције управљања одрживим развојем Старе планине, што се нарочито односи на интересно организовање туристичких и других развојних субјеката. Ограничење представља и непостојање целовитих и усклађених законских оквира којим се утврђују права, потребе, интереси и обавезе у обезбеђењу услова за развој локалних заједница у заштићеним природним добрима, на основу којих је могуће обезбедити реалне компромисе са захтевима и потребама заштите. Развојем туристичке понуде број људи на планском подручју ће се повећати, па се мора рачунати са пропорционалним оптерећењем животне средине услед повећане потрошње ресурса (отпадне воде, чврсти отпад) и, у мањој мери, са загађивањем ваздуха и буком, због већег интензитета саобраћаја.

3.2.4. Саобраћај, инфраструктурни системи и објекти заједничке комуналне потрошње

Саобраћај

Потенцијали развоја саобраћајне инфраструктуре на подручју општине огледају се, пре свега у: повољном положају на државном путу I реда бр. 25 и железничкој прузи што чини општински центар доступним Зајечару и Нишу (веза са коридорима VII на северу и X на југу, те аеродрому „Константин Велики“); развијеној мрежи државних путева II реда која повезује општину са суседним општинским центрима и ближим регионалним окружењем; могућност отварања граничних прелаза „Кадибогаз“ и „Свети Никола“, развој спортског и привредног ваздухопловства на локацији бившег аеродрома „Минићево“, близина потенцијалног регионалног аеродрома „Бор“, као и развој хелиодрома и система вертикалног транспорт (жичаре) посебно у функцији туристичких садржаја на Старој планини. Потенцијал представља и могућа изградња аутопута од Ниша преко Књажевца и Зајечара ка ХЕ „Ђердапу“ и даље ка Републици Румунији, односно ка Видину (Република Бугарска).

Основно ограничење развоја саобраћајне инфраструктуре јесте планински рељеф и неповољни услови терена који смањују могућност развијања ефикасне путне мреже државних путева без значајних улагања, а посебно локалних путева. Поред овог значајна су и друга ограничења: саобраћај у планинском делу зими отежано функционише или је у прекиду, што захтева појачано одржавање;

транзитни токови кроз општински центар представљаће у будућности ограничење за развој града; насеља у општини нису једнако покривена јавним превозом; стање железничке пруге и стајалишта захтева реконструкцију, непостојање сталних граничних прелаза отежава комуникацију са Републиком Бугарском и др.

Водопривреда

Важан развојни ресурс су развијена хидрографија са речним токовима који пресецају територију Општине (Трговишким, Сврљишким и Белим Тимоком) и долинама које су погодне за реализацију саобраћајних и линијских инфраструктурних система. **Потенцијали** развоја водопривредне инфраструктуре су: реализовани системи, са Књажевачким водоводом као одлично конципираним системом са карактером субсистема у оквиру регионалног система, као и бројни сеоску водоводи; могућност фазне реализације вишенаменске водоакумулације ″Градиште″ на Алдиначкој/Жуковској реци (чеона акумулација са сезонским регулисањем, неопходна за уређење водних режима, коришћење и заштиту вода Трговишког и Белог Тимока) као и потенцијалне акумулације Околиште на Околишкој реци, у горњем току Сврљишког Тимока ван подручја општине Књажевац (која треба да побољша водне режиме на Сврљишком Тимоку у зони Књажевца, ублажи поводње и повећа мале воде); локална изворишта (иако малог капацитета, једина могу снабдевати квалитетном водом удаљенија насеља, која ће и у коначним решењима остати ван домашаја регионалног система); планирани интегрални регионални системи водоснабдевања[11] и планирани системи одвођења отпадних вода из Књажевца и зона туристичког развоја на Старој планини; потенцијалне локације за реализацију малих хидроцентрала у складу са водопривредним и еколошким условима, могућност обнове и реконструкције воденица, чије се мале акумулације могу користити за производњу енергије, наводњавање, ублажавање бујица, туризам, формирање рибњака, и др. За реализацију водопривредне инфраструктуре неопходно је благовремено санирање развијених процеса ерозије.

Најважнија **ограничења** су следећа: велика временска неравномерност вода које се формирају на сливовима Трговишког, Сврљишког и Белог Тимока која отежава услове за уређење, коришћење и заштиту вода, а у неким околностима чак и онемогућава њихово коришћење; веома сужене могућности за реализацију више водоакумулација са годишњим регулисањем протока неопходних за побољшавање водних режима, због топографских, хидрогеолошких, урбаних и других околности (глобалне климатске промене ће се одразити на даље погоршање екстремних хидролошких феномена: велике воде постајаће све веће, мале све мање и са све дужим трајањем); јако осетљива локална изворишта водоснабдевања насеља; лоше стање локалних система водоснабдевања (због неадекватног одржавања, које је настало због цене воде која не успева да покрије трошкове експлоатације система) које захтева хитну ревитализацију, посебно у циљу смањења врло великих губитака у систему; отежани услови за развој индустрија које троше веће количине воде за технолошке потребе, као и врло тешки услови за заштиту квалитета вода; лоша санитација насеља и одсуство навика житеља да се окружење чува од загађивања, представља сметњу за пожељно хидротехничко уређење територије и заштиту вода; неповољни режими великих вода, што захтева да се заштита од поплава остварује спровођењем хидротехничких и организационих мера; не постоје услови за реализацију великих система за наводњавање у долини Белог Тимока, због неравномерних водних режима, недостатка воде управо у вегетационом делу године, као и јако сужених могућности за изградњу акумулација са сезонским регулисањем[12]; отежана заштита водених и приобалних екосистема због неравномерних протока у рекама; недовољна средства и отежани услови за финансирање водопривредне инфраструктуре (посебно каналисања и пречишћавања отпадних вода насеља); појаве непланске градње у алувијумима река; и др.

Енергетска инфраструктура

Један од значајних **потенцијала** општине Књажевац у погледу енергетске инфраструктуре огледа се у расположивим потенцијалима енергетских сировина, посебно уљних шкриљаца, капацитету и могућностима за експлоатацију обновљивих енергетских извора (хидроенергије, биомасе, сунчеве енергије, као и геотермалне енергије). Поручје располаже перспективним потенцијалом за експлоатацију руде урана у Габровници и Мездреји. На територији Књажевца користе се и потенцијали две проточне хидроелектране Ђердап 1 и 2. Потенцијал представља и изграђености

[11] Планирана акумулација Боговина као изворište регионалног ранга и наизглед удаљена од Књажевца (општина Бољевац), важна је и за водопривредна решења снабдевања водом на подручју општине Књажевац, јер ће након спајања субсистема Књажевца и Зајечара знатно побољшати ефективност интеракција тих субсистема, посебно у домену снабдевања водом.

[12] То указује да се треба оријентисати на наводњавање плантажних култура (воћњаци, малињаци) и повртарских култура у мањим системима и у условима интензивне обраде у пластеницима (у оба случаја применом методе "кап по кап").

електропреносне и дистрибутивне мреже и систем централизованог снабдевања топлотном енергијом.у Књажевцу.

Основна **ограчничења** у погледу енергетске инфраструктуре су: нерационално коришћење електроенергије за грејне потребе и велика специфична потрошња енергије по јединици производа у индустрији; старост енергетске мреже и објекта на дистрибутивном нивоу, уз недостатак инвестиција за одржавање енергетских капацитета и техничке губитке у транспорту и дистрибуцији електричне и топлотне енергије; неравномерна развијеност електроенергетске мреже у планинском делу и самим тим ограничење за планирани развој насеља и садржаја туристичке понуде; недостатак континуалног праћења енергетског биланса и потреба и стратегије развоја енергетике; доминантно коришћење огревног дрвета и угља за загревање, што негативно утиче на еколошку слику Књажевца; непостојање техничких могућности за снабдевање насеља природним гасом и низак степен енергетске ефикасности.

Телекомуникације и поштански саобраћај

Кроз подручје општине Књажевац пролази магистрални оптички кабл (деоница Ниш-Књажевац-Зајечар-Бор) који се пружа дуж пута I реда бр. 25, што је значајан **потенцијал** за изградњу телекомуникационих капацитета и развој услуга. Општински центар је добро повезан, што омогућава даље ширење мреже оптичких каблова ка општинским субцентрима и центрима заједница насеља. Оваква мрежа је потенцијал за развој како фиксне телефонске мреже, тако и интернет мреже. Подручје општине Књажевац има значајне капацитете за пренос података и интернет. Поред тога, потенцијал представља и експанзија изградње руралних радиотелефонских система, као и прелазак са аналогних на дигиталне централе (монтажом бежичног CDMA система). Стање поштанског саобраћаја је сасвим задовољавајуће, што такође представља потенцијал за будући развој.

Ограничење развоја телекомуникација представљају слаба развијеност приступне мреже и велики број аналогних телефонских централа, посебно у брдско-планинским и периферним деловима подручја. Модернизација мреже у тим деловима захтева значајна улагања. Телекомуникациона инфраструктура на подручју општине Књажевац није одговарајућег квалитета и капацитета. Оптички каблови су слабо грађени ван градских средина, односно изграђени у само магистрални каблови до општинских центара са кратким приводима до ближих насеља. На руралном подручју мрежа је неразвијена и техничко-технолошки превазиђена, што представља проблем за планирани развој насеља и туризма. Ограничење за већа улагања у телекомуникациону мрежу представљају и негативни демографски трендови у појединим насељима, то јест смањење броја становника који неће представљати перспективну корисничку групу. Неуједначена покривеност сигналима мобилне телефоније, такође представља једно од ограничења. Поред тога, удаљеност поштанских јединица у односу на насеља је релативно неповољна.

Комунална инфраструктура

Потенцијали за развој комуналне инфраструктуре огледају се у: дефинисаним пројектима затварања, санације и ремедијације постојеће градске депоније; припремама за реализацију регионалне депоније ″Халово 2″ (на подручју Зајечара), на коју ће се прикључити општина Књажевац, за шта постоји институционална организованост (установљено је Регионално координационо тело за управљање комуналним чврстим отпадом у Борском и Зајечарском управном округу); реализација пројекта уређења градске пијаце и др.

Ограничења се манифестују кроз: тенденције депоновања отпада на старој градској и бројним дивљим депонијама у руралним срединама, које не задовољавају морфолошке и геолошке услове; нерегулисано питање депоновања отпада из руралних средина; одлагање неселектованог комуналног, грађевинског, медицинског, хазардног и кланичног отпада као и угинулих животиња на градској и дивљим депонијама; непостојање система рециклаже и одговарајућег начина одлагања искључиво опасног отпада[13]; незадовољавајући начин одржавања градских гробаља, односно нерегулисане надлежности јавног сектора за сеоска гробља; непостојање развијеног тржишта материјала из отпада, не постојање економских и других подстицајних механизама за коришћење материјала из отпада; попуњени капацитети и потребе за проширењем гробаља; незадовољавајући хигијенске услове пијаца (зелених и сточних); непостојање сточних гробаља и гробаља за сахрањивање кућних љубимаца.

[13] Према Стратегији просторног развоја Србије, у делу који се тиче управљања отпадом наводи се да је најближе складиште опасног отпада на регионалном нивоу планирано на територији Нишке општине, међутим с обзиром на удаљеност планског подручја разматране су и алтернативне локације за складиштење на самој територији Тимочке крајине

3.2.5. Заштита животне средине, природних вредности и непокретних културних добара

Заштита животне средине

Подручје општине у погледу квалитета животне средине има изузетан **потенцијал** за развој туризма, шумарства, органске пољопривреде, мале привреде. Главни потенцијали у погледу унапређења и ревитализације животне средине, као и њених параметара (ваздух, вода, земљиште. управљање отпадом, јонизујуће и нејонизујуће зрачење и др.) огледају се у следећем: 1) квалитет ваздуха може се сматрати релативно задовољавајућим (осим на градском подручју где постоје повремена прекорачења ГВИ), а у појединим деловима општине (на подручју Парка природе Стара планина) и као изузетан за развој туризма; 2) релативно очуван квалитет водотокова у брдско планинским подручјима (у I и I/II класи); 3) углавном задовољавајући квалитет земљишта (осим на локалитетима градске и дињвих сеоских депонија, које се посредно загађују процедним водама, зонама са средњом ерозијом, као и на локацијама чији је квалитет нарушен нерационалним коришћењем агрохемисјких средстава у пољопривреди); 4) квалитет животне средине на већем делу подручја (посебно у Парку природе) је повољан; 5) постојање локалног еколошког акционог плана за подручје општине, који је допринео едукацији и подизању свести код становника о проблемима живонре средине; 6) реализација акционог плана и укључивање општинске управе и различитих институција у процес заштите животне среидне; повећање броја високообразованог кадра у развојним институцијама и индустрији; као и броја невладиних организација у домену заштите животне средине; приступ домаћим и страним инвестиционим фондовима; и др.

Основна **ограничења** у погледу квалитета животне средине су: непостојање програма праћења стања животне средине и „нултог стања“ животне средине на нивоу општине; непостојање интегралног мониторинга (посебно у погледу загађења земљишта, ваздуха и воде, као и буке на локацијама привредних активности, инфраструктурних коридора, квалитета вода у рекама и излива отпадних вода, процеса ерозије, јонизујућег зрачења; неорганизованост у систему прикупљања отпада и неадекватна евакуација отпада, посебно на територији у руралних насеља и инфраструктурна неопремљеност (посебно ППОВ); утицај пољопривредне производње на квалитет земљишта; појаве непоштовања релевантне планске и пројектне документације, што доприноси деградацији простора; економска неразвијеност, низак ниво еколошке свести и квалитета живљења; и др.

Заштита природних вредности и непокретних културних добара

Потенцијал представљају заштићена и евидентирана непокретна културна добра, бројни валоризовани објекти и локалитети, као и делови подручја са очуваним природним вредностима, у првом реду подручје Парка природе Стара планина и значајних објеката геонаслеђа. Потенцијал представља и мултифунцкионалност подручја Парка природе Стара планина и других делова подручја пплана са могућношћу остваривања активности у области науке, образовања и културе, али и контролисаног и усмереног развоја туризма, пољопривреде и органске производње хране, ограниченог коришћења минералних сировина и шума и др. Могућности остваривања туристичке понуде на бази презентације јединствених природних вредности и богатог културног наслеђа представља основни потенцијал ове општине

Основна ограничења за ефикаснију заштиту природних вредности и непокретних културних добара јављају се услед: непоштовања режима заштите заштићених природних добара и културног наслеђа; недовољне доступности природног и културног наслеђа због неквалитетне мреже путева као и недовољне интеграције природне и културне баштине у туристичку презентацију; неистражености археолошких локалитета на целом подручју општине; појава девастације непокретних културних добара, амбијенталних целина и природног окружења; одсуства стимулативних мера заштите културног предела и народног градитељства; и др.

3.3. SWOT анализа

Анализом потенцијала и ограничења за просторни развој на територији општине Књажевац, утврђене су основне предности, слабости, могућности и претње будућем развоју ове општине, које су дате у Табели **I-10**

Табела I-10: *SWOT анализа*

ПРЕДНОСТИ (ЈАКЕ СТРАНЕ)	**СЛАБОСТИ (НЕДОСТАЦИ)**
• **Пољопривредно земљиште** – плодно за различиту пољопривредну производњу (виноградрство, воћарство, повртарство, ратарство, сточарство и млекарство) - локална традиција у пољопривреди, посебно сточарству и виноградарству: • **Значајан туристички потенцијал** (високопланинско подручје Старе планине са целогодичњом понудом у простору, културно историјски споменици, очуване природне вредности, Ргошка бања, градски, излетнички, спортско рекреативни и други видови туризма и др.); • **Постојећа економска инфраструктура - к**валификована и јефтина радна снага, расположиви пословни простор, традиција прерађивачке индустрије, подршка државних/јавних институција развоју привреде, посебно туризма, улазак страних директних улагања; привредна зона у Књажевцу; • **Шумско богатство** - значајна заступљеност шума са потенцијалом за очување станишта и биоразноврсности, посебно у заштићеним подручјима; • **Водни ресурси** - развијена хидрографија (са Трговишким, Сврљишким и Белим Тимоком) и квалитетна локална изворишта Књажевца и већине насеља, планирана водоакумулација Жуковац; • **Богатство минералних сировина –** налазишта и појаве хрома, мангана, угља, злата и урана; • **Специфичне климатске карактеристике –** подручја умерено континенталне климе и планинске климе, подручја добро очуване животне средине са смањеним антропогеним утицајем на квалитет животне средине; • **Постојећи инфраструктурни системи** - државни пут I реда бр. 25 Ниш-Књажевац-Зајечар, и државни путеви II реда; железнички коридор Прахово–Зајечар-Књажевац–Ниш; и др. • **Заштићена природна и непокретна културна добра и очувана животна средина** – као фактор развоја; и • **Активирање и спремност локалне управе за решавање кључних проблема у општини.**	• **Демографско пражњење и погоршана старосна структура становништва** - посебно сеоских насеља, уз опадање учешћа радно способног становништва, што отежава њихово инфраструктурно опремање и подстицање развоја; • **Економско заостајање** – смањена инвестициона активност, поједине неуспешне приватизације, застареле технологије, **висока незапосленост** и раст сиромаштва, неусклађеност образовања са потребама привреде; • **Релативно неповољни пољопривредни потенцијали –** са доминацијом брдско планинског рељефа и земљиштима ниске производне моћи, уситњеност пољопривредних парцела; • **Неактивираност примарних прерађивачких капацитета и капацитета мале привреде, недовољна уређеност** Старе планине за растуће потребе туризма; • **Лоше одвођење отпадних вода** у насељима - непостојање система пречишћавања отпадних вода, недовољна заштићеност водних ресурса од загађивања; **недовољни капацитети за снабдевање водом појединих** туристичких капацитета;. • **Смањена могућност развоја ефикасне саобраћајне мреже** (посебно локалних путева и железничке пруге); • **Неприлагођеност дела капацитета енергетске инфраструткуре** (посебно на подручју Старе планине захтевима развоја туризма), недовољна изграђеност преносне и дистрибутивне мреже у погледу капацитета и техничких карактеристика; • **Занемарљиво коришћење обновљивих извора енергије** и низак стеен енергетске ефикасности; • **Телекомуникациона инфраструктура** по квалитету и капацитету није на задовољавајућем нивоу**;** • **Проблеми животне средине** – због ниског нивоа развијености комуналних услуга, нефунцкионисања управљања отпадом, загађивања речних токова, појава ерозије и др.; • **Недостатак сопствених средстава** и низак ниво домаћих и страних инвестиција за улагање у развој и заштиту животне средине; и • **Недовољна примена мера системске подршке развоју општине** са националног нивоа;
ШАНСЕ (МОГУЋНОСТИ)	**ОПАСНОСТИ (ПРЕТЊЕ)**
• **Развој успешних фирми и пољопривреде уз кластерско удруживање, изградња националне, регионалне и локалне инфраструктуре,** као и континуирани раст интереса за дестинацијом Стара планина, представљају окосницу међуопштинске и регионалне сарадње, као и прекограничног повезивања; • **Бројни и различити потенцијали за развој туризма,** као што су: Стара планина (алпско скијање, рекреација и др.), бањска понуда, заштићена природна и културна добра; • **Пољопривредно еколошки потенцијал** подручја са свим условима за производњу „здраве хране" и организовање мини – прерађивачких капацитета и стицање карактеристичног обележја „бренда" за специфичне производе (млечни производи, месо и месне прерађевине, вино, воће и поврће и др.); • **Шумски потенцијал** и производња дрвне масе, која може да се искористи за развој малих капацитета - производних и пратећих услужних делатности, уз испуњавање еколошких критеријума у складу са прописима из области заштите животне средине.; • **Релативно повољан гео-саобраћајни положај подручја** (гравитациона зона аутопута Е-75 и мрежа државних путева); • **Ревитализација прерађивачких капацитета,** увођење нових технологија, активирање дела браунфилд локалитета, инфраструктурно опремање локација за развој МСП; • **Могућност изградње транснационалног енергетског коридора гасовода "Јужни ток",** као развојне шансе Тимочке крајине и Књажевца која омогућава дугорочну енергетску поузданост и привредни развој са смањеним негативним утицајима на животну средину; и • **Релативна доступност наменских фондова**.	• **Наставак демографског пражњења и процеса старења** становништва, што доводи до нестанка појединих насеља и одлива стручног кадра; • **Неадекватан однос према природном и културно историјском наслеђу** као и његовом стављању у функцију туристичке презентације; • **Недовољна међуопштинска и прекогранична сарадња** у циљу економског развоја и очувања природних ресурса и одрживог развоја (посебно Старе планине); • **Неадекватан развој и унапређење саобраћајне, енергетске, водопривредне, телекомуниакционе, комуналне и социјалне инфраструктуре и јавних служби и сервиса;** • **Ограничени водни ресурси** (посебно у зони туристичког развоја на Јабучком равништу, што може утицитаи на смањење стационарних капацитета) **и велика временска неравномерност водних режима,** ограничени услови за реализацију вишенаменских водоакумулација; појаве ерозије, са бујицама, одронима и другим непогодама које значајно угрожавају инфраструктуру, пољорпивредно земљиште, развој насеља; • **Недостатак квалитетних смештајних капацитета, низак ниво квалитета услуга и неизграђена инфраструктура** отварају проблем унапређења постојеће и планиране туристичке понуде; • **Недовољан ниво координације у изради и имплементацији стратешке документације;** непотпуна планска и пројектна подршке за коришћење домаћих и страних фондова; • **Мањкавост законских прописа. и др.**

4. КОНЦЕПЦИЈА И ПРОПОЗИЦИЈЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Основно концептуално опредељење просторног развоја подручја општине Књажевац јесте: уважавање реалних фактора развоја уз предузимање подстицајних мера од стране државних и других фондова и јавно-приватног партнерства за изградњу и развој подручја Општине, изградњу локалне и регионалне инфраструктуре и уређења простора за развој туризма са комплементарним делатностима и привредних погона; економско оживљавање кроз бољу валоризацију географско-саобраћајног положаја Општине, у гравитационој зони коридора аутопута Е-75 (што ће допринети бољем повезивању са Тимочком крајином и осталим деловима земље) и кроз трансграничну сарадњу. Са становишта циљева унутрашње интеграције, важно је побољшање регионалне и локалне мреже путева, ка подручју Старе планине и другим брдско-планинским подручјима, и повезивање те мреже са уздужним коридорима, дуж долина Тимока. Од приоритетног значаја биће развој инфраструктуре Тимочке развојне осовине (посебно деоница ка Зајечару и Нишу), као и везе на релацијама: Књажевац-Сокобања и Књажевац-Пирот, које су од важности за привредну и саобраћајну интеррегионалну повезаност оптшине Књажевац са суседним функционалним подручјима у долини Мораве (на западу) и Нишаве (на истоку).

Важно концептуално опредељење јесте модел концентрисано-децентралисаног развоја и размештаја становништва и **економских** активности, у првом реду у индустријском сектору (заснованог претежно на сировинској бази подручја Општине), а затим и у сектору услуга. Другим речима, стратегијом привредног развоја треба мењати досадашњу слику стања, а та слика је миграција руралног становништва, због посла и квалитета живљења, и његова концентрација унутар општине (у Књажевцу са Трговиштем), а делом и дуж Тимочке развојне осовине (ка Бору и Зајечару) и ван Тимока (ка Београду и Нишу). Водећи се и искуствима земаља ЕУ, развијаће се и дневни урбани системи (уз интензивирање миграција између центра и приградских насеља). Тежиште економског развоја јесте рехабилитација **пољопривреде и прехрамбене индустрије** са традицијом, **развој успешних фирми и сектора МСП** као и стварање **квалитетног сектора услуга** (туризма и комплементарних делатности и др.). Приоритети и упоришта привредног развоја обухватају:

- Спровођење посебног програма одрживог развоја дела руралног подручја Општине у којем је изражено исељавање становништва;
- Пољопривреду, која расположивошћу пољопривредног фонда, квалитетом земљишта, традиционалном везаношћу становништва за ову привредну грану и агроиндустријским капацитетима представља један од значајнијих ресурса за развој. Интензивирање развоја пољопривреде, посебно сточарства, воћарства и виноградарства омогућиће бржи развој и заснивање разноврснијих прерађивачких капацитета. Упоришта развоја пољопривреде су побољшање аграрне структуре у склопу спровођења програма интегралног руралног развоја, према новом моделу Заједничке аграрне политике Европске уније, којом се истовремено подржава повећање конкурентности пољопривредне производње, заштита животне средине и руралних предела, диверзификација економских активности на селу, буђење локалне иницијативе, подизање техничке опремљености, едукација и образовање пољопривредних произвођача за еколошку производњу и укључивање у туристичку понуду.
- Даљи развој постојећих успешних фирми и сектора МСП (који омогућава и активирање микро бизниса и тзв. породичних фирми приоритетно у агроиндустрији, туризму, сектору услужних делатности и др.) представља важно упориште економског развоја, уз модернизацију и специјализацију производње, еко-реструктурирање, привредно повезивање у производно-услужне регионалне кластере са предузећима из региона и другим центрима. Развој привредних делатности и структура заснивaће се на повећаном нивоу инвестиција, подизању нивоа техничко-технолошке опремљености, побољшавању конкурентности, фаворизовању знања кроз едукацију и стручно усавршавање, рационалном и ефикасном коришћењу природних ресурса и просторно-еколошкој прихватљивости.
- Туризам и комплементарне активности, који ће имати значајну улогу у развоју подручја, а базираће се на очуваној природној средини и туристичким ресурсима од међународног и националног значаја и њиховом повезивању са туристичком понудом регионалног окружења - туристичке дестинације Стара планина, као и Сокобањом. Упоришта развоја туризма јесу: а) комплетирање и интеграција постојеће понуде у простору (Парк природе Стара планина, Ргошка бања, Бањица и др.); б) изградња и уређење нових садржаја понуде у простору као главних генератора целогодишње туристичке понуде подручја (туристички центри и скијалиште на Старој планини, разноврсни садржаји понуде планина, непокретних културних добара, посебно археолошког налазишта „Timacum Minus“ на путу староримског наслеђа кроз Србију,

традиционалних манифестација, села и ловишта, транзитних путних коридора, и др.; в) маркетиншке и промотивне активности Општине у циљу развоја туристичке понуде и функционалног интегрисања понуде са окружењем.

- Одрживо коришћење минералних сировина, усклађиваће се локалним интересима и условима заштите животне средине. Упориште представљају: стављање у развојну функцију доказаних резерви и наставак истраживања перспективних резерви, пре свега грађевинско-техничког и архитектонског камена, кречњака и др.); и
- Терцијарни сектор привреде, чији је развој знатно заостао, неопходно је, не само надокнадити, већ и знатно интензивирати и диверзификовати у складу са функцијама Књажевца и центара у мрежи насеља и зонама развоја туризма.

Диверзификација руралне економије и **унапређење општих услова живљења на селу** оствариваће се развојем микроразвојних руралних центара у мрежи насеља (која имају демографске и просторно-функционалне услове за ревитализацију) као вишефункционалних производних, социјалних и културних простора, с једне стране, и породичних пољопривредних газдинстава са здравом економском структуром, с друге. То подразумева обезбеђење подршке развоју економских активности које ће обезбедити допунске или алтернативне изворе прихода пољопривредним домаћинствима, према моделу интегралног руралног развоја. Квалитет мреже општинских путева, комунална опремљеност, услуге и јавне службе у руралним центрима, који имају развојну перспективу (у туризму и комплементарним делатностима и сл.), и њихова доступност корисницима.

Кључно концептуално питање **инфраструктурног опремања** и **комуналног уређења** подручја општине Књажевац јесте развој мреже општинских путева - приоритетно везних и сабирних путева, водопривредне инфраструктуре, телефоније и система управљања отпадом на руралном подручју општине.

Највећи притисак на изградњу и највећу вредност имаће локације у ужој гравитационој зони општинског центра, улазно-излазним правцима у Књажевац и туристичке зоне на Старој планин, као у коридорима државних путева. Из тих разлога, у стратешком смислу, приоритетно треба обезбедити **планско усмеравање изградње и уређења простора** у тим функционалним целинама, не само планским документима, већ и другим средствима која стоје на располагању локалном нивоу управљања (правила градње, норме и стандарди грађења и комуналног опремања насеља, земљишна политика, накнаде за грађевинско земљиште и природне ресурсе и сл).

Једна од полазних пропозиција јесте **заштита и рационално/одрживо коришћење природних ресурса**, нарочито дефицитарних водних ресурса и стратешки значајних за развој туризма и квалитет живљења (пољопривредно и шумско земљиште и шуме, минералне сировине).

Тежиште је и на **унапређењу и заштити животне средине**, заштити и презентацији/промоцији природног и културно-историјског **наслеђа**, уз контролисану и селективну економску валоризацију природних, споменичких и других културних вредности (културних и спортских манифестација, обичаја, светковина и сл.). То је уједно, поред развоја високопланинског туризма, основ за развој специфичне, препознатљиве туристичке понуде општине. У остваривању планског уређења и изградње простора за потребе туризма на Старој планини приоритет има благовремено резервисање простора за нову туристичку понуду израдом одговарајуће планске и техничке документације, у функцијској међузависности са заштитом природних ресурса и животне средине.

5. ВИЗИЈА И ПРИНЦИПИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Према визији просторног развоја, општина Књажевац треба да буде равномерније развијена, конкурентна и територија интегрисана са окружењем (суседним општинама и функционалним подручјима источне Србије као и са суседним пограничним општинама и регионима у Републици Бугарској), атрактивна за инвестирање, што подразумева активирање и мобилизирање територијалног капитала, одрживо коришћење природних и створених ресурса, дугорочну обнову и развој људских ресурса, саобраћајну приступачност према саобраћајним коридорима „X“ и „IV“, као и инфраструктурну опремљеност, развој привреде и институција, заштиту природног и културно-историјског наслеђа као фактора развоја, коришћење обновљивих извора енергије и заштиту животне средине.

Књажевац као субрегионални центар Тимочке крајине представљаће лидера одрживог развоја у оквиру Тимочке развојне осовине у Зајечарском управном округу, са развијеном привредом (пре свега малих и средњих предузећа (у даљем тексту: МСП) која заједнички наступају на тржишту, пољопривредом (базиране

на развоју здраве хране са географским пореклом производа), туризмом (са Старом планином као дестинацијом која је лидер у планинском туризму Југоисточне Европе), квалитетном комуналном и комуникационом инфраструктуром, богатим културним и људским ресурсима, високим степеном социјалне и здравствене заштите и безбедности, очуваном животном средином и развијеним јавно приватним партнерством. Ове функције остваривање се интензивирањем привредних веза са окружењем, и јачањем сектора услужних и сервисних активности ка субопштинским центрима Минићеву и Кални, локалним општинским центрима и примарним селима која имају перспективу у развоју туризма и комплементарних делатности. Предвиђа се јачање функција локалног значаја, као центра услужних делатности и сервиса, здравства и социјалног старања, културе и образовања, целогодишњег туризма (са развијеном јавно доступном спортском инфраструктуром), информатике и банкарства, уз јачање мобилних служби и сервиса ка другим насељима, као и јачање субрегионалног значаја (управљачке, развојне, консултантске, иновативне и др.).

У Обезбеђењу равномерног развоја и заштите Парка природе и туристичке регије Стара планина поштоваће се основни принципа одрживог развоја, међународни стандарди као и социо-економски интереси општине Књажевац и Републике Србије, који ће интегрисати интересе за отварање највећег јавно приватног туристичког пројекта у Србији. Започет развој и уређење Старе Планине као туристичке дестинације базираће се на уравнотеженом и полицентричном развоју туристичког ризорта "Јабучко равниште" и туристичког центра "Голема Река" (у категорији европских малих центара), туристичког насеља "Коњарник" и више пунктова и сеоских насеља у непосредном окружењу, са функционалним правцима одрживих и динамичних интеграција према Књажевцу и традиционалним насељима која имају развојну перспективу. Ради благовременог резервисања простора за туристичку понуду на подручју општине комплетираће се планска, програмска и инвестиционо-техничка документације, уређење земљишта за потребе развоја туристичких локација као и књажевачког сектора скијалишта на Старој планини.

Општина Књажвац располаже значајним али недовољно активираним природним потенцијалима и територијалним капиталом. Основни принципи просторног развоја општине Књажвац су:

- подстицање одрживог развоја руралног подручја Општине;
- унапређење територијалне кохезије;
- одржива животна средина;
- заштита, уређење и одрживо коришћење природног и културног наслеђа;
- просторно-функционална интегрисаност и трансгранично повезивање са окружењем;
- повећање конкурентности и ефикасности;
- полицентрични територијални развој (посебно јачање везе села и центара у мрежи насеља);
- унапређење саобраћајне приступачности и доступности информацијама и знању;
- развој културног и локалног идентитета;
- принцип субсидијарности и јавно-приватног партнерства;
- принцип веће транспарентности у доношењу одлука;
- перманентна едукација грађана и администрације и учешће јавности у одлучивању;
- заштита јавног интереса, јавних добара и добара у општој употреби; и
- развој туристичког имица заснованог на традиционалним вредностима, очуваној природи и врхунским условима за рекреацију и одмор на Старој планини, у складу са искуствима и стандардима европских земаља са вишим степеном развоја планинских подручја и уз поштовање социо-економских интереса општине Књажевац и Републике Србије.

5.1. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Општи циљ организације и уређења простора јесте коришћење простора према потенцијалима природних и створених вредности и дугорочним потребама одрживог економског и социјалног развоја и заштите животне средине општине Књажевац. Овако дефинисан општи циљ обухвата:

- унапређење квалитета живота и стварање услова за демографску обнову, задржавање и подстицање насељавања и повратка становништва, посебно у насељима са неком развојном перспективом, инвестирањем у изградњу, обнављање и одржавање инфраструктуре, јавних служби и услуга, очувањем и унапређењем природног и културног наслеђа, развојем економски исплативих и статусно привлачних активности;
- развој инфраструктуре и заштиту окружења (повећање доступности планинских и периферних делова општине, стварање услова за изградњу квалитетне комуналне и комуникационе инфраструктуре, коришћења обновљивих извора енергије, повећање енергетске ефикасности и очување животне средине);

- развој економије (стварање повољне пословне климе за мобилисање сопствених снага и привлачења финансијских, интелектуалних и других капацитета за развој пољопривреде, привреде, посебно МСП и туризма и комплементарних декатности);
- друштвени развој (побољшање квалитета живота свих грађана кроз унапређење и јачање капацитета у области социјалне и здравствене заштите, културно историјског наслеђа, безбедности, институција високог образовања, подстицања рађања и спровођење других мера поулационе политике и стварање подстицајне средине за лични и свеобухватни друштвени развој); и
- одговорно управљање развојем, уређењем и заштитом простора и имплементацију планских и програмских решења (јачање управљачких механизама кроз поспешивање учешћа грађана и поспешивање сарадње и координације између републичких, регионалних и локалних субјеката на креирању и спровођењу развојних политика).

Одрживи развој подручја Просторног плана општине не представља само релативизацију интереса економије и екологије, односно остваривања економске и друштвене оправданости, као и превенције, заштите и презентације природних вредности и непокретних културних добара, већ и приоритетну алтернативу квалитетнијег живота, привређивања и егзистенције локалног становништва, уместо потпуне депопулације већег дела општине Књажевац.

Остварење општих циљева постићиће се:

мобилизирањем територијалног капацитета на подручју Општине, полазећи од приоритетних планских решења и активности и конкурисања за коришћење републичких средства за подстицање развоја неразвијених локалних заједница али и инструмената за предприступну подршку Европске уније (IPA instrument for pre-accession assistance и сл.);

заштитом животне средине и простора, *односно:* спречавањем деградације природних ресурса и добара и нерационалног коришћења простора (посебно високопланинског подручја Старе планине); заштитом од загађења и непланског коришћења и одрживим коришћењем биланса водних ресурса у складу са еколошким капацитетима изворишта (посебно у зонама развоја туризма на Старој планини); заштитом пољопривредног земљишта сузбијањем и санацијом непланске изградње у долинско-котлинским подручјима, рубним зонама Књажевца, туристичким зонама и инфраструктурним коридорима; заштитом пољопривредног земљишта на Старој планини од деградације пашњака и сл; пошумљавањем, обнављањем и побољшањем квалитета шума, антиерозивним радовима и сл.; усклађивањем организације, уређења и коришћења простора са потребама заштите територије, становништва, активности, природних и створених ресурса од елементарних непогода; заштитом, презентацијом и туристичком валоризацијом природних и културних вредности на подручју Општине; и успостављањем ефикасније контроле коришћења и уређења грађевинског земљишта, као и благовременим резервисањем простора за изградњу и коришћење од јавног интереса;

концентрисано-децентрализаним развојем и размештајем становништва и активности, територијалном и гранском диверзификацијом свих облика производње и развојем микро бизниса (заснованог претежно на сировинској бази подручја оптшине, где год то ресурси, технологије и локације дозвољавају) и туризма на руралном подручју, како би се у економском смислу смањила доминација општинског центра, у коме је приоритет развој МСП сектора услуга, туризма и индустријских капацитета од значаја за привредно повезивање са центрима у окружењу;

ублажавањем депопулације мерама економске, социјалне и других политика и реализацијом решења Просторног плана којима се утиче на побољшање демографске виталности подручја, економски просперитет и развој Књажевца и села, јачање економске позиције пољопривреде и пољопривредних произвођача, развој инфраструктурног и подизање комуналног и јавног стандарда у насељима; и

рационалнијим и ефикаснијим коришћењем и организацијом простора, развојем саобраћајне, техничке и социјалне инфраструктуре, у првом реду повећањем доступности руралног подручја и зона развоја туризма – побољшањем квалитета путне мреже и развојем телефоније, опремањем комуналном инфраструктуром центара у мрежи насеља и туристичких локалитета и развојем услуга јавних служби, прилагођених локалним условима али и потребама туриста, ради повећања квалитета живљења не само у општинском центру, већ и у другим насељима и просторним целинама Општине.

5.1.1. Заштита и коришћење природних система и ресурса

Пољопривредно земљиште

Основни дугорочни циљ јесте очување и унапређење просторно хетерогених ресурса и услова за производњу квалитетних пољопривредно-прехрамбених производа, уз посебно уважавање значаја пољопривредних активности за очување и неговање природне разноврсности, богатства станишта и биодиверзитета, културних и свеукупних вредности територије Општине.

Ради остваривања наведених општих циљева из планова вишег реда, у општини Књажевац се постављају следећи оперативни циљеви коришћења и заштите пољопривредног земљишта:

- превенција, односно поправљање последица неповољних утицаја природних и антропогених фактора на квалитет земљишта (водна и еолска ерозија, закишељавање, смањивање садржаја органских материја, сабијање, клизишта, загађивање опасним и штетним материјама, комуналним отпадом и сл.), а тиме и на квалитет воде и ваздуха, климатске промене, биодиверзитет и здравствену безбедност хране;
- заустављање стихијског заузимања пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе - посебно у рубним зонама долинско-котлинских насеља и дуж саобраћајница и речних токова, доследним поштовањем одговарајућих урбанистичких и просторно-планских мера;
- заокретање тенденције необрађивања земљишта у брдско-планинским атарима који имају демографске и просторно-функционалне услове за ревитализацију села;
- побољшање агроеколошких, економских, техничко-технолошких и организационих услова коришћења пољопривредног земљишта, обезбеђењем подршке: пошумљавању еродибилних, плитких и других слабих оранице, а местимично и деградираних пашњака; укрупњавању земљишних поседа и парцела; организовању пољопривредних газдинстава за набавку и ефикасно коришћење машина и уређаја неопходних за квалитетно обављање пољопривредних послова, олакшавање људског рада и увођење савремених санитарно-хигијенских стандарда у производњу, складиштење и прераду пољопривредних сировина; успостављању складих односа између развоја биљне и сточарске производње; уређењу пространих ливада и пашњака; изградњи и одржавању система за одводњавање и наводњавање и сл.;
- спречавање деградације ливада и пашњака, обезбеђењем подршке обнови традиционалног ситног сточарства локалног становништва, упоредо с организовањем кооперативних облика сезонског напасања већих стада говеда, оваца, коза и коња, у складу с капацитетима планинских пашњака;
- потпуније искоришћавање хетерогених погодности долинско-котлинских, брдских и неких нижих планинских предела за развој тржишно конкурентне производње поврћа, односно воћа, местимично органским методама, а на ширем плану обавезном применом метода строго контролисаног прихрањивања и интегралне заштите биљака од болести и штеточина;
- очување агроеколошких, економских, пејзажних и туристичких вредности Црвинског виногорја и других виноградарских локалитета, подршком унапређивању асортимана и агротехнике узгајања винове лозе и производње и маркетинга вина; и
- заштита генетског, специјског и екосистемског биодиверзитета, у складу с утврђеним режимима коришћења пољопривредног земљишта и других природних добара Парка природе „Стара планина“, сливног подручја хидроакумулације Бован и других законски заштићених локалитета с посебним природним и културно-историјским вредностима, уз осигурање локалном становништву надокнада по том основу.

Шуме и шумско земљиште

Основни дугорочни циљ јесте одрживо коришћење шума и унапређење шума, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на такав начин и у таквом обиму да се очува биодиверзитет, а да продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе како на локалном, тако и на националном нивоу.

Полазећи од основних циљева и стања шума на територији општине Књажевац, посебни циљеви одрживог коришћења шума јесу:

- очување, заштита и унапређивање природних потенцијала шума (превођењем изданачких шума у високе, мелиорацијом деградираних шума у високопродуктивне састојине, мелиорацијом изданачких шума лошег квалитета и реконструкцијом неквалитетних деградираних високих шума у квалитетније, подржавање природног обнављања шума и др.);
- повећање површина под шумом, пошумљавањем;

- задовољавање еколошких, економских и социјалних функција шуме;
- очување и заштита основних природних вредности, биодиверзитета и биоеколошки лабилних система; и
- заштита шумског земљишта од водне ерозије.

Воде

Основни циљ јесте интегрално коришћење, уређење и заштита водних ресурса на целом подручју општине Књажевац, што подразумева вишенаменски систем који је оптимално уклопљен у окружење и усклађен са свим другим корисницима простора, а уједно је уклопљен и у водне системе вишег реда утврђене Водопривредном основом Републике Србије и Просторним планом Републике Србије.

Кључни циљеви и критеријуми интегралног коришћења, уређења и заштите водних ресурса су следећи:
- трајно обезбеђење квалитета класа свих површинских и подземних вода задржавањем свих водотока на подручју општине у I и I/II класи (Трговишки и Сврљишки Тимок у горњем делу и све притоке), с тим да је IIа класа дозвољена само на деоницама Белог Тимока, непосредно низводно од ППОВ у Књажевцу;
- заштита свих изворишта површинских и подземних вода; и
- антиерозиона заштита сливова, применом биолошких мера (пошумљавање, мелиорације пашњака) са функцијом заштите слива и смањење продукције наноса и довођење слива у продуктивно стање.

Геолошки ресурси и минералне сировине

Основни циљ јесте рационално коришћење геолошких ресурса и свих минералних (металичних и неметаличних) сировина на подручју општине.

Посебни циљеви одрживог коришћења минералних сировина јесу:
- планско усмеравање и контрола даље експлоатације минералних сировина, посебно контрола експлоатације грађевинског камена;
- валоризација расположивих ресурса, утврђивањем укупних резерви и граничних капацитета експлоатације минералних сировина;
- утврђивање граница истражних и експлоатационих поља у складу са начелима и налазима стратешке процене утицаја експлоатације минералних сировина на животну средину, посебно на подручју Парка природе Стара планине; као и на основу процене утицаја микролокацијског, зонског и просторног карактера експлоатације за свако експлоатационо поље;
- рекултивација и ревитализација деградираних површина експлоатационих поља по завршетку или сукцесивно са напредовањем експлоатације; и
- примена принципа BAT (Best available technology) при реконструкцији постојећих и отварању нових производних погона уз максимално поштовање мера заштите животне средине.

5.1.2. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

Становништво

Полазећи од дугорочно присутног процеса демографског пражњења већег дела територије Општине и веома израженог процеса старења, општи циљ јесте одржавање популационе виталности и ублажавање/спречавање депопулационих тенденција у кретању становништва.

Посебни циљеви спецификовани су за поједине групе становништва и њихове интересе и потребе:
- задржавање млађих контингената становништва, нарочито у руралним подручјима, уз побољшавање услова образовања, социјалних услуга, општег квалитета живљења и обезбеђивањем кредитно-финансијских аранжмана за развој пољопривредне производње, туризма и предузетништва.
- побољшање услова живота млађег женског становништва и младих породица ради подстицаја наталитета, доношењем и реализацијом специфичних програма за побољшање услова живљења ове друштвене групе;
- побољшање образовне и квалификационе структуре становништва, са програмима доквалификације и преквалификације, ради оспособљавања за предузетништво и друге врсте продуктивних активности од значаја за економски и социјални развој; и

- социјално-здравствена заштита и помоћ старијим грађанима, посебно самачким и двочланим старачким домаћинствима, уз укључивање у програме збрињавања старих.

Мрежа насеља

Предвиђен је модел концентрисано децентрализованог развоја у простору, који подразумева развој активности и услуга не само у општинском центру, већ и у субопштинским и локалним центрима (микроразвојним центрима – нуклеусима) у мрежи насеља, који имају неку развојну перспективу. Може се очекивати да њихови функцијски утицаји, у неким случајевима, превазиђу општинске границе и имају међуопштински утицај (између две, или чак и три општине), сходно морфолошким предиспозицијама терена, али и традиционалним усмереностима становништва. Полазећи од предвиђеног модела развоја, општи циљ организације мреже насеља на подручју општине је достизање рационалне и одрживе мреже насеља која ће омогућити бољи квалитет живљења, привредни развој, те заштиту природних вредности и непокретних културних добара на подручју општине Књажевац.

Посебни циљеви организације мреже насеља јесу:

- развој субрегионалних функција Књажевца (привредних, јавно-социјалних, развојно-управљачких и културних) и јачање његове конкурентности, улоге и значаја дуж Тимочке развојне осовине, у мрежи насеља Источне Србије, Тимочке крајине и Зајечарског округа;
- контрола концентрације становништва и привредних активности у приградској зони Књажевца и дуж саобраћајних коридора државних путева I и II реда;
- развој МСП у долинским насељима која имају локационе погодности и интерес за развој микро бизниса, а пре свега у секундарним општинским центрима Минићеву и Кални и локалним центрима-развојним нуклеусима (који имају демографске или просторно-функционалне услове за ревитализацију);
- развој туризма, комплементарних делатности и сервиса у подпланинским и планинским насељима Старе планине и Тупижнице, у секундарном општинском центру Кална, а затим у Доњој и Горњој Каменици, Балти Бериловцу, Вртовцу, Инову, Јањи, Ћуштици, Црном Врху, и Бучју;
- прилагођавање рада сервисних служби и услуга сезонском типу функционисања насеља, посебно у периферном и планинском делу општине, пре свега повећаном мобилношћу и сезонском коришћењу објеката; и
- повећање квалитета живљења и доступности сеоског подручја развојем саобраћајне и комуналне инфраструктуре.

За реализацију ових циљева неопходне су активности усмерене на:

- развој привреде и са њом повезаних комплементарних активности терцијарно-квартарног сектора те различитих субрегионалних институција у општинском центру (развојно-управљачких, информатичких, културно-образовних и др.);
- контролисање коришћења и изградње простора приградске зоне, нарочито на улазно-излазним правцима у град, уз санацију и урбану регулацију непланске изградње, као и у насељима планинске зоне на прилазима скијалишту;
- селективну децентрализацију појединих економских активности, пре свега МСП и микро-бизниса у секундарном и терцијарном сектору у микроразвојне центре;
- побољшање доступности (саобраћајне и телекомуникационе) и опремљености насеља комуналном инфраструктуром;
- задржавање преосталих и повратак млађих контингената становништва у сеоским насељима, подстицањем развоја крупнијих газдинстава фармерског типа и омогућавањем њиховог запошљавања и самозапошљавања допунским делатностима у туризму, услугама, водопривреди, експлоатацији и преради минералних сировина и дрвета, као и другим економским активностима;
- повећање квалитета услуга јавних служби, развојем мултифункционалних центара, појачаном мобилношћу и прилагођавањем сезонском функционисању.

Јавне службе

Основни циљ организовања јавних служби је да се на релативно уједначен начин обезбеди доступност услуга од јавног интереса. Полазећи од корпуса људских права (социјалних и културних) и докумената које је с тим у вези усвојила Република Србија, као и стратешких опредељења у погледу смањења сиромаштва и социјалне искључености циљеви социјалног развоја налазе се у средишту

интегралног приступа у просторном развоју заједнице и обавезан су критеријум за вредновање приликом доношења планских одлука.

Оперативни циљеви за остваривање социјалног развоја су:

- подстицање социјалног развоја јачањем превентивних активности и услуга ради повећања капацитета и ресурса за унапређење квалитета живота, нарочито у сеоским насељима;
- побољшање доступности услуга од јавног интереса, нарочито за грађане у слабије опремљеним насељима;
- рационално коришћење и задржавање објеката и простора наменски грађених за потребе услуга од јавног интереса (образовање, здравство, социјална заштита, култура и спорт);
- искоришћавање културних и туристичких потенцијала за развој локалних заједница;
- сарадња јавног и непрофитног сектора и организација цивилног друштва путем заједничких пројеката;
- побољшање услова живљења и становања посебно осетљивих друштвених група (стари, лица са посебним потребама и др.);
- подизање социјалног капитала заједнице и јачање партнерских односа у региону; и
- формирање доступних, квалитетних и одрживих социјалних услуга.

У области образовања *предшколске заштите деце*, основни циљ је да се повећа приступачност и квалитет предшколских установа. Овај циљ се остварује преко следећих оперативних циљева: повећање капацитета предшколских установа, тако да сваком заинтересованом детету буде обезбеђено место; једнак приступ предшколским установама за сву децу, нарочито за децу из сиромашних породица; повећање обухвата предшколског образовања, нарочито деце из социјално угрожених породица, деце са сметњама у развоју и ромске деце; и укључивање приватног сектора и невладиних организација у организовање предшколских установа.

У области *основног образовања* основни циљ је да се остваре релативно уједначени услови образовања за укупну циљну групу. Овај циљ се остварује преко следећих оперативних циљева: рационализација мреже објеката основног образовања и подизање квалитета наставе; повећање просторне доступности основних школа за ученике из насеља у рубним зонама; уједначавање квалитета наставе и основног образовања на територији општине; и усклађивање радног времена основних школа са радним временом родитеља (разни облици продуженог боравка).

У области *средњег образовања*, циљ је да се оствари: равноправан приступ и могућности за учење и укључивање у образовне програме за све свршене ученике основне школе који желе да наставе школовање; и обезбеђење квалитетног образовања у средњим школама и усклађивање образовних програма са професионалним квалификацијама потребним за развој локалне заједнице/општине.

Оперативни циљеви *здравствене заштите* су: унапређење квалитета и доступности примарне здравствене заштите, нарочито за рањиве и угрожене друштвене групе (деца, труднице, стари, сиромашни, лица са сметњама у развоју и др.); и интегрисање услуга здравствене и социјалне заштите.

У области *социјалне заштите* основни циљ је јачање начела солидарности увођењем нових и разноврсних облика социјалне заштите и подршке примерених потребама грађана и развојним интересима општине. Овај циљ се остварује преко следећих оперативних циљева: подстицање нестационарних и неинституционализованих облика социјалне заштите прилагођених потребама корисника; ширење различитих облика подршке организацијама цивилног друштва у организовању социјалних услуга; и подржавање програма социјалне бриге за рањиве друштвене групе (стара, изнемогла и социјално угрожена лица, деца лишена родитељског старања, лица са додатним потребама и др.).

Оперативни циљеви у области *културе* су: развијање и подстицање модела прилагођених особеностима и потребама локалних заједница; и увођење нових механизама и организационих форми културне политике и стварање кохерентног система који ће уравнотежити приватне и јавне иницијативе и омогућити интерсекторску сарадњу.

Основни циљ у области *физичке културе* је: ширење масовног, здравствено-рекреативног спорта, са нагласком на улагања у школски спорт и обнову и одржавање објеката и јавних простора намењених коришћењу деце, омладине и за рекреацију одраслих.

5.1.3. Привреда и туризам

Привреда

Основни дугорочни циљ привредног развоја на подручју општине Књажевац јесте опоравак и повећање конкурентности привреде и прилагођавање потребама домаћег и међународног тржишта уз остваривање одрживог привредног раста у делатностима које су способне за конкурентски наступ, применом европских принципа индустријске политике и политике развоја предузетништва и МСП на локалном нивоу, уз примену принципа одрживости. Основни дугорочни циљ развоја индустрије је опоравак, повећање секторске конкурентности и запослености обезбеђењем повољних општих, инфраструктурних и просторних услова, као и њена повољнија просторна дистрибуција на подручју општине.

Оперативни циљеви територијалног развоја привреде су:
- активирање привредних делатности заснованих на знању, подршка иновацијама, убрзано усвајање нових технолошких решења и повећање улагања у истраживања и развој производа;
- реструктурирање привреде и прилагођавање тржишном привређивању, стављањем акцента на пољопривреду са комплексом прехрамбене индустрије, прерађивачког сектора, туризма и услуга;
- привлачење инвестиција уз економско-еколошко реструктурирање и модернизацију капацитета;
- одрживи развој привредних делатности, посебно сектора индустрије и туризма, подршком ефикасној реструктуризацији производног комплекса, модернизацији производних и услужних капацитета и диверсификацији активности у Књажевцу и на неразвијеном руралном подручју;
- еко-реструктурирање индустрије кроз повећање учешћа high-tech грана;
- подстицање развоја индустријских кластера, индустријских зона, бизнис инкубатора;
- кластерско удруживање и повезивање предузећа и интензивнији раст пословних инкубатора;
- подршка предузетништву и стварању амбијента који подстиче развој МСП у сектору производње и разноврсних услуга;
- обезбеђење повољних локација различитог степена уређености/опремљености и других пословно-инвестиционих услова за развој различитих привредних активности;
- ревитализација дела постојећих браунфилд локација у граду и сеоским насељима;
- развој ефикасне привредне инфраструктуре која пружа услуге од кључног значаја за развој индустријског сектора, туризма и других делатности;
- равномернији размештај капацитета, у складу са локационо-развојним потенцијалима и ограничењима простора;
- побољшавање технолошког нивоа опреме предузећа и целокупне привреде;
- подстицај ефикасном коришћењу информатичко-комуникационих технологија у привређивању;
- подстицај регионалне и међународне сарадње (Бугарска), пре свега у области нових инвестиционих пројеката и развоја туристичког потенцијала;
- спречавање нерационалног коришћења земљишта у постојећим и планираним привредним зонама, ограничавање промене намене пољопривредног и шумског земљишта у грађевинско;
- примена савремених европских принципа у урбанистичком планирању (мешовите намене грађевинског земљишта, принципи одрживости у коришћењу ресурса, утицаји на окружење и суседе, локациона компатибилност, и др.); и
- стварање предузетничке и динамичније привредне климе и привлачних услова за инвестирање (повластице и ослобађања од пореза и дажбина за инвестирање и сл.).

Оперативни циљеви просторне дистрибуције индустрије су: а) смањивање територијалних разлика у нивоу индустријске развијености подстицањем примене иновација, активирања нових локационих облика, иницирањем кластера МСП и запошљавања; б) смањивање употребе материјалних инпута (сировина, енергената, воде); в) боља комунална опремљеност индустријских локалитета.

Принципи просторне организације и развоја привреде/индустрије су: планска решења заснована на јачању конкурентности, атрактивности простора града и општине за СДИ и домаћа улагања; хоризонтална и вертикална интегрисаност (кластерско умрежавање); економско-тржишна оправданост и рентабилност; просторно-еколошка усклађеност; социјална прихватљивост локације; принцип полицентричности ради смањења просторних неравномерности; локационо-еколошка селективност у алокацији производних погона; локациона компатибилност програма; енергетска ефикасност; принцип еколошко - просторне предострожности у избору програма; и начела корпоративне социјалне и еколошке одговорности; и др.

Пољопривреда

Посебни циљеви развоја пољопривреде су:

- обезбеђење посебних програма за коришћења пољопривредног земљишта у деловима Општине где је изражено демографско пражњење;
- унапређење производње, понуде и пласмана високо квалитетних пољопривредно-прехрамбених производа;
- промовисање улоге и значаја мултифункционалне пољопривреде у политици интегралног управљања природним ресурсима, која је усмерена на опште побољшање стања животне средине и предела;
- повећање запослености и доходака сеоског становништва, паралелном подршком поларизацији аграрне структуре и диверсификацији економских активности на селу, посебно одрживог туризма и других комплементарних делатности, које су примерене локално специфичним природним, демографским и инфраструктурним условима; и
- успостављање и развој локалних парнерстава актера из јавног и цивилног сектора за спровођење интегралних стратегија/програма руралног развоја, посебно мера у погледу: подршке инвестицијама на газдинствима, преузимања газдинстава од стране младих пољопривредника, стручне обуке, опстанка пољопривредне производње на подручјима суоченим са еколошким и/или инфраструктурним ограничењима, модернизације прераде и пласмана пољопривредних производа, развоја непољопривредних активности и унапређења услова живљења на селу и др.; јачање прекограничне и транснационалне сарадње по питањима заштите пољопривредног земљишта и спровођења других мера подршке одрживом развоју пољопривреде и села.

Шумарство и ловство

Полазећи од основног циља рационалног вишенаменског коришћење шума и стања шума на територији општине Књажевац, посебни циљеви газдовања јесу:

- повећање шумовитости посебно брдско-планинског подручја;
- трајна и максимална производња дрвета одговарајућег квалитета уз повећање доприноса шумарског сектора економском развоју општине;
- одрживо газдовање уз очување производног потенцијала станишта;
- развој и одржавање система заштите и унапређивања шума у заштићеним природним добрима, заснованог на реалној валоризацији економских, еколошких, социјалних и културних функција (посебно шума у Парку природе Стара планина);
- обезбеђивање одрживог развоја и профитабилности државног шумарског сектора узимајући у обзир еколошке и социјалне захтеве, као и стварање највеће могуће додатне вредности производа шума;
- стварање ефикасног система подршке приватним власницима шума ради задовољења личног и општег интереса (подршком оснивања МСП а пре свега уз концепт руралног развоја); и
- рекреативно коришћење потенцијала шума на територији Општине, усклађено са захтевима заштите природе и изворишта водоснабдевања.

Основни циљеви газдовања ловиштима јесу: заштита, гајење, лов и коришћење гајених врста дивљачи, на начин да се мерама газдовања обезбеди број и квалитет ситне и крупне дивљачи у складу са природним условима у ловиштима; и заштита, лов и коришћење других, ловостајем заштићених, врста дивљачи, које стално или повремено живе у ловиштима. Посебни циљеви развоја ловства јесу:

- повећање бројности, побољшање структуре (полне и старосне) популације, квалитета и густине настањености дивљачи у складу са мерама газдовања шумама и природним условима ловишта;
- побољшање природних услова станишта за све врсте дивљачи;
- очување свих, а посебно ретких, прорећених и угрожених врста из категорије трајно заштићених врста дивљачи; и
- коришћење дивљачи за ловни туризам и рекреативне активности чланова ловачких удружења.

Туризам

Развој и уређење туристичких простора општине Књажевац заснивање се на следећим општим циљевима:

- ревитализација и опремање сеоских насеља у планинском делу Општине и њихово уклапање у туристичку понуду;

- увођење и поштовање принципа одрживог развоја туризма, првенствено у погледу рационализације коришћења природних ресурса, као и заштите, унапређења и презентације природних вредности, животне средине и културног наслеђа;
- афирмација туризма и комплементарних делатности као активности најизразитије усклађених са заштитом, ревитализацијом и културолошким коришћењем природних и културних добара подручја, као и агенсом развоја активности друштвеног стандарда (саобраћај, комуналне службе, јавне службе); у том смислу, туризам ће представљати значајан фактор социоекономског и културног развоја становништва и активности (посебно планинских насеља);
- комплексна валоризација природних и антропогених туристичких потенцијала, диференцираних по вредности и садржају, у складу са трендовима тражње, међународним стандардима тржишта и социо-економским интересима општине Књажевац и Републике Србије;
- наставак развоја планинског туризма високог квалитета са интензивирањем развоја осталих видова туризма; развој целогодишње туристичко-рекреативне понуде у простору засноване на афирмисаним садржајима и на афирмацији нових туристичких потенцијала (већим укључивањем природних и културно-историјских вредности), уз функционалну интеграцију са постојећом и планираном спортско-рекреативном понудом туристичке дестинације Стара планина (односно са туристичким центрима, комплексима и пунктовима сходно свом положају и значају);
- државно стимулисање социо-економских функција туризма, посебно, запошљавања локалног становништва у туризму, здравствене и спортске рекреације, спорта, едукације деце и омладине; и обезбеђење подршке развоју туризма државним улагањима у изградњу саобраћајне, комуналне и јавносоцијалне инфраструктуре (за задовољавање заједничких потреба туризма и локалног становништва и захтева заштите природе), као и стимулацијом комерцијалних инвеститора кроз фискалне, кредитне и друге олакшице и одговарајуће мере земљишне политике (посебно у погледу грађевинског земљишта) и др.

Остваривање општих циљева развоја и уређења туристичких простора одвијаће се усклађено са Просторним планом Републике Србије, Просторним планом Парка природе и туристичке регије Стара планина, Стратегијом развоја туризма Србије и другим релевантним националним стратегијама и програмима, и обезбедиће се активностима на:

- заштити и унапређењу основних природних туристичких ресурса, првенствено високопланинског подручја;
- благовременом резервисању простора за нову туристичку понуду израдом одговарајуће планске, програмске и инвестиционо-техничке документације, прибављањем и уређењем земљишта за потребе развоја туризма; спровођењу планских и програмских докумената развоја туризма, у функцијској међузависности са заштитом, ревитализацијом и презентацијом природних и културних добара, као и са развојем пољопривреде, мале привреде и осталих комплементарних активности;
- унапређењу постојећих видова туризма, пре свега планинског ради продужења туристичке сезоне; постизању вишег квалитета постојећих и нових комерцијалних активности и садржаја туристичке понуде (излетничког, одморишно-рекреативног, бањског, руралног и других видова туризма) уз унапређење услова за дневну, викенд и празничну рекреацију туриста;
- ограниченој и контролисаној реализацији капацитета на подручјима са највећим потенцијалом за развој туризма (нови туристички центри, насеља и пунктова на Старој планини) као и санацији, адаптацији, реконструкцији и модернизацији постојећих објеката туристичког смештаја и угоститељских објеката (у планинским и подпланинским насељима), ради комплетирања туристичке понуде, повећања степена искоришћености капацитета и ефикасности привређивања;
- конципирању организације туристичког простора, према природним и створеним условима и ресурсима, на целовите и интегрисане комплексе туристичке понуде са квалитетним и разноврсним туристичким производима;
- развоју и интегрисању туристичке понуде Старе планине са руралним окружењем и Књажевцем, приоритетно заштитом и уређењем коридора (путева, бициклистичких стаза, жичара и др.) за повезивање са излетничким итинерерима, туристичко-рекреативним садржајима, стазама културе и сл.; изградњи, реконструкцији и довођењу у оптимално стање инфраструктуре у функцији туризма којом се обезбеђује рационалнија организација и уређење туристичких простора;
- доношењу и спровођењу стимулативно-рестриктивних политика за управљање развојем туризма и комплементарних делатности; локалним иницијативама за припрему пројеката развоја туризма и комплементарних делатности, у циљу реализације садржаја од јавног интереса и привлачења капитала; и
- едукацији и информисању локалног становништва, посетилаца и шире јавности о вредностима, потенцијалима и садржајима туристичке понуде општине Књажевац.

5.1.4. Саобраћај и инфраструктурни системи и објекти заједничке комуналне потрошње

Саобраћај и саобраћајна инфраструктура

Основни циљ развоја саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре на подручју Општине јесте побољшање квалитета и нивоа услуга постојеће мреже јавних и општинских путева.

Посебни циљеви развоја саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре су:

- повећање доступности општине и њене повезаности са окружењем подизањем квалитета државног пута I реда бр. 25 (у првој фази измештањем транзита око општинског центра, као и изградњом треће траке на успонима на делу пута ка Нишу) и потпуно осавремењавање државних путева II реда;
- резервисање простора за коридор потенцијалног аутопута Ниш-Књажевац-ХЕ „Ђердап 1“(Видин);
- постизање равномерне доступности свих делова територије општине, што подразумева уједначени квалитет и развијеност локалне путне мреже и остваривање потпуне покривености савременим коловозним застором;
- побољшање услова укрштања путева нижег ранга са државним путевима I и II реда, односно регуласање укрштаја различитих видова саобраћаја;
- побољшање саобраћајне повезаности и доступности на подручју општине, изградњом нових деоница општинских путева са функцијом повезивања микроразвојних центара, туристичких простора и других саобраћајних тежишта општине са државним путевима, општинским центром и центрима у мрежи насеља суседних општина;
- подизање квалитета заштите животне средине у саобраћајним коридорима, приоритетно у погледу реализације система за заштиту и каналисање атмосферских вода са саобраћајница, а посебно на деоницама кроз Парк природе;
- покривеност насеља системом јавног линијског аутобуског превоза путника одговарајућег квалитета и фреквенције услуге. У општинском центру развијаће се јавни градски превоз путника (у првим фазама адекватном мрежом стајалишта општинских линија);
- отварање граничног прелаза „Кадибогаз“ и перспективно „Свети Никола“;
- побољшање железничког саобраћаја;
- развој спортско-привредног ваздухопловства обнављањем аеродрома на локацији „Минићево“ (или на другој погодној локацији северно од Књажевца, уз израду техничке документације и поштовања режима заштите простора) и хелиодрома у функцији туристичке понуде;
- развој система вертикалног транспорта на подручју Старе планине (жичаре и гондоле); и
- издвајање потенцијалних коридора туристичких (бициклистичких, пешачких и др.) стаза.

Водопривредна инфраструктура

Основни циљеви развоја водопривредне инфраструктуре су:

- поступна реализација два вишенаменска водопривредна подсистема на сливу Белог Тимока и то: (а) подсистема Белог Тимока у оквиру Тимочког регионалног система за снабдевање насеља водом, којим се водом снабдевају насеља у општини Књажевац; подсистем има два субсистема (Књажевца и Зајечара) који ће се током времена спојити у једну функционалну целину у циљу повећања поузданости и функционалности; и (б) Тимочког речног система за интегрално коришћење, уређења и заштиту вода Белог Томока и Тимока (заштита од поплава, заштита квалитета вода, вишенаменско коришћење вода);
- трајно решење снабдевања водом свих насеља, са обезбеђеношћу Књажевца не мањом од 97% и сеоских насеља од 95%, уз обавезност испоруке воде од бар 70% у односу на тражене количине и у периодима неопходних редукција; планиране бруто норме потрошње су 300 L/корисник на дан, колико се сада планира и у најразвијенијим водоводима (што подразумева обавезу да губици у мрежи не прелазе 15÷18%); и
- повећање поузданости локалних водовода за снабдевање села ван домашаја регионалног система и заштита локалних изворишта;

Оперативни циљеви развоја водопривредне инфраструктуре су:

- заштита изворишта воде применом мера уређења и заштите простора; посебне мере заштите слива изворишта Сињи Вир и Језава која се третирају као изворишта регионалног значаја;

- заштита од поплава насеља у долини сва три Тимока, према критеријумима из ППРС: Књажевца од $Q_{vv1\%}$, тј. од стогодишњих великих вода, а мањих насеља у долини и на притокама од $Q_{vv2\%}$, тј. од педесетогодишњих великих вода;
- санитација насеља и то: проширењем и реконструкцијом сепарационог канализационог система Књажевца и гравитирајућих насеља, и изградња ППОВ општег типа за Књажевац и околна насеља, са примарним и секундарним (биолошким) пречишћавањем и продуженом биоаерацијом; и сеоских насеља, посебно у зонама изворишта, реализацијом ододрживих септичких јама и стварањем оперативне огранизације њиховог пражњења и одношења до ППОВ, односно, уклањања и коришћења у пољопривреди на санитарно безбедан начин; и
- постепено стварање услова за развој система за наводњавање и интензивну производњу економски профитабилних повртарских култура у долини Белог Тимока.

Енергетска инфраструктура

Основни циљ развоја енергетике Општине је да омогући њен одрживи развој, усклађен са енергетским, економским, еколошким, просторним и другим локалним специфичностима.
Посебни циљеви развоја енергетике и енергетске инфраструктуре:

- успостављање ефикасног система управљања и коришћења енергетских објеката и мреже, уз примену савремених решења и модернизацију система преноса и дистрибуције према светским стандардима;
- остваривање развоја енергетске инфраструктуре у складу са реалним енергетским потребама и принципима рационалног коришћења енергије;
- супституција увозних енергената обновљивим изворима енергије ради децентрализације производње електричне енергије и задовољавање локалних топлотних потреба;
- ревитализација, модернизација и доградња енергетске инфраструктуре за довољно, сигурно, квалитетно и економично снабдевање енергијом свих потрошача на подручју Општине; повећање поузданости и квалитета напајања електричном енергијом конзумног подручја, насеља и туристичких зона на Старој планини (у складу са потребама очекиване потрошње и снаге електричне енергије);
- реализација гасификације Општине будућом изградњом магистралног гасоводног система Тимочке крајине;
- доношење програма на нивоу општине које се односе на штедњу енергије, енергетску ефикасност објеката и коришћење обновљивих извора енергије;
- заштита предвиђених коридора енергетске инфраструктуре, у првом реду електроенергетске мреже и будуће гасоводне мреже, и
- едукација локалног становништва о неопходности штедње и рационалног коришћења енергије кроз добро осмишљене програме и демонстрационе пројекте .

Телекомуникације и поштански саобраћај

Посебни циљеви развоја телекомуникационе мреже и поштанског саобраћаја јесу:

- модернизација постојеће телекомуникационе мреже у насељима где је то економски и технички прихватљиво;
- изградња технички квалитетне и поуздане телекомуникационе мреже, којом ће се постићи густина од 50 класичних телефона на 100 становника до 2015. године, као и приступ интернету у свим деловима мреже (процена 15/100 становника);
- изградња технички квалитетније и поузданије телекомуникационе мреже, посебно у сеоским и брдским насељима (радиотелефонски бежични претплатнички системи);
- изградња неколико деоница оптичких каблова, посебно ка зонама развоја туризма и у оквиру градске мреже;
- обезбеђење широког спектра различитих телекомуникационих сервиса и услуга постојећим и новим корисницима (директан приступ Интернету путем инсталације ADSL и SHDSL портова, и др.);
- побољшање покривености пријема канала и квалитета мреже радио и ТВ сигнала;
- интегрисано управљање телекомуникационом опремом и сервисима; и
- побољшање мреже поштанског саобраћаја подизањем квалитета услуга у постојећим јединицама и отварањем нових поштанских јединица.

Објекти заједничке комуналне потрошње

Основни циљеви развоја комуналне инфраструктуре је успостављање савременог система управљања отпадом и његово усклађивање са регионалним концептом управљања отпадом у складу са препорукама Стратегије управљања отпадом Србије 2010-2019. године и актуелним европским и светским трендовима у овој области. До тада ће отпад са територије Општине бити депонован на постојећим депонијским просторима, уз могућност развоја мобилних центара (трансфер станица) за прикупљање отпада.

Посебни циљеви управљања комуналним отпадом су:

- смањење количине отпада и повећање обима поновне употребе;
- затварање, санација и рекултивација локалних сметлишта у руралним подручјима (а у каснијим фазама и градске депоније) која се простиру линијски дуж путева или су сконцентрисана у долинама река и заустављање тренда просторне дисперзије депонија дуж путева, речних токова и близини сеоских насеља;
- санитарно безбедан третман депоновања комуналног отпада са руралног подручја и из планираних и постојећих туристичких насеља на сабирне трансфер станице (за неколико насеља) у близини места настанка, или путем мобилних трансфер станица веће доступности а потом на централну-регионалну депонију код Зајечара;
- сакупљање и прерада крупног отпада од стране специјализованих организација, које ће га као сировински отпад достављати одговарајућим фабрикама на прераду;
- преусмеравање опасног отпада на регионално складиште у Нишком округу;
- дефинисање правног и институционалног оквира, техничких и економских аспеката управљања комуналним отпадом;
- уређење и комунално опремање градских и сеоских гробаља и проширивање постојећих капацитета гробља; изградња сточних и гробаља за сахрањивање кућних љубимаца;
- редефинисање система управљања сеоским гробљима и давање ингеренција локалним заједницама, односно одговарајућим јавним предузећима;
- уређење, комунално опремање и проширење капацитета постојећих зелених и изградња нових сточних пијаца и др; и
- решење саобраћајне регулације у околини пијаца, обезбеђивање адекватног приступа доставним возилима и повећање броја паркинг места у непосредној околини пијаца.

5.1.5. Заштита животне средине, природних вредности и непокретних културних добара

Заштита животне средине

Основни циљ заштите животне средине на подручју Књажевца је опште унапређење квалитета и параметара животне средине, и то: рационално коришћење природних ресурса, нарочито необновљивих или делимично обновљивих; и заустављање даље деградације природних ресурса и добара, контролом и неутралисањем негативних утицаја (из индустрије, инфраструктурних система, зона развоја туризма, са градске и сеоских депонија уз преусмеравање отпада на регионални ниво, и сл.).

Росебни циљеви и начела заштите животне средине од загађивања су:

- предострожност за активности које могу да изазову негативне утицаје на околину или еколошки ризик обезбеђиваће се применом система процене утицаја развоја саобраћаја, привредних (посебно туристичких) активности и изградње објеката на животну средину пре доношења инвестиционих одлука;
- заштита изворишта водоснабдевања; смањење количине, повећање степена рециклирања и безбедног депоновања свих врста отпада, праћено санацијом неконтролисаних сметлишта, приоритетно оних која угрожавају квалитет вода;
- рационалније коришћење природних ресурса и унапређење квалитета вода, ваздуха, земљишта, посебно на подручју Парка природе Стара планина и другим заштићеним подручјима;
- рационалније и интензивније коришћење грађевинског земљишта;
- ревитализација и рекултивација зона експлоатације минералних сировина, у току или по завршетку експлоатације;
- смањење емисија штетних материја у ваздуху које се емитују из саобраћаја или система даљинског и индивидуалног грејања; спречавање инцидентних неконтролисаних испуштања загађујућих материја у ваздух, воде и земљиште; контролисано коришћење агротехничких мера; и
- утврђивање катастра загађивача на територији општине и обезбеђивање мониторинга; и др.

Заштита природних и непокретних културних добара

Посебни циљеви заштите природе и природних добара, као сегмента укупног система заштите животне средине, јесу:

- очување и унапређење биолошке разноврсности и специјског и екосистемског диверзитета као допринос заштити европског и светског природног наслеђа, а на основу обавеза из међународних уговора;
- идентификација и картирање станишта која чине основу за функционално заснивање националне еколошке мреже и станишта од значаја за заштиту европске дивље флоре и фауне по програму NATURA 2000;
- очување, презентација и одрживо коришћење локалитета, природних објеката и појава који својим геолошким, геоморфолошким, хидрографским или другим обележјима представљају истакнуте, ретке и привлачне вредности геонаслеђа (водопад Бигар, пећина Бараница, Васиљска пећина и Леденица на Тупижници);
- очување и пажљиво коришћење локалитета с очуваним шумским састојинама, станишта и фонда ретких биљних и животињских врста и њихових заједница, нарочито у Парку природе Стара планина;
- очување одлика природних и предеоних целина; и
- очувања старих, по димензијама и врсти репрезентативних и у другом погледу значајних стабала дрвећа и њихових групација.

Посебни циљеви заштите непокретних културних јесу:

- обезбеђивање система трајне заштите и очуваности културног наслеђа;
- обављање систематских истраживања ради валоризације споменичких вредности, утврђивања статуса и категоризације непокретних културних добара, уз формирање јединствене информационе основе о културном наслеђу;
- утврђивање заштићене околине непокретних културних добара и зона са диференцираним режимима заштите, ради очувања, унапређења и заштите предела, амбијенталних целина и пејзажа око културних добара, у оквиру комплексне заштите ових целина;
- спровођење интегралне заштите непокретних културних добара, простора заштићене околине и зона заштите;
- ревитализација одређених амбијенталних целина – заселака, сеоских задруга, напуштених школских објеката (Балта Бериловац), развој постојећих етно-комплекса попут Архео-етно парка у Равни ради формирања малих истраживачких, едукативних, креативних, занатских, информативних, пријемних и других врста центара, екосела, екомузеја или специјализованих музеја попут Музеја традиционалног привређивања, Музеја пчеларства и сл.;
- интегрисање заштите, презентације, културолошког коришћења непокретних културних добара и развоја туристичке понуде у сврху економског развоја књажевачког краја кроз стварање културних итинерера, стаза и сл. тематских понуда; и
- повећање доступности непокретних културних добара, побољшањем квалитета локалне путне мреже и презентације јавности.

Заштита од елементарних непогода и ванредне ситуације

Циљеви и задаци од значаја за деловање у ванредним ситуацијама су:

- дефинисање правила коришћења и пренамене војних комплекса из категорије „Мастер план“;
- дефинисање зона просторне заштите и режима коришћења дуж граничног појаса;
- израда плана за одбрану од бујичних поплава;
- дефинисање мера заштите и спасавања становништва, културних добара и животне средине у случају елементарних непогода и техничко-технолошких несрећа;
- изградња и реконструкција грађевинских структура без већих физичких концентрација и са значајним учешћем слободних простора и зеленила у насељима;
- обезбеђивање саобраћајне приступачности и мобилности подручја, са алтернативним саобраћајним правцима, без могућности запречавања у случају урушавања објеката;
- заштита саобраћајница и техничких система (адекватним решењима надземних и високим учешћем подземних објеката и мрежа);
- организовање служби и изградње објеката у функцији заштите од елементарних непогода и ратних разарања (цивилна заштита, противпожарна заштита и др.);
- успостављање информатичке подршке за потребе планирања и управљања активностима у ванредним ситуацијама; и др.

II ПЛАНСКИ ДЕО

1. ПЛАНСКА РЕШЕЊА

1.1. ОПИС И ОДРЕЂЕЊЕ НАМЕНЕ ПРОСТОРА

Биланс намене површина на подручју Просторног плана[14] утврђен је на основу затеченог стања (по ком је пољопривредно земљиште заступљено на око 69.194,6 ha (око 58%), шуме са око 43.124,5 ha (36%), док је осталог и неплодног земљишта око 7.920,9 ha (6%), као и планираних промена у простору. (Табела II-1)

Табела II-1. *Биланс постојеће и планиране намене површина у ha.*

Година	Укупно	Пољопривредно земљиште	Шуме и шумско земљиште	Остало (грађевинско) и неплодно
2011	120.240,0	69.194,6	43.124,5	7.920,9
2022	120.240,0	50.316,6	63.149,5	6.774.9
Промена	-	- 18.878	+ 20.025	- 1147

У периоду до 2022. године пољопривредно земљиште ће се смањити са 69.194 ha на око 50.300 ha (за око 18.900 ha или за око 27%), тако да ће чинити 42% од укупне површине Општине. Планирано смањење остварило би се на рачун земљишта најслабијег квалитета (за потребе пошумљавања посебно на просторима захваћених ерозијом) и незнатно квалитетног земљишта на рачун планираних инфраструктурних путних коридора, проширења грађевинског земљишта Књажевца, туристичких локација и планиране водоакумулације „Жуковац“. Шуме и шумско земљиште ће се повећати са 43.124 ha на око 63.150 ha (са око 20.025 или за око 46%), тако да ће чинити 52% од укупне површине Општине.

Остало земљиште на подручју Просторног плана обухвата: грађевинско земљиште (насеља, инфраструктуру, водоакумулације и др.), као и неплодне површине (ван пољопривредног земљишта, шума и шумског земљишта). Шуме и шумско земљиште ће се мањим делом (на око 1.147 ha) повећати на рачун пошумљавања голети и неплодног земљишта. До промена у коришћењу пољопривредних, шумских и осталих површина (на око 0,6% подручја Просторног плана) може доћи у зонама развоја инфраструктурних коридора, водопривредних система, туризма и појединих насеља. Планско опредељење је да се у овим зонама развоја, где је то могуће, изврши делимична компензација местимичним пошумљавањем, као и конверзија коришћења са неплодним површинама.

Најзначајније трансформације у намени осталог земљишта спровешће се у циљу релизације: 1) планиране водоакумулације „Жуковац“, укупне површине око 100 ha; 2) инфраструктурних објеката и система (изградња путне инфраструктуре, укупне површине око 138 ha); туристичких садржаја и инфраструктуре и изграђеног простора насеља за око 450 ha; индустријских зона и др.

Планско опредељење је да се рационалније и интензивније користе и уређују постојећа грађевинска подручја насеља, као и да се ограничи и контролише њихово ширење. Због тога се овим Просторним планом грађевинска подручја насеља задржавају у оријентационо истим површинама, док ће се изградња путне мреже вршити претежно у коридорима постојећих траса.

Оквирни биланс постојећих и планираних изграђених површина приказан је у Табели II-2..

Табела II-2. *Оквирни биланс постојећих и планираних изграђених површина, у ha*

Година	Укупно	Изграђен простор насеља	Коридор обилазнице аутопута	Категорисани путеви			Пруга	Акуму-лација	Туристички садржаји и инфра-структура
				Државни путеви I реда	Државни путеви II реда	Општински путеви			
2010.	3.901	3.100	-	83	2.78	275	160	-	5
2022	4.589	3.150	90	83	2.96	305	160	100	405
Промена	+688	+50	+90	0	+18	+30	-	+100	+400

[14] Према подацима Републичког геодетског завода за 2010. годину

Установљена је заштита и утврђено резервисање простора за планиране намене на укупној површини од око 52.272 ha или 43% територије општине Књажевац (Табела *II* -3).

Заштићени простори на површини од око 52.272 ha установљени су одлукама донетим на основу закона (за заштићена природна добра), одредбама закона (заштитни појасеви постојећих инфраструктурних система), док ће део резервисаног простора на површини од око 100 ha бити утврђен планским решењем донетим од стране републичког нивоа управљања (заштита изворишта водоснабдевања акумулација „Жуковац" у складу са Просторним планом Републике Србије и Водопривредном основом Републике Србије).

Табела II -3. *Заштита и резервисање простора, 2025. (у ha)*

Површина општине		Заштита и резервисање простора		
		Укупно	Заштита	Резервисање
УКУПНА ПОВРШИНА	**120.240,0**	**52.272**	**43.137**	**9.234**
	100%	43%	36%	8%
ЗАШТИЋЕНАПРИРОДНАДОБРА		**51.269**	**42.293**	**8.976**
Парк природе Стара планина, режим заштите I степена		362	362	-
Парк природе Стара планина, режим заштите II степена		15.244	15.244	-
Парк природе Стара планина, режим заштите III степена		26.687	26.687	-
Бигар		15	-	15
Пећина Бараница		5	-	5
Леденица на Тупижници		3	-	3
Васиљска пећина		3	-	3
Ждрело		550	-	550
Тумба-Сврљишка клисура-Тресибаба		6.100	-	6.100
Планина Тупижница		2.300	-	2.300
АКУМУЛАЦИЈЕ СА УЖОМ ЗОНОМ ЗАШТИТЕ		**100**	-	**100**
Жуковац		100	-	100
ИНФРАСТРУКТУРНИСИСТЕМИ		**903**	**844**	**158**
државни пут I реда М-25		83	83	-
обилазница аутопута око Књажевца		90	-	90
државни пут II реда		275	296	18
општински пут		275	305	30
железничка пруга		160	160	-
магистрални гасовод		20	-	20

1.2. ЗАШТИТА, УРЕЂЕЊЕ, КОРИШЋЕЊЕ И РАЗВОЈ ПРИРОДНИХ СИСТЕМА И РЕСУРСА

1.2.1. Одрживо коришћење и заштита пољопривредног земљишта

Концепцијско полазиште за очување пољопривредног земљишта општине Књажевац, представља интегрално управљање природним ресурсима, на начин којим се обезбеђује опште побољшање стања животне средине, рехабилитација тла, воде, ваздуха и природних предела и очување флоре и фауне и њихових станишта, у складу с принципима одрживог пољопривредног и руралног развоја, тј. развоја који не угрожава животну средину, технички је применљив, економски исплатив, друштвено прихватљив и продуктиван на дуги рок.

Полазећи од решења Заједничке аграрне политике Европске уније, која су у Србији промовисана бројним развојним документима на републичком, регионалном и локалном нивоу, рационално коришћење и заштита пољопривредног земљишта на подручју општине Књажевац обезбедиће се подршком одрживом пољопривредном и руралном развоју, што подразумева примену међусобно усклађених мера које су циљно усмерене на:

- стабилизацију тржишта, осигурање еластичне понуде пољопривредно прехрамбених производа по ценама прихватљивим за потрошаче, обезбеђење пристојног животног стандарда пољопривредницима, унапређење продуктивности путем технолошког прогреса и успостављање оптималних факторских односа (земљиште, материјални инпути, људски рад); ови циљеви се подржавају директним плаћањима раздвојеним од производње, уз обавезу одрживог управљања пољопривредним земљиштем и другим ресурсима;
- повећање конкурентности пољопривредне производње, подршком унапређењу људских ресурса, модернизацији газдинстава, развоју нових производа, процеса и технологија у производњи и преради пољопривредних производа, унапређењу квалитета производа, превенцији и отклањању последица природних непогода, унапређењу и развоју пољопривредне инфраструктуре и формирању асоцијација произвођача;

- побољшање стања животне средине и природних предела, подршком газдинствима суоченим са природним ограничењима у маргиналним подручјима, односно са ограничењима услед поштовања посебних режима коришћења земљишта на подручјима заштићених природних добара; реч је о тзв. агроеколошким мерама подршке: развоју интегралне и органске производње; заштити природних ресурса и климе; традиционалним производним системима и очувању аутохтоних врста и раса, екосистема и предела; обезбеђењу добробити животиња; пошумљавању пољопривредног земљишта и успостављању агрошумарских система на пољопривредном земљишту; производњи обновљивих горива, управљању водама и развоју иновативних технологија и непроизводним инвестицијама у овој области;
- унапређивање економских и социјалних услова живљења на селу, подршком: диверзификацији економских активности, оснивању и развоју микро предузећа и развоју сеоског туризма, у циљу повећања запослености и промоције предузетништва; обезбеђењу базичних услуга за руралну привреду и становништво; обнови и развоју сеоске архитектуре; и очувању културно-историјског наслеђа и природних и пејзажних вредности руралног простора; и
- покретање процеса партиципативног територијалног развоја, подршком обуци и анимацији локалних актера за успостављање дијалога и партнерства при утврђивању програма развоја локалних заједница, према принципу одоздо-на горе.

Треба очекивати да ће све три врсте подстицаја предвиђених ***Законом о пољопривреди и руралном развоју*** допринети, на директан или индиректан начин, одрживом коришћењу пољопривредног земљишта на подручју општине Књажевац. Реч је о следећим подстицајима: непосредни (премије, подстицаји за производњу, регреси, подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима); тржишни (извозни подстицаји - до учлањења у СТО, трошкови складиштења, кредитна подршка); и структурни (мере руралног развоја, побољшања заштите и квалитета пољопривредног земљишта и институционална прилагођавања).

Општина Књажевац може рачунати на повољније услове подршке пољопривреди и руралном развоју. У тим оквирима један од приоритета представља спровођење следећих **мера заштите, уређења и унапређења продуктивности пољопривредног земљишта:** антиерозионе мере и радови; контрола присуства опасних и штетних материја у пољопривредном земљишту и води за наводњавање; изградња и одржавање система за наводњавање у долини Белог Тимока;затрављивање и пошумљавање маргиналних ораница; и мелиорација брдских и планинских ливада и пашњака и њихово одрживо коришћење одређивањем одговарајућег броја грла на испаши, односно откоса годишње.

Очување пољопривредног земљишта у компактном делу општинске територије који се налази у границама Парка природе „Стара планина“, као и у другим еколошки осетљивим локалитетима (Цервинско виногорје и бројни традиционални виноградарски потеси, планински предели Тресибабе и Тупижнице, сливно подручје акумулације Бован и сл.), условљено је доношењем посебних подстицаја за побољшање животне средине и сеоских предела, по узору на шеме агроеколошке подршке које се примењују у политици руралног развоја ЕУ (тзв. оса II стуба Заједничке аграрне политике). Ове мере су обавезне за земље чланице, али добровољне за пољопривредне произвођаче, који улазе у шеме на основу уговора о обављању посебних услуга, необухваћених обавезним стандардима заштите животне средине и добре пољопривредне праксе. Буџетске надокнаде за обављање ових агроеколошких услуга су превасходно намењене:

- задржавању пољопривредника на газдинствима;
- заштити и унапређењу плодности земљишта (неговање живица и тераса, директна сетва, конверзија обрадивих површина у пашњаке, увођење плодореда, покривање земљишта заштитним усевима, екстензификација биљне и сточарске производње, интегрална и органска производња, антиерозионе технике обраде земљишта и др.);
- заштити воде (редукована употреба ђубрива и пестицида у оквиру система интегралне производње, органска производња, водозаштитни појасеви и др.);
- заштити биодиверзитета, посебно специјског, у подручјима обухваћеним еколошком мрежом NATURA 2000, која се спроводи паралелним мерама заштите: *врста* (неговање међа, травнатих и цветних појасева између обрадивих парцела; засејавање заштитних појасева одређеним биљним врстама намењеним исхрани заштићених животиња; одржавање живица и јаркова; одложена кошња; жетва откосима усмереним од центра ка ободу парцеле; задржавање травнатог покривача на ораницама преко зиме; изградња и одржавање гнезда за птице које се хране инсектима штетним по усеве; одржавање традиционалних пашњачких система у планинским подручјима и др.); *станишта* (одржавање појасева слабо продуктивних ливада, старих воћњака, бара и сл.; одложено скидање летине са поља ради заштите гнезда; сакупљање сена традиционалном методом; неговање специјалних биљних врста које својим лишћем штите одређене биљне и животињске врсте; уклањање грмља, папратии коровских биљака са ливада и пашњака и друге мере конзервације природних ресурса); и

генетског диверзитета (гајење аутохтоних сорти поврћа, воћа и других пољопривредних биљака, раса и сојева стоке, живине и сл.); и

- заштити и обликовању мозаичне структуре предела (очување традиционалних елемената структуре предела, карактеристичних за локално поднебље и његов културни идентитет, узгој аутохтоних сорти, смењивање парцела са различитим културама у простору, очување тераса, бара, трстика, жбуња, дрвећа на међама, шумарака и сл.).

Повећању конкурентности књажевачке пољопривреде битно може да допринесе очување локалних карактеристика производа и традиционалних метода производње, које су основа за дефинисање тзв. специфичног или вишег квалитета, предузимањем активности на **заштити географског имена порекла**. Тржишни резултати оваквог вида маркетиншке стратегије, засноване на диференцијацији и производњи за тржишне нише огледају се, пре свега, у постизању знатно виших цена. Специфичне рецептуре, у изузетно вредном природном окружењу, нуде нове могућности за **развој угоститељства**. Везивањем порекла производа за одређено подручје, брендирањем и промоцијом производа, постиже се и промоција подручја, што значајно доприноси **развоју предузетништва**, агротуризма, формирању пословних удружења и повећању укупног територијалног капитала**.**

Један од видова успешног организовања пољопривредно-прехрамбене производње представљају **кластери,** који се заснивају на повезивању предузећа са сличним или комплементарним пословним активностима и са заједничким потребама за информацијама, технологијом, инфраструктуром, кадровима и тржиштем. Кластери не групишу само предузећа, већ и државне, научне, финансијске институције. Формирањем кластера побољшавају се перформансе појединачних предузећа кроз директну или индиректну сарадњу и подиже конкурентности појединачних предузећа и региона у ком делује кластер. Удруживање у кластер омогућава предузећима заједничку набавку сировина, машина и опреме по повољнијим ценама, обједињену обуку запослених и менаџера, сарадњу привреде и образовних институција, бољу дифузију знања и маркетинга, лакше прибављање сертификата за квалитет али и лобирање за смањење царинских оптерећења и обезбеђење извозних бенефиција, повећање међународне конкурентности и сл..

Надовезујући се на решења Просторног плана Парка природе и туристичке регије „Стара планина“, која се односе на коришћење пољопривредног земљишта, развој пољопривреде и ревитализацију села, на подручју општине Књажевац примењиваће се **диференциране мере подршке заштити и одрживом коришћењу пољопривредног земљишта**, у складу са хетерогеним ресурсним, структурним, техничко-технолошких и социоекономских обележјима специфичним **руралних рејона** *(Графички прилог 2.)* и то: Тимочког воћарско-виноградарског рејона; Полиморфног рејона традиционалне пољопривреде; и Пашњачког рејона.

1. Тимочки воћарско-виноградарски рејон простире се долинско-котлинским пределима дуж Трговишког, Сврљишког и Белог Тимока, као и подгорином Старе планине, местимично у заштитној зони Парка природе. Обухвата атаре с надпросечним уделом воћњака и винограда , као и државног власништва у структури коришћења обрадивог земљишта, релативно високим степеном изграђености простора, великом густином насељености, апсолутним преовлађивањем непољопривредних извора прихода и веома ситним поседима породичних газдинстава. Нема већих ограничења за гајење разноврсних пољопривредних култура, тако да запошљавање ван газдинства не доводи до необрађивања ситних земљишних парцела и продаје земљишта.

Са становишта активирања пољопривредних потенцијала, приоритетна је подршка: ефикасном управљању државним земљиштем, посебно под воћњацима и виноградима; унапређивању виноградарства, винарства, воћарства и повртарства, уз обавезно увођење метода интегралног прихрањивања и заштите од болести и штеточина и технолошко иновирање традиционалних поступака у преради; формирању мањег броја већих говедарских и овчарских, односно мешовитих фарми, пожељно на принципима удруживања локалног сеоског и градског становништва за заједнички узгој стоке, контролисану сезонску експлоатацију оближних планинских ливада и пашњака и организовање кооперативне прераде и пласмана одговарајуће брендираних финалних производа.

Са становишта заштите животне средине и очувања природних ресурса, приоритетно је: спречавање стихијског заузимања плодних долинско-котлинских земљишта у грађевинске и друге непољопривредне сврхе; предузимање превентивних мера заштите вода, ваздуха и климе од

неповољних утицаја пољопривредне производње; пошумљавање обрадивих земљишта на већим нагибима, у склопу спровођења комплексних мера и радова на заштити од ерозије; поштовање урбанистичких стандарда уређења насеља, локације сточних фарми и прерадних капацитета, санитације сеоских зграда и дворишта; и сл.

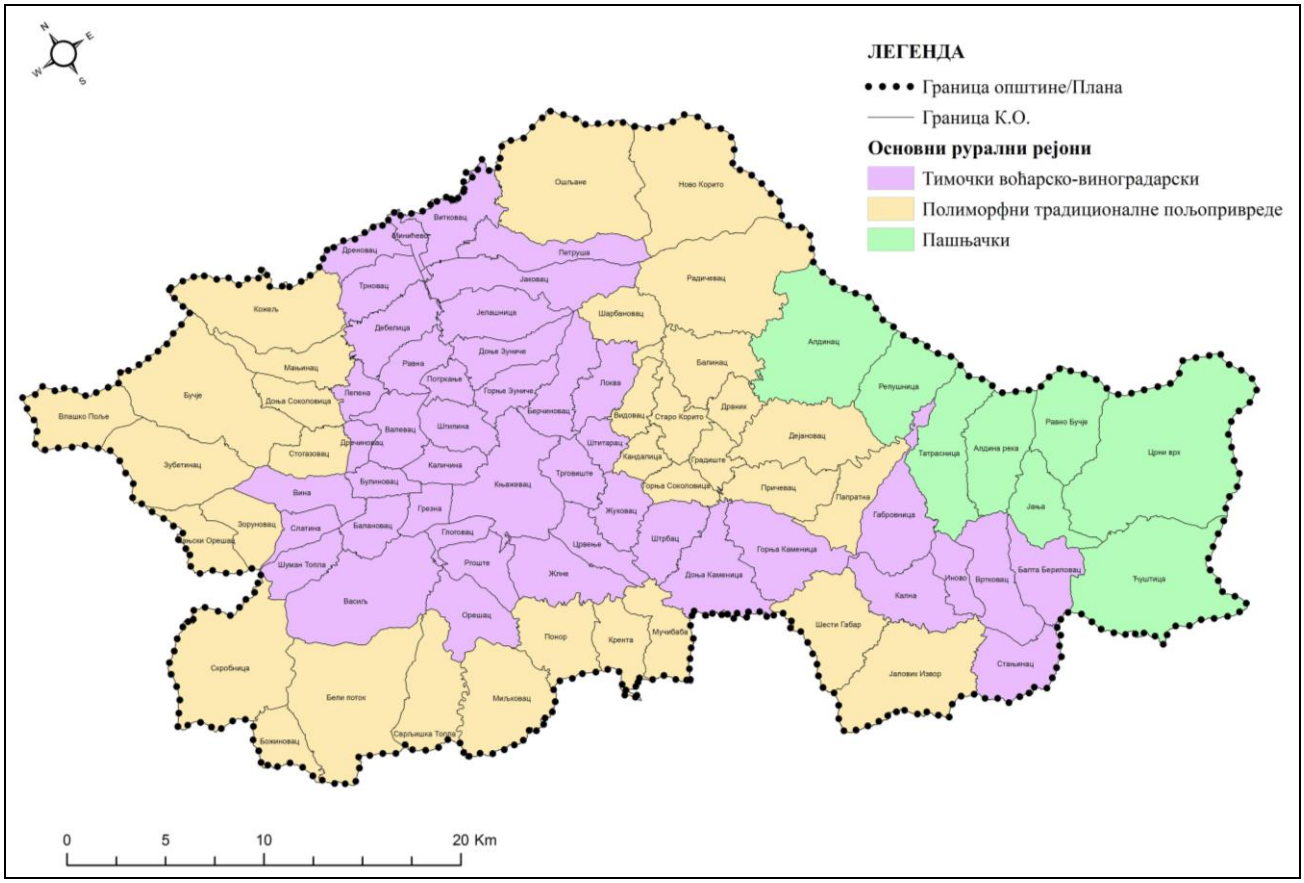

Графички прилог 2. Основни рурални рејони општине Књажевац

2. Полиморфни рејон традиционалне пољопривреде обухвата брдске и ниже планинске атаре, лоциране доминантним делом у висинском појасу 350-800 m н.в. Простире се северним деловима изузетно развијене подгорине Старе планине, обронцима Тресибабе, Девице и Тупижнице. Због изванредне сложености орографских и других геофизичких услова, веома је хетероген у погледу педолошких и других агроеколошких услова, који су генерално повољнији у пределима ниских кречњачких планина, него на побрђу Старе планине, које при томе има и већа демографска ограничења за континуирање пољопривредне производње. Одликује се високим учешћем газдинстава у укупном броју домаћинстава, поливалентном структуром и традиционалном технологијом пољопривредне производње, малобројним и остарелим пољопривредним становништвом и слабом инфраструктуром. Основна развојна ограничења проистичу из исувише уситњеног земљишног поседа у неповољним педолошким условима, тако да породична газдинства, генерално, немају довољно средстава, ни мотива за улагања у развој пољопривредне производње, и већином остају без наследника за живот и рад на селу.

У развојном погледу, приоритетно је повећање локалне запослености у селима која имају реалне изгледе за демографску обнову, обезбеђењем подршке млађем становништву како за укрупњавање и развој сопственог газдинства, тако и за покретање других производних и услужних делатности на селу. Посебну пажњу треба поклонити: очувању традиционалног мешовитог сточарства, млечно-месног типа (говедарство-овчарство-козарство), с млечним говедарством као водећом граном и местимичним искоришћавањем погодности за узгој коња у туристичке и друге рекреативне сврхе; подизању мањих засада аутохтоних сорти јабуке, крушке и других врсти коштичавог воћа; оснивању

хладноводних рибњака; производњи ретких врста жита (раж, просо, хељда и др.), плантажном гајењу лековитог биља, сакупљању шумских плодова и сл. Природна и доходовна ограничења лимитирају примену теже механизације и хемијских инпута у пољопривреди, што представља добру основу за развој интегралне и органске производње.

Због близине, односно делимичног задирања у заштићена подручја, у јавном је интересу подржавање конзервационих метода обраде земљишта, који укључују плодоред, увођење заштитних усева у постојеће плодореде, редуковано орање, малчирање, угаровање, затрављивање или пошумљавање маргиналних ораничних површина, одржавање квалитета травног биљног покривача ливада и пашњака, редовним кошењем, односно контролисаним напасањем стоке, а затим и рециклирање инпута у комбинованој биљно-сточарској производњи. Вишевековно искуство у комбиновању већег броја култура које се истовремено или сукцесивно гаје на ситним парцелама, у окружењу самониклих биљних заједница, омогућава биолошку заштиту од болести и штеточина и погодује опстанку и развоју организама који подржавају производњу биомасе и повећавају плодност и продуктивност агроекосистема, доприносећи уједно очувању мозаичне структуре предела. Реч је о тзв. агроеколошким услугама, које морају бити адекватно плаћене из заједничких/буџетских средстава.

3. Пашњачки рејон простире се највишим атарима Старе планине, доминантним делом у висинском појасу изнад 800 m н.в. Одликује се преовлађивањем травних екосистема у структури коришћења укупног простора и значајним ограничењима за обраду земљишта. Његово највеће агроеколошко добро чине природни пашњаци, који су већином лако доступни, богати водом и погодни за испашу, како ситне, тако и крупне стоке. И поред местимичне деградације травног покривача и преовлађивања флористичког састава осредње и слабије моћи за производњу биомасе, ови пашњаци пружају изванредне могућности за производњу меса, млека и одговарајућих прерађевина, посебних одлика квалитета. Основно ограничење за одрживо коришћење ових потенцијала, а тиме и за очување агробиодиверзитета и других природних вредности Старе планине, представља изражена депопулација села.

Нове перспективе за очување пољопривредних ресурса овог рејона отварају активности усмерене на развој врхунског зимског туризма и других туристичких садржаја и комплементарних делатности, које респектују природне, економске, социјалне и културолошке карактеристике планинских предела. Тиме се потенцијално повећава и делотворност преко потребне домаће и међународне подршке заштити агробиовизертитета и свеукупних природних вредности Старе планине, које су вековима формиране под великим утицајем пашњачког сточарства и других пољопривредних активности, прилагођених условима планинске климе.

С обзиром на слабе изгледе за демографску обнову локалних села на бази сталне настањености пољопривредног становништва, неопходно је подстицати вишегодишњи закуп земљишта, а према могућности и набавку, ради организовања одговарајућих видова вандомицилног коришћења ливада, пашњака и скромно заступљених оранице и воћњака, уз истовремено пошумљавање нагнутих терена који су изложени ерозији.

Приоритет треба дати организовању рентабилних сточарских фарми на локацијама које су погодне за експлоатацију Црновршких пашњака, у функцији очувања агробиодиверзитета, који подразумева разноврсност и варијабилност животиња, биљака и микроорганизама, директно или индиректно коришћених у исхрани и пољопривреди, укључујући биљне производе, сточарство, шумарство и рибарство. Обухвата биолошку разноврсност генетских ресурса, врсти и агроекосистема, као и организама који подржавају производњу биомасе и плодност и продуктивност агроекосистема (микроорганизми тла, предатори, опрашивачи).

На теренима изван појаса природних планинских пашњака, тј. северно од Орловог камена, велики допринос одрживом коришћењу земљишта посматраног као интегрални и, према савременом концепту заштите, у основи, необновљиви природни ресурс, поред програма пошумљавања, подршку треба обезбедити и развоју агрошумарства, које подразумева посебан систем коришћења земљишта,

засниван на комбинованом узгоју дрвенастих вишегодишњих биљака и пољопривредних култура у виду одређеног просторног аранжмана, или сукцесивно у времену, са или без сточарске производње. Агрошумарски производни системи имају позитивне ефекте на одржавање плодности земљишта, капацитет задржавања воде, контролу ерозије, биодиверзитет, складиштење угљеника и контролу испуштања нитрата. Данас добијају на значају и са становишта искоришћавања потенцијала за производњу обновљивих извора енергије.

Поштовање еколошких режима утврђених зона заштите Парка природе „Стара планина“, које се доминантним делом налазе у границама Пашњачког руралног рејона, обезбедиће се успостављањем посебног мониторинга и појачаног инспекцијског надзора над спровођењем међусобно усклађених мера опште еколошке политике и просторно-планских решења по питању коришћења пољопривредног земљишта, која могу да буду од користи и за даљу операционализацију Стратегије руралног развоја општине Књажевац. У складу с мултисекторским приступом руралном развоју, потребно је да се и у другим плановима, пројектима и програмима обезбеде диференциране мере подршке заштити земљишта и развоју мултифункционалне пољопривреде.

1.2.2. Одрживо коришћење и заштита шума и шумског земљишта и ловство

Уређење и коришћење шума и шумског земљишта спроводиће се трајним коришћењем шума на принципима одрживог развоја. У хоризонту Просторног плана предвиђено је **повећање шумовитости** подручја Књажевца са око 36% на око 52,5%, односно за 16,5%. Увећање степена шумовитости остварiће се пошумљавањем око 200 km^2 земљишта најнижег производно-економског потенцијала (претежно 7. и 8. катастарске класе, посебно на теренима са већим нагибом), површина угрожених ерозијом и сливова постојећих и планиране водоакумулације. **Планом обнављања и подизања нових шума** у проширеној и простој репродукцији планирани су радови именовани и квантификовани (оквирно на годишњем нивоу) у табели бр. II-4:

Табела II-4*: План обнављања и подизања нових шума (оквирно на годишњем нивоу)*

Врста рада	**(ha)**
Вештачко пошумљавање садњом (реконструкција)	600
Вештачко пошумљавање голети	850
Вештачко пошумљавање сетвом омашке (реконструкција)	60
Вештачко пошумљавање сетвом под мотику	10
А. Укупно проширена репродукција	**2.200**
Селективно крчење подраста	150
Комплетна припрема земљишта за пошумљавање	250
Попуњавање природно обнављених површина сетвом	50
Попуњавање природно обнављених површина садњом	950
Попуњавање култура четинара	100
Обнављање оплодним сечама	150
Обнављање у високим разнодобним шумама	100
Обнављање лишћара вегатитивним путем	75
Чишћење у младим природним састојинама	230
Чишћење у културама четинара од 5 до 15 год.	550
Прореде	150
Прореде у културама четинара	180
Прореде у изданачким шумама	350
Окопавање и прашење	125
Сеча избојака и уклањање корова	165
Б. Укупно проста репродукција	**3.575**
У к у п н о: А + Б:	**5.775**

Планом гајења шума у приватним шумама планирају се следећи радови: пошумљавање голети 255 ha годишње; пошумљавање пожаришта на 15 ha годишње; оплодне сече у високим шумама на 20 ha годишње; окопавање и прашење на 20 ha годишње; и прореде у средњедобним састојинама 15.000 ha годишње.

Укупно је потребно обезбедити 630.000 садница/годишње букве, китњака, горског јавора, белог јасена, трешње, липе, сладуна, црног бора и смрче и других врста пре свега одговарајућих станишту а и усклађених са посебним циљевима газдовања шумама.

У циљу превентивне заштите шума планирају се следеће мере: чување шума од бесправног коришћења и заузимања; забрана пашарења на површинама где је процес обнављања у току, и у шумским културама (према плану гајења шума); праћење појаве сушења шума, каламитета инсеката и биљних болести; успостављање шумског реда; заштита од пожара посебно у пролеће и лето (забрана ложења ватре, појачани надзор лугарских реона); и изградња нових противпожарних пруга у дужини од 10,0 km.

Мере за унапређење заштите шума обухватају: прогнозу појавештетних инсеката и болести,развијање и унапређивање извештајне и дијагнозно-прогнозне службе и контролу пожаришта као превентивну меру.

У циљу обезбеђивања несметаног управљања укупним потенцијалом простора под шумама извршиће се: изградња меких шумских путева 12 km, реконструкција постојећих путева 18,5 km и одржавање дела постојеће путне мреже 65,5 km. Изградњом наведених путева просечна густина ће се повећати за 0,73 km/1000ha, што ће допринети функционалној оптимализацији комплекса шума ових подручја у целини.

У односу на садашње актуелне планове газдовања шума, реализацијом плана сеча обнављања шума и плана неге шума у државним шумама се очекује принос од око 17.500 m^3 дрвета годишње, а у приватним шумама могући принос при захвату умереног интензитета је око 19.000 m^3 годишње или укупно 36.500 m^3.

Према досадашњем искуству очекивано коришћење осталих шумских производа је: печурке 2 t/годишње, лековито биље 2 t/годишње, шумски плодови 10 t/ годишње. Претпоставке за остваривање дугорочног програма за достизање оптималног фонда гајених врста дивљачи су: (а) биолошке - очување и унапређивање популације гајених врста дивљачи, уношење дивљачи из узгајалишта у ловишта, побољшање станишних услова; (б) техничке - подизање ловно узгојних и ловно техничких објеката; (в) економске - законске, финансијске и организационе, и(г) кадровске: школовање кадрова, свакогодишњи тренинг и обука. Операционалност циљева обезбедиће се гранским плановима периодичног и годишњег карактера у оквиру појединих ловишта.

Развој ловства и управљање ловиштима спроводиће се: очувањем разноврсности ловне фауне; гајењем, насељавањем и заштититом дивљачи у ловишту; усклађивањем ловне и осталих делатности у ловишту; организацијом стручне службе за праћење и усмеравање развоја популације основних и споредних врста дивљачи; израдом и одржавањем ловно-узгојних и ловно-техничких објеката; санитарним одстрелом дивљачи, а по поправци стања и организованом лову основних врста; очувањем диверзитета дивљачи у целини; организовањем ловног туризма и едукацијом ловних стручњака и ловаца у циљу заштите и узгоја дивљачи и др. Дефнисање капацитета ловишта и израда планских докумената из области ловства биће усаглашена са Општом основом газдовања шумама („Службени гласник РС“, бр. 30/2010).

1.2.3. Одрживо коришћење и заштита ресурса вода

К**оришћење** и заштита водних ресурса заснива се на:

1) **заштити квалитета вода**
   - извориште вода регионалних система за снабдевање становништва водом - водотока у горњим деловима Трговишког и Сврљишког Тимока и планираних водоакумулација у I/II класи квалитета; успостављањем и спровођењем режима зона санитарне заштите локалних изворишта Књажевца и резервисањем простора за зоне потапања планиране акумулације Жуковац; применом организационо-економских мера за спречавање и смањење загађења вода (прописа о транспорту опасних материја у зони изворишта, забраном изградње рибњака на локацијама којима се угрожавају изворишта вода или планирани водопривредни системи, смањењем специфичне потрошње воде увођењем реалних накнада за коришћење вода и испуштање употребљених вода, увођењем мониторинга квалитета вода и др.);
   - површинских и подземних вода од загађивања и непланског коришћења посебно површинских вода низводно од Књажевца - Трговишког и Белог Тимок (са великим ефлуентним оптерећењима) и других мањих река (које имају промењљиве класе квалитета у зависности од зона мерења и периода у којима се мере) применом технолошких, водопривредних и организационих мера за довођење квалитета тих вода у стање виших прописаних класа;
   - локалних изворишта и њиховог одрживог коришћења у складу са следећим правилима: експлоатација алувијалних изворишта сме се обављати само до граница до којих формирање депресионог левка не угрожава еколошке и друге услове у окружењу; захватање из изворишта

површинских вода сме се обављати само до границе која не угрожава проточност водотока низводно од захвата (што се дефинише водопривредним условима, али генерално, не сме бити мања од тзв. мале месечне воде обезбеђености 80% $Q_{mes.min.80\%}$); и
- водених и приобалних екосистема обезбеђивањем минимално одрживог протока из водоакумулација са обезбеђеношћу 100%.

2) **заштити од вода**
- одбраном од поплава комбинацијом хидротехничких и организационих мера;
  - ❖ хидротехничке мере садрже: *пасивне мере заштите*, у првом реду у зони насеља на сва три Тимока, посебно у Књажевцу (реализацијом линијских система насипа са кејовима и урбано уређеним обалама у циљу заштите од стогодишњих великих вода);и *активне мера заштите*: Књажевца од Сврљишког Тимока (реализацијом водоакумулације Околиште - ван Плана) и Трговишког Тимока (реализацијом водоакумулације Жуковац); ширег подручја Књажевца, инфраструктурних система и пољопривредног земљишта, који су угрожени поплавама бујичног карактера од Белог Тимока и више мањих водотокова (Грезанска река, Коритска река, Јелашница и др.) комбинацијом мера (кејским зидовима, регулацијама урбаног типа, стабилизације корита, заштита приобаља и др.); као и друге активне мере заштите од бујица и ерозивних процеса које обухватају техничке радове (бујичарске преграде и прагови), биотехничке радове (градони, терасе, контурни ровови, зидови против спирања и др.) и биолошке радове (пошумљавање, мелиорација деградираних шума, мелиорација пашњака и ливада, затрављивање и др.);
  - ❖ организационе мере у првом реду стварањем услова за планско уређење насеља (спречавањем изградње нових и ширења постојећих урбаних, привредних и инфрастуктурних садржаја у зонама угроженим од поплава, односно великих вода вероватноће до 0,5%), регулацијом река и уређењем обала у зони насеља по принципима урбане регулације, уређењем водних режима управљањем акумулацијама, и др.,
- успостављањем контроле и планског усмеравања експлоатације грађевинских материјала из речних корита (у Белом Тимоку код Минићева, у Трговишки Тимок код ушћа Жуковачке реке, клисури Коренатац и у зони Калне - испод и изнад моста и др.) у складу са принципима контролисаног „управљања речним наносом“, односно нормализације режима проноса наноса у циљу ублажавања и отклањања морфолошких деформација корита које угрожавају регулационе објекате и мостове.

1.2.4. Коришћење и заштита геолошких ресурса и минералних сировина

Планско опредељење јесте одрживо коришћење енергетских, металичних и неметаличних минералних сировина општине Књажевац, које ће се усклађивати са општом концепцијом коришћења минералних ресурса у Тимочкој крајини и Републици Србији. Одрживо коришћење минералних сировина заснивање се на:
- интензивирању геолошких истраживања у утврђеним перспективним подручјима;
- стварању услова за знатно интензивније и комплексније коришћење истраженог и билансираног минералног богатства (у првом реду за доказане резерве грађевинско-техничког и архитектонског камена, цементних сировина, угља, и др); експлоатације минералних сировина заснивање се на утврђивању и контроли граница истражних и експлоатационих поља у складу са налазима стратешке процене утицаја (експлоатације минералних сировина на животну средину на подручју парка природе стара планина) и процене утицаја појединачних експлоатационих поља на животну средину, предео и наслеђе;
- стимулисању рударства малих капацитета, односно оптималног коришћења малих лежишта, што је посебно интересантно код злата и квалитетнијег грађевинско-техничког камена;
- Потенцијална реализација цементаре код Књажевца капацитета око 600.000 t цемента годишње на бази расположивих сировина (кречњаци, глина и др.) и лежишта цементних лапораца и глине у околини;
- стратегији и дугорочним плановима образовања потребних кадрова за геолошка истраживања, рударство и друге релевантне струке, имајући у виду и локалне образовне инситуције и структуре;
- дугорочној стратегији давања истражних права и, првенствено, концесија за истраживање и експлоатацију минералних сировина, полазећи од републичких и локалних интереса и услова заштите животне средине; и
- подстицај коришћењу геотермалних вода и развој неопходне инфраструктуре.

Рационалну и одрживу експлоатацију минералних сировина на подручју општине Књажевац омогућиће доследна примена техничко-технолошких мера у циљу спречавања и минимизирања штетних утицаја и последица по животну средину, здравље људи, предео и наслеђе. То подразумева и обезбеђење континуиране контроле и мониторинга стања животне средине у зонама утицаја

експлоатационих поља и еколошких учинака предузећа у експлоатацији, транспорту, складиштењу и преради минералних сировина.

1.3. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ, ДИСТРИБУЦИЈА СТАНОВНИШТВА И МРЕЖА НАСЕЉА И ЈАВНИХ СЛУЖБИ

1.3.1. Развој становништва

На основу анализе досадашњих демографских промена на подручју општине Књажевац, урађене су прелиминарне процене броја становника до 2025. године. С обзиром на временску дистанцу од последњег Пописа, као и веома јак процес депопулације на овом подручју дата је и процена броја становника по насељима 2010. године на основу података из бирачких спискова, допуњених процењеним бројем становника до 18 година старости, и података Анкете спроведене 2010/2011. године у сеоским насељима.

Процена броја становника урађена је комбинацијом математичког и аналитичког метода. Према проценама до 2025. године број становника на подручју општине Књажевац ће се смањити, тако да ће на овом подручју живети око 25.700. Смањење становништва се очекује и на градском подручју (Књажевац и Трговиште), с обзиром на већ евидентан негативан природни прираштај последњих година, као и све слабију имиграцију. У периоду 1981–2002. године просечна годишња стопа раста становништва у овим насељима износила је 7,5‰, а у периоду 1991-2002. година опада -0,8‰. До 2025. године број становника у овим насељима ће се смањити на око 19.600, односно по просечној годишњој стопи од -3,2‰.

Табела II-5: *Процена броја становника до 2025. године*

Подручје/насеља		Број становника		Просечна старост 2002.	Процена број становника 2010. године * - анкета	Прелиминарна процена броја становника		
		1991.	2002.			2015.	2020.	2025.
Општина Књажевац		43551	37172	47.3	33230	30400	27850	25670
Књажевац и Трговиште		21491	21304	41.5	21090	20630	20000	19560
приградска насеља		2563	2155	51	2216	1920	1680	1390
остала насеља		19497	13713	.....	9924	7850	6170	4720
1	Алдина Река	20	12	69.3	1	0	0	0
2.	Алдинац	75	26	75.1	3	0	0	0
3.	Балановац	422	328	51.6	251	215	170	130
4.	Балинац	61	38	63.5	17	10	0	0
5.	Балта Бериловац	256	187	55.9	128	100	110	120
6.	Бањски Орешац	154	96	66.7	38	20	5	0
7.	Бели Поток	441	243	68.8	162	100	60	30
8.	Берчиновац	236	172	55.4	113	80	55	20
9.	Божиновац	66	26	71.8	18	5	0	0
10.	Булиновац	232	194	53.0	152	125	90	50
11.	Бучје	536	369	58.2	250	210	150	100
12.	Валевац	362	281	55.6	210	180	160	120
13.	Васиљ	970	757	54.0	780	690	600	520
14.	Видовац	73	45	69.6	25	10	0	0
15.	Вина	562	424	48.7	290	260	235	210
16.	Витковац	494	352	51.7	198	155	125	85
17.	Влашко Поље	224	172	51.6	136	110	65	35
18.	Вртовац	302	218	61.3	141	100	60	30
19.	Габровница	27	10	72.7	5	0	0	0
20.	Глоговац	111	73	66.1	53	40	20	0
21.	Горња Каменица	569	377	59.2	254	210	160	120
22.	Г. Соколовица	74	41	68.2	19	5	0	0
23.	Горње Жуниче	522	475	48.6	375	330	285	240
24.	Градиште	37	31	62.8	15	10	0	0
25.	Грезна	374	329	45.6	496	430	380	320
26.	Дебелица	542	423	54.6	332	260	210	170
27.	Дејановац	51	27	68.1	14	10	0	0
28.	Доња Каменица	468	360	55.7	188	150	120	90
29.	Д.Соколовица	199	136	55.8	92	80	60	35
30.	Доње Зуниче	488	407	49.2	353	310	270	220
31.	Дрвник	37	15	62.8	4	0	0	0

Подручје/насеља		Број становника		Просечна старост 2002.	Процена број становника 2010. године * - анкета	Прелиминарна процена броја становника		
		1991.	2002.			2015.	2020.	2025.
32.	Дреновац	202	141	61.8	96	65	45	15
33.	Дречиновац	135	88	60.1	62	50	30	10
34.	Жлне	223	161	69.9	98	60	30	10
35.	Жуковац	169	114	58.9	78	50	20	10
36.	Зоруновац	242	179	55.0	135	110	90	60
37.	Зубетинац	278	191	60.5	115	70	50	20
38.	Иново	184	100	62.0	62	40	20	10
39.	Јаковац	477	349	53.9	240	190	160	130
40.	Јаловик Извор	396	238	64.9	112	80	50	25
41.	Јања	52	37	64.5	19	10	0	0
42.	Јелашница	353	212	66.1	147	100	60	20
43.	Каличина	298	256	45.5	243	200	175	140
44.	Кална	622	553	49.4	330	300	280	270
45.	Кандалица	85	52	65.7	21	10	5	0
46.	Књажевац	19523	19351	40.6	19100	18700	18100	17700
47.	Кожељ	284	181	64.1	116	70	45	20
48.	Крента	172	137	64.7	67	40	15	5
49.	Лепене	191	137	55.6	100	80	50	30
50.	Локва	106	69	69.3	45	20	10	0
51.	Мањинац	190	122	64.7	81	50	30	10
52.	Миљковац	232	154	69.3	101	50	25	10
53.	Миниђево	977	828	44.3	1143	1100	1045	970
54.	Мучибаба	177	110	70.5	62	40	10	0
55.	Ново Корито	360	208	67.3	154	90	55	25
56.	Орешац	435	335	53.6	281	230	190	150
57.	Ошљане	428	256	62.1	127	90	55	30
58.	Папратна	32	13	72.8	4	0	0	0
59.	Петруша	161	120	58.7	94	75	50	25
60.	Подвис	453	369	45.5	280	240	220	190
61.	Понор	211	144	69.3	84	45	25	5
62.	Поткрање	108	83	58.1	50	35	20	10
63.	Причевац	96	54	69.5	15	5	0	0
64.	Равна	332	252	59.1	125	100	80	50
65.	Равно Бучје	40	28	67.6	21	10	0	0
66.	Радичевац	107	59	66.6	33	15	5	0
67.	Ргоште	413	319	52.1	296	250	225	180
68.	Репушница	6	0	-	0	0	0	0
69.	Сврљишка Топла	212	112	70.4	42	20	5	0
70.	Скробница	322	178	69.5	109	60	35	15
71.	Слатина	175	124	56.0	87	70	50	35
72.	Стањинац	155	95	65.6	49	20	10	0
73.	Старо Корито	78	51	70.3	19	5	0	0
74.	Стогазовац	179	132	58.8	94	60	45	20
75.	Татрасница	21	5	63.3	4	0	0	0
76.	Трговиште	1968	1953	42.3	1990	1930	1900	1860
77.	Трновац	291	227	54.8	140	110	80	60
78.	Ћуштица	400	253	59.4	178	180	165	140
79.	Црвење	234	152	56.1	131	100	70	45
80.	Црни Врх	225	133	56.4	96	100	110	120
81.	Шарбановац	39	25	71.1	16	5	0	0
82.	Шести Габар	307	173	68.2	98	60	30	10
83.	Штипина	609	531	46.8	640	590	540	490
84.	Штитарац	92	61	57.3	54	40	20	10
85.	Штрбац	379	246	54.4	171	140	115	85
86.	Шуман Топла	130	77	62.9	62	35	15	5

Процес депопулације регистрован у већини сеоских насеља већ од средине 1950-тих година, а интензивиран 1990-тих, биће континуирано присутан и у периоду до 2025. године, с обзиром да не постоје реалне могућности за преокрет у популационој динамици која је резултат снажног дејства тзв. демографске инерције, односно утицаја наслеђене, неповољне старосне структуре на будуће демографске процесе. Несумњиво је да у наредним деценијама треба очекивати такве модификације старосне структуре које ће водити ка даљем старењу становништва односно погоршању демографске слике.

У периоду до 2025. године очекује се опадање становништва у сеоским насељима на око 4.700, што је у односу на 2002. годину смањење за око 9.000. Без сталног становништва ће остати села у којима су биолошка депопулације и процес старења били веома интензивни још 2002. годин (преко 60% становништва старије од 65 година), укупно 25 – планинска села на Старој планини (21) и четири на брдско-планинском подручју. Најмање опадање броја становника ће бити у селима на ободу и котлинско-долинском делу. Развој туризма и комплементарних делатности на Старој планини, утицаће и на пораст/стагнацију броја становника у неколико насеља: Кални, Балти Бериловац, Црном Врху, Ћуштици и др.

Активности у подршци **демографског развоја** усмерене су на одржавању биолошке виталности и задржавање становништва, првенствено на руралном подручју. Обнова ових подручја заснивање се на посебним економским и социјалним програмима, специфицираним и прилагођеним појединим циљним групама, што се нарочито односи на: (1) младе људе, било да су већ ушли у радни контингент, или су на прагу уласка; (2) млађе жене, као носиоце популационе репродукције; и (3) друге становнике чије остајање на селу доприноси одржавању популационе виталности, односно на оно становништво из градских насеља које би било привучено повољнијим условима за привређивање и бољим квалитетом живљења на селу.

Чињеница да је одређени проценат становништва захваћен спољним миграцијама има социјалне, економске, демографске, културне и друге импликације, и захтева изградњу и доследно спровођење целисходне и флексибилне политике у односу на ове контингенте становништва, с циљем да се стимулише њихов повратак и што лакше укључивање у друштвени и економски живот свог завичаја. У том смислу, програмима подстицања предузетништва у сеоским насељима омогућило би се запошљавање дела радно-способног становништва, посебно млађих жена.

Посебним програмима требало би омогућити и подстицати професионално оспособљавање (квалификовање или преквалификовање, преко завода за тржиште рада) и запошљавање дела радно-способног становништва у сеоским, као и у урбаним насељима.

1.3.2. Развој мреже насеља, руралних насеља и подручја

На подручју Тимочке Крајине, водећи се и искуствима земаља ЕУ, развијаће се дневни урбани системи, као један од инструмената хијерархизовано уравнотеженог и полицентричног развоја. Субсистеми у будућој полицентричној урбаној интеграцији биће функционална подручја изражена кроз дневне урбане системе – подручја дневних циркулација радне снаге. Дневни урбани систем Књажевац чини 70 насеља са око 1.500 радника дневних миграната (Попис 2002. године), већином са подручја општине, али и неких насеља јужног дела града Зајечара, у долини Тимока.

Увременском хоризонту Плана очекује се повећање броја дневних миграната регионалних центара Бора и Зајечара услед јачања њихових регионалних функција. Поред ових миграција, јачањем и диверзификацијом привреде утицаће се на имиграцију становништа специфичног образовања и занимања ка субрегионалним центрима, као и центрима специфичних функција. Утицајна зона општинског центра Књажевца ће се у наредном периоду смањивати (услед инерције негативних демографских трендова), а потом до краја планског хоризонта стагнирати, али уз интензивирање дневних миграција између центра и приградских насеља.

Предлаже се петостепена хијерархија центара у мрежи насеља са следећим функцијама и везама:
1. субрегионални и општински центар – Књажевац;
2. субопштински центри – Миниђево и Кална;
3. локални центри – Доње Зуниче/Горње Зуниче, Доња Каменица, Жлне-Црвење, Рготе-Подвис, Васиљ, Вина, Валевац/Каличина и Бучје. Насеља Вина имаће и посебну функцију рударског места, а Рготе бањског;
4. насеља са туристичком функцијом – Вртовац, Балта Бериловац, Ћуштица и Црни Врх (Бучје-Тупижница); и
5. остала, примарна сеоска насеља.

Неопходно је у првој фази спровођења Плана јачати пре свега функције и утицај општинског центра, нарушених стагнацијом привреде и депопулацијом, а такође и субопштинских центара. Локалне центре, селективно, у првој фази јачати мобилним службама и сервисима, а на стационаран модел прећи након учвршћивања привредних активности и достизања стабилног популационог развоја. Након достизања стабилне и одрживе хијерархије у мрежи насеља, могуће је део функција изместити

из општинског центра у приградска насеља (посебно ка Каличини и Горњем Зуничу). Мала насеља опслуживати мобилним сервисима и услугама и дати им одређени сезонски карактер. Управљањем будућом мрежом насеља општине приступити флексибилно, праћењем интензитата њиховог развоја, а посебно хитно интервенисати уколико дође до нарушавања функционисања у мрежи насеља услед наглог и неконтролисаног развоја туризма у планинском делу и привреде у долини Тимока. Значајне измене у хијерархији и функционисању мреже насеља уследиће изградњом обилазнице по западном ободу општинског центра, интензивирањем саобраћаја преко граничног прелаза Кадибогаз, те отварањем граничног прелаза Св. Никола.

С обзиром на хијерархијски положај одређене су и условне, флексибилне зоне утицаја насеља:

- **суборегионални/општински центар Књажевац са Трговиштем**, који обухвата сва мала насеља у источном потпланинском и планинском делу: Алдинац, Балинац, Видовац, Дејановац, Дрвник, Горња Соколовица, Градиште, Локва, Кандалица, Радичевац, Старо Корито, Жуковац, Штитарац и Шарбановац, као и насеље Булиновац, западно од општинског центра. Поред ових насеља, под непосредним утицајем Књажевца су насеља **приградске зоне**: Берчиновац, Глоговац, Горње Зуниче, Грезна, Каличина и Штипина.
- **субопштински центар Минићево** са насељима: Витковац, Дреновац, Дебелица, Јаковац, Кожељ,Мањинац, Ново Корито, Ошљане, Петруша и Трновац. **Субопштински центар Кална** са насељима: Алдина река, Балта Бериловац, Вртковац, Габровница, Иново, Јаловик Извор, Татрасница, Равно Бучје, Стањинац, Црни Врх, Ћуштица, и Шести Габар.
- Локални центри: 1. **Доње Зуниче/Горње Зуниче** са насељима: Јелашница, Потркање и Равна; 2. **Доња Каменица** са насељима: Горња Каменица, Папртана, Причевац, Репушница и Штрбац. 3. Двојни центар **Жлна-Црвење** са насељима: Крента, Мучибаба и Понор (Крента и Мучибаба су такође усмерени и директно на општински центар*)*; 4. Двојни центар **Ргоште-Подвис** са насељима: Миљковац и Орешац; 5. **Васиљ** са насељима: Балановац, Бели Поток, Божиновац, Сврљишка Топла, Скробница и Шуман Топла; 6. **Вина** са насељима: Бањски Орешац, Слатина и Зоруновац (евентуално Шуман Топла); 7. **Валевац/Каличина** са насељима: Доња Соколовица, Дречиновац, Лепена и Стогазовац; и 8. **Бучје** са насељима: Влашко Поље и Зубетинац.

Општински центар Књажевац ће развијати урбане функције субрегионалног центра у Тимочкој крајини, дуж Тимочке развојне осовине и у Зајечарском управном округу. Ову функцију остваривaће интензивирањем привредних веза са Зајечаром и Бором и кластеризацијом туристичке понуде са другим центрима планинског туризама у Србији и Бугарској, и јачањем сектора услужних и сервисних активности ка субопштинским центрима Минићеву и Кални, локалним општинским центрима и примарним селима, као и неким насељима суседних општина/града. Поред развоја секундарног сектора, јачаће се функције субрегионалног значаја (управљачке, развојне, консултантске, иновативне и др.), и локалне, као центра услужних делатности и сервиса, здравства и социјалног старања, културе и образовања, туризма, информатике и банкарства и др., праћене одговарајућим институцијалним развојем.

Субопштински центри (Минићево и Кална) и **Локални општински центри** (Горње Зуниче/Доње Зуниче, Доња Каменица, Жлне-Црвење, Ргоште-Подвис, Васиљ, Вина, Валевац/Каличина и Бучје) као *потенцијални микроразвојни центри* развијаће привредне функције лоцирањем МСП и развојем услужно-сервисних активности, пре свих здравствено-социјалних, административних и образовних. У овим насељима треба лоцирати производно-прерађивачке погоне пољопривреде и са њом повезане сервисе, а у подпланинским и планинским насељима развијати и капацитете туристичке привреде. Део функција ових центара и насеља њиховог утицаја биће сезонског, привременог карактера и у одређеној мери мобилне.

Микроразвојни центри имају развијену јавно-социјална инфраструктуру и нуклеусе производних делатности и услуга, а предиспонирани су за лоцирање нових индустријских погона, прилагођених савременим технологијама, еколошким стандардима и аутохтоним сировинама. Одговарајуће подршке и стумулације развоју производње базиране на локалним ресурсима и туристичким потенцијалима омогућиће запошљавање и развој допунских, алтернативних или двојних (комплементарних) занимања становништва. Комплементаран развој пољопривреде и осталих делатности водиће социјално-економском преображају села. Стога ће се обнова села и оживљавање сеоске економије темељити на креативној интеграцији савремених производних и потрошачких тенденција, као и економској валоризацији локалног наслеђа, ресурса, културе, традиције и знања.

Успостављању одрживе и конкурентне просторно-функцијске организације Општине подразумева интеграцију сеоских подручја. Активности ће бити усмерене ка интегралном развоју руралног подручја,

кроз: развој и уређење сеоских насеља, неговање и промовисање природних вредности и културног наслеђа, те јачање економске снаге сеоских домаћинстава. Концепције и планска решења развоја села и руралних подручја, усмераваће се на решавање питања популационог развоја, побољшавања услова живљења на селу и промовисања мултифункционалне породичне привреде и пољопривреде.

Домаћинства са мешовитим приходима подстицаће се на већу оријентацију њихових чланова на запошљавање ван пољопривреде, ради смањења притиска на град и диверзификацију активности у руралним подручјима. Предвиђа се раст прихода од комплементарних делатности у односу на пољопривреду, посебно код економски слабијих домаћинстава, као и на подручјима са мање повољним природним условима за пољопривредну производњу (планинска насеља предвиђена за туристички развој).

Очување и трансформација руралних насеља и подручја базираће се на: валоризацији локалних ресурса за производњу квалитетних пољопривредно-прехрамбених производа; подизању укупне инфраструктурне опремљености; укрупњавању земљишних парцела; развијању прерађивачких и сервисних капацитета у селима, посебно микроразвојним нуклеусима, у оквиру постојећег стамбеног ткива, уз поштовање правила изградње и уређења простора и услова заштите животне средине; развијању туристичких капацитета, сервиса и комплементарних активности; диверзификацију развоја пољопривреде и села у складу са специфичним ресурсним, структурним, техничко-технолошким и социоекономским обележјима; и успостављање партнерства локалних актера из јавног/цивилног сектора при утврђивању и спровођењу локалних стратегија/планова интегралног руралног развоја.

У развоју и унапређењу руралне инфраструктуре приоритет има опремање микроразвојних центара савременим објектима и услугама јавних служби, саобраћаја, водопривреде, телекомуникација и информатичких технологија. Од посебног значаја биће санација и рехабилитација периурбаних насеља и микроразвојних центара, применом урбаног начина уређења простора, сходно њиховој улози у систему насеља, чиме ће се унапредити идентитет, компактност и конкурентност ових насеља. У условима урбане поларизације и депопулације руралних подручја, те константне економске кризе, постојећи стамбени фонд ће се третирати као један од развојних ресурса насеља. Стимулисаће се и усмеравати стамбена и стамбено-пословна градња у руралним подручјима. Сеоском становништву ће се омогућити квалитетна изградња или реконструкција стамбених и објеката сеоске економије, уз поштовање традиционалних образаца уређења предела, организације и биоклиматске изградње објеката, те увођење савремених технологија грађења (повећање енергетске ефикасности).

Патуљаста села, испод 250 становника, биће сачувана од гашења стимулисањем развоја на основу посебних природних ресурса (у туризму, ловству, рударству, водопривреди и др.) и одржаваће се зависно од тржишних услова. Села са мање од 50 становника, којима предстоји потпуно пражење сталног становништва, функционисаће као сезонска насеља (за повремено коришћење), валоризацијом посебних природних вредности, туризмом, ловом и риболовом и др. Ова насеља опремаће се привременим и мултифункционалним објектима, мобилним сервисима и услугама прилагођених сезонском функционисању у зависности од потреба.

1.3.3. Организација мреже објеката и услуга јавних служби

Основно опредељење јесте стварање услова и побољшање просторне доступности и обезбеђење подједнаких шанси коришћења услуга од јавног интереса, што омогућава јачање друштвене кохезије и развој социјалног капитала заједнице.

Напуштање сеоских насеља и демографско пражњење села на подручју општине Књажевац присутно је више од пет деценија. Неразвијеност јавних служби и низак ниво квалитета социјалних услуга су међу значајним узроцима овог процеса. Из тих разлога од изузетног значаја је активност локалне самоуправе да: у креирању стратешких докумената, дефинисању приоритета, увођењу и ширењу нових и прилагођених облика организације услуга од јавног интереса подстиче интерсекторску сарадњу (умрежавање) свих релевантних служби; ствара подстицајне услове за укључивање других актера и доприноси успостављању партнерске сарадње између јавног и приватног сектора; укључује шири круг актера у организовање услуга, нарочито организације цивилног друштва и удружења грађана и дефинише услове укључивања других извора финасирања (партиципација корисника у појединим услугама са дефинисаним критеријумима и мерилима за утврђивање цене услуга, донације, фондације и др.). Локална управа, уз активну сарадњу

локалних интересних група/актера, ствара услове, развија модалитете и повећава доступност услуга од јавног интереса који јачају социјалну укљученост и сигурност појединца и породице.

Полазећи од чињенице да је просторна доступност кључни фактор у изгледима становника да користе услуге јавних служби, с једне стране, и постојеће мреже насеља у општини где доминирају мала и дисперзована насеља на руралном подручју (2002. године у 28 насеља је живело мање од 100 становника, а у 15 мање од 50 становника), с друге, подразумева разраду модалитета прилагођених овим локалним специфичностима. У томе смислу, поред постојећих објеката јавних служби, успостављање и развијање мобилних услуга (приближавање услуге месту становања – „услуга ка кориснику“) је основ за побољшање доступности услуга од јавног интереса, нарочито за становнике у слабије опремљеним насељима. Мобилне услуге и службе могу да покрију велики спектар услуга у основном образовању, превентивној и примарној здравственој заштити, социјалној заштити, програмима доквалификације и преквалификације, култури и другим областима. Мобилне услуге обухватају возило са одговарајућом уграђеном опремом и мобилне екипе (мобилна стоматолошка ординација, мобилна лабораторија, мобилна библиотека, мобилна учионица са компјутерском опремом и интернетом, мобилни вртић) које периодично (једном недељно, двонедељно, месечно...) долазе у насеље и раде у објектима у сеоском насељу. У том смислу, свако насеље би за потребе обављања ових активности требало да има одговарајући објекат. Ти објекти могу да буду организовани као мали мултифункционални центри у којима се могу обављати различите активности (поменуте мобилне услуге, активности локалних организација цивилног друштва, програми за локално становиштво и др.). У већини села постоје домови културе и задружни објекти (51), од којих је већина квалитетно грађена, а значајан број се и сада користи и могу се користити као мултифункционали центри. Такође, одрживост би била далеко већа уколико би се потреба за успостављање мобилних услуга посматрале и дефинисале не само на нивоу општине, већ на нивоу више општина Тимочке крајине. Међуопштинским партнерствима и удруживањем ресурса повећава се могућност одрживости и трајности новопостављених услуга.

У Србији постоје примери добре праксе у организовању мобилних служби у општинама[15].

Развој јавних служби по секторима

Предшколско образовање и васпитање деце се помера из сектора социјалне заштите ка сектору образовања. Начела једнаких шанси за остваривање образовања упућују на непрекидно повећање обухвата предшколског контингента овим видом образовања и васпитања. Због недовољног капацитета постојећих установа у граду у односу на потребе, као и због очекиваног повећања обухвата деце предшколског узраста, потребно је планирати доградњу постојећих објеката или изградњу нових. Такође, потребни капацитети предшколских установа могу се повећати и дугорочним закупом приватних објеката, подстицањем ангажовања приватног сектора и његовим умрежавањем и приступом јавним фондовима. Проширење мреже објеката треба усмеравати и на центре заједнице насеља, а потребни капацитети могу се обезбедити коришћењем вишкова простора у основним школама или другим јавним објектима. За сву децу из удаљених подручја увести организован превоз. У систему мобилних служби треба подржати формирање мобилних, путујућих дечјих вртића који једном или два пута недељно раде са децом у сеоским насељима са малим бројем деце. У свим облицима организовања треба обезбедити услове (посебне програме) за укључивање деце са посебним потребама уз обезбеђивање специјализованог превоза, као и ромске деце. Радно време предшколских установа прилагођавати и усклађивати са радним временом и потребама родитеља.

Осново образовање. Постоје два кључна проблема у области основног образовања на подручју општине. *Први* се односи на то што све градске школе раде у две смене. Треба очекивати да ће се у склопу настојања ка европским интеграцијама прихватити и европски стандарди у погледу радног времена основних школа и да ће се настојати на организовању рада школа у једној смени, у режиму целодневне наставе и/или наставе са продуженим боравком. То свакако доприноси повећању безбедности деце и успешности њихове социјализације. *Други* се односи на потребу подизања квалитета наставе и опремљености школа у сеоским подручјима. Специфични проблеми основног образовања у приградским подручјима и сеоским насељима (мали број ученика и углавном подстандарни услови у погледу опремљености објеката, организација наставе у комбинованим одељењима), могу се решавати на различите начине, али увек координираним активностима републичких и локалних власти и уз примену

[15] "Пројекат помоћи удаљеним селима" спроведен у селу Плавна, општина Неготин, јануара 2008. http://www.tk-info.net/?m=20080129: Акција бесплатних здравствених прегледа сеоског становништва у општини Јагодина, фебруара 2009. http://www.jagodina.autentik.net/. Покретна библиотека Инфобус у општини Пријепоље, са око 7000 књига, компјутерима и интернетом која функционише неколико година http://www.infobus.co.yu/

модалитета прилагођених особеностима локалних средина. У решавању овог проблема за сада се виде два могућа решења. Прво је укрупњавање основних – подручних школа, што подразумева: (а) реконструкцију неких од садашњих објеката и одговарајуће опремање савременим наставним и другим средствима; и (б) обезбеђивање поузданог, редовног специјализованог ђачког превоза који ће свакодневно превозити ученике од места становања до школе. *Друго* решење је задржавање постојеће схеме подручних школа са увођењем нових програма којима би се побољшао квалитет наставе у овим школама, као што је увођење мобилних наставних екипа које би биле специјализоване за поједине програме и тиме обезбедиле деци у овим школама нове облике наставе и знања која су приступачна деци из матичних школа, осмишљеним екскурзијама и програмираним вишенедељним боравком ученика у другим школама итд.

Повећања доступности образовања за децу, која не живе у насељима на прихватљивој дневној дистанци од матичне или подручне осморазредне школе могуће је остварити отварањем интернатата при школи или организовањем приватног смештаја. Овај модалитет могуће је применити у насељу Кална, где постоји подручна осморазредна школа, коју похађају и ученици (углавном ђаци пешаци) из планинских, у зимским периодима тешко приступачних села, удаљених и преко 15 километара од школе. У Кални постоје два објекта који би могли да се користе за смештај ове деце: Интренат (око 170 m^2), који већ годинама не ради, и Депаданс (око 600 m^2) који је реновиран за смештај избеглица, а сада је празан.

Просторе основних школа, по потреби активирати и за коришћење других компатибилних активности од интерса за унапређење социјалног и културног живота у насељу. То је нарочито значајно за мања насеља, као и за подручја у којима недостају простор/објекти за организацију других услуга (предшколска настава, организовање центара континуираног учења и преквалификације, односно доквалификације и других активности усмерених на побољшање нивоа образовања и радне компетенције становника, дневни боравак за старе, активности организација цивилног друштва, простори за окупљање омладине, за гостовања и културне активности и др.).

Средње, више и високо образовање. Усклађивање образованих програма на нивоу средњег образовања са професионалним квалификацијама потребним за развој општине, укључујући промоцију и подршку развоју одговарајућих струковних школа (средњих, виших и високих). Повећати обухват контингента средњошколским образовањем, са садашњих око 70% на 80%, а перспективно рачунати на потпуни обухват генерација 14 до 18 година средњим образовањем, и том циљу прилагодити просторни капацитет објеката средњег образовања, укључујући и подршку обезбеђивања, односно проширивања установа које повећавају гравитационо подручје школе (интернати, ђачки домови, умрежена понуда приватног смештаја, кампус системи организовања средњег образовања и сл.). Такође, нужно је стимулисати повећање образовног нивоа грађана из сеоских подручја, будући да без образованог и квалификованог кадра не може доћи до квалитативне реструктурације економског и социјалног развоја села.

Здравствена заштита. Виши квалитет здравствене заштите и обезбеђивање правичног и једнаког приступа за све становнике општине подразумева прилагођавање рада здравствених служби потребама и специфичностима локалних средина. У том смислу, обезбеђивање веће доступности услуга примарне здравствене заштите становништву на руралном подручју, подразумева организовање мобилних здравствених тимова, укључујући и формирање мултидисциплинарних тимова повезивањем примарне здравствене заштите (дом здравља) са институцијама социјалне заштите (центар за социјални рад) и апотекарске установе.

Подизање квалитета и доступности услуга треба подржати и увођењем приватне праксе и укључивањем невладиног сектора у систем здравствене заштите, уз субвенционирање и подстицање (мерама пореске политике) програма промоције здравља, превенције и примарне здравствене заштите на руралном подручју и за осетљиве (жене, деца и млади), сиромашне и угрожене групе корисника.

Социјална заштита. Општа оријентација у реформи социјалне заштите је успостављање мреже ванинституционалних облика заштите и развој превентивних и комплементарних програма усмерених на корисника, који доприносе већој заштити и бољем квалитету живота посебно осетљивих друштвених група и појединаца и подржавају живот у заједници. Подстицање форме нестационарних и неинституционализованих облика социјалне заштите има значајне предности у односу на стационарне форме и институционализацију. Овде је важно да се овакве услуге организују на малим гравитационим подручјима од места становања, дакле у локалним заједницама (месна заједница), а подразумева организовање различитих типова дневног боравка за лица којима је потребан одговарајући вид заштите и бриге док су чланови породице на послу, ван места становања и

сл. (деца са посебним потребама и развојним сметњама, старији чланови породице и сл.). Такви простори могу да приме и друге функције, као што је припрема хране/оброка по субвенционираним ценама, пружање одређених врста услуга по непрофитним/некомерцијалним ценама. Могуће је и ангажовање волонтерског рада различитих генерација и подстицање различитих видова интергенерацијске и унутаргенерацијске комуникације, солидарност и подршке.

У *Стратешком плану за социјалну политику 2008-2012.,* из 2007. године, као основни приоритети социјалне заштите у општини издвојени су: 1) деца и омладина; 2) стара лица; 3) особе са инвалидитетом; 4) Роми; 5) незапослена лица и 6) жене жртве насиља. На листи нових услуга у оквиру центра су: 1) Омладински клуб „Отворена врата"; 2) Дневни боравак у Клубу за стара лица; 3) помоћ у кући старим у граду и 4) помоћ у кући старим у селима – мобилни тим за заштиту старих и инвалидних лица.

Потребе за различитим облицима заштите старих повећаваће се најмање из следећих разлога: (1) Већ сада је просечна старост становништва веома висока, нарочито у сеоским насељима, а демографске пројекције указују на настављање трендова старења становништва, (2) Повећава се удео старачких (самачких и двочланих) домаћинстава која ће све теже решавати текуће проблеме свакодневног живота (снабдевање, здравствена заштита, друге врсте услуга и сл.). Локална управа у сарадњи са приватним сектором може да понуди различите модалитете смештаја, заштите и бриге пензионерима и старим лицима (заједнице становања старих људи, модификовани типови домова за старе, форме доживотног издржавања уз контролу и супервизију надлежних служби и специјализованих организација, мобилне екипе које би радиле на непрофитној основи) које би биле економски исплативе и одрживе.

Важан сегмент у организовању социјалних услуга је и ширење различитих облика подршке организацијама цивилног друштва. Активности организација цивилног друштва у органзовању појединих облика социјалне подршке (пројекат сигурна кућа, заштита од насиља у породици, дневни боравци за старе и лица са додатним потребама, кућна нега и сл.) треба подржати, нарочито у обезбеђењу просторних услова (субвенционисане закупнине, и сл.).

У циљу рационализације, поједине услуге (збрињавање самохраних родитеља, привремено збрињавање породица са социјалним потребама и др.) могуће је организовати и на међуопштинском нивоу.

Култура. Очување културног идентитета и диверзитета подручја општине остварiће се преко локалних и регионалних програма развоја културе и интегрисањем културно-образовних и других интерсекторских програма. Припрема и остваривање ових програма захтева и рехабилитацију, умрежавање и модернизовање постојећих установа културе, као и активно укључивање приватног и непрофитног сектора. У том смислу рачуна се на увођење нових механизама и организационих форми културне политике и стварање кохерентног система који ће уравнотежити приватне и јавне иницијативе и омогућити интерсекторску сарадњу.

Тежиште развоја културе у општини је развијање и подстицање модела прилагођених особеностима и потребама локалних заједница. Програми и активности културе ће имати већи степен рецепције уколико буду препознавали специфичне потребе и особености локалних средина. Децентрализација се неће заснивати само на дифузији садржаја од градске ка руралним зонама, него и на подстицању локалних иницијатива, традиционалних манифестација и стимулисању организовања културних активности прилагођених потребама и интересима локалног становништва. Формирањем мултифункционалних центара у сеоским насељима повећава се доступност разним видовима културних активности и програма за све генерације.

У мрежи **спортско-рекреативних објеката** на простору општине треба повећати квалитет и опремљеност појединих објеката и спортских терена, претежно у руралном подручју. Евидентна је занемареност спортских и рекреативних активности које чине темељ здравих стилова живота код готово свих генерација грађана: предшколске деце, ученика основних школа, студената и одраслих грађана. У том смислу потребно је усмеравати инвестиције планиране за спорт и рекреацију на школски спорт. Очекивано повећање целодневне наставе у основним школама, ширење праксе продуженог боравка и прелазак школа на рад у једној смени, створиће услове да школе (основне и средње) постепено постану централна спортско-рекреативна институција у којој се могу организовати усклађени програми за ученике и родитеље, у комбинованом непрофитном и самофинансирајућем моделу и у партнерству локалне власти, организација цивилног друштва и школских управа. Унапређење услова за рекреацију становништва подржати и формирањем рекреативних и спортско-рекреативних садржаја у центрима месних заједница и мањим садржајима у стамбеним блоковима.

Такође, с обзиром на значајне потенцијале природних и културних добара и потенцијале за развој туризма укључити рекреацију и спорт локалне средине у туристичку понуду.

1.4. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ И ДИСТРИБУЦИЈА ПРИВРЕДНИХ ДЕЛАТНОСТИ

1.4.1. Просторни развој привреде и дистрибуција привредних активности

Просторни развој привреде општине заснивање се на убрзању реформских процеса који се односе на реструктурирање, модернизацију предузећа, стандардизацију производње, раст конкурентности, обезбеђење инфраструктурних услова. Привредни развој подразумева напуштање концепта заснованог на коришћењу јефтиног и нискоквалификованог нивоа рада и на кључној улози природних ресурса. Модеран концепт привреде подразумева заснованост на технолошкој, економској и еколошкој ревитализацији постојећих и нових капацитета. У томе пресудну важност има повећање ниског постојећег иновационог потенцијала општине, као и формирање кластера у конкурентним секторима или гранама и ефикасна просторна дистрибуција привредних/индустријских активности.

Развој привредних делатности и структура на подручју Просторног плана заснивање се на профитабилности, техничко-технолошкој интензивности, фаворизацији знања, ефикасности коришћења природних ресурса и просторно-еколошкој прихватљивости, а остваривање се: потпунијим коришћењем расположивих потенцијала за развој пољопривреде и туризма са комплементарним делатностима; развојем и изградњом малих погона и МСП у сектору прерађивачке индустрије; подстицањем развоја пољопривреде (обнова сточног фонда, развој сточарства фармерског типа, млекарства, воћарства и др.) и производа органске пољопривреде са заштитном марком стандарда квалитета и географског порекла;подстицањем развоја туризма и развојем комплементарних, еколошки прихватљивих делатности, уз њихов равномернији размештај у складу са режимима и мерама заштите природе и животне средине;развојем допунске, односно алтернативне сеоске економије с микро/малим производним погонима, у складу с тржишним условима; развојем хидроенергетског потенцијала подручја (МХЕ и коришћење других извора ОИЕ); едукацијом становништва у области заштите природе, алтернативне сеоске економије и туристичке делатности (култура становања, неговања пејзажа и окућнице, кулинарство, маркетинг, комуникација, културни амбијент и сл.).

Основна оријентација будућег привредног развоја заснива се на следећим делатностима:

- **пољопривреда**, заснована на унапређеним традиционалним видовима уз стварање услова за: ефикаснију производњу, формирање микропогона за прераду пољоприврених производа, пласман производа, развој сточарства и млекарства (посебно пашњачког това јунади и овчарства), воћарства и виноградарства, повећањем величине поседа и брендирањем производа, удруживањем произвођача и др.;
- **туризам**, са централним пројектима туристичке регије стара планина, развојем Ргошке бање, као и другим потенцијалима;
- **диверзификовани развој прерађивачког сектора индустрије**, заснован на примени савремене технологије, знања, иновација, истраживачко-развојне и маркетиншке активности; подстицај развоја регионалног кластера мсп у сектору водећих делатности (посебно у производњи и преради пољопривредних производа, туризму, прерађивачком сектору);
- **даљи развој сектора вађења руда, пре свега модернизација** и развој сектора неметала (нпр. експлоатација лапорца, грађевинског камена, као и потенцијална ревитализација дела напуштених рудника каменог угља, мрког угља и др.). то подразумева стимулисање отварања рудника малих капацитета, детаљна истраживања и стратегију размештаја рударских производних капацитета, полазећи од локације рудних лежишта, оптималног избора метода откопавања, потребног простора за одлагалишта свих врста јаловине;.
- **енергетика и водопривреда**, пре свега производња електроенергије из малих хидроенергетских електрана, као и подршка коришћењу обновљивих извора енергије;
- **даљи развој и диверзификација услуга терцијарног и квартарног сектора**, посебно трговине, занатства, саобраћаја, пословних услуга, финансијских, информатичких, техничких и других услуга, личних услуга, послова са некретнинама, и др.
- **развој грађевинарства**; и
- **шумарство, лов** и друге активности.

Према стратешким развојним документима Републике Србије и општине Књажевац, основни правац привредног развоја заснива се на туризму као примарној делатности коју треба развијати уз диверзификацију развоја и других конкурентних грана као што су услуге, комуникације, пољопривреда, итд. Програмско-економска валоризација простора општине Књажевац подразумева подстицај оних пројеката који у већој мери уважавају не само квалификовану радну снагу и обиље природних ресурса, већ и друге предности овог простора.

За економски развој Општине у будућем периоду од посебног значаја је и развој пољопривреде повезан са развојем сеоског подручја, што је наглашено и у документима *Стратегија одрживог развоја општине Књажевац 2020*. године и у *Стратегији руралног развоја општине Књажевац 2010-2020. године*. Расположиви потенцијали и квалитет и структура пољопривредног земљишта, климатских услова и традиција бављења овом делатношћу омогућава приоритетни развој сточарства, воћарства и виноградарства. За развој пољопривреде од посебног значаја ће бити заштита географског порекла производа и њихово брендирање, као и подршка развоју задругарства и едукације пољопривредника.

Потребе нових производних капацитета и МСП за локацијама биће задовољене у оквиру постојећих привредно-индустријских локалитета и делимично на новим локалитетима и биће реализоване у складу са елементима просторне организације привреде/ индустрије. Основни елементи планиране просторне структуре привредних делатности су:

- групни локалитети - постојеће индустријско-привредне зоне, пословни инкубатор, планирана конверзија касарне у привредно-предузетнички комплекс,
- мање проширење постојећих индустријско-привредних зона „Леда“ и „Бошево“ у Књажевцу,
- обезбеђење засебних инфраструктурно опремљених локација површине минимум 1-2 ha за смештај погона у субопштинским центрима и локалним центрима, те у другим насељима у којима постоји економски потенцијал и у којима је испољен интерес за развој МСП;
- појединачне локације за изградњу микро погона или складишта у оквиру постојећег стамбеног ткива насеља, уз поштовање правила изградње и уређења простора и услова заштите животне средине;
- активирање и побољшање инфраструктурне опремљености постојећих локација и напуштених објеката (нпр. производних хала, смештајних објеката-хотела, касарне, складишта, откупних станица,и др.) у граду Књажевцу и у насељима Вина, Кална, Подвис и др.

Усмеравање размештаја будућих производних погона заснивање се на следећим критеријумима: уважавању позитивних трендова у размештају привреде, због уштеда у простору и екстерних економија; територијалне оптимизације производних фактора; друштвене и интерне ефикасности и степена задовољавања потреба и интереса; усаглашавању просторне структуре локационих фактора, тј. конкретних локалних захтева нових погона са условима терена; уважавању трошкова отварања радних места, трошкова заштите животне средине, инфраструктурног опремања земљишта, комуникација и др.; усклађивање развоја привредних активности ради коришћења изграђених фондова, смањења трошкова путовања запослених и експлоатационих трошкова локалитета; критеријуми еко-ефикасности у коришћењу локалитета и природних ресурса у планирању нових производних погона; примена и развој еколошки ефикасних технологија; постепено затварање еколошки ризичних погона или процеса; и критеријуми безбедности окружења и екосистема у случају акцидената и елементарних непогода.

Просторна организација индустрије у општини Књажевац заснивање се на:

- уважавању нове индустријске политике усклађене са принципима европске индустријске политике прилагођене нашим условима, што подразумева интензификацију привређивања ка економији знања, одрживи индустријски развој, уважавање локационих захтева и карактеристика индустријског сектора;
- опоравку и јачању конкурентности утемељене на економско-еколошком реструктурирању, иновацијама и предузетништву;
- унапређењу доступности Општине главним саобраћајницама и комуникационој инфраструктури и повезивању са суседним подручјима (на макро нивоу) и на подизању комуналне опремљености привредних локалитета (индустријских, туристичких и др.);
- очувању и повећању доступности високостручном и високообразованом кадру, иновационим и развојно-истраживачким центрима, јавним службама, потрошачима;
- постојећој просторној организацији индустрије - бољем коришћењу постојећих индустријских локалитета, ревитализацији дела браунфилд локалитета и на рационалном планирању привредно - индустријских локалитета у граду Књажевцу;

- подржавању дисперзије производних погона (локационо флексибилних, радно-интензивних) у сеоске центре који располажу реалним економским потенцијалом и минимумом просторно-урбанистичких услова;
- активирању новихпросторних / локационих модела привредно - индустријске инфраструктуре (индустријска зона, привредна / предузетничка зона, пословни инкубатор, регионални кластери МСП, и др.);
- развоју регионалних привредних кластера у кључним секторима производње и услуга, што подразумева умрежавање и јачање функционалних веза произвођача, добављача, кооперанта, купаца формирањем кластера МСП ради раста конкурентности и заустављања дезинтеграције и фрагментисаности простора општине и Тимочке крајине; и
- побољшању енергетске ефикасности привредних делатности, предузећа, производа, уз примену принципа чистије производње, Кјото протокола и еколошких стандарда EMS/ISO.

У просторној структури привреде водећу улогу имаће и даље постојећи привредно-индустријски центар Књажевац, зоне туристичког комплекса на Старој планини, постојеће привредно-индустријске и планиране индустријске зоне у граду Књажевцу и дисперзија производних и услужних капацитета МСП у оквиру мањих предузетничких локалитета или појединачних локација у субопштинским центрима. Основни елементи будуће алокације привреде/индустрије до 2020. године су:

- Књажевац, као субрегионални и општински (полифункционални) привредно-индустријски центар;
- насеља са нуклеусом производно-прерађивачких, смештајних и услужних активности и иницијалним облицима предузетништва и МСП (Минићево, Кална, Рготе, Подвис, Васиљ); у насељу Бањица - Рготе и на Старој планини планирано је флаширање воде (у складу са добијеним експлатационим правима и режимима заштите);
- насеља у којима су некада радили рудници угља или уранијума, који су данас браунфилд локалитетии у којима је перспективно могућа и крајње неизвесна делимична ревалитализација експлоатације угља (Вина, Подвис, Ћуштица, Габровница); и
- обезбеђивање локалитета за потенцијалну изградњу капацитета цементаре површине 30-50 ha у близини лежиштацементног лапорца код Књажевца..

Табела II-6: *Планиране привредно-индустријске зоне и локалитети на подручју Плана*

Насеље	Зоне/локалитети	P, ha	Политике локације
Књажевац	Привредно - индустријска зона „Бошево“	52,76	Развој МСП, Оживљавање дела постојећих индустријских браунфилд локација, Инфраструктурно опремање зоне недостајућим мрежама, Бизнис инкубатор центар - развој МСП кроз подстицај предузетништва, Запошљавање око 50-550 радника и предузетника.
	Привредно-индустријска зона „Леда“	51,92	Развој постојећих производних погона, Развој нових МСП , Уређење дела зоне за нове кориснике.
	Индустријска зона-комплекс „Цервин“- Грезанска река	13,25	Развој постојећих производњи, Складиштење, Развој МСП и предузетништва.
	Индустријска зона Касарна	13,80	Конверзија и ревитализација објекта касарне за привредне намене, Изградња недостајуће инфраструктуре, Развој МСП у производном и услужном сектору.
	Појединачни привредно-предузетнички локалитети	5,94	Развој МСП и предузетништва, Инфраструктурно опремање недостајућим инсталацијама, Изградњауслужних капацитета.
	Комплекс могуће цементаре	30-50	Развој МСП и предузетништва, Инфраструктурно опремање недостајућим инсталацијама, Изградњауслужних капацитета.
Минићево	Привредно-туристичка зона у насељу Минићево	1-2	Развој МСП, Инфраструктурно опремање недостајућим инсталацијама, Изградња смештајних и услужних капацитета.
Кална, Васиљ, Подвис, Рготе	Постојеће зоне	1-2	Развој МСП и предузетништва, Инфраструктурно опремање локалитета, Изградња малих производних, смештајних и услужних капацитета.
Укупно		**152-190** ha	

1.5. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ТУРИЗМА, ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКИХ И РЕКРЕАТИВНИХ ПРОСТОРА

1.5.1. Развој туризма, организација и уређење туристичких простора

Туристичка понуда општине Књажевац заснивaће се на: географско-саобраћајном положају, са атрактивним природним и створеним ресурсима (првенствено највреднијим деловима туристичке дестинације Стара планина, са северозападним падинама повијарца Миџор-Тупанар-Жаркова Чука-Бабин Зуб-Болвен, рурално-урбаној долини Тимока, културно историјским знаменитостима и др.) који предодређују коришћење овог простора за планински, стационарни, излетнички, културни, бањско-здравствени, транзитни и друге видове туризма регионалног, националног и интернационалног нивоа; атрактивним програмима за финансирање; организованом и интегрисаном туристичком производу, уз сарадњу са комплементарним делатностима (посебно у производњи еко-хране, аутентичних етно-производа, традиционалних заната и др.) и корелацију са програмима заштите природе, животне средине и културног наслеђа и одговарајућим развојним политикама Републике. Подручје општине Књажевац налази се у оквиру туристичког кластера југоисточне Србије, односно припада Књажевачко-Сокобањском туристичком рејону који представља северни део туристичке дестинације Стара планина (која у Зајечарском округу захвата делове општина Књажевац и Сокобања).

Планске поставке за развој садржаја туристичке понуде на подручју општине Књажевац су:

1) туризам ће представљати основу развоја већег дела подручја (Старе планине са непосредним окружењем), које располаже атрактивним мотивима за туристичку и рекреативну тражњу (првенствено клијентеле из Београда, Ниша и других већих и ближих градова из регионалног окружења, и делом и из иностранства); туризам ће представљати и алтернативну делатност на другим просторима (под режимима заштите, сеоским подручјима и сл.) и вид компензације локалном становништву за различита ограничења у развоју;
2) развој туризма високог квалитета на Старој планини као једном од најважнијих високопланинских подручја у Србији, повећањем стандарда и капацитета туристичког смештаја, развојем целогодишње туристичко-рекреативне понуде у простору, у складу са међународним стандардима и трендовима у европском планинском туризму; интензивирање развоја осталих видова туризма и то: излетничког, одморишно-рекреативног (са излетничким и планинарским итинererима и др.), бањског, руралног, манифестационог, еколошког, ловног, етнолошког, транзитног и других видова туризма; посебна пажња биће усмерена на развој сеоског туризма у ближем контакту са Старом планином (туристичким центрима и местима и садржајима понуде у простору) и заснивaће се на физичком и функционалном повезивању туристичке понуде;
3) развој туризма и рекреације заснивaће се на интегрисаној целогодишњој туристичко-рекреативној понуди планинске и подпланинске зоне, односно Старе планине, Књажевца, спортско–рекреационог центра "Бањица" и Ргошке бање, села, културно историјских знаменитости, ловишта и др., којима ће уједно бити обухваћене и све значајне вредности на подручју општине; постојећа туристичка понуда биће техничко-технолошки и организационо унапређена и функционално заокружена, посебно у погледу уређења, опремања и коришћења садржаја понуде на подручју Старе планине; развијаће се атрактивни и профитабилни програми постојеће и нове туристичке понуде за привлачење домаћег и иностраног капитала; и
4) туризам ће активирати развој комплементарних активности и структура (села, пољопривреде, мале привреде, јавних служби и објеката, инфраструктуре и др.), подржати и унапредити заштиту и културолошку презентацију природе, природних и културних вредности, као темељних ресурса туризма, производње еко-хране и сл.

Према природним и створеним туристичким ресурсима општине Књажевац и критеријумима тражње ширег круга туристичке и рекреативне клијентеле, понуда туристичког подручја заснивaће се на следећим доминантним видовима туризма:

1) *планинском туризму и рекреацији* - на Старој планини са разноврсном целогодишњом понудом како у зимској сезони (алпско, турно и нордијско скијање, сноу-борд и др.), тако и у летњој сезони (планинарске и излетничке туре, јахање, планински бициклизам, летење змајем и параглајдером, бас-сафари и др.) уз сеоски, ловни и еколошки туризам и друге специјализоване видове туризма;
2) *сеоском туризму* - са целогодишњом понудом, уз планински, еко и етно-туризам, ловни туризам, производњу еко-хране и етно-занатских производа, туризам специјалних интересовања (спелеологија/авантуристичке туре, истраживачке туре, бициклизам, панорамски путеви, вински путеви Књажевачког виногорја и др.) уз функционалну интеграцију са другим видовима туризма,

у ближој гравитацији туристичких и рекреативних комплекса, центара и места комерцијалне и понуде других облика туризма;

3) *културном туризму,* првенствено у оквиру понуде археолошког налазишта „Timacum Minus“ и архео-етно парк у селу Равна (као дела староримског наслеђа на потезу Ниш-Равна-Гамзиград-Кладово-Виминицијум), споменика културе, етно-вредности традиционалних села (кружне туре и др.), уз функционалну интеграцију туристичке понуде окружења;
4) *бањском туризму и рекреацији* - са целогодишњом понудом у здравственој рехабилитацији на бази минералних и термоминералних вода Ргошке бање, односно у здравственој, општој и спортској рекреацији на тлу и води у оквиру спортско-рекреационог центра "Бањица"; и
5) *градском туризму* Књажевца - уз целогодишњу понуду (са акцентом на летњу сезону) у рекреацији, манифестационом и пословном туризму и др., уз функционалну интеграцију туристичке понуде окружења.

На планском подручју ће се развијати и неколико деоница друмских транзитних туристичких праваца Е-771 (деоница румунска граница-Кладово-Неготин-Ниш) и државних путева који имају посебну улогу у повезивању и опслуживању територије (Р-121 Књажевац-Сокобања са везом на Е-75, Р-243 Кална-планирани гранични прелаз са Републиком Бугарском-Свети Никола, Р-247-а Минићево-гранични прелаз са Републиком Бугарском-„Кадибогаз“), као и више деоница општинских-планираних државних (ка прилазима туристичким центрима, насељима на подручју Старе планине).

Полазећи од анализе природних и антропогених туристичких потенцијала, као и основних туристичких тачака и коридора који омогућавају контакт са природним и предеоним целинама и насељима садржаји туризма, рекреације и спорта на подручју општине Књажевац биће плански зонирани и организовани у два функционално интегрисана туристичка комплекса и то:

1) Туристички комплекс Старе планине, са атрактивним природним туристичким потенцијалима, који представља ширу зону одморалишног, рекреативног, руралног као и туризма специјалних интересовања. Главна туристичка понуда рејона у погледу планинског туризма, започета на Старој планини (туристички ризорт „Јабучко равниште“ и туристичко насеље Бабин Зуб-Коњарник) развијаће се у планинској зони и подпланинској зони, и уз интеграцију са бројним туристичким ресурсима и природним и културним вредностима у непосредном окружењу. *Планинску зону* представљаће виши планински појас са доминантном, планинском понудом у простору и новим туристичким смештајем у непосредном контакту са том понудом (туристички ризорт „Јабучко равниште“, туристички центар „Голема река“, туристички пунктови Мирица, Козарница и Граваљоса, туристико насље “Коњарник - Бабин Зуб” и села, уз наставак активирања алпског скијалишта). Доминантни вид туризма биће стационарни и излетнички планински туризам, са целогодишњим коришћењем капацитета понуде (у зимском периоду алпско скијање и активности осталих зимских спортова, и у летњем периоду бројни видови спортско-рекреативног туризма на планинским локалитетима и итинерерима и др.). *Подпланинску зону* чиниће ниже подножје планине и његово шире окружење, са брдским и низијским садржајима понуде у простору (већи водотоци, излетничке стазе, ловишта, излетишта и др.) и смештајем у постојећим сеоским и мешовитим насељима и Књажевцу. Садржаји туризма, рекреације и спорта у оквиру подпланинске зоне намењени су посетиоцима са: 1) мотивима тражње за комерцијалном зимском и летњом туристичком понудом планинске зоне (са смештајем у подпланинској зони и излетничким коришћењем туристичке понуде у простору и понуде туристичких центара, насеља и пунктова планинске зоне), и 2) мотивима тражње претежно за социјално-комерцијалном летњом понудом нископланинског, брдског и водног спортско-рекреативног туризма, еколошког, етнолошког и споменичког туризма, сеоског и градског туризма у подпланинској зони (у излетничком коришћењу туристичке понуде у простору и стационарном коришћењу понуде подпланинских туристичких насеља/пунктова, Књажевца, мешовитих насеља, туристичких села и села са туристичком функцијом). Посебни мотиви биће природне вредности и лепоте Парка природе Стара планина, чија ће се презентација остваривати на “стазама природе”, комбинованим са излетничким и планинарским итинерерима, са логориштима планинара, извиђача и др., на основу програма спортско-рекреативног, еколошког, здравствено-рекреативног и других видова туризма. Предвиђена су ловишта на високу и ниску дивљач у складу са режимима заштите Парка природе; и

2) Туристички комплекс општинског центра Књажевца са непосредном околином, који представља значајну целину за развој одморишног, рекреативног, здравственог, културно-манифестационог и пословног туризма, са претежно летњом туристичком понудом. Књажевац

представља градски туристички центар, у функцији развоја туристичке дестинације Стара планина, који ће у свом непосредном окружењу интегрисати бројне туристичке ресурсе и вредности који, поред Парка природе Стара планина, обухватају Ргошку бању (као градско излетиште и планирано бањско место са термо-минералним изворима од регионалног значаја), спортско-рекреативни центар Бањица (са олимпијским базеном и пратећим садржајима), археолошке локалитете (Timacum minus, Бараница, Дубрава, Габровница и др.), етно село Равна (у оквиру ког се налази архео-етно парк, музеј вина и др.), сакралне објекте (манастир Свете Тројице-XIV век, између насеља Доња Каменица и Горња Каменица, црква Свете Богородице у Доњој Каменици, црква Светог Ђорђа у Књажевцу и др.), градско излетиште Бараницу на Трговишком Тимоку (са рекреативним и угоститељским садржајима), купалиште на Трговишком Тимоку у зони Књажевца (са спортско-рекреативним садржајима) и др.

Садржаји туристичке понуде у простору обухватиће туристички ризорт Јабучко Равниште, туристички центар Голему Реку, места, пунктове и насеља (до доношења акта о одређивању-разврставању туристичких места у категорије од I до IV,у складу са Законом о туризму) као и објекате у склопу посебне - туристичке инфраструктуре (жичаре, излетничке и планинарске стазе, спорстко-рекреационе пологоне и терени и др.). **Просторним планом општине Књажевац поштују се опредељења Просторног плана подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина, "Сл. гл. РС бр. 115/08", у погледу капацитета смештаја, капацитета и генералног решења скијалишта, као и смерница за уређивање туристичких локалитета и јавног скијалишта)**[16].

По генералном решењу алпског скијалишта, у високопланинској зони Старе планине у оквиру општине Књажевац, издвојен је сектор алпских скијалишта “Голема Река” (слив Црновршке реке), капацитета од мин. 9.500 до оријентационо макс. 15.700 једновремених скијаша, са 10 главних жичара (укупне висинске разлике од око 6.400 m) и од мин. 30 km до оријентационо макс. 63 km алпских ски-стаза (у оквиру овог сектора је већи део скијалишта туристичког ризорта Јабучко Равниште). Сектор скијалишта “Голема Река” се наслања на сектор “Топли До” на територији општине Пирот (слив Топлодолске реке у оквиру ког је део скијалишта туристичког ризорта Јабучко Равниште). Повећање капацитета скијалишта од минималног ка максималном биће условљено и праћено повећањем броја скијаша - дневних излетника из окружења подручја Плана и повећањем капацитета смештаја. Скијалиште је планирано искључиво ван зона I степена заштите Парка природе, односно у зонама II и III степена заштите, а највећи део површине скијалишта заузимају ски-стазе (минимум 150 ha).

Укупан планирани број лежаја од око 16.000, распоређен је начелно са по око 70% у планинској зони (око 11.000) и око 30% подпланинској зони (око 5.000). У планинској зони, туристички лежаји минималног капацитета су распоређени у: два туристичка центра, једном туристичком насељу, и три туристичка пункта (који представљају улазе у алпско скијалиште и нове туристичке насеобине, са програмским нагласком на ексклузивном, високо комерцијалном туризму). У потпланинској зони туристички лежаји су распоређени у општинском центру Књажевац, једном мешовитом насељу - секундарном општинском центру и у минимум четири традиционална подпланинска насеља и неколико туристичких села, у контакту са планираном понудом у простору.

Најзначајнији постојећи и планирани туристички локалитети на територији општине Књажевац јесу:

1) Туристички центар/ризорт „Јабучко равниште” (на Старој планини - заравнима Јабучко равниште и Дебели рт у оквиру КО Црни Врх и Ћуштица), у оквиру капацитета прве фазе до 6000 лежаја, односно до капацитета стационарних корисника кога омогућавају расположива локална избворишта, која су довољна за максимално око 1200 стационарних корисника;
2) Туристички центар “Голема Река” са Туристичким пунктом “Мирица” (на Старој планини - долини и горњем току Големе реке у оквиру КО Црни Врх) са око 3500 туристичких лежајева (од чега на Мирици око 300) и око 3000 излетника;
3) Туристичко насеље “Коњарник - Бабин Зуб” (на Старој планини - у оквиру КО Црни Врх) са око 550 туристичких лежајева (400 на локалитету “Коњарник” и 150 на локалитету “Бабин Зуб”) и око 900 излетника;

[16] Приказане су само главне жичаре (све жичаре улаза у скијалиште и жичаре које омогућавају јединствен систем скијалишта), као и главне ски-стазе, према чему су обрачунати показатељи минималног капацитета скијалишта мереног бројем једновремених скијаша. Остале жичаре и ски-стазе решаваће се детаљнијим плановима појединачних сегмената скијалишта (што је урађено за туристички ризорт у Плану детаљне регулације за прву фазу Туристичког ризорта „Јабучко равниште” на Старој планини и Програму развоја планинског туризма на подручју Старе планине/Мастер плану).

4) Туристички пункт "Граваљоса" (на Старој планини - уз истоимени засеок села Црни Врх), са око 300 туристичких лежајева и око 660 излетника;
5) Туристички пункт "Козарница" (на Старој планини - у долини Козарничке реке на територији КО Црни Врх), са око 300 туристичких лежајева и око 1800 излетника;
6) Књажевац као градски центар у функцији развоја туристичке дестинације Стара планина и општински центар са туристичким функцијама (укључујући и спортско-рекреациони центар "Бањица" и Ргошку бању) са око 1.000 туристичких лежаја (оријентационо 30% у хотелима, 30% у туристичким апартманима, 20% у пансионима и 20% у приватном смештају) и то:
   - око 550 туристичких лежаја у Књажевцу (где се поред постојећих 280, предвиђа још око 100 лежаја у Хотелу Тимок на постојећој локацији, око 100 лежајева у планираном хотелу на локацији зграде Старог суда, и око 70 лежајева у планираном туристичко рекреативном комплексу на локацији Вашаришта);
   - око 50 туристичких лежајева на излетничко-туристичком локалитету "Бањица" (где се поред проширења постојећих садржаја предвиђа и реализација аква парка, затвореног базена и др.);
   - око 400 туристичких лежајева у оквиру здравствено-рехабилитационог локалитета у Ргошкој бањи, код извора Бањица;
7) Кална као секундарни центар општине (мешовито насеље у подпланинској зони) са око 500 туристичких лежаја и пратећим спортско-рекреативним садржајима и садржајима јавних служби и услуга;
8) значајнија подпланинска традиционална насеља са око 2600 туристичких лежајева, и то :
   - Црни Врх са засеоком Граваљоса са око 1.500 туристичких лежајева;
   - Ћуштицаса око 400 туристичких лежајева;
   - Балта Бериловац са око 400 туристичких лежајева;
   - Вртовац/Иново са око 300 туристичких лежајева; и др.
9) значајнија села у функцији туризма, са минимум 600 туристичких лежаја, и то
   - Горња Каменица, Јања и друга села, са око 250 лежајева (ослоњена на понуду планинске зоне којој непосредно гравитирају)
   - Равна (као атрактиван туристички пункт културолошког туризма и путева културе), Равно Бучје, Радичевац, Ново Корито, Градиште, Јаковац, Стогазовац и друга села (као атрактивни пунктови руралног туризма), са око 350 лежајева.

Полазећи од потенцијала, захтева савременог туризма заснованог на квалитету понуде и стратешких опредељења развоја туризма Републике Србије и општине Књажевац, капацитет свих видова смештаја на подручју Општине, био би око 16.000 лежајева (односно у првој фази 50% или око 8.000, првенствено у планинској зони изградњом нових смештајних капацитета у туристичким центрима "Јабучко равниште" и "Голема река", туристичком насељу "Коњарник - Бабин Зуб" и туристичким пунктовима, као и реконструкцијом и изградњом објеката домаћинстава у оквиру аутентичних туристичких села).

Предуслов за развој, односно активирање туристичких локалитета и комплекса јесте њихова функцијска интеграција, у складу са положајем и значајем. Туристичка понуда општине Књажевац биће комплетирана: повећањем саобраћајне доступности и повезивањем туристичке понуде; реновирањем и изградњом смештајних капацитета, комуналне опреме и јавних садржаја; реализацијом садржаја понуде у простору и нове туристичко-рекреативне инфраструктуре (посебно комплетирањем система скијалишта на Старој планини и реализацијом туристичко-рекреативних садржаја на локалитетима "Бањица" и Ргошка бања); бољом интеграцијом туристичких ресурса са природним и културним вредностима окружења; развојем путне мреже (остварењем квалитетнијег саобраћајног приступа из правца коридора аутопута Е-75 и унапређењем путева I и II реда и општинских саобраћајница); и др.. Подручје општине Књажевац са структурно различитим и атрактивним активностима планинског, одморишно-рекреативног и бањског, градског, културолошког (културно историјског, етнолошког), еколошког, сеоског, ловног, викенд-излетничког и других видова туризма, представљаће језгро понуде туристичке дестинације Стара планина

Простори за јавна скијалишта, као и простори за туристички ризорт и туристички центар, туристичко насеље и туристичке пунктове, утврђени Просторним планом подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина и овим Просторним планом привешће се намени тек на основу израде и доношења одговарајућих докумената разраде Просторног плана - планова генералне регулације и/или планова детаљне ргулације. Кроз планску разраду провериће се димензионисани капацитети туристичких локалитета на основу детаљније валоризације изражених погодности за изградњу,

ослоњеност на квалитетно алпско скијалиште, саобраћајни приступ и опремање инфраструктуром (посебно могућност и рационалност водоснабдевања и каналисања отпадних вода).

1.6. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА И ИНФРАСТРУКТУРНИХ СИСТЕМА

1.6.1. Саобраћај и саобраћајна инфраструктура

Развој саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре заснован је на: осавремењавању и побољшању нивоа услуга и безбедности на постојећој мрежи саобраћајница; реконструкцији и доградњи приоритетних деоница јавних путева који ће допринети бољој доступности и повезивању простора општине, као предуслова за развој привреде и подизања стандарда становништва; резервисању простора за потенцијалне коридоре путних саобраћајних система; изградњи, реконструкцији и доградњи деоница јавних путева за потребе повезивања постојећих насеља, туристичких центара, насеља и пунктова, појединачних туристичких објеката и других садржаја међусобно, уз максимално уважавање интреса заштите природе, развоја туризма и локалне заједнице, обезбеђење контроле уласка на подручје Парка природе и решавање питања мирујућег саобраћаја; развоју мултимодалног саобраћаја, реконструкцијом постојеће железничке пруге и стајалишта, изградњом аеродрома и хелиодрома, система вертикалног транспорта и отварањем два гранична прелаза.

Развоја путне инфраструктуре претпоставља повећање доступности, подизање квантитета и квалитета путне мреже, применом следећих решења:

1) Потенцијалном изградњом аутопута[17] Ниш-Књажевац-ХЕ „Ђердап 1“, у ширем коридору постојећег државног пута I реда бр. 25, за који се овим Просторним планом резервише део коридор око града Књажевца, у дужини од око 9 km (од укрштања са постојећим путем бр. 25 око 1,3 km северно од Горњег Зунича до одвајања за село Рготе);
2) Формирањем обилазнице града Књажевца, на путном правцу I реда бр. 25, у дужини од око 5 km, измештањем из центра града уз постојећу пругу, коришћењем постојеће уличне мреже и изградњом нових деоница и објеката;
3) Модернизацијом, реконструкцијом, рехабилитацијом и појачаним одржавањем деоница:
   - пута I реда бр. 25, на подручју општине, изградњом треће траке на успонима на делу пута ка Нишу;
   - пута II реда бр. 243, Сврљиг-Кална и на деоници Кална-Јања у дужини од око 8 km;
   - пута II реда бр. 121, на деоници Књажевац-Кална у дужини од око 30 km;
   - пута II реда бр. 247-а, Миниђево - гранични прелаз „Кадибогаз“.
4) Комплетирање мреже путева II реда изградњом деонице на путном правцу II реда бр. 243 Сврљиг-Кална-Свети Никола, на делу од села Јања до превоја Св. Никола, око 1400 m н.в. (планирани гранични прелаз „Св.Никола“ са Републиком Бугарском), у дужини од око 12,2 km.
5) Реконструкција и изградња локалне путне мреже у циљу адекватног повезивања/прикључења туристичког ризорта, туристичких центара и насеља на путну мрежу, за приоритене деонице локалних путева, за које се предлаже добијање ранга државног пута II реда и то:
   - Јањски мост - Црни Врх (веза за туристички центар Голема река) - туристички ризорт Јабучко Равниште (Л-16), у наставку пута II реда бр. 243 Кална-Јања, у дужини од око 17 km, на подручју општине Књажевац (од чега је око 14 km постојећи пут);
   - Туристички ризорт Јабучко равниште – Церова (општина Пирот), до везе са путем II реда бр. 121, у дужини од око 12 km, од чега око 2 km на подручју општине Књажевац (планирани пут).
6) Изградња пет деоница локалних путева, дужине око 24 km, и то:
   - село Црни Врх (веза са локалним путем Л-16 Црни Врх - Јабучко Равниште код моста на Големој реци) - туристички центар Голема Река дужине око 3,5 km;
   - туристички центар Голема Река - туристички пункт Мирица дужине око 2,5 km;
   - село Ћуштица - ка селу Засковци (општина Пирот) дужине око 9,5 km на подручју општине Књажевац;
   - Бибине Ливаде - Јабучко Равниште, дужине око 2,2 km на подручју општине Књажевац;
   - село Ћуштица - Јабучко Равниште, дужине око 6 km;
7) Реконструкција и изградња локалне путне мреже у циљу повезивања насеља са скијалиштем, туристичким центрима, насељима и пунктовима, развоја туризма, пољопривреде и шумарства (у

[17] Решење коридора аутопута прецизираће се након израде планске, студијске и техничке документације.

функцији службених путева) и приступачности природним вредностима у Парку природе, те постизања максималног степена асфалтираности.
8) Повећање проходности/безбедности државних путева I и II реда и локалних путева при проласку кроз насеља, формирањем уличног профила пута.
9) Постављање одговарајућих аутобуских станица/стајалишта на контакту грађевинских подручја туристичког ризорта, туристичких центара, туристичких насеља, подпланинских туристичких насеља и других туристичких локалитета са мрежом путева (предуслов за интегрисану туристичку понуду подручја), као и два информативно-контролна пункта, односно улазних капија у Парк природе и то: „Петруша“ изнад Минићева на путу II реда бр. 247-а и „Иново“ изнад Калне на путу II реда бр. Р-243.

Остала саобраћајна инфраструктура

Развој остале саобраћајне инфраструктуре предвиђа:
1) Изградњу граничних прелаза „Кадибогаз“ (Ново Корито, Књажевац, Република Србија - Салаш, Белоградчик, Република Бугарска) и „Св. Никола“ (Равно Бучје, Књажевац, Република Србија - Чупрене, Белоградчик, Република Бугарска).
2) Развој ваздушног саобраћаја, реализацијом спротско-привредног аеродрома „Минићево“ и организовањем хеликоптерског превоза, изградњом хелидрома у близини туристичког ризорта и туристичких центара, чије ће се локације одредити приликом изградње ових садржаја (Планом се омогућава и избор алтернативне локације за спортски аеродром уз претходну израду студије изводљивости и техничке документације, које би уважавале режиме коришћења простора).
3) Развој вертикалног транспорта жичарама, у оквиру туристичке инфраструктуре, кабинско-гондолским жичарама у зони туристичких центра Јабучко равниште и Голема Река, на правцима ка скијалишту. У функцији вертикалног транспорта биће и један број жичара седежница из програма туристичке инфраструктуре.
4) Такође ће се размотрити могућности и оправданост изградње других система вертикалног транспорта као зупчасте-планинске железнице или других система шинских возила који су предвиђени за целогодишње коришћење и повезивање туристичких центара и насеља, туристичких локалитета и скијалишта.

1.6.2. Водопривредна инфраструктура

На подручју општине Књажевац одрживо коришћење и заштита вода обезбеђиваће се у оквиру:
- **Тимочког регионалног система** за снабдевање водом највишег квалитета, са подсистемом Белог Тимока, који има два субсистема који се развијају аутономно (Књажевачког - за снабдевање водом Књажевца и долинских насеља дуж доњег тока Трговишког и читавог тока Белог Тимока, и Зајечарског за снабдевање водом Зајечара, са Грлишком акумулацијом као главним изворištем) који ће се током времена спојити у једну функционалну целину у циљу повећања поузданости и функционалности;
- **Тимочки речни систем** - за интегрално коришћење, уређења и заштиту вода. Тимока (заштита од поплава, заштита квалитета вода, вишенаменско коришћење вода) са следећим кључним објектима акумулацијама[18]: Градиште-Жуковац на Алдиначкој реци (планираном на подручју Књажевца),

[18] Акумулације треба да обезбеде следеће вишенаменске ефекте: уређују водне режиме тиме што деловањем акумулационог простора ублажавају поплавне таласе; омогућавају спровођење водопривредних мера заштите квалитета вода Белог Тимока (Градиште и Околиште) али и Тимока непосредно низводно од Зајечара, на тај начин што се у кризним маловодним периодима у топлом делу године наменски испуштају чисту воду, чиме се значајно побољшавају показатељи квалитета и штите водени екосистеми, пре свега ихтиофауна; омогућавају вишенаменско коришћење вода (снабдевање насеља, наводњавање, рибарство, МХЕ, туристичка валоризација акумулација и низводних делова сва три Тимока, са уређеним коритом и стабилизованим нивоима на најатрактивнијим деловима тока).
Друге притоке Трговишког и Белог Тимока на подручју општине, Јелашничка, Клисура, Црновршка, Ћустичка, Стањанска, Грезанска и Валевачка река – немају услова за реализацију акумулација са већим степеном регулисања (могуће су само мале акумулације, које немају утицаје на водне режиме). Те реке као веома добро очувани водотоци, посебно у горњим, изворишним деловима, треба користити као локална изворишта за снабдевање насеља, за хладноводне рибњаке, итд. Те реке се као драгоцен еколошки потенцијал не смеју уништити дугим деривацијама којима се радикално мењају еколошки услови у водотоку. Због тога се такве диспозиције не могу користити за реализацију МХЕ на тим рекама. Мале хидроелектране се могу реализовати на притокама Трговишког и Белог Тимока само као прибранска постројења, и то уколико за таква техничка решења одобрење изда Завод за заштиту природе Србије. У кориту Трговишког и Белог Тимока се могу градити успорни објекти само у основном кориту и по диспозиционим решењима која не ометају проток великих вода (најпогодније су врећасте пнеуматске бране које се аутоматски испразне и уклоне из протицајног профила чим се прекорачи неки задати ниво). Такви успорни објекти се могу користити за стабилизацију нивоа због туризма и рекреације на води, за реализацију приобалних малих система за наводњавање повртарских култура, или, ако се нађе заинтересован инвеститор за МХЕ.

Околиште на Сврљишком Тимоку[19] (планираном ван подручја Књажевца), Грлиште на Грлишкој реци и Боговина на Црном Тимоку (постојеће ван подручја Књажевца).

План снабдевања насеља водом Књажевачког субсистема

Основу за даљи развој Књажевачког водоводног субсистема представља постојећи водовод Књажевца, који ће се обнављати ради смењања губитака и повећања хидрауличке поузданости (први корак), а затим ће се његова конфигурација по потреби постепено проширивати. Биће развијана и даље кључна постојећа изворишта подземних вода Књажевца - Сињи Вир и Језава, која су одличног квалитета, али која се понашају у складу са стањем падавина и површинских вода, тако да им се капацитети врло значајно смање у маловодним периодима. Реални капацитети изворишта се морају плански разматрани на доњим границама издашности. То су у случају Сињег Вира око 60÷70 L/s, а у случају Језаве свега око 8 L/s. Пошто се у складу са глобалним климатским променама већ исказују погоршавања режима и малих вода (протоци све мањи са све дужим трајањем), то ће се несумњиво одразити и на минималне капацитете та два изворишта. Повећање поузданости Књажевачког водоводног субсистема обављаће се у следећим корацима и по следећем редоследу:

1) Завршетак каптаже Сињи Вир, како би се издашност и у најнеповољнијим условима стабилизовала на не мање од 120 L/s;
2) Радови на обнови водоводног система како би се губици у систему, посебно у мрежи, свели на мање од 20%. Смањење губитака у систему се може третирати као најбоље и најпоузданије ново изворište и најекономичнија мера повећање поузданости снабдевања водом. У циљу смањења специфичне потрошње треба укинути паушална плаћања и сви потрошачи треба да имају уграђене и уредно баждарене и одржаване водомере.;
3) Уколико се реализује ППОВ и квалитет воде у Белом Тимоку стабилизује у класи II, могућа је да се као први корак у проширењу изворишта реализују бунари у алувиону Белог Тимока. Пошто се бунари реализују у водном земљишту (појас од 50 m од линије уреза нивоа при поводњу 1%), које је под законским режимом заштите као простор резервисан само за водну инфраструктуру, не постављају се проблеми избора тачних локација изворишта, која би се у том случају дефинисала на основу истражних радова;
4) Изградња магистралног цевовода долином Белог Тимока, како би се на њега прикључила сва насеља у долини према Зајечару. Тај цевовод се одмах или касније продужава и до ППВ Грлиште на подручју општине Зајечар, чиме се спајају субсистеми Књажевца и Зајечара. У време када на изворишту Сињи Вир има довољно воде, вода би се упућивала према Зајечарском субсистему, чиме би се штедела вода из Грлишке акумулације, а у маловодним периодима део воде би се преко бајпаса на коме је пумпна станица упућивала из ППВ Грлиште према Књажевцу. На тај начин би се остварио ефикасан и управљачки поуздан Подсистем Белог Тимока у оквиру Тимочког регионалног система за снабдевање водом.
5) За даље временске хоризонте, или ако из неких разлога не буде реализован спој два субсистема, Књажевац има резервно изворište- акумулацију на Алдиначкој/Жуковској реци (по ППРС-у са оквирним параметрима КНУ ≈ 330 m н.м., $V_k \approx 17\times10^6$ m^3). Планом се резервише простор за ову акумулацију. Реализација акумулације Жуковац би била врло повољна и у случају изградње магистралног споја два субсистема, јер би се тада субсистеми веома складно управљачки допуњавали, пошто би изворишта Сињи Вира, Грлиште и Жуковац радила на оптималан начин, "у такту", према стању водности у изворištима. Тако повезани субсистеми, делујући као јединствен Подсистем Белог Тимока, имали би највишу могућу поузданост. На њих се логично надовезује и акумулација Боговина на Црном Тимоку, чијом би се реализацијом остварио веома добар и поуздан Тимочки регионални систем за снабдевање водом насеља; и
6) Паралелно са наведеним активностима неопходно је читав водоводни систем опремати мерно-информационом опремом, како би се учинио управљачки осмотривим. Кључни захтев је да се мерно контролишу сви битни пунктови у систему: протоци у свим већим гранама система, притисци у свим битним чворовима на примерним цевоводима и у мрежи), како би се у релном времену пратило понашање система, преузета вода за поједине гране и потрошња, губици, појаве нестационарних феномена (водних удара), итд.

[19] Околиште на Околишкој реци, у горњем току Сврљишког Тимока (НУ≈520 mнм, запремина 15×10^6 m^3) је важна и за подручје општине Књажевац, јер треба да побољша водне режиме на Сврљишком Тимоку у зони Књажевца, ублажи поводње и повећа мале воде.

Прогнозе потрошње и сагледавање водних биланса

Полазишта за планирање и реализацију конкретних решења система за снабдевања водом насеља на подручју општине Књажевац, али и у оквиру регионалног подсистема Белог Тимока, су следећа:

- Најпре се до одрживих граница користе квалитетна локална изворишта, она која се могу дуготрајно штитити од физичке и квалитативне деструкције. Та изворишта се користе на еколошки прихватљив начин, без надексплоатације која би могла да угрози квалитет воде и квалитет животне средине у окружењу. У овом случају то су постојећа изворишта Сињи Вир и Језава у Књажевачком субсистему, као и локална изворишта из којих се снабдевају сеоска насеља у чеоном делу слива Трговишког, Сврљишког и Белог Тимока;
- За билансне анализе потрошње користи се бруто специфична потрошња од 300 L/корисник на дан, за сва насеља. То је реална специфична потрошња – у условима рационализације потрошње и смањење губитака. Иста је и у селима, због потреба стоке и прераде млека у мањим сеоским газдинстима. Изузетак ће бити, ако се развију, већа газдинства са сточним фармама са већим бројем грла стоке, која ће се третирати као посебни потрошачи и за које ће се посебно рачунати потрошња на бази реалних захтева, као што се ради у случају нових индустријских капацитета, за које се потрошња рачуна на основу усвојене производне технологије. Оквирно се може рачунати са око 60 L/е.г.стоке на дан (е.г. – еквивалентно грло = 1 крава = 4 свиње = 30 комада живине);
- Све системе снабдевања водом треба решавати као системе у етапном развоју, како би се омогућило економски најповољније доградњивање и повећавање капацитета у складу са развојем потрошње воде;
- Прогноза потреба за водом за сва насеља у општини и за она која су у оквиру Књажевачког водоводног субсистема дата је у табели II-7. Планиране потребе за водом у насељима Општине дата је у табели II-8, уз специфичну бруто потрошњу од 300 L/s.km^2 и уз реализацију мера да губици у мрежи не прелазе 18%. За насеља се дају просечне вредности у временским пресецима када је највећи број потрошача у насељима.

Табела II-7: *Просечне потребе за водом високог квалитета и за технолошке потребе у Општини у условима највеће потрошњеу свим појединачним насељима – укупно (10^6 m^3/год.)*

Потрошачко подручје	Вода високог квалитета за снабдевања насеља - просечно	Вода високог квалитета за сточне фарме и прехрамбену производњу	Индустрија – вода за технолошке потребе	Укупно 10^6 m^3/год.
Подручје целе општине	4,61	2,20*	2,50*	9,31
Књажевачки субсистем	3,48	1,20*	1,7*	6,38

Напомена: Величине означене са * дате су само на нивоу процене, ради сагледавања билансних могућности подмирења и тих потреба у најудаљенијим временским пресецима, уколико се појаве као захтев за водом.

Коефицијенти неравномерности, са којима се разматрају преносни системи и резервоарски простори су: дневни 1,4 и за Књажевац и за села; часовни 1,7. Дати су исти за све врсте насеља имајући у виду карактер овог субсистема, који подмирује и сеоска насеља, на којима су доста концентрисаније активности у појединим деловима године и у току дана;

У циљу сагледавања билансних могућности подмиривања потреба за водом анализа могуће потрошње се заснива на следећим претпоставкама:

1) Без обзира на негативан тренд промена становништва (процес депопулације) рачунато је са потрошњом за највећи број становника сваког појединачног насеља у разматраном временском периоду 2010-2030. Такав метод рада, са максималним бројем становника у разматраном периоду, примењен је стога јер се капацитети свих водоводних система морају планирати и реализовати за највећи број становника који је већ достигнут или ће бити достигнут, без обзира што касније можда ти капацитети неће бити довољно искоришћени, ако се настави тренд смањења броја становника у насељима која су у процесу смањивања броја становника. Ти капацитети се морају одржавати, јер ће се све чешће јављати процес претварања напуштених кућа у куће за одмор власника који живе на неким другим местима, за које се мора обезбедити добро очуван и одржаван водоводни систем, како би се и на тај начин доприносило да се нека села сасвим не угасе, па чак и да се оживе. То је оправдано и за насеља у процесу депопулације због тога што је у свету једна од првих мера која се предузима у циљу успоравање и заустављање тих процеса – управо подизање комуналног стандарда живљења, при чему је квалитетно снабдевање водом једна од првих мера. У наредној табели су ради сажимања приказана само насеља преко 50 становника. Насеља која нису у табели снабдевају се или из индивидуалних извора (Алдина Река, Алдинац, Балинац,

Божиновац, Видовац, Габровница, Горња Соколовица, Дејановац, Дрвник, Јаловик Извор, Јања, Кандалица, Мањинац, Причевац, Равно Бучје, Репушница, Папратна, Шарбановац, Татрашница, Старо Корито, Слатина), или се ради о селима који већ имају мање сеоске или групне водоводе којима та добра инфрастуктура није помогла да се стабилизују демографске прилике, јер су сви остали услови за развој били неповољни (Бањски Орешац, Градиште, Крента, Лепена, Локва, Миљковац, Мучибаба, Понор, Поткрање, Радичевац, Сврљишка Топла, Соколовица Доња, Скробница, Стањинац, Строгазовац). Та насеља у водним билансима имају веома малу улогу, тако да и ако дође до демографске стабилизације - потребе за водом се потпуно могу покрити из локалних изворишта, јер се своде на појединчне капацитете испод 0,1÷0,5 L/s, што је на нивоу биланса општине занемарљива величина, на нивоу грешке у проценама расположивих водних потенцијала.

2) Имајући у виду одличне природне потенцијале Општине за проширење примарне сточарске производње и објеката прехрамбене индустрије виших нивоа прераде која захтева воду квалитета воде за пиће, дата је претпостављена количина воде и за ту сврху, која је исказана у наредној табели као сумарна величина за целу општину.
3) Разматрана је и билансно предвиђена претпостављена потрошња воде и за технолошке потребе оних привредних грана које су упућене да воду за своје потребе захватају из водотока или из алувиона који нису ангажовани за снабдевање водом насеља. И оне су билансно претпостављене на нивоу општине. Ако захватају из водотока – обавезни су да за то добију водопривредну дозволу, уз услов да у кориту оставе прописан водопривредни минимум, који обухвата све низводне потрошаче и гарантован еколошки протока.
4) Посебно су исказане потребе за водом туристичких центара. Сви туристички центри у близини насеља по рубној зони Старе планине могу се подмирити водом у оквиру обновљених постојећих водовода, који би били дограђивани према динамици развоја тих центара, да би се спречило преинвестирање.

Табела II-8: *Потребни капацитети водовода у насељима Општине*[20]

Насеља (већа од 50 ст.)	**Становника 2010.**	**Капацит. постојећег система L/s**	**Потребан прос. капацитет L/s**	**Qmax.дан / Qmax.час** (просек)	**Изворište**
Балановац		1,2-2,5	1,20	1,68 / 2,04	Сињи Вир
Балта Бериловац	128	0,38	1,66*	0,92 / 1,12	Према ПП Стара пл
Бели Поток	172	1,6	1,60	2,24 / 2,72	Сеоски водовод
Берчиновац	113	1,6	0,60	0,84 / 1,02	Сињи Вир
Булиновац	152	0,4	0,56	0,78 / 0,95	Сињи Вир
Бучје	250	1,8	1,80	2,52 / 3,06	Сеоски водовод
Валевац	278	1,37	1,37	1,92 / 2,33	Појединачно
Васиљ	781	6,20	3,60	5,04 / 6,12	Сињи Вир
Вина	290	0,86	1,04	1,46 / 1,77	Сеоски водовод
Витковац	198	1,40	0,90	1,26 / 1,53	Сињи Вир
Влашко Поље	136	0,35	0,50	0,70 / 0,85	Појединачно
Вртовац	141	0,80	2,00*	1,12 / 1,36	Према ПП Стара пл
Глоговац	53	0,60	0,23	0,32 / 0,39	Сињи Вир
Горња Каменица	254	3,20	3,20	4,48 / 5,44	Коренатац
Горње Зунице	375	1,80	1,41	1,97 / 2,40	Сињи Вир
Грезна - Заставак	268	1,60	1,22	1,71 / 2,07	Сињи Вир
Дебелица	332	0,80	1,22	1,77 / 2,14	Сеоски,под.воде
Доња Каменица	188	2,60	0,75	1,05 / 1,26	Коренатац
Доње Жунице	353	2,20	1,22	1,71 / 2,07	Сињи Вир
Дреновац	96	1,40	0,40	0,56 / 0,68	Сеоски водовод
Дрециновац	62	1,10	0,40	0,56 / 0,68	Сеоски водовод
Злине	98	2,20	0,40	0,56 / 0,68	Сеоски водовод
Жуковац	78	1,20	0,32	0,45 / 0,54	Сеоски водовод
Зоруновац	135	0,80	0,52	0,73 / 0,88	Сеоски водовод
Зубетинац	115	0,80	0,45	0,63 / 0,43	Појединачно
Иново	62	0,30	1,25*	0,35 / 0,42	Према ПП Стара пл
Јаковац	240	1,82	1,00	1,,40 / 1,70	Сињи Вир
Јеловик Извор	122	0,60	0,60	0,84 / 1,02	Појединачно
Јелашница	146	1,30	0,70	0.98 / 1,19	Сињи Вир
Каличина	243	1,00	0,80	1,12 / 1,36	Сеоски+Сињи Вир
Кална	330	1,50	2,80*	1,40 / 1,70	Према ПП Стара пл
Козељ	116	0,50	0,50	0,70 / 0,85	Појединачно
Књажевац	**19200**		**70,00**	**98 / 119**	**Сињи Вир**
Крента	67	2,60	0,25	0,35 / 0,42	Сеоски водовод
Лепена	100	0,60	0,40	0,56 / 0,68	Сеоски водовод

[20] Са више од 50 становника 2010. у условима довођења водоводних система у добро стање, са губицима мањим од 18% и са планском рационализацијом потрошње до 300 L/становник·дан.

Насеља (већа од 50 ст.)	Становника 2010.	Капацит. постојећег система L/s	Потребан прос. капацитет L/s	Qmax.дан / Qmax.час (просек)	Изворište
Мањинац	81	0,40	0,30	0,42 / 0,51	Појединачно
Миљковац	101	0,60	0,60	0,84 / 1,02	Сеоски водовод
Минићево	1143	5,50	4,20	5,88 / 7,14	Сињи Вир
Мучибаба	72	0,25	0,25	0,35 / 0,42	Сеоски водовод
Ново Корито	154	0,50	0,50	0,70 / 0,85	Сеоски водовод
Ошљане	127	1,70	0,52	0,73 / 0,88	Појединачни
Орешац	281	2,80	1,10	1,54 / 1,87	Сеоски водовод
Петруша	94	0,60	0,35	0,49 / 0,60	Сињи Вир
Подвис	280	5,00	1,20	1,68 / 2,04	Сињи Вир
Понор	84	0,40	0,40	0,56 / 0,68	Сеоски водовод
Равна	125	0,53	0,53	0,74 / 0,90	Сеоски водовод
Рготе	306	3,60	1,20	1,68 / 2,04	Сињи Вир
Соколовица Доња	92	0,35	0,35	0,49 / 0,60	Сеоски водовод
Скробница	109	0,50	0,50	0,70 / 0,85	Сеоски водовод
Слатина	87	0,36	0,36	0,50 / 0,61	Сеоски водовод
Стогазовац	94	0,40	0,40	О,56 / 0,68	Сеоски водовод
Трговиште	2500	11,5	9,15	13,3 / 15,56	Сињи Вир
Трновац	140	0,60	0,52	0,73 / 0,88	Сеоски водовод
Ћуштица	178	0,80	1,70*	0,98 / 1,19	Према ПП Стара пл
Црвење	131	1,20	0,50	0,70 / 0,85	Сињи Вир
Црни Врх	96	1,70	6,80*	0,84 / 1,02	Према ПП Стара пл
Сести Габар	98	0,50	0,35	0,49 / 0,60	Појединачно
Стипина	640	3,00	2,35	3,29 / 4,00	Сињи Вир
Штитарац	54	0,10	0,10	0,14 / 0,17	Сињи Вир
Штрбац	171	2,20	0,50	0,70 / 0,85	Коренатац
Шуман Топла	62	0,60	0,25	0,35 / 0,42	Сеоски водовод
Укупно за насеља већа од 50 стан.			**138,6**	**194,0 / 235,6**	
У Књажевачком субсистему			**102,5**	**143,5 / 174,2**	

* Увећано за потрошњу воде за туристе у тим туристичким селима, према ППППН Старе планине.

У Књажевачком субсистему планира са повећање потрошње за следеће нове потрошаче: за планираних 1000 лежајева у Књажевцу + 200 запослених у туризму: 4,2 L/s; за СРЦ „Бањица“: 1,75 L/s, нови прикључак за Штитарац на одвајку од Трговишта: 0,2 L/s, за нове инсталације у насељу Сува: 1,7 L/s. Сви ти додатни капацитети су у Књажевачком субсистему: укупно: 7,85 L/s. Тиме се просечни капацитети у Књажевачком субсистему повећавају на 110,4 L/s, односно на вршне дневне и часовне вредности – дневне: 154,6 L/s, часовне: 187,59 L/s. На подручју целе Општине се потрошња прогозира у 2022. на 146,45 L/s, што даје вршне и часовне вредности - дневне: 205,0 L/s, часовне: 248,96 L/s. Биланси просечних потрошње дају се у Табели II-8.

Поред ових потрошњи у насељима, плански биланси се увећавају на следећим локацијама туристичких центара (ТЦ), туристичких насеља (ТН) и туристичких пунктова (ТП). Сви ти потрошачи су ван домашаја Књажевачког субсистема, већ се снабдевање водом обезбеђује из локалних изворишта: Голема река: 15,5 L/s, могућа каптажа извора на присојној страни скијалишта; ТН Коњарник-Бабин Зуб: 2,8 L/s (реализована два водовода – за Коњарник и за Бабин зуб); ТЦ Јабучко Равниште[21] (расположиво око 7 L/s од чега 2,5 L/s на територији Књажевца, што је довољно

[21] ТЦ Јабучко Равниште лоциран је у зони која је веома непогодна са гледишта снабдевања водом и пречишћавања отпадних вода. У ширем окружењу насеља, на које се реално може рачунати као зоном изворишта, постоје 4 потенцијална извора. На изворима „Дојкино врело 1 и 2“ (на територији општине Књажевац) капацитет оба извора у доста дугим периодима маловоћа, спадну на само око 5 L/s. Из еколошких разлога (обезбеђење воде за дивљач и друге екосистема, јер су то једини извори у том крају) не би смело да се захвати више од 2,5 L/s. (Предлог да се остави само 0,5 L/s је еколошки апсолутно неодржив). Друга два изворишта, још удаљенија, су Ракитска Гора - ближи (капацитет у минимуму око 3 L/s, на територији Пирота), и Ракитска Гора – даљи (око 6 L/s у минимуму, на територији Пирота). На тим изворима, из истих еколошких разлога не би било дозвољено да се захвата више од 4,5 L/s. Са минимални капацитетима се мора рачунати јер су на тим подручјима маловодни периоди доста дугог трајања, када је због суше угрожена читава фауна и флора. Укупне расположиве количине воде са којима се може са сва 4 изворишта да рачуна за снабдевање водом ТЦ „Јабучко Равниште“ су око 7 L/s. Са специфичном потрошњом од око 400 L/лежај, уз доста озбиљне радове на доводу воде до ТЦ расположиве воде у тој зони (са прихватљивом обезбеђеношћу) има за око 1.500 лежаја, и то по тој скромнијој специфичној потрошњи, јер се у хотелима луксузнијег типа рачуна са 500 L/лежај. У том случају капацитет у ТЦ „Јабучко Равниште“ био би лимитиран на укупно око 1.200 лежаја. Проширење капацитета на том маловодном месту не би прошло без озбиљних еколошких последица, јер се у пројекту ТЦ оптимистички рачунало са нереалним издашностима извора који се намеравају каптирати, и са захватањем количина које превазилазе укупне капацитете свих извора у маловодним периодима. То значи да би изградњом већих капацитета од наведених цео тај део Старе планине био еколошки деградиран, јер би остао без воде која је неопходна за дивљач и друге еколошке потребе, али би и за сам ТЦ Јабучко Равниште било компромитовано када остане без воде у дугим периодима. Идеју о довођењу воде са Завојског језера треба узети са озбиљном резервом. Уз магистрални цевовод мора да постоји сервисни пут, који би у овом случају био дужи од 35 km. Пут би највећим делом ишао кроз зоне заштите Завојског

за максимално око 1200 стационарних корисника); ТП Граваљоса: 1,6 L/s, захват у горњем току Кршјанске реке; ТП Мирица: 1,8 L/s, захват на присојној стани скијалишта; ТП Козарница: 1,9 L/s, извори у горњем току Козарничке реке, капацитета око 2 L/s. Укупно из локалних изворишта у зони наведених туристичких локалитета око 27 L/s изворских вода, које се могу користити без пречишћавања, само уз дизинфекцију.

У насељима (посебно сеоским) у којима су због садашње веће бруто потрошње водоводни системи димензионисани на веће величине - те величине се задржавају и при реконструкцијама, али се даљи развој система рачуна према рационалнијим потрошњама, у условима смањених губитака сведених у дефинисане границе мање од 18%.

Капацитети изворишта и свих преносних система се морају разматрати и димензионисати према највећим могућим дневним потрошњама, док се највеће часовне вредности покривају из адекватно димензионисаних резервоара. Због доста разуђених водоводних система на подручју општине специфична запремина резервоара у системима не би требало да буде мања од 300 L/корисник (у свету препоручена величина не мања од 400 L/корисник).

У складу са ППРС **вода за технолошке потребе** се може захватати само из водотока и из алувиона који се не третирају као изворишта за снабдевање водом насеља. Погодна места за захватање су у алувиону: (а) на левој обали Белог Тимока на ширем потезу званом Луг, на коме "Црвин" има захват за свој пластеник, а тамо су водозахвати (у виду бунара дубине 6-8 m) и неких других потрошача и пољопривредника; (б) у алувиону на левој обали Трговишког Тимока на локацији Јевик у продужетку ул. Војводе Путника у зони насеља Трговиште. Уколико се захватање врши из водотока, мора се обезбедити водна сагласност са дефинисаним условима о гарантованим протоцима и водопривредном минимуму, који води рачуна и о еколошким потребама водотока, али и о потребама осталих корисника низводно. Такође систем за обезбеђење воде за техничке потребе користиће и: водотоке (углавом тиролским водозахватима за "Жуковац") и миниакумулације ("Седло 1" и "Седло 2" на Големој Реци узводно и низводно од састава са Прилепском реком, "Коњарник" на Зупској реци, три миниакумулације у сливу Дебестичке реке и дуге погодне локације) са преградама до 15 м висине и микроводоозахвате са преградама око 7 м висине; као и посебну хидрантску мрежу и друге системиме за транспорт техничке воде, намењене за: противпожарну заштиту, прављење снега на скијалишту Старе планине (сектор скијалишта Голема река-локације Голема река, Коњарник и Јабучко равниште) у зимском периоду и заливање заливаћених површина скијалишта у летњем периоду, хидроенергетске потребе, пре свега МХЕ, реконструкцију и изградњу аутентичних воденица и др.

Водни биланси Белог Тимока не омогућавају реализацију великих и централизованих система **за наводњавање.** Међутим, имајући у виду да ће се потрошња у систему за снабдевање водом развијати споро, као и то да ће се већи део тако употребљене воде враћати након пречишћавања у ППОВ, могућ је развој локалних система у низводним равничарским подручјима, пре свега на нивоу индивидуалних пољопривредних газдинстава. Ти системи имају посебан значај за наводњавање профитабилних повртарских култура и плантажних засада, код којих се могу реализовати системи наводњавања по принципу "кап по кап", који су врло рационални са гледишта потрошње воде. Акумулација Градиште би имала значајну улогу и са тог становишта, јер би поправљала режиме малих вода.

Уређење водних режима

Регулација река на подручју Општине се врши према хидролошким, еколошким и урбанистичким околностима применом три концепта, и то:

- на потезу Белог Тимока у долинском подручју низводно од града: класична регулација за стабилизацију морфологије и протицајног профила, са насипима на потезима где су неопходни ради заштите од рачунских великих вода, које не треба да буду мање од тзв. педесетогодишње велике воде ($q_{vv2\%}$).
- на три Тимока у зони свих насеља, посебно у књажевцу: регулација урбаног типа, са кејовима и урбано уређеним обалама, којима се насеља урбано складно повезују са речним акваторијама. у Књажевцу и приградским насељима захтева се заштита од тзв. стогодишњих великих вода, са висинским резервом не мањом од 0,5 m.
- све притоке, посебно оне у зони парка природе: примена искључиво тзв. *натуралне регулације*, која омогућава да се не само очувају морфолошке форме корита и сви садашњи биодиверзитети,

језера и других изворишта. Други, још озбиљнији проблем су отпадне воде из ТЦ Јабучко Равниште, које се не могу пречишћавати у зимским условима уобичајеним ППОВ општег типа.

већ и да се повећа разноврсност биоценоза, посебно фитоценоза у обалном појасу. најчешће су довољне само мање интервенције на стабилизацији конкавних обала у зони најоштријих кривина, употребом искључиво природних материјала, уз примену биолошких мера заштите.

За регулацију су посебно актуелни следећи пројекти: • Сврљишки Тимок на потезу км 2+900 до 5+980, као спој се већ урађеном деоницом "Бањица"; • Бели Тимок од кланице до споја Трговишког и Сврљишког Тимока; • Трговишки Тимок до улива Штитарске реке; • Клисура / Коритска река од Минићева до Петруше; • Штитарска река у зони моста на путу Књажевац – Пирот, са прагом за фиксирање корита; • Жуковачка река је морфолошки дестабилизована дивљом експоатацијом шљунка и песка; неоходна стабилизација попречним објектима (преградама); убудуће експлоатација шљунка и песка се може обављати само по пројектима који су усаглашени са пројектима регулације сваке конкретне реке; • Папрадска река у Горњој Каменици: завршити започету регулацију са обалоутврдом до стабилне деонице (профил Пећ); • река Лесјанка код Д. Каменице, са стабилизацијом корита.

Антиерозионо уређење је важна мера не само за уређење водних режима (смањење брзине концентрације поводња), већ и неопходна мера еколошког и економско-развојног уређења територије. То уређење се заснива на оптималној комбинацији техничких, биотехничких и биолошких радова. Те мере треба спроводити на сливовима сва три Тимока. Најважнији су биолошки радови, који обухватају пошумљавање, обнову деградираних шума, затрављивање, мелиорације шума и пашњака, док се биотехнички радови састоје у изради рустикалних преграда, плетера и травних водопутева. Притом треба имати у виду да је у ППРС предвиђена једна важна стратешка планска солуција: антиерозиону заштиту треба спроводити као део мера интегралног коришћења и уређења простора и благовремене заштита акумулација од засипања наносом. У складу са стратегијом да се пољопривредна земљишта нижих бонитетних класа претварају у шумска, приоритет се даје биолошким мерама заштите - пошумљавању, обнављању деградираних шума, затрављивању и мелиорацији пашњака. Циљ је да се мерама заштите од ерозије уједно стварају и услови да заштићени сливови обезбеђују стабилне приходе који омогућавају уредно одржавање заштитних система и привређивање дела радно способног становништва.

Заштита квалитета вода

Пошто је значајан део Парка природе Стара планина на подручју Општине, дефинисани су оштри услови заштите квалитета вода који су условљени следећим чињеницама: (а) изворишта водовода Књажевца и свих других сеоских водовода витално зависи од стања квалитета површинских вода; (б) све притоке Трговишког и Белог Тимока се сада налазе у високим класама квалитета I и I/II те се као такве морају штитити као драгоцени водни, еколошки и развојни потенцијал Општине и Србије. У складу са ППРС постављају се захтеви да се остваре следећи квалитети вода: Трговишки и Сврљишки Тимок у класи I/II, а Бели Тимок низводно од Књажевца у класи не лошијој од IIа класе (описна класа: "врло добар квалитет"), са показатељем $БПК_5 < 4\ mgO_2/L$. Тај квалитет обезбеђује одличне услове за купање и рекреацију на водама, а уједно омогућава и највећу разноврсност водене фауне и флоре, посебно ихтиофауне. Остали водотоци, притоке сва три Тимока - у класи I у изворишном делу, евентуално у класи I/II (прелаз из одличне у врло добру) у најнизводнијим деловима, низводно од сеоских насеља.Базни принципи за реализацију тих мера заштите су следећи:

- завршетак канализање Књажевца по принципима сепарационог система, са раздвојеним колекторима за отпадне воде насеља и атмосферске вода. магистралним колекторима се отпадне воде Књажевца и околних насеља доводе до локације ппов (које је општег типа, са примарним механичким и секундарним биолошким пречишћавањем, са могућношћу продужене биоаерације, са излазним вредностима $бпк_5 \leq 4\ mgo_2/l$, у границама које не угрожавају захтевану класу IIа Белог Тимока).
- у случају сеоских насеља санитација подразумева и одговарајуће уређење објеката за гајење стоке, тако да загађујући органски садржаји из штала и обора не могу да доспеју у водотоке, већ се сакупљају у прописно уређеним сенкрупима и резервоарима, за контролисано коришћење у пољопривреди.
- при реализацији сепарационог канализационог система Књажевца колекторе кишне канализације на погодним местима треба тако повезивати са колекторима отпадних вода, да се воде које са улица отичу при првом таласу кише уводе у колекторе отпадних вода, јер се ради о врло загађеним водама (воде које испирају саобраћајнице), тако да и оне буду одведене до ппов и пречишћене, пре упуштања у водоток.

- отпадне воде из привредних објеката и других концентрисаних загађивача који нису домаћинства, морају да испуњавају прописане услове квалитета за упуштање у канализационе системе насеља. уколико то није испуњено, морају поседовати уређаје за предтретман, којим се њихове отпадне воде доводе до нивоа квалитета да смеју да буду упуштене у колекторе за отпадне воде насеља.
- пошто и објекти тзв. кућних производних предузећа могу да буду загађивачи опасним материјама, неопходно је да се и за њих обезбеди систематски мониторинг и праћење отпадних вода и штетних материја.

Водопривредне мере се могу спроводити тек у коначним фазама развоја интегралног Подсистема Белог Тимока у оквиру Тимочког речног система, након реализација акумулација на Сврљишком Тимоку (Околиште) и на Жуковској реци (Градиште) и своде се на поправљање режима малих вода наменским испуштањем чисте воде из акумулација у кризним периодима. Та се мера ефикасно може користити и за санирање акцидентних загађења на низводним потезима Сврљишког и Белог Тимока у условима неких кризних стања.

Организационо-економске мере предвиђају стварање организационих оквира (административне мере, прописи) као и економских предуслова (економска дестимулација загађивача накнадама за загађивање, стимулација радова на заштити вода) - којима се подстичу мере заштита вода. Посебно су битне следеће групе мера:

- санитација свих сеоских насеља, која не могу да буду обухваћена малим групним системима са ППОВ, посебно у брдско-планинским подручјима (код дисперзованих насеља) - обављаће се по принципима руралне санитације, са одвођењем отпадних вода у индивидуалне или групне водонепропусне објекте, уз оперативну организацију даљег поступка са отпадним водама, односно, уклањања и коришћења у пољопривреди на санитарно безбедан начин, како не би дошло до загађења површинских и подземних вода. У случају реализације нових сточних фарми, морају се обезбедити услови да се отпадне воде (осока), стајско ђубре и отпадне воде сакупљају у вододрживим резервоарима и прерађују у ђубриво за пољопривреду, тако да не могу да доспеју у површинске воде.
- примена организационо-економских мера за спречавање и смањење загађења вода: пропис о транспорту опасних материја у долинама сва три Тимока; забрана кавезног узгоја риба у акумулацијама које служе за снабдевање водом; порибљавање река и акумулације искључиво на бази ихтиолошких студија и пројеката; ограничавање изградње нових рибњака на рекама у зони изворишта, уз строгу контролу санитарне дисциплине и манипулације са хранивима; смањење специфичне потрошње воде увођењем реалних накнада за коришћење вода и испуштање употребљених вода, увођење мониторинга квалитета вода и др.
- најефикаснија економска мера заштите вода је увођење реалне накнаде за загађивање вода. Накнада у специфичном износу не сме да буде мања од трошкова пречишћавања отпадних вода.
- заштита локалних изворишта и њиховог одрживог коришћења у складу са следећим правилима: експлоатација алувијалних изворишта сме се обављати само до граница до којих формирање депресионог левка не угрожава еколошке и друге услове у окружењу; захватање из изворишта површинских вода сме се обављати само до границе која не угрожава проточност водотока низводно од захвата (што се дефинише водопривредним условима, али генерално, не сме бити мања од тзв. мале месечне воде обезбеђености 80% - $q_{mes.mv.8o\%}$).
- заштита водених и приобалних екосистема контролом обавезности испуштања гарантованог еколошког протока из акумулација са обезбеђеношћу 100%.
- сва производна предузећа, укључив и она у кућној радиности, своје отпадне воде које испуштају у водотоке или канализационе системе морају довести у стање које одговара правилнику, уз поштовање МДК које се односи на опасне и штетне материје. морају се уклонити све опасне материје, посебно оне које би својим токсичним деловањем ометале рад биоаерационог дела ппов.
- атмосферске воде се у ужим зонама насеља одводе посебним системима, а на просторима где то није неопходно прикупљају се отвореним каналима и риголама и одводе у локалне реципијенте. Није дозвољено другим објектима (нпр. приступним рампама до дворишта кућа) преграђивати те канале.

Мале хидроелектране

Локације МХЕ (24) предвиђене Катастром малих хидроелектрана из 1987.[22] и „Просторним планом Парка природе и туристичке регије Стара планина“ и друге локације које су се појавиле у наредним фазама истраживања као и њихове диспозиције, треба схватити као потенцијалне могућности које пружају хидрографија и топографија, а никако као техничка решења која било чиме обавезују и онога ко жели да гради и надлежне институције које грађење МХЕ треба да одобре. Тек треба тражити грађевински и еколошки рационална решење, узимајући у обзир чињеницу да се већина водотока налази на подручју Парка природе, те да се морају складно уклопити, без угрожавања водених и приобалних система и амбијенталних вредности окружење. Изградња МХЕ је могућа и на другим локацијама и мањим водотоцима на подручју Општине само уз испуњење следећих правила и услова:

- Не дозвољава се грађење МХЕ на делу Жуковске/Алдиначке реке (изнад профила планиране бране), јер би се на тај начин угрозила изградња акумулације Жуковац.
- За грађење МХЕ неопходна је сагласност Завода за заштиту природе Србије, који ће оцењивати да ли се такво техничко решење уклапа у планиране режиме заштите, у хидрографске, еколошке и амбијанталне вредности тог водотока и његове шире околине. У случају да се одобри таква диспозиција постоји обавеза да се објекат тако уклопи у окружење, да не нарушава амбијенталне и еколошке вредности. То се посебно односи на начин реализације деривације, која не сме да представља сметњу за несметано кретање људи, стоке и дивљачи, препреку за отицање, не сме да грађевинским интервенцијама подстиче појаву ерозионих процеса.
- На рекама на којима се гради МХЕ мора се обезбедити гарантовани еколошки проток, који омогућава очување водених и приобалних ексистема низводно од преграде. Тај проток је различит: током хладног дела године [октобар - март], не може бити мањи од $[0,1\div0,15]\times Q_{sr}$ (Q_{sr} – средњи проток на профилу захвата), а током топлог дела године [април - септембар] креће у опсегу $[0,15\div0,25]\times Q_{sr}$ (тачан метод прорачуна видети у методици која је наведена у фусноти [23]).
- При вођењу деривација, ради концентрације пада, водити рачуна о локацији машинских зграда, које треба да буду тако лоциране (узводно од насеља) да не доводе до осиромашења водом водотока који протичу кроз поједина сеоска насеља. Планински водоток који протиче кроз неко насеље је драгоцен урбано-амбијантални ресурс, чије би осиромашење и деструкција сигурно довело до социјалних тензија.
- Погодан профил за реализацију МХЕ Бараница на Трговишком Тимоку мора се решити са уставама које су веома оперативне у случају наиласка поводња, да се не ствара додатни успор који би могао да погорша услове одбране од поплава.
- Уколико се МХЕ реализује претварањем некадашње воденице у МХЕ, при тим радовима задржати све амбијенталне елементе првобитног објекта, који је део амбијенталне целине.

1.6.3.Енергетска инфраструктура

Основно опредељење у развоју енергетске инфраструктуре на подручју Књажевца огледа се у изградњи поузданог електропреносног, дистрибуционог и гасоводног система и већег коришћења обновљивих извора енергије

Електроенергетска инфраструктура

Развој енергетске инфраструктуре заснивање се на:

- успостављању ефикасног система планског управљања и експлоатације изграђених енергетских ресурса, уз примену савремених решења и модернизације система преноса и дистрибуције према светским стандардима;

[22] Овим катастром предвиђена је изградња 16 МХЕ (на следећим рекама: Јелашничка, Трговишки Тимок, Алдиначка (2 МХЕ), Папрадска, Габровничка, Стањинска, Црновшка (3 МХЕ), Јања, Дебешничка, Голема и Козарничка, Голема, Свинова). У највећем броју тих МХЕ снага се остварује доста дугим дериваџијама, најчешће цевоводним, што има бројне еколошке слабости: дугачки потези реке се оставља само са еколошким протоком, дугачким цевоводним дериваџијама нарушавају се амбијенталне вредности водотока који су често јединствени у хидрографском и амбијенталном смислу, нека решења нису повољна са гледишта насеља, јер их остављају са мало воде у водотоку који управо кроз њих протиче и представља кључни елемент њихове урбане особености и препознатљивости..

[23] Грађевински календар за 2003, СГТЈ, Београд, 2003.

- стварању услова за поуздано и рационално напајање електричном енергијом конзумног подручја, постојећих насеља и планираних туристичких локалитета; и
- интензивнијем коришћењу енергије из алтернативних обновљивих извора, посебно хидропотенцијала за изградњу МХЕ.

Електро-енергетску мрежу формираће постојећи и планирани напојни и дистрибутивни водови и објекти. Просторним планом се задржава постојећа конфигурација транзитне напојне и дистрибутивне високонапонске електро-енергетске мреже и објеката.

Развој електроенергетске мреже и објеката (по напонским нивоима) предвиђа се за:
1) далеководе и ТС 110 kV, кроз радове на повећању капацитета постојећих и изградње нових електроенергетских објеката, у циљу обезбеђења поузданог напајања електричном енергијом Општине и то:

- реконструкција ТС110/35 kV Књажевац, инсталирањем другог трансформатора од 31,5 МВА;
- изградња далековода 110 kV на правцу ТС 110/35 kV Сврљиг - туристички ризорт ″Јабучко равниште″, до нове трафостаницеТС 110/35(20) kV Јабучко равниште;
- повећање инсталисане снаге у ТС35/10 kV Књажевац 1 на 2x8 МВА, или у ТС35/10 kV Књажевац 2 на 4+8МВА;

2) далеководе и ТС 35 kV, кроз реконструкцију постојећих и изградњу нових електроенергетских објеката у циљу обезбеђења поузданог напајања и двостраног система снабдевања електричном енергијом конзумног подручја, посебно туристичких центара, и то:

- опремање ДВ ћелије у ТС 35/10 kV Кална;
- изградња ТС35/10(20) kV (2 Х 8 МВА у првој фази, са напајањем из правца Топлог Дола) и далеководаДВ35(20) kV В, од трафостанице ТС 110/35(20) kV Јабучко равниште, за потребе туристичког ризорта у складу са дефинисаним параметрима снаге и енергије;
- изградња новог ДВ35 kV од постојећег ДВ35(10) kV Кална - Мездреја, до нове трафостаницеТС35/10(20) kV Голема Река;
- изградња ТС35/10(20) kV Голема река (2 Х 4 МВА) за туристички центар (ТЦ) Голема Река;
- изградња новог далеководаДВ35 kV одтрафостаницеТС35/10(20) kVГолема Река, до ТС35/10(20) kVТопли До за ТЦ Топли До;
- истраживање могућности за повезивање надземним и кабловским ДВ на правцу од ТС110/35(20) kV и ТС35/10(20) kVЈабучко равниште ка ТС35/10(20) Топли До и Голема река у циљу обезбеђења поузданог напајања;
- прилагођавање ТС35/10 kV за систем даљинског управљања, уз примену информационих система;

3) далеководе и ТС10(20)/0.4 kV кроз значајно унапређење у функцији поузданијег снабдевања електричном енергијом насеља и планираних туристичких локалитета, путем реконструкције постојећих и изградње нових надземних и кабловских ДВ, у складу са дефинисаним параметарима снаге и енергије, ради сагледавања преносне моћи ДВ и ТС 10(20)/0,4 kV и оптималних уклопних стања (за све варијанте падова напона). У зонама развоја туризма и скијалишта на Старој планини у Општини Књажевац ДВ и ТС 20 kV у перспективи ће представљати основу далеководне мреже и радиће се по правилу кабловски[24].

Изградња/доградња електродистрибутивне мреже у планском периоду изводиће се према условима надлежног електродистрибутивног предузећа, у складу са законском регулативом из ове области и уз поштовање утврђених правила заштите животне средине, природних и културних дибара. Изградња других објеката и извођење свих врста грађевинских радова испод и у близини ДВ условљена је претходним прибављањем услова од стране надлежног електродистрибутивног предузећа, односно надлежне службе Електропривреде Србије.

За обрачун вршне потрошње електричне енергије усвојени су следећи параметри по врстама корисника и локалитетима: минимум 2.5 KW по стационарном кориснику за туристичке локалитете (без потрешње жичара), 2,5 KW по становнику за села и 0,1 KW по излетнику, као и 60 KW на 100

[24] Главне нове кабловске деонице 20 kV са ТС 20/0,4 kV инсталираће се за потребе туристичког ризорта ″Јабучко равниште″, туристичког центра ″Голема Река″, туристичких насеља, туристичких пунктова и сеоских насеља на рубу снежне зоне и сектора алпских скијалишта. Постојећи ДВ 10 kV задржавају се као ваздушни. Нисконапонска мрежа од ТС 20/0,4 и 10/0,4 kV до потрошача, у зонама туристичког развоја биће највећим делом каблиране.

метара висинске разлике жичара (у складу са смерницама из Просторног плана подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина).

Гасификација и топлификација

Гасификација општине Књажевац може да буде реализована тек након изградње гасовода Димитровград-Ниш или гасовода Јужни ток, чија се изградња предвиђа до 2015. године, али још увек није урађена студија изводљивости која би дефинисала све потребне параметре за пролаз у Србију. Општина се налази на траси магистралног дела Нишка Бања – Књажевац – Зајечар – Вражогрнац, који се рачва на два магистрална крака: Вражогрнац – Бор и крака Вражогрнац – Неготин – Прахово. Магистрални гасовод је притиска 100 бар, тако да су за његово повезивање са разводним гасоводним системом неопходне мерно-регулационе станице (ГМРС) за смањење притиска на 50 бар. У општини Књажевац предвиђена је и једна главна ГМРС. Развој ситема гасификације заснивање се на критеријумима еколошке подобности и економске ефикасности, што је посебно важно у условима заштићених природних добара и туристичког подручја Старе планине. До изградње гасоводног система могућ је развој локалних инфраструктурних мрежа за снабдевања течним нафтним гасом (ТНГ).

Савремени централизовани системи топлификације омогућавају економске, енергетске и еколошке предности. У том погледу велики значај имаће даљи развој система који предвиђа: ревитализацију и модернизацију производних капацитета и топловодне мреже у Књажевцу (проширење котловских капацитета за нове кориснике, замену топловодних цеви и размењиваче топлоте и др.); повећање степена аутоматизације система централизованог грејања и успостављање централног надозора (управљања) системом; уградњу филтера на свим димњацима централног грејања; и развој система централизованог грејања у зонама туристичког развоја. Референтни енергенти система централизованог грејања су: за насеље Књажевац примарно мазут, алтернативно ТНГ до реализације доводно-разводних гасовода, односно за појединачне објекте ван система централизованог грејања електрична енергија и чврсто гориво; за туристичке локалитете у планинској зони и концентрисане веће садржаје у подпланинској зони примарно гас и алтернативно соларна енергије, електрична енергија и за појединачне објекте, чврсто гориво и то дрво; за туристичка села, села у функцији туризма и друга села, примарно дрва и локално произведена електрична енергија, алтернативно соларна енергија и други ОИЕ.

Обновљиви извори енергије

На подручју Књажевца веће коришћење обновљивих извора могуће је остварити путем МХЕ, сунчеве и геотермалне енергије, биомасе и ветра.

Просторним планом се резервише простор за потенцијалне локације за 24 МХЕ на подручју општине Књажевац (13 на подручју Парка природе Стара планина и 11 на осталом делу Општине) снаге око 11MW, али је изградња могућа и на другим локацијама уз поштовање услова и правила дефинисаних ових Планом. Изградња МХЕ према утврђеним хидропотенцијалима, повећаће сигурност у напајању електричном енергијом насеља, алтернативне сеоске економије и туристичко-рекреативне инфраструктуре на подручју Просторног плана. Повезивање планираних МХЕ на електроенергетски систем генерално ће се вршити ваздушним или кабловским ДВ на постојећу или планирану ДВ 10(20) kV мрежу и објекте. Детаљнији услови изградње и повезивања МХЕ са електроенергетском мрежом (траса далековода, напонски ниво и место повезивања) утврдиће се са нодопривредних система и условима завода надлежних за заштиту природних и културних добара.

Предвиђена је и производња осталих еколошки прихватљивих облика енергије из обновљивих извора, и то:

1) сунчеве енергије применом различитих врста пасивних соларних система (у којима објекат представља пријемник који захвата и чува највећи део енергије) и активних соларних система (који захватају енергију инсталисањем посебне опреме) за конверзију у топлотну енергију; према оквирним истраживањима Књажевац спада у зону нешто већег интензитета сунчевог зрачења од просечног за Србију, са бруто око 1400 kWh/m² годишње (просек за Србију око 1200 kWh/m²). Степен искоришћења зависи од начина конверзије пријемника, па се оквирно може сматрати да је на подручју општине просечна искористива енергија сунчеве енергије око 700 kWh/m² годишње;
2) геотермалне енергије путем искоришћења нискотемпературних термалних вода у Ргошкој бањи, коришћењем топлотних пумпи за потребе грејања и балнеолошко-рекреативних потреба; у случају откривања нових термалних извора, редослед приоритета за коришћење је следећи: бањски и спортско-туристички објекти, уколико то омогућавају физичко-хемијске карактеристике воде, коришћење топле воде за интензивну пољопривредну производну (стакленици, пластеници), а тек на крају је непосредна конверзија за грејање стамбених и хотелских јединица.

3) енергије ветра изградњом ветроелектрана одговарајуће снаге, у потенцијалним зонама на Тупижници и другим локацијама (где ветар годишње дува преко 50% времена годишње, средњом брзином већом од 6 м/с) у оквиру којих ће се детаљније извршити избор микролокације, уз претходну израду посебних студија и процена утицаја на ризике по животну средину (бука, утицај на птице, животиње и пејсаж) и са проценом прихватљивости тог ризика са становишта домаћих прописа у области заштите природе и животне средине и европских стандарда и искустава у изградњи ветроелектрана. У току је израда студије о изградњи и експлоатацији електрана на ветар, које ће се лоцирати у зони најповољнијих специфичних потенцијала ветра. Према документацији ППРС територија Књажевца се налази у зони просечних енергија ветра у Србији, са интензитетом (на 100 m висине) око 75÷150 kWh/m^{2}и у јануару и у јулу. У складу са принципом да се ветроелектране (ВЕ) граде само на местима за које се након истражних радова заинтересују конкретни инвеститори, још пре постављања стубова за истраживање брзина ветра треба прибавити сагласност Завода за заштиту природе Србије (при чему треба имати у виду да се "на заштићеним и за заштиту планираним и еколошки значајним подручјима, пре свега Старој планини, која ће бити део мреже Натура 2000 не граде ветроелектране", што је и одредница ППРС);
4) биомасе као неисцрпног извора енергије које нема негативан утицај на природну средину уколико се правилно експлоатише (нпр. коришћење дрвних отпадака из шумарства и прераде дрвета), односно ако се шумама прописно газдује, и ако се плански поступа са изворима биомасе.

Коришћење ОИЕ може се реализовати уколико нису у супротности са правилима изградње и уређења простора, односно ако испуњавају услове санитарне заштите изворишта, заштите животне средине, природних и културних добара. Примена ОИЕ биће условљена регулативним и подстицајним мерама државе, при чему се могу очекивати резултати смањења загађења околине, смањења потрошње електричне енергије за грејање, економске исплативости примене, смањења топлотних губитака и др.

1.6.4. Телекомуникације и поштански саобраћај

Развој телекомуникационе инфраструктуре на подручју Просторног плана заснивaће се на успостављању ефикасног система веза и савременим сервисима за пренос података и пружање мултимедијалних услуга. С обзиром на топографске карактеристике простора, основу инфраструктуре телекомуникационе мреже представљаће оптички каблови, радио релејни (РР) телефонски систем са својим станицама и антенским стубовима, мобилна телефонија и дигитални системи преноса (SDH технологије), чији капацитети нису ограничени и могу задовољити будуће потребе развоја.

Просторним планом се предвиђа:

1) **у области фиксне телефонске мреже побољшање постојећег стања кроз:**
   - замену постојећих аналогних комутација (централа) дигиталним; и
   - изградњу новог магистралног оптичког кабла Ниш-Књажевац-Зајечар, на нешто измењеној траси, у односу на постојећи;
2) **фазна изградња нових оптичких каблова** за насеља у којима се граде комутације иза постојеће комутације које немају оптичке каблове., у укупној дужини од око 90 km и то на релацијама:
   - Минићево-Ошљане-Ново Корито, у дужини од око 14 km;
   - Књажевац-Доња Каменица-Кална-Црни Врх-туристички ризорт ″Јабучко равниште″ у дужини од око 72 km, са краком за ТЦ Голема Река, у дужини од око 3,5 km (од моста на Големој реци на локалном путу Л-16 Црни Врх - Јабучко Равниште);
   - ТЦ Голема Река-ТЦ Топли До, у дужини од око 10 km**,** у циљу остварења поузданости система веза (реализовао би се преко планираног система жичара или далековода 35 kV на правцу ТЦ Голема Река- ТЦ Топли До).
3) **изградња нових комутација,** система преноса и месних мрежа обезбеђењем привода из оптичких каблова, РР веза и АТЦ-а, посебно у зонама туристичког развоја и за насеља Балта Бериловац, Црни Врх и др.;
4) **изградња РР система на правцу** Књажевац - Тупижница - ТЦ Голема Река, која би се састојала из два дела:
   - Књажевац- Тупижница капацитета 63x2 Mbit/s, за потребе ТЦ Јабучко Равниште и ТЦ Голема Река иосталог дела општине Књажевац; и
   - Тупижница- ТЦ Јабучко Равниште и ТЦ Голема Река, са пасивним рефлектором на локалитету "Жаркова чука" и "Рудине", капацитета 21x2 Mbit/s, за потребе центара и изградње оптичког кабла између туристичких центара и ка Кални; (овај систем ће представљати резервну везу и

након изградње оптичког кабла Књажевац- Кална- туристички ризорт ″Јабучко равниште″, са краком за ТЦ Голема река);

5) **изградња руралног радио телефонског система,** везаног на комутације у Књажевцу, којим би се решиле телекомуникације у ретко насељеним деловима планинског подручја који сада нису покривени телефонском мрежом, у функцији постојећих насеља и развоја туризма;
6) **повећање броја планираних базних станица мобилне телефоније** (Телеком-MTS, VIP и Telenor), које ће у потпуности покрити сигналом подручје.

Развој поштанске мреже предвиђа:

- побољшање просторног распореда и опремљености поштанских јединица уз увођење нових услуга упоштанском саобраћају;
- реализацију поштанских јединица у зонама туристичког развоја пре свега у туристичким центрима ″Јабучко равниште″, и ″Голема Река″;
- отварање одговарајућих броја шалтера поштанске службе у субопштинским центрима, центрима заједнице села, као и у насељима са специфичним функцијама; и
- могућност функционисања дела поштанских јединица као система сталних, односно сезонских уговорних пошти.

1.6.5. Објекти заједничке комуналне потрошње

Управљање отпадом

Концепција управљања комуналним отпадом дефинисана је на регионалном нивоу у складу са препорукама Националне стратегије управљања отпадом, Просторног плана Републике Србије, Регионалног просторног плана Тимочке крајине, Регионалног плана управљања отпадом за подручје Тимочке крајине, програмом приближавања ЕУ и актуелним европским и светским трендовима у овој области.

Просторним планом се у области еколошког управљања комуналним отпадом предвиђа повећање обима пружања услуга и јачање капацитета на територији општине, чиме би се сакупљањем обухватила цела територија општине. У области третмана комуналног отпада предвиђа се затварање постојеће несанитарне градске депоније и чишћење свих дивљих сметлишта са подручја руралних насеља (до 2014. године), као и преусмеравање свих токова отпада на планирану регионалну депонију Халово 2 (за подручје Борског и Зајечарског округа)[25]. Предвиђа се установљавање децентрализованог система управљања отпадом, који би укључио и сеоска и планирана туристичка насеља. Наведени децентрализовани систем спроводио би се прикупљањем примарно селектованог органског и неорганског отпада у рециклажним двориштима, и/или организацијом мобилних трансфер станица за прикупљање и откуп секундарних сировина на оним локацијама (које су по правилу неприступачне за камионе стандардних габарита), као и у насељима у којима је, због њихове специфичне функције (туризам) неопходна чешћа евакуација отпада.

Планско опредељење је да се упоредо са отварањем регионалне депоније на локацији Халово 2 (или друге, алтернативне локације за депоновање отпада из региона Тимочке крајине), изврши: рекултивација градске депоније, санација и краткотрајно коришћење (3-5 година, до реализације регионалне депоније); затварање, чишћење и ремедијација дивљих сметлишта; и детаљно геолошко и хидротехничко испитивање и анализа квалитета подземних вода у непосредној близини свих депонија, због процене еколошке угрожености земљишта. Дефинисаће се систем трансфер станица и рециклажних дворишта на територији општине и то: једна трансфер станица на локацији постојеће градске депоније и по једно рециклажно двориште постављено у микроразвојним центрима дефинисаним овим планом, као и планираним туристичким центрима.

У случају да се депонијски простор Халово 2 не реализује у приоритетној фази примене плана, предвиђа се изградња привремене општинске депоније, чија локација мора задовољити следеће услове: да буде 500 метара удаљена од најближе зоне стамбених насеља, зона заштите културно-историјских споменика и зона заштите животне средине, као и ван зоне заштите водотокова и водоакумулација, да буде лоцирана на приступним путевима I и II реда, да буде најмање 500 метара удаљена од аутобуских станица, складишта запаљивих материја и војних објеката, да буде најмање 2

[25] Будући да се последњих година на простору планираном за изградњу регионалне депоније дешавају поплаве размотриће се и могућност утврђивања нове локације за смештање отпада са територије Тимочког региона (а који ће уважити и додатне критеријуме локације депоније, какви су нивои 100 годишњих и 1000 годишњих вода и др.).

километра удаљена од здравствених станица и да се не налази изнад инсталација за иригацију. Пројектовање и изградња депонијског простора мора бити подржана израдом плана детаљне регулације са стратешком проценом утицаја на животну средину и у сагласности са раније наведеним условима.

У погледу медицинског отпада, предвиђа се пресмеравање укупних токова на регионална складишта за медицински отпад, која ће бити накнадно одређена. До реализације регионалног система управљања, одлагање опасног отпада предвиђа се у оквиру медицинских установа на територији општине Књажевац. Остали опасни отпад биће преусмераван на јединствено складиште за подручје Нишког округа (коме, према Стратегији управљања отпаодм гравитирају и све општине Тимочке крајине), док ће се индивидуално сакупљање опасног отпада из домаћинстава (батерије, акумулатори, уља, електронски оптад) на нивоу општине вршити кроз центре за сакупљање. Поред тога, концепцијска опредељења реализоваће се кроз програме за едукацију становништва и локалних власти и стејкхолдера за управљање комуналним отпадом и дефинисање институционалног оквира, економских и техничких мера и инструмената за развој система управљања чврстим отпадом на територији општине.

Увођење система управљања отпадом одвијаће се у следећим фазама (које ће зависити од процене њихове изводљивости од стране општинске управе и од финансијских могућности за решавање овог проблема):

- 1 фаза (3-5 година) – јачање капацитета јавног предузећа за прикупљање, транспорт и безбедно одлагање отпада, што укључује активности на санацији постојеће депоније, упоредо са подизањем јавне свести и едукације становништва, као и чишћење и рекултивација постојећих дивљих сметлишта (преусмеравањем ових токова отпада на градску депонију у првој и регионалну депонију у другој фази);
- 2 фаза (паралелно са прво фазом 3-7 година) – успостављање система управљања отпадом на сеоским подручјима, проширивањем капацитета јавних комуналних предузећа у области управљања отпадом и формирањем система мобилних трансфер станица за саобраћајно неприступчна подручја);
- 3 фаза (5-10 година) – успостављање система управљања чврстим комуналним отпадом на регионалном нивоу развојем система трансфер станица и рециклажних дворишта за примарно прикупљање и селекцију на територији општине, и даљеом евакуацијом отпада ка регионалној депонији за Тимочку крајину. Евакуација опасног отпада ка регионалним складиштима.

Гробља

У погледу гробаља, неопходно је извршити: уређење и одржавање постојећих гробаља у складу са правилима и стандардима утврђеним законом и општинским одлукама; планско лоцирање нових гробља (градског и сеоских) и утврђивање надлежности општинских јавних комуналних предузећа за надлежност над свим гробљима (у сарадњи са месним заједницама), њихово проширивање у складу са захтевима, као и комунално опремање.

Локације нових гробља на руралном подручју утврђиваће се, по правилу, на погодној локацији у микроразвојном центру уважавајући санитарне, природне, геолошке и друге услове за сахрањивање умрлих из гравитирајућих насеља. За ове интервенције у простору ингеренције ће имати Јавно комунално предузеће „Стандард“ или локална комунална предузећа која ће бити формирана на нивоу заједнице насеља. Надлежно општинско комунално предузеће ће пружати потребну стручну и техничку помоћ месним заједницама на руралном подручју за опремање, уређење, одржавање и управљање гробљима. Посебна напомена односи се на спровођење и контролу забране сахрањивања умрлих и подизања гробница ван уређених гробаља (на досадашњим породичним гробљима).

Будући да општина Књажевац нема одређену локацију за сточно гробље, она ће се формирати уређењем адекватног простора, у складу са одговарајућим урбанистичким планом, односно урбанистичким пројектом и „Правилником о начину нешкодљивог уклањања животињских лешева и отпадака животињског порекла и условима које морају да испуњавају објекти и опрема за сабирање, нешкодљиво уклањање и утврђивање узрока угинућа и превозна средства за транспорт животињских лешева и отпадака животињског порекла“.[26], По истом принципу требало би планирати и гробље кућних љубимаца.

[26] ”Службени гласник СФРЈ”, број 53/89.

Пијаце и други објекти заједничке комуналне потрошње

Размештај пијаца на подручју Општине одвијаће се полазећи од следећих правила:
- задржава се постојећа зелена пијаце у граду Књажевцу уз побољшање хигијенских услова и уређење према утврђеним стандардима, на делу локације Вашаришта;
- уколико се укаже потреба, зелене и сточне пијаце могу се формирати и у микроразвојним центрима на руралном подручју општине;
- нова пијачна места могу се формирати и организовати уз претходно прибављање мишљења месних заједница у микроразвојним центрима.

Посебно значајно је увођење елемената урбане опреме за уређење јавних површина, као што су јавни паркинзи, аутобуска стајалишта, паркови и/или скверови и линијско зеленило у Књажевцу и центрима у мрежи насеља на руралном подручју.

Поред наведених објеката планира се и изградња прихватилишта за напуштене животиње, за чију је изградњу неопходна израда одговарајућег урбанистичког плана, односно урбанистичког пројекта са проценом утицаја на животну средину. Локација прихватилишта мора да задовољи следеће услове: да буде најмање 500 метара удаљена од зоне насељеног места, као и ван зоне заштите водотокова и водоакумулација; круг прихватилишта за напуштене животиње мора бити ограђен оградом одговарајуће висине тако да онемогућава пролаз животиња; мора се обезбедити несметан прилаз возилима до објекта; локација мора бити санитарно и инфраструктурно опремљена. Пројектовање и изградња прихватилишта за напуштене животиње вршиће се на основу урбанистичког пројекта и процене утицаја на животну средину, а у складу са правилима прописаним овим Просторним планом.

1.7. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРЕДЕЛА, ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

1.7.1. Заштита животне средине

Подручје општине Књажевац у већем делу одликује квалитетна животна средина са природно вредним и очуваним екосистемима (којој припадају заштићена природна добра Парк природе „Стара планина“, рурална подручја, виноградарски рејони и др.). Поред тога може се издвојити и мањи део подручја угрожене животне средине где су испољени вишеструки проблеми и то: у оквиру градског и појединих руралних насеља (кроз појаве повишеног нивоа загађења ваздуха, продуктима сагоревања насталих топлификацијом, буке, вибрација, неадекватног одлагања комуналног, индустријског и опасног отпада); долинским рекама (нарушеним квалитетом вода река који имају већа ефлуентна оптерећења); у коридорима државних путева I и II реда и пруга (нарочито кроз насеља где је, поред загађеног ваздуха и буке, присутан ризик од појаве хазарда, услед изливања опасних материја).

Заштита и унапређење квалитета животне средине спроводиће се диференцирано према просторно-еколошким зонама (на основу параметара животне средине), применом режима и правила изградње и уређења простора и мера заштите животне средине.

На основу прилагођених критеријума за категоризацију простора према степену загађености, утврђених Просторним планом Републике Србије, на подручју Општине се предвиђају четири категорије квалитета животне средине (Табела II-9). На основу процене могућег еколошког оптерећења појединих просторних целина, могу се издвојити следеће, релативно хомогене зоне и појасеви са ризиком од загађивања животне средине:
- коридор државног пута I реда 25, као и коридори државних путева II реда са саобраћајним оптерећењем већим од 2000 возила/дан;
- градска несанитарна депонија Књажевца, са недефинисаним правилима депоновања отпада; непланski и неконтролисано формирана сметлишта (дивље депоније) на руралном подручју, која загађују земљиште, подземне и површинске воде разноврсним токсичним материјама које се користе у индустрији и пољопривреди (лекови, боје, пестициди, минерална ђубрива и сл.), неразградљивим материјама (пластика и сл.) и кабастим отпадом из домаћинстава, као и процедним водама из тела депоније;
- централна градска зона, постојеће индустријске зоне (на северу градског подручја) и локалитети у урбаном подручју Књажевца, секундарним сеоским привредним центрима (Миниђево, Кална) и сеоским насељима са производним и услужним садржајима (Подвис, Рготе) и руинирани капацитет затворених рудника угља (Габровница, Ћуштица, Вина и Подвис);

- Трговишки Тимок и Бели Тимок, који су под великим ефлуентним оптерећењима и у лошијем стању квалитета од захтеваног, јер се у њих испуштају отпадне воде свих долинских насеља, укључив и канализације Књажевца и привреде у зони града, без икаквог пречишћавања;
- зоне угрожене ексцесивном, средњом и јаком ерозијом у деловима сливова Равнобучијанске и Јањске реке, као и у делу слива Жуковске реке, јаком ерозијом у деловима сливова десних притока Трговишког имока (Алдина, Габровничка, Папратска река) и др.;
- подручје потенцијалног лежишта експлоатације цементног лапорца;
- локације некадашњих рудника уранијума код Калне.

Табела II-9:Категорије квалитета животне средине на подручју општине Књажевац 2022.

Степен угрожености		Опис	Подручје
B	**ВИСОК** (подручје загађене и деградиране животне средине(	• повремено веће прекорачење: ГВИ, МДК вода и земљишта, нивоа буке, • повремени проблеми у прикупљању и третману индустријског и комуналног отпада, • средњи ризик од удеса • потенцијално загађење јонизујућим зрачењем	• заштитни појасеви дуж постојећег државног пута I реда 25; • привредне зоне „Леда“, „Бошево“ и „Цервин“ и појединачни индустријски објекти у општинском центру; • рудници уранијума Кална, Алдина река и Горњи крст и Мездреја и Габровница; • градска депонија у Књажевцу; • Трговишки и Бели Тимок.
C	**СРЕДЊИ** (подручје угрожене животне средине)	• повремено мање прекорачење: ГВИ, МДК вода и земљишта, нивоа буке • повремени проблеми у прикупљању и третману пољопривредног и комуналног отпада и одвођењу отпадних вода • повевећана антропопресија	• заштитни појасеви дуж постојећих државних путева II реда; • заштитни појасеви дуж државних путева II реда 121, 243, 246, 247, 247а, 247б, 248; • субопштински центри и приградска насеља; • дивље депоније; • постојећи и планирани туристички центри: туристички ризорт „Јабучко равниште“, туристички центар „Голема река“, туристико насеље “Коњарник - Бабин Зуб”; • секундарни привредни центри у Кални и Минићеву; • зоне шумског појаса угрожене екцесивном и јаком ерозијом у деловима сливова Равнобучијанске и Јањске реке, као и у делу слива Жуковске реке,и деловима сливова десних притока Трговишког имока (Алдина, Габровничка, Папратска река).
M	**МАЛИ** (подручје претежно квалитетне животне	• загађење чинилаца животне средине у дозвољеним границама	• Полиморфни рејон традиционалне пољопривреде и Тимочки воћарско-виноградарски рејон;
H	**НЕЗНАТАН** (подручје квалитетне животне средине)	• без сталних антропогених извора загађења	• Парк природе „Стара планина“ са режимима заштите I и II степена и друге зоне и локалитети постојећих и предложених заштићених подручја – водопади, пећине, планине Тресибаба, Тупижница, Тумба, Клисура Сврљишког Тимока и др; и • Пашњачки пољопривредни рејон.

Обухват појаса и зона заштите животне средине утврђује се на основу процене утицаја наведених инфраструктурних, индустријских и туристичких објеката и радова на животну средину.

Очување и остваривање вишег квалитета ваздуха заснивaће се на примени правила и мера заштите за смањење нивоа емисије: из постојећих извора загађивања ваздуха; од загађења у новим индустријским погонима; израдом катастра загађивача ваздуха и успостављање система мониторинга квалитета ваздуха у складу са Европском директивом о процени и управљању квалитетом амбијенталног ваздуха (96/62/ЕС)[27] и са Законом о заштити ваздуха („Службени гласник РС 36/09“) и

[27] Council Directive 96/62/EC of 27 September 1996 on ambient air quality assessment and management, Official Journal L 296, 21/11/1996

Уредбом о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха („Службени гласник РС", бр. 11/2010).

Заштита вода у сливним подручјима Белог, Сврљишког и Трговишког Тимока, од намерног или случајног загађивања и других утицаја који могу неповољно да делују на издашност изворишта и здравствену исправност воде за пиће, заснивање се на примени правила и мера којима се обезбеђује: хемијски третман отпадних вода из привредних капацитета; ширење и модернизација постојеће канализационе мреже у насељима и изградња ППОВ; заштита изворишта водоснабдевања, у првом реду изворишта Сињи Вир и Језава (као изворишта регионалног значаја) као и свих локалних изворишта; уклањање смећа са обала и из корита водотокова на подручју Плана; очување класа квалитета свих водотока према захтевима из Водопривредне основе (задржавање Трговишког и Сврљишког Тимока у I и I/II класи квалитета, као и Белог Тимока у IIа класи низводно од Књажевца);

антиерозиона заштита сливова; успостављање одговарајућих режима у ужој и широј зони заштите изворишта водоснабдевања; уз доследну примену Закона о водама:

Заштита и очување квалитета земљишта ће бити организовано применом правила и мера којима се обезбеђује: одвијање површинске експлоатације минералних сировина у границама валоризованих еколошких зона и постојећим границама одобрених истражних права; очување економских и екосистемских функција земљишта спровођењем техничких и биолошких радова и мера заштите на евидентираним ерозионим теренима; рекултивација постојећих сметлишта, привремених позајмишта земље и др; спречавање загађења токсичним материјама које се користе у индустрији и пољопривреди; ограничавање на најмању могућу меру коришћење и фрагментацију квалитетног пољопривредног земљишта за непољопривредне намене, у првом реду заштитом од трајног губитка изградњом објеката и инфраструктуре; и др.

Заштита од буке спроводиће применом правила и мера којима се обезбеђује: спровођење мерења буке и заштите од буке у изграђеним зонама као и коридорима државних путева и пруга; акустичко зонирање подручја, одређивање зона забране од повишеног нивоа буке, и локалног акционог плана у складу са Законом о заштити од буке.

Контрола јонизујућег зрачења спроводиће применом правила и мера којима се обезбеђује: успостављање ефикасног система управљања и котроле нивоа радиоактивности објеката затвореног рудника урана код Калне; и анализе утицаја затвореног рудника на животну средину уз информисање јавности о резултатима анализе.

1.7.2. Заштита природних вредности

На територији општине Књажевац налази се осам заштићених природних добара и то:
1) **Парк природе Стара планина**, површине 42.293 ha на подручју Плана, у границама и са режимима заштите утврђеним уредбом о проглашењу тог подручја. до спровођења ревизије и усаглашавања са одредбама Закона о заштити природе. У режиму заштите I степена налазе се локалитети Сињина-Мирица (3.06km^2), Голема река (0.34km^2) и Бабин Зуб (0.22km^2), док се у режиму заштите II степена налазе локалитети Ново корито (20,42km^2), Папратска река (14,47km^2) и Свети Никола – Јабучко равниште – Сребрна глава (117,55km^2).За подручје Парка природе Стара планина, осим закона, уредбе о режимима и услова заштите природе, меродавни су и Уредба о заштити парка природе и Просторни план тог подручја.

На подручју зоне са режимом заштите I степена Парка природе забрањено је коришћење природних богатстава и сви други облици коришћења и активности осим научних истраживања и ограничене едукације. Изузетно, у случају пожара или пренамножавања штетних инсеката, могу се предузети одговарајуће заштитне или санационе радње, на основу меродавних докумената и посебних протокола донетих и утврђених у складу са законом. Стратешке препоруке о могућностима коришћења и активностима у зони са ражимом заштите I степена, где би поред научних истраживања и ограничене едукације по посебном програму, било дозвољено и ограничено, строго контролисано пашарење, у функцији заштите и одржавања природног стања резервата, још увек нису правно засноване. У модерном концепту заштите антропозоогених природних травњака, који су основа високог предеоног и диверзитета врста на Старој планини, не постоји конфликт између контролисаног екстезивног пашарења и њихове заштите, што треба да постане део домаћих позитивних законских прописа.

На подручју зоне са режимом заштите II степена Парка природе успоставља се режим ограниченог и контролисаног коришћења природних богатстава, као и изградње и коришћење простора. Активности у простору могу вршити у мери која омогућава унапређење стања и презентацију природног добра без последица по његове примарне вредности. Искључује се изградња, осим планске и контролисане градње и уређења простора за потребе туристичко-рекреативног коришћења Парка природе (алпског и нордијског скијалишта (жичаре, ски-стазе и друга пратећа инфраструктура са санитарно обезбеђеним објекатима за предах скијаша), презентације заштићеног природног добра и то: излетничких, риболовних, планинарских и бициклистичких стаза, чије уређење захтева постављањеинформативних пунктова, маркирање стаза, изградњу мањих објеката за предах туриста који се раде као рустични објекти; изградње и реконструкције путева и комуналне инфраструктуре ради повезивања, опремања и ревитализације сеоских насеља (као и туристичких центара и насеља ван II зоне); и реконструкције електропривредних, водопривредних и шумарских објеката и градње и реконструкције објеката сеоских домаћинстава у оквиру постојећих грађевинских парцела уз обавезу контролисаног елиминисања чврстог отпада и обезбеђења санитарно безбедног прикупљања и пречишћавања отпадних вода.

Коришћење и уређење пољопривредног и шумског земљишта биће засновано на решењима и предиспозицијама основа заштите, коришћења и уређења пољопривредног и шумског земљишта које предвиђа скуп мера на умереном повећању површина под шумом и јачању општекорисних функција шуме. Активности лова и риболова се ограничавају, са нагласком на гајењу и заштити ловног и рибљег фонда. Забрањује се формирање депонија комуналног отпада, формирање нових гробаља, закопавање угинуле стоке, испуштање опасних и штетних материја, као и вршење других радњи које могу угрозити вредности Парка природе. Експлоатација минералних сировина се сматра непожељном, са изузетком привремених позајмишта грађевинског и другог камена за локалне потребе.

На подручју зоне са режимом заштите III степена Парка природе успоставља се режим са селективним и контролисаним газдовањем природним ресурсима, изградњом и коришћењем простора и активностима у простору, чији је основни захтев одржање високог квалитета животне средине, биолошке и предеоне разноврсности. То је пољопривредно-шумска и насеобинска зона, која осим планског уређења и комуналног опремања постојећих насеља, подразумева и планску изградњу туристичких центара и насеља и инфраструктуре, ограничено коришћење минералних сировина, развој сточарства и других грана пољопривреде, лов и спортски риболов и друге видове одрживог развоја, уз водећи принцип заштите природе и животне средине, дугорочну добробит локалне заједнице и ревитализацију локалног становништва и насеља. На подручју ове зоне циљ је и очување и унапређење станишта посебно значајних дивљих врста и њихових заједница, оптимално управљање популацијама тих врста, очуваље и презентација репрезената гео-наслеђа, очуваље и складно уређеље ансамбала амбијенталних вредности укључујући у њих, у појединим просторним јединицама ове зоне, стара сеоска насеља, објекте и облике традиционалног градитељства и живота и културно-историјске вредности.

2) **Бигар**, површине 15 ha, на месту раније установљеног природног споменика „Водопад Бигреног потока“, на увећаној површини и са иновираним режимима заштите;

3) **Пећина Бараница** са непосредном околином, површине 5 ha, веома значајан палеонтолошки и археолошки локалитет са богатим фосилним остацима фауне сисара, птица и гмизаваца горњег плеистоцена и људским артефактима;

4) **Тупижничка леденица** (Леденица на Тупижници) са непосредном околином, површине 3 ha, крашка јама са интересантним микроклиматским обележјима и задржавања снега и леда у већем делу године, станиште ретких врста троглобионтске фауне, значајна и као својеврсни споменик развоја наше географске науке, први пут описана од стране Јована Цвијића пре више од 110 године;

5) **Васиљска пећина** са непосредном околином,површине 3 ha, палеонтолошко налазаиште сисарске и друге фауне с краја леденог доба и станиште ендемичне подврсте копнених рачића;

6) **Ждрело**, површине 550 ha, обухвата кратку клисуру Зубетиначке реке код села Стогазовац са изузетно атрактивно орнаментиком кречњачких остењака и узвишења Шибу и Јерновицу са леве и

десне стране клисуре и култивисани рурални предео око села са комбинацијом ратарских површина, воћњака и винограда;

7) **Тумба-Сврљишка клисура-Тресибаба**, површине 6100 ha, обухвата кречњачка узвшења Тумбу и Врлејицу и карстификовану површ Тресибабе, клисуру Сврљишког Тимока са атрактивним укљештеним меандрима и кратке клисуре Врелске (Балановачке) и Тришинске реке, разноликих и живописних пејсажних обележја и значајно стециште дивљих врста биљака и животиња;

8) **Планина Тупижница**, површине 2300 ha, обухвата карстификовану површ планине Тупижнице јужно од Глоговачког врха, импозантни западни стеновити одсек и јужне и југоисточне падине планине; представља оазу очуване природе односно полудивљине у којој се, уз испуњавање циљева заштите станишта, врста и геонаслеђа, може успоставити и рекреативна функција.

Предложене (спољне) границе и површине заштићених подручја (сем за Парк природе Стара планина) су оквирне и сматрају се границама и површинама планске резервације простора за посебну намену заштите природе/природних вредности, а не коначним званичним границама тих подручја (које се утврђују актом о проглашењу, на основу студије заштите)..

1.7.3. Заштита културних добара

На територији општине Књажевац регистровано је 66 заштићених културних добара и то: 3 од **великог значаја** (археолошко налазиште Timacum Minus код села Равна-античко утврђење и насеље;Манастир Св. Тројице у Горњој Каменици, XV век; и Црква Св. Богородице у Доњој Каменици, XIV век), 7 **споменика културе** (Црква Св.Ђорђа и Кућа Крстића на Тргу Ослобођења бр. 41, Кућа радикалског првака Алексе Аце Станојевића (Музеј града) у Његошевој бр. 6, Двојна породична кућа Сибиновића (Завичајни музеј Књажевац) у Карађорђевој бр. 15 и Вила пољопривредног прехрамбеног комбината „Червин“ у Књажевцу; Стара кућа Иванке Првуловић у Минићеву; Стара кућа Горана Живковића у Балановцу), 56 **знаменитих места** (од од тога 13 споменика посвећених учесницима у ратовима од 1804-1920.г. и 43 споменика посвећених учесницима у НОР-у од 1941-1945. године).

Претходну заштиту уживају 63 добра (49 културних добара, 5 просторних културно-историјских целина, 9 археолошких налазишта), док је евидентирано 185 културних добара (102 културна добра, 23 знаменита места и 60 археолошких налазишта).

Обзиром на овако велики број добара и утврђено стање у којима се неки од њих налазе, неопходно је:

- приступити изради Студије и детаљне документације на основу теренског истраживања и увида у објективно стање културних добара;
- омогућити перманентно рекогносцирање терена, реализацију научно-истраживачких пројеката и преиодично публиковање резултата.
- извршити ревалоризацију сви врста непокретних културних добара;
- извршити валоризацију и процену стања и карактеристика појединих објеката или целина који носе извесне особености и споменичке вредности, а могу се ревитализовати и користити у сврхе развоја култруног туризма или у циљу побољшања квалитета услуга и културне понуде;
- направити листу приоритета и потребну документацију о културним добрима по значају или степену угрожености у сарадњи са стручним службама заштите ради реализације санационих мера или презентације највреднијих или најугроженијих објеката;
- израдити потребну планску документацију за спровођење свих мера заштите, ревитализације, промоције и др. поштујући препоруке и обавезе издате од стране надлежног Завода у Нишу у оквиру Акта о условима чувања, одржавња и коришћења и утврђеним мерама заштите културних добара и добара која уживају претходну заштиту од значаја за просторни план општине Књажевац.
- дефинисати степен реконструктивних и санационих захвата одговарајућим пројектима, конзерваторским условима за извођење техничке заштите и презентацију објеката одговарајућим урбанистичким планом;
- спроводити мере техничке заштите уз употребу савремених технологија, поштујући оригиналне материјале градње и уз очување основних споменичких својстава;

- ускладити постојеће објекте са споменичким својствима и новоизграђене објекте транспоновањем елемената традиционалне архитектуре или стилских карактеристика једне епохе уз употребу одговарајућих материјала;
- појачати инспекцијски надзор и примену санкција ради благовременог спречавања непримерених интервенција на културним добрима или у заштићеној околини, уклањања непланski грађених објеката и других активности које могу нарушити изглед и аутентичност непокретних културних добара и њиховог окружења;
- изградња инфрастуктуре која треба да омогући или олакша приступ културним добрима;
- постављање одговарајуће ознаке и табле на категорисана и проглашена непокретна културна добра, као и путоказе и др. врсте планова и карата на важним путним правцима како ван тако и у насељеним местима и централним тачкама у граду.

Поред тога, за сва проглашена непокретна културна добра утврдиће се границе заштићене околине, као и за евидентирана непокретна културна добра која уживају претходну заштиту, валоризоване објекте и регистроване археолошке локалитете једновремено са утврђивањем њиховог статуса и категоризацијом. Приликом утврђивања заштићене околине непокретних културних добара установиће се зоне са диференцираним режимима заштите.

До утврђивања граница и зона са диференцираним режимима заштите, изградње и уређења простора, заштићеном околином утврђених и предвиђених за утврђивање непокретних културних добара, која ужива исти статус заштите као добро, сматраће се целе катастарске парцеле на којима се то добро налази и све катастарске парцеле које се са њима граниче.

За угрожена културна добра заштићена околина утврђује се на основу процене стања и планираних радова, а додатне мере заштите утврђују се посебним елаборатима. Програми заштите и ревитализације, садржај и намена непокретних културних добара, начин градње, намена и мере заштите простора зона заштите биће дефинисане одговарајућим урбанистичким плановима. Просторним планом дефинишу се три зоне са различитим режимима, тј. степеном заштите.

Мере и услови заштите и коришћења непокретних културних добара и њихове заштићене околине

Утврђују се **опште мере** и услови заштите и коришћења непокретних културних добара (проглашених и евидентираних споменика културе, валоризованих добара и регистрованихархеолошких локалитета) на подручју општине:

- мере техничке заштите и други радови на непокретном културном добру могу се изводити под условима, у поступку и на начин утврђен Законом о културним добрима;
- забрањује се раскопавање, рушење, преправљање, презиђивање и вршење свих радова који могу нарушити својства непокретног културног добра; и
- забрањује се коришћење или употреба непокретног културног добра у сврхе које нису у складу са његовом наменом и значајем, или на начин који може да доведе до његовог оштећења.

Утврђују се **опште мере** и услови заштите и коришћења **заштићене околине** непокретних културних добара (проглашених и евидентираних споменика културе, валоризованих добара и регистрованихархеолошких локалитета):

- забрањује се изградња индустријских, рударских и енергетских објеката, сточарских и живинарских фарми и других објеката који својим габаритом, обликом и наменом, односно својом експлоатацијом и отпадним материјама могу да угрозе непокретно културно добро и да деградирају и наруше предеони лик и природне елементе његове заштићене околине;
- у заштићеној околини непокретног културног добра забрањује се: (а) депоновање отпада и испуштање отпадних вода; (б) превођење водова високог напона већег од 35 kV; (в) отварање каменолома и извођење рударских радова, експлоатација минералних сировина, отварање позајмишта земље и другог материјала; (г) сеча шуме и огољавање површина под шумом, док се интервенције дозвољавају у циљу неге, уређења и унапређења шумских састојина; (д) уношење нових врста дрвећа и жбуња у постојеће шумске састојине које су стране ороклиматогеним условима подручја, а посебно егзота; уношење страних врста дивљачи чије присуство може да изазове непожељне еколошке последице и измену састава аутохтоног живог света; и (е) коришћења пољопривредног земљишта, промене намене и култура које доводе до његове деградације и промене аутентичног предеоног лика, изузев уколико је предвиђена промена у складу са мерама заштите околине;

- подизање нових и реконструкција постојећих зелених површина у заштитним појасевима саобраћајне и остале инфраструктуре, поред водотока, туристичких и пратећих садржаја условљава се употребом аутохтоних врста са тог подручја.

Посебне мере заштите и услови коришћења **заштићене околине** непокретних културних добара (проглашених и евидентираних споменика културе, валоризованих добара и регистрованихархеолошких локалитета) дефинисане овим планом, до утврђивања граница и зона са диференцираним режимима заштите, изградње и уређења простора, јесу:

- до доношења одговарајућег урбанистичког плана забрањена је изградња, реконструкција и легализација објеката који нису у функцији заштите, презентације и афирмације непокретног културног добра;
- посебне мере заштите, услови коришћења и правила изградње и уређења простора заштићене околине непокретног културног добра и зона заштите, као и уклањање објеката који својом наменом, волуменом/габаритом, архитектуром и примењеним материјалима девастирају квалитет културно-историјског наслеђа и предеоног лика заштићене околине и зона заштите ближе ће се дефинисати одговарајућим урбанистичким планом;
- успоставља се континуална контрола градње на простору заштићене околине непокретног културног добра; и
- обезбеђује се археолошки надзор приликом обављања земљаних радова, који нису у склопу археолошких истраживања; као и грађевинских радова у непосредној близини заштићене околине непокретног културног добра.

Опште и посебне мере заштите и услови коришћења простора у окружењу непокретних културних добара утврђују се диференцирано за специфичне групе споменичког наслеђа општине Књажевац, и то за: непокретна културна добра (археолошка налазишта и споменике културе) од великог значаја;утврђена и евидентирана непокретна културна добра; валоризовано градитељско наслеђе; и археолошке локалитете. Опште и посебне мере заштите и услови чувања и коришћења непокретних културних добара и њихове заштићене околине у општинском центру ближе се утврђују Планом генералне регулације Књажевца.

1.7.4. Организација простора у случају ванредних ситуација

Коришћење и уређење простора у ванредним ситуацијама засниваће се на примени следећих планских пропозиција и решења:

- За неперспективне војне објекте предвиђена је пренамена, а предлаже се да приоритет буде јавна намена ових објеката (у функцији развоја јавно-социјалне инфраструктуре), у складу са интересима локалне самопураве, Републике и других заинтересованих субјеката. Реализацији планских решења условљена је коначним регулисања имовинско правних односа са будућим власником или корисником.
- Непосредни појас уз државну границу налази се под режимом контролисаног и ограниченог коришћења, у надлежности МУП-а. У дубини од 300 m на територији Србије не предвиђа се изградња објеката који би ометали и довели у питање видљивост граничне линије, што важи и за засаде високог растиња и пољопривредних култура.
- У складу са Законом о прелажењу државне границе и кретању у граничним појасу, постоје ограничења која се односе на кретање и боравак лица у граничном појасу, који обухвата део територије Републике Србије у дубини од 100 m, дуж граничне линије.
- Обезбедиће се инфраструктурни услова за отпочињање са радом граничног прелаза Ново Корито (Србија) – Салаш (Бугарска) код места Кадибогаз. Размотриће се могућност стварања услова за отпочињање са радом граничног прелаза Равно Бучје (Србија) – Чупрене (Бугарска) на превоју „Свети Никола“.
- Приликом реактивирања аеродрома „Миниђево“ дефинисаће се зона просторне заштите око аеродрома, а приликом планирања и извођења објеката неопходно је испоштовати одредбе Закона о ваздушном саобраћају, као и других законских и подзаконских аката која се односе на планирање, висину, изградњу и обележавање објеката, инсталација и препрека у зонама цивилних аеродрома, а обавезно је тражити мишљење Директората цивилног ваздухопловства (ДЦВ).
- Доношење Плана за одбрану од елементарних непогода, као и Плана о проглашењу ерозивних подручја чиме се прописују административне мере препорука и забрана. С обзиром да је Тимочка

крајинау целости изузетно угрожена ерозивним процесима и поплавама, предвиђено је да се овакви планови донесу на регионалном нивоу.

- Привредни субјекти на подручју Плана припремиће планове деловања у случају технолошких акцидената (изливања технолошких вода, пожара, експлозија, емисије штетних гасова и др.) у сарадњи са локалним институцијама и органима.
- Полицентрични систем насеља омогућиће очување дисперзног размештаја постојећих сеоских насеља, са истовременим јачањем централних функција тих насеља. У складу са принципима превенције од разарања обавезна је примена важећих асеизмичких прописа при санацији постојећих и изградњи нових објеката. Неопходно је утврдити процену ризика од поплава у насељима, а урбанистичком разрадом предвидети правила/ограничења градње и мере заштите.
- Аутономност пољопривреде обезбеђује биолошки безбедна храна произведена у аутономним погонима, под условом да се оствари планирана интеграција са индустријом и туризмом, као стимулативним организатором и потрошачем у доба мира.
- У изради плана заштите од пожара посебно ће се уважити следећи елементи: а) предвиђена саобраћајна приступачност шумским подручјима биће реализована изградњом мреже јавних, службених и шумских путева,алпских ски-стаза и жичара, рачунајући ове објекте истовремено и као противпожарне баријере које деле шуму на мање сегменте; б) поред водоакумулације Жуковац, плански ће се утврдити мрежа малих акумулација на водотоцима уз постојеће и планиране колске путеве (јавне, службене и шумске) ради обезбеђења равномерног захвата воде за гашење пожара; в) при пошумљавању нових површина (према шумским основама) распоредом противпожарних пруга и прогала предвиђене се ће планске противпожарне баријере, и г) успоставиће се редовно противпожарно осматрање.
- Обезбеђење планираног развоја саобраћаја и веза основни су услови за организовање активности у ванредним ситуацијама. У отежаним планинским условима саобраћања, посебно у источном делу општине, диференцирана мрежа јавних регионалних и локалних путева, службених и осталих шумских путева и бројних стаза, допуњује се системом жичара, као важним елементом саобраћаја (жичаре могу егзистирати на локалној електроенергији и резервним дизел агрегатима). У планирању система веза уважен је њихов посебан значај за издвојена планинска подручја, уз примену високофреквентних веза и обезбеђивање радио, ТВ и пријема интернета. Поред екстерних веза, предвиђен је развој система унутрашњих веза који има посебан значају ванредним ситуацијама.
- Алтернативно водоснабдевање са високим степеном поузданости и ниским степеном повредивости треба омогућити јединственим системима, састављеним од повезаних сепаратних и већег броја локалних система. Обележиће се зона акцидената (поплавни таласи, поплаве и клизишта) увођењем система обавештавања и узбуњавања, као и планова реакција у случају ових појава.
- Аутономност снабдевањем енергијом у ванредним ситуацијама обезбеђује се коришћењем алтернативних извора: хидропотенцијала планинских водотока и геотермалних вода, биомаса, био-гаса добијеног третманом билошке компоненте комуналног отпада и др.
- Према пропозицијама развоја туризма, интенција је функционално интегрисање већине активности насеља (пре свега пољопривреде и мале привреде) и непосредно укључење у туристичку понуду, чиме се омогућава развој насеља и повећање броја сталних становника, мањим делом природном репродукцијом и већим делом досељавањем. Планирани јавни објекати и смештајни туристички садржаји могу се у ванредним ситуацијама употребити за потребе санитетског збрињавања и лечења, с обзиром да нису предвиђени у великим грађевинским концентрацијама и да су по правилу заклоњени морфолошким облицима и шумом.
- Заштита од зимских непогода у брдско-планинском делу (завејавање, лед, лавина, снегоизвале, ветроизвале и др.) и од летњих непогода (олуја, бујице праћене одронима и сл.) биће остварена изградњом и уређењем планираних садржаја супраструктуре и инфраструктуре, пошумљавањем и затрављивањем голети и предвиђеним водорегулацијама.
- Укупна заштита од елементарних непогода свих врста биће обједињена у јединствену службу осматрања, јављања и предузимања претходних интервенција. Неопходан предуслов за адекватну заштиту је институционална организованост, која ће бити територијално организована и дистрибуирана према обухвату простора који се штити. Од посебног значаја је успостављање јединственог информационог система о простору као ефикасне мере и средства за планирање, управљање и усмеравање конкретних активности у ванредним ситуацијама.

2. ПРОПОЗИЦИЈЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ

2.1. ПРАВИЛА УРЕЂЕЊА И ГРАЂЕЊА

Правила уређења и грађења утврђена Просторним планом (даље: правила) су усмеравајућа за израду и доношење урбанистичких планова предвиђених у делу 2.2.1.1. Просторног плана, изузев за план генералне регулације за Књажевац.

Правила су обавезујућа за издавање локацијске дозволе на делу подручја Просторног плана обухваћеног шематским приказима уређења насеља и на преосталом делу зоне директне примене Просторног плана.

2.1.1. Правила уређења и грађења за зоне са посебним режимом заштите

2.1.1.1. Зоне заштите изворишта водоснабдевања и водотока

У сливу **постојећих изворишта вода** највишег квалитета – каптаже Сињи Вир и Језава и осталих локалних изворишта водоснабдевања, у складу са Правилником о начину одређивања и одржавања зона санитарне заштите изворишта водоснабдевања („Службени гласник РС”, број 92/08) утврђују се следећи **режими заштите и правила уређења и изградње простора**:

1) режим строге санитарне заштите у зони непосредне санитарне заштите (зона I), то јест у појасу ширине 10 m око водозахватног објекта – забрањена је изградња објеката који нису у функцији водопривреде, дозвољен је сенокос;

2) режим санитарне заштите за ужу зону санитарне заштите изворишта (зона II), то јест за појас ширине 500 m око водозахватног објекта – забрањена је изградња нових објеката који нису у функцији водопривреде. Изградња нових саобраћајница ограничава се на категорију општинских јавних, пољских и шумских путева. Дуж свих постојећих и планираних путева обавезна је изградња инфраструктуре (бетонске риголе) за прикупљање атмосферских вода са сепараторима нафтних деривата, од стране ЈП „Путеви Србије” за државне путеве или општинске управе/дирекције за општинске путеве. У овој зони забрањена је употреба агрохемикалија, течног и чврстог стајњака. Могу да се задрже, односно легализују, само постојећи стамбени и економски објекти домаћинстава са сталним пребивалиштем под условом да власници обезбеде санитарно безбедно прикупљање и пречишћавање свих отпадних вода. Када је обезбеђено санитарно безбедно прикупљање и пречишћавање свих отпадних вода, омогућава се реконструкција и доградња објеката домаћинстава до 25% постојеће бруто развијене површине објеката, као и изградња и доградња економских објеката за сопствене потребе пољопривредних домаћинстава.

3) режим плански контролисане изградње и коришћења простора, који обезбеђује заштиту квалитета вода и здравствену исправност воде изворишта, за ширу зону санитарне заштите изворишта (зона III) – са контролисаном изградњом и коришћењем простора, под условом санитарног безбедног прикупљања и пречишћавања отпадних вода. У овој зони забрањено је неконтролисано депоновање комуналног и другог отпада, лоцирање и уређење депонија чврстог отпада, депоновање, складиштење и транспорт опасних материја и материја које се не смеју директно или индиректно уносити у воде. Није дозвољено грађење производних погона и других објеката, као ни обављање рударских и других радова чије отпадне воде садрже загађујуће материје или на било који начин угрожавају квалитет и режим површинских и подземних вода. На том простору се могу реализовати мали индустријски (прерађивачки) погони (млекаре, пилане, печуркане,

производња намештаја, и др), са „чистим" технологијама које немају чврсте или течне отпадне и опасне материје. Отпадне воде постојећих објеката, производних процеса, рударских и других радова морају се пречистити до прописане класе квалитета пре испуштања у реципијент.[28]

У границама слива изворишта водоснабдевања за обезбеђење воде највишег квалитета – **планиране акумулације „Жуковац"** на Алдиначкој реци утврђује се режим плански контролисане изградње и коришћења шире зоне санитарне заштите изворишта, којим се забрањује изградња свих објеката и извођење радова који у свом технолошком процесу користе или емитују опасне материје,[29] деривате нафте и друге супстанце које могу да доведу до загађивања вода.

По утврђивању дефинитивне локације бране „Жуковац" резервисаће се простор за планирану брану, акумулацију и зоне I и II санитарне заштите изворишта са следећим **режимом резервисања и правилима изградње и уређења простора** до његовог привођења планираној намени – режим селективне контролисане изградње и коришћења простора којим се:

- забрањује изградња нових јавних путева, објеката индустрије и МСП, пољопривредних објеката (изузев економских објеката за сопствене потребе пољопривредних домаћинстава), туристичких објеката и викендица;
- омогућава модернизација свих постојећих објеката; замена, реконструкција и/или доградња стамбених, стамбено-пословних и пословних објеката домицилног становништва до 25% постојеће бруто развијене површине објекта, као и изградња и доградња економских објеката за сопствене потребе пољопривредних домаћинстава, под условом обезбеђења санитарно безбедног прикупљања и пречишћавања отпадних вода.

Успостављају се обострани појаси заштите магистралних цевовода ширине по 2,5 m од спољне ивице цеви са режимом забране изградње објеката, одвијања и развоја активности које могу да загаде земљиште и/или угрозе безбедност и одржавање цевовода.

Успоставља се заштитни појас ширине 10 m (приобално земљиште) дуж обала нерегулисаних корита водотока у коме је забрањена легализација постојећих и изградња нових објеката.

У плавним зонама река утврђује се режим забране изградње објеката, тј. легализације, реконструкције и доградње постојећих објеката и изградње нових привредних, стамбених и других објеката. На преласку плавних зона инфраструктурни линијски системи (саобраћајнице, објекти за пренос енергије, итд.) морају се висински издићи и/или диспозиционо тако решити да буду заштићени од поплавних вода вероватноће 0,5%.

2.1.1.2. Зоне заштите природних добара

Изградња и уређење заштићених и предвиђених за заштиту природних добара биће у складу са режимима, условима и мерама заштите који су утврђени: (а) Просторним планом подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина на простору у обухвату тог планског документа; и (б) у делу 1.7.2. овог Просторног плана на преосталом подручју општине Књажевац.

2.1.1.3. Зоне заштите непокретних културних добара

Утврђивање заштићене околине за категорисана и **непокретна културна добра** којима ће бити утврђен статус и категоризација, одредиће се установљавањем следећих зона са различитим режимима заштите и правилима уређења и изградње простора, и то:

[28] У границама слива изворишта водоснабдевања за обезбеђење воде највишег квалитета –акумулације „Грлиште" утврђује се режим плански контролисане изградње и коришћења шире зоне санитарне заштите изворишта (на делу територије Општине Књажевац), који ће се ближе утврдити Просторним планом подручја посебне намене слива акумулације Грлиште (у изради).

[29] Правилник о начину поступања са отпацима који имају својства опасних материја, Службени гласник РС, број 12/95.

1) зона I степена заштите, то јест зона заштићене/непосредне природне околине непокретног културног добра која ужива исти статус заштите као добро, са режимом строго контролисане изградње и уређења простора којим је:
   - забрањена изградња објеката који нису у функцији заштите и презентације културног добра;
   - дозвољено коришћење, одржавање и, евентуално, реконструкција објеката у оквиру постојећих габарита и уз сагласност надлежног завода за заштиту споменика културе;
   - простор се уређује, опрема комуналном инфраструктуром и одговарајућим мобилијаром у складу са захтевима заштите и презентације непокретног културног добра; и
   - дозвољен досадашњи начин коришћења пољопривредног земљишта и радови на уређењу шума који нису у колизији са заштитом и презентацијом непокретног културног добра и очувањем предеоног лика заштићеног простора;

2) зона II степена заштите чини просторну целину са I зоном заштите у оквиру предеоног лика ближе перцепције (до најближих визуелних препрека у окружењу), коју штити од негативних утицаја окружења и омогућава презентацију непокретног културног добра, има режим ограничене и строго контролисане изградње и уређења простора којим је:

   - дозвољена реконструкција и одржавање постојећих, изузетно и изградња нових стамбених и помоћних објеката за пољопривредну производњу сталних становника насеља и то искључиво на катастарској/грађевинској парцели са постојећим објектима, у складу са условима надлежног завода за заштиту споменика културе и одговарајућим урбанистичким планом;
   - дозвољен саобраћајни приступ и организовање пункта за прихват посетилаца и службених лица, са пратећим садржајима за презентацију непокретног културног добра и уређеним стазама за пешачко кретање посетилаца; и
   - омогућено формирање етнопарка с постојећим (заштита *in situ*), пренетим и/или репликама објеката народног градитељства;

3) зона III степена заштите, то јест шира зона заштите, која обухвата простор амбијенталне и/или предеоне целине у којој се непокретно културно добро налази, има режим селективне и контролисане изградње и уређења простора којим је дозвољен:
   - развој активности комплементарних заштити непокретног културног добра;
   - промена намене и начина коришћења пољопривредног и шумског земљишта уколико се не ремети очување предеоног лика;
   - изградња приступних и рехабилитација и реконструкција постојећих путева и саобраћајница у насељу, као и уређење различитих врста стаза за кретање посетилаца, излетника и туриста (излетничке, панорамске, планинарске, маунтинбајк и друге стазе);
   - изградња туристичких, спортско-рекреативних, стамбених, пољопривредних и других објеката у функцији развоја културолошког и руралног туризма и обнове постојећих насеља на основу одговарајућег урбанистичког плана.

Ни у једној од наведених зона није дозвољена површинска експлоатација минералних сировина.

2.1.1.4. Заштитни појасеви у коридорима инфраструктурних система

2.1.1.4.1. Ширина појасева регулације

Појас регулације јесте путно земљиште и земљишни појас других објеката инфраструктурних система.

Просторним планом утврђује се оријентациона ширина појаса регулације за:

1) јавне путеве
   - државни пут I реда ширине око 25.0 m;
   - државни пут II реда ширине око 20.0 m;
   - општински пут ширине око 15.0 m; и

2) железничку пругу

- једноколосечну пругу ширине око 16.0 m.

Утврђују се следећа правила уређења појаса регулације јавног државног пута I/II реда и општинског пута:

1) у изграђеном простору насеља уз коловоз се изводи аутобуско стајалиште најмање ширине 3.0 m, обострани тротоари с ивичњацима најмање ширине од по 1.5 m, а само изузетно једнострани тротоар ширине два и више метара са прикупљањем и каналисањем атмосферских вода с коловоза, док се ван изграђеног простора насеља изводе обостране банкине ширине по 1.5 m с тврдим застором;
2) у складу с локалним условима и потребама у саобраћајном профилу јавног пута смешта се бициклистичка стаза ширине 1.0 m за једносмеран или 2.0 m за двосмеран саобраћај са заштитном траком минималне ширине 1.5 m; или се у слободном профилу саобраћајнице смешта бицклистичка стаза ширине 1.5 m за једносмеран или 2.5 m за двосмеран саобраћај;
3) саобраћајни прикључци на државни пут утврђују се на основу услова и сагласности управљача државним путевима, преко реконструисаних постојећих саобраћајних прикључака општинских путева или преко сервисне саобраћајнице, на минималном растојању од 800-1200 m на државним путу I реда, односно од 400-600 m на државном путу II реда; или се предметна деоница државног пута у изграђеном простору насеља предлаже за јавни пут у насељу на основу овог плана или одговарајућег урбанистичког плана;
4) минимални радијус кривине прикључака из претходне тачке је 10.0-12.0 m;
5) у складу с локалним условима и потребама у изграђеном простору насеља између тротоара и границе појаса регулације подиже се дрворед, тако да не омета прегледност јавног пута и не угрожава безбедност саобраћаја.

2.1.1.4.2. Врсте и ширине заштитних појасева

Ширина заштитних појасева траса и објеката у коридорима инфраструктурних система утврђена је на основу одредби закона и прописа донетих на основу закона[30] и применом следећих критеријума:

1) утврђивања безбедоносног растојања од трасе и објеката инфраструктурног система ради заштите окружења од негативних утицаја на животну средину, у првом реду од буке, аерозагађења и акцидената; и
2) обезбеђење заштите основних функција у експлоатацији трасе и објеката инфраструктурног система од негативних утицаја из окружења, у првом реду од непланске изградње, неконтролисаног одлагања отпада и других активности које могу да угрозе безбедност, функционисање и одржавање инфраструктурног система.

Установљавају се следећи обострани заштитни појасеви траса и објеката постојећих и планираних инфраструктурних система на подручју Просторног плана:

1) непосредни појас заштите – простор заштитног појаса од:
   - ивице појаса регулације пута ширине 20.0 m за државни пут I реда, 10.0 m за државни пут II реда, 5.0 m за јавни општински и некатегорисан пут;
   - осе железничког колосека ширине 25.0 m;
   - осе далековода од 110 kV и 35 kV ширине 15.0 m и нижег напона ширине 6.0 m;
   - осе оптичког кабла ширине 1.0 m;
2) шири појас заштите – простор контролисане изградње од границе непосредног појаса заштите/заштитног појаса:
   - ширине 20.0 m за државни пут I реда, 10.0 m за државни пут II реда и 5.0 m за јавни општински; и

[30] Закон о железници, Службени гласник РС, број 18/2005; Закон о јавним путевима, Службени гласник РС, број 101/2005; Правилник о техничким нормативима за изградњу надземних електроенергетских водова називног напона од 1 kV до 400 kV, Службени лист СФРЈ, број 65/88.

- ширине 175 m за железничку пругу;

3) појасеви заштите животне средине од утицаја инфраструктурног система:
   - појас I степена загађења – са веома великим еколошким оптерећењем животне средине, због емисија аерозагађења, повећане буке и загађивања земљишта, поклапа се са непосредним појасима заштите инфраструктурних система;
   - појас II степена загађења – са великим еколошким оптерећењем животне средине због повећане буке и загађивања земљишта поклапа се са ширим појасима заштите јавних путева.

Ширина заштитних појасева јавних путева усклађиваће се са њиховом категоризацијом у државне и општинске путеве.

Ширина заштитних појасева инфраструктурних система је обавезна до њиховог редефинисања израдом одговарајућег урбанистичког плана.

2.1.1.4.3. Режими заштите с правилима изградње и уређења заштитних појасева

Режими заштите с правилима изградње и уређења простора за заштитне појасеве у коридорима инфраструктурних система на подручју Плана генералне регулације Књажевца утврђују се тим урбанистичким планом.

Утврђују се следећи режими заштите с правилима изградње и уређења простора за заштитне појасеве у коридорима инфраструктурних система на подручју општине:

Непосредни појас заштите

У непосредном појасу заштите трасе и објеката постојећих и планираних инфраструктурних система – државних и општинских путева, као и некатегорисаних путева који повезују изграђене целине у атару истог и суседних насеља или чине саобраћајну мрежу насеља, затим далековода и оптичких каблова, успоставља се режим ограничене и строго контролисане изградње и уређења простора са следећим:

Основним правилима

1) забрањује се изградња објеката који нису у функцији инфраструктурног система који се штити, тј. легализација, реконструкција и доградња постојећих објеката и изградња нових привредних, стамбених и других објеката;
2) дозвољава се изградња функционалних и пратећих садржаја, објеката, постројења и уређаја у функцији инфраструктурног система;
3) могу се постављати планиране паралелно вођене трасе осталих инфраструктурних система, објеката и постројења на минималном међусобном растојању на основу закона и прописа донетих на основу закона, а под условима и на начин који утврди надлежно јавно предузеће, односно управљач јавног инфраструктурног система; и
4) изводе се потребни радови и спроводе мере заштите окружења од негативних утицаја инфраструктурног система на животну средину (дрвореди на деоници пута у насељу, заштитно зеленило, заштитне баријере од буке, каналисање и пречишћавање атмосферских вода с коловоза пута, каналисање оборинских вода у депресијама поред инфраструктурног система и др.); као и потребне мере заштите инфраструктурног система (нпр. пута – снегобрани, ветробрани и др.) на удаљењу које се утврђује према условима безбедног функционисања и одржавања инфраструктурног система; и

Посебним правилима за:

5) јавне путеве
   - легализација и реконструкција постојећих објеката у изграђеном простору насеља поред пута може се одобрити само изузетно на основу одговарајуће техничке документације за доградњу, реконструкцију и/или рехабилитацију постојећег пута, односно техничке документације за

изградњу нове деонице пута, на основу шематског приказа уређења насеља или на основу одговарајућег урбанистичког плана;

6) енергетске и телекомуникационе системе
   - забрањује се сађење биљака чији корен има дубину већу од једног метра у појасу заштите оптичког кабла; и
   - у начелу се не дозвољава сађење дрвећа испод далековода, док се постојећа стабла могу задржати уколико је задовољена сигурносна удаљеност вода од минимум 3 m од било ког дела стабла.

Шири појас заштите

У ширем појасу заштите трасе и објеката постојећих и планираних инфраструктурних система – државних и општинских путева, железничке пруге, далековода и оптичких каблова успоставља се режим селективне и контролисане изградње и уређења простора са следећим:

Основним правилима

1) дозвољава се изградња објеката, тј. легализација, реконструкција и доградња постојећих и изградња нових објеката на основу шематског приказа уређења насеља или на основу одговарајућег урбанистичког плана, с тим да је за повећање степена изграђености и заузетости површина, у првом реду за изградњу стамбених и објеката јавне намене, предуслов предузимање мера заштите на основу процене утицаја и ризика од инфраструктурног система на животну средину;
2) сви планирани паралелно вођени инфраструктурни системи који нису постављени у непосредном појасу заштите смештају се у ширем појасу заштите на минималном међусобном растојању на основу закона и прописа донетих на основу закона;
3) изводе се потребни радови и спроводе мере заштите окружења од негативних утицаја инфраструктурног система на животну средину (заштитно зеленило, заштитне баријере од буке, каналисање оборинских вода у депресијама поред инфраструктурног система и др.), као и потребне мере заштите инфраструктурног система које нису реализоване у непосредном појасу заштите; и

Посебним правилима за:

4) јавне путеве
   - забрањено је отварање рудника, каменолома, депонија отпада и постројења која су извори загађивања животне средине.

У ширим заштитним појасевима између пута и другог инфраструктурног система забрањује се изградња објеката који нису у функцији тих инфраструктурних система, тј. забрањује се легализација, реконструкција и доградња постојећих и изградња нових привредних, стамбених и осталих објеката.

2.1.2. Правила уређења и грађења јавних површина за насељску мрежу саобраћајница

На грађевинском подручју насеља развија се саобраћајна мрежа која се, у складу са функцијама и развојним потребама насеља, сегрегира по следећим категоријама: сабирне улице, стамбене улице и колскопешачке улице.

Ширина регулације за сабирне улице износи најмање 10.0 m (1.5+7+1.5), а за стамбене улице најмање 7 m (1+5+1).

Нивелација, примењени радијуси кривина и падови се усаглашавају са стандардима и прописима за ову врсту саобраћајница. Максимални подужни нагиб за све улице износи 12%. Минимална ширина тротоара је један метар. Одводњавање се решава гравитационим отицањем површинских вода (подужним и попречним падом саобраћајница).

2.1.3. Правила уређења и грађења за објекте јавне намене

У делу 1.3.3. овог Просторног плана предвиђена је изградња и реконструкција објеката предшколских установа и реконструкција постојећих објеката основног образовања на руралном подручју општине.

За обезбеђење простора за јавне намене у домену предшколског васпитања и образовања примениће се следећи стандарди у планирању капацитета:

Обухват деце	Бруто развијена грађевинска површина	Површина слободног простора
Минимум 30% деце узраста 1–5,5 година за јаслени и вртићки програм	6.5-7.5 m^2/детету	15-25 m^2/детету (мин 100 m^2)
100% деце узраста 5,5–6,5 година за припремне групе за основну школу		

Основна правила, критеријуми и нормативи које треба да испуне постојећи и нови објекти и грађевинске парцеле дечјих установа јесу:

(а) доступност локације или специјализованог превоза корисницима треба ускладити са законом утврђеним условима и нормативом;

(б) пешачки пут детета од места становања до предшколске установе не сме бити прекидан саобраћајницама с великим интензитетом промета;

(в) уколико се дечије установе граде или смештају у делу објеката друге намене (претежно стамбене и стамбено-пословне), тада се обавезно осигурава засебан простор на грађевинској парцели од најмање 5 m^2 по детету за боравак и игру деце на отвореном; и

(г) одговарајући ниво инфраструктурне опремљености грађевинске парцеле и објекта предшколске установе подразумева: електроенергетску и телефонску мрежу, јавни водовод или хигијенски исправно локално изворište воде, канализациону мрежу или прописно изграђену септичку јаму; најмање један тоалет на 15 корисника; грејање и механичко проветравање уколико је природно проветравање недовољно.

За обезбеђење простора за јавне намене у домену основног образовања примениће се следећи стандарди у планирању капацитета:

Обухват деце	Бруто развијена грађевинска површина	Површина слободног простора	Напомена
100% деце узраста 7–14 година	6.0–8.0 m^2/ученику	15–20 m^2/ученику (мин 100 m^2)	За рад у једној смени

Приликом реконструкције постојећих основних школа одговарајући ниво инфраструктурне опремљености грађевинске парцеле и објекта основне школе подразумева: електроенергетску и телефонску мрежу, јавни водовод или хигијенски исправно локално изворište воде, канализациону мрежу или прописно изграђену септичку јаму; најмање један тоалет на 15 корисника (одвојено за ученике и ученице); грејање и механичко проветравање уколико је природно проветравање недовољно.

Под претпоставком да се врста и број школа (утврђених Уредбом о мрежи средњих школа у Републици) неће мењати до краја планског периода, следећи стандарди ће се примењивати за реконструкцију и доградњу постојећих средњих школа: (а) 10 m^2/ученику нето површине објекта; (б) 20-25 m^2/ученику отвореног простора; и (ц) недостајуће спортске дворане и отворени спортски терени средњих школа димензионисаће се према броју ученика и омогућиће се приступ и коришћење грађанима, спортским удружењима и другим корисницима.

Просторним планом предвиђена је на руралном подручју општине реконструкција постојећих објеката примарне заштите – здравствених станица и амбуланти, а по потреби и изградња нових објеката, пре свега у функцији подршке развоју туризма. Код реконструкције, доградње постојећих и изградње нових здравствених објеката потребан простор за обављање здравствене делатности димензионише се према нормативима простора који је неопходан за рад изабраног доктора за поједине здравствене услуге, и то минимум: (а) 120 m^2 за рад изабраног доктора за одрасле; (б) 130 m^2 за рад изабраног педијатра; (ц) 100 m^2 за рад изабраног гинеколога; и (д) 40 m^2 за рад изабраног стоматолога.

Предвиђена је реконструкција постојећих објеката домова културе, могућност изградње нових објеката социјалне заштите, а према указаној потреби и изградња нових мултифункционалних објеката јавне намене (култура, образовање, социјална заштита, спорт и сл.) у микроразвојним центрима на руралном подручју општине.

Објекти јавне намене из претходних ставова могу да се граде у зонама са претежно стамбеном наменом, као и на постојећим парцелама за јавне намене утврђеним шематским приказима уређења насеља.

За изградњу нових, доградњу и реконструкцију постојећих објеката јавне намене обавезна је израда урбанистичког пројекта. У случају фазне изградње урбанистички пројекат се ради за целину комплекса са јасно назначеним фазама изградње које се могу реализовати на начин да свака фаза може да функционише самостално и као део целине.

Основна општа правила уређења и грађења за објекте јавне намене у области предшколског васпитања и образовања, образовања, здравствене и социјалне заштите и културе јесу:

1) минимална површина парцеле за објекат јавне намене је 4.0 ара;
2) тип објекта зависи од његове функције и услова на локацији, али је претежно слободностојећи објекат на парцели;
3) максимални индекс заузетости је 30%;
4) максимални индекс изграђености је 1.0;
5) постојећи објекти задржавају постојећу грађевинску линију, а за нове објекте минимално растојање грађевинске од регулационе линије износи 5.0 m;
6) најмања удаљеност објеката јавне намене од објеката на суседним парцелама износи пола висине суседног објекта, али не мање од 5.0 m;
7) растојање основног габарита објекта од границе суседне парцеле износи на делу бочног дворишта претежно северне оријентације минимално 3.5 m, односно на делу бочног дворишта претежно јужне оријентације минимално 4.0 m;
8) максимална висина објекта је 12.0 m (од коте приземља до слемена);
9) у границама сопствене грађевинске парцеле обезбеђује се паркирање и гаражирање возила, изван површине јавног пута.

Спортска игралишта (терени за све врсте спортских и рекреативних активности на отвореном) са пратећим садржајима (трибина, санитарни чворови, свлачионице, клубске просторије) могу се градити у микроразвојним центрима и на парцели објекта основног образовања. На постојећој грађевинској парцели може се дозволити изградња спортског игралишта на основу овог Просторног плана. На основу овог Просторног плана ради се пројекат парцелације или препарцелације за формирање нове грађевинске парцеле за спортско игралиште. За изградњу нових, реконструкцију и доградњу осталих објеката спорта и рекреације обавезна је израда одговарајућег урбанистичког плана.

2.1.4. Правила уређења и грађења за објекте стамбене и пословне намене

Правила уређења и грађења односе се на формирање грађевинских парцела и изградњу нових објеката, доградњу и реконструкцију постојећих објеката стамбене, стамбено-пословне и пословне намене. Објекти пословне намене су компатибилни са становањем и могу се градити у зонама претежно стамбене и пословне намене. Пословне намене су намене које немају негативног утицаја на

животну средину, као што су: пружање интелектуалних услуга, услуга јавних служби у приватном сектору, технички и други сервиси, трговина, угоститељство, традиционални занати и сличне пословне намене.

Правила парцелације и изградње, индекс заузетости, индекс изграђености и висинска регулација важе за сваку појединачну грађевинску парцелу.

2.1.4.1. Величина и облик парцеле

Облик и величина парцеле за постојеће изграђене објекте, нове објекте и објекте за доградњу одређује се тако да се на њима могу изградити објекти у складу са правилима парцелације и изградње.

Дозвољава се формирање нове грађевинске парцеле спајањем делова две или више катастарских парцела без ограничења (површине) величине парцеле. Дозвољава се деоба катастарских парцела до утврђеног минимума за формирање нових грађевинских парцела.

Табела II-10. *Величина грађевинске парцеле*

	Намена и типологија изградње	Минимална површина парцеле
1.	Становање – непољопривредно домаћинство	5.0 a
1.1	Постојеће становање – непољопривредно домаћинство	постојећа
2.	Становање – мешовито домаћинство	6.0 a
2.1	Постојеће становање – мешовито домаћинство	постојећа
3.	Становање - пољопривредно домаћинство	8.0 a
3.1	Постојеће становање – пољопривредно домаћинство	постојећа
4.	Пословна намена	8.0 a
4.1	Стамбено-пословна намена (70%:30%)	6.0 a

2.1.4.2. Индекс заузетости

Дозвољена је изградња до индекса заузетости датог у табели *II/11*.

Табела II-11. *Максималан индекс заузетости грађевинске парцеле*

	Намена и типологија изградње	Максимални индекс заузетости
1.	Становање – непољопривредно домаћинство	30%
1.1	Постојеће становање - непољопривредно домаћинство	30% или постојећи*
2.	Становање – мешовито домаћинство	40%
2.1	Постојеће становање – мешовито домаћинство	40% или постојећи*
3.	Становање - пољопривредно домаћинство	50%
3.1	Постојеће становање - пољопривредно домаћинство	50% или постојећи*
4.	Пословна намена	80%
4.1	Стамбено-пословна намена (70%:30%)	60%

* уколико је већа од планиране

2.1.4.3. Индекс изграђености

Дозвољена је изградња до индекса изграђености утврђеног у табели *II-12*

Табела II-12. *Максималан индекс изграђености парцеле*

	Намена и типологија изградње	Максимални индекс изграђености
1.	Становање – непољопривредно домаћинство	0.8
1.1	Постојеће становање - непољопривредно домаћинство	0.8 или постојећи*
2.	Становање – мешовито домаћинство	0.8
2.1	Постојеће становање – мешовито домаћинство	0.8 или постојећи*
3.	Становање - пољопривредно домаћинство	1.0
3.1	Постојеће становање - пољопривредно домаћинство	1.0 или постојећи*
4.	Пословна намена	1.0
4.1	Стамбено-пословна намена (70%:30%)	1.0

* уколико је већа од планиране

2.1.4.4. Грађевинска линија

Растојање грађевинске линије од регулационе линије износи 5.0 m, осим на делу државног пута I реда када износи 20.0 m, односно II реда 10.0 m (осим уколико је предметни пут проглашен насељском саобраћајницом од стране надлежног органа).

Нови објекат (уколико се гради као замена за постојећи објекат) поставља се у складу са планираним грађевинским линијама, односно правилима изградње овог Просторног плана.

Дозвољено је одступање од грађевинске линије у следећим случајевима:

- када се таквим решењем постиже најмања могућа сеча и заштита вегетације,
- када је постојећи објекат већ затечен са одступањем од грађевинске линије,
- када позиција новог објекта није у складу са већ постојећим објектима, или заклања визуре.

Уколико грађевинска линија утврђена овим Просторним планом прелази преко (или делимично) постојећег објекта, грађевинска линија се може кориговати према геодетском снимку, кроз пројекат парцелације.

2.1.4.5. Регулациона линија

Није дозвољено грађење између регулационе и грађевинске линије.

Све објекте затечене у појасу између две регулационе линије или на површинама за јавне намене где овим Просторним планом није дозвољено грађење (јавне површине и јавне зелене површине) приликом реализације плана, односно применом правила изградње из овог плана, порушити у циљу заштите јавног интереса.

2.1.4.6. Међусобно удаљеност објеката

Објекти на парцелама се постављају на прописаном растојању из овог Просторног плана из разлога противпожарне заштите, заштите од обрушавања снегова и атмосферских вода, урбанистичке и архитектонске регулације простора.

Објекти на истој працели се постављају:

- на растојању од минимум 5.0 m од зида до зида за стамбене намене, с тим да streha не сме да прелази 1.0 m;
- на растојању од минимум 6.0 m од зида до зида за стамбено-пословне и пословне намене, с тим да streha не сме да прелази 1.0 m;
- за постојеће објекте минимално растојање може бити 4.0 m од зида до зида, с тим да streha не сме да прелази 1.0 m.
- Најмање дозвољено растојање основног габарита (без испада) објекта од границе грађевинске парцеле је за:

- објекте стамбене намене – слободностојеће објекте на делу бочног дворишта северне орјентације 1.5 m и на делу бочног дворишта јужне орјентације 2.5 m; двојне објекте на бочном делу дворишта 4.0 m;
- објекте пословне и стамбено-пословне намене на бочном делу дворишта 5.0 m;
- објекте стамбене, стамбено-пословне и пословне намене од границе суседне парцеле чија је намена пољопривредно земљиште износи најмање колико и висина тог објекта.

2.1.4.7. Висина објеката

Висина објекта се овим Просторним планом утврђује у метрима (од коте приземља до коте слемена) и не може да буде већа од 12.0 m за објекте стамбене и стамбено-пословне намене.

Висина објекта за пословне намене не може да буде већа од 16.0 m.

2.1.4.8. Енергетска ефикасност објеката

У изградњи свих нових и реконструкцији постојећих објеката поштоваће се принципи енергетске ефикасности.

Енергетска ефикасност свих нових и постојећих објеката (који се продају, дају у закуп, дају на лизинг, реконструишу или енергетски санирају) утврђиваће се у поступку енергетске сертификације и поседовањем енергетског пасоша.

2.1.4.9. Спољни изглед објекта

Спољни изглед свих постојећих и нових објеката усаглашава се са архитектуром традиционалног народног градитељства на подручју општине. Посебни захтеви градње су:

- постављање објекта у складу са морфологијом терена, која не ремети драстично постојећу нивелацију;
- волумен и габарит објекта прилагодити условима окружења, водећи рачуна о о очувању аутентичности предела у којем се објекат гради;
- примењени материјали за обраду фасаде морају бити природни и могу се применити: дрво, малтерисана фасада и камен;
- препоручује се четвороводан кров са нагибом до 45%, а најмањи дозвољени угао је 25 степени. Препоручује се цреп за кровни покривач. Нарочито се препоручује употреба надстрешница у функцији наглашавања аутохтоне архитектуре. Испади streha треба да буду најмање 1.0 m, због заштите објекта од снегова;
- максимални еркери и испади на објектима могу да буду до 1.20 m, на висини од минимум 3.0 m од терена. Уколико је еркер већи од ове димензије, усклађује се према грађевинској линији, односно граници парцеле;
- зидови подрумских етажа, сутерена или подзида који су видни, обрађују се облогом од ломљеног камена. Није дозвољена употреба бетонских зидова као завршне облоге;
- обавезна је топлотна изолација нових и реконструисаних објеката по спољњем омотачу (фасада, под и кров) и унутрашње степениште у спратним објектима;
- свака афирмација стварања архитектонске аутентичности, базиране на грађевинској традицији поднебља је препоручљива.

2.1.4.10. Ограде

Ограђивање парцеле је дозвољено. Висина ограда може бити следећа:

- за парцелу стамбене намене највише до 1.4 m;
- за парцелу пословне намене највише до 2.0 m.

2.1.4.11. Приступ парцели

Пруступ парцели се обавезно обезбеђује на један од три начина, према могућностима на свакој појединачној постојећој и планираној парцели, и то:

- директним излазом на јавни пут; или

- преко приватних прилаза; или
- путем уговора о службености.

Право приватних прилаза или путем уговора о службености пролаза (друга и трећа алинеја претходног става) могу се примењивати и односити, по потреби, на више парцела.

Код формирања нових парцела обавезно је формирање директних излаза на јавни пут. Минимална ширина приступа за парцелу стамбене намене износи 3.5 m, а за парцелу стамбено-пословне и пословне намене износи 5.0 m.

2.1.4.12. Економски објекти

Економски објекти пољопривредних и мешовитих домаћинстава су:

- сточне стаје (живинарници, свињци, говедарници, овчарници, козарници), испусти за стоку, јаме за осоку, ђубришта, пољски клозети и др;
- уз стамбени објекат: летња кухиња, млекара, санитарни пропусник, магацини хране за сопствене потребе и др;
- пушнице, сушнице, кош, амбар, надстрешница за машине и возила, магацини хране и објекти намењени исхрани стоке и др.

Међусобно растојање стамбеног објекта и сточне стаје је 15.0 m.

Ђубриште и пољски клозети морају бити удаљени од стамбеног објекта, бунара, односно извора воде, најмање 20.0 m, и то само на нижој коти.

Међусобна растојања економских објеката из првог става 2.1.4.1.12. зависи од организације економског дворишта, с тим да се прљави објекти могу постављати само низ ветар у односу на чисте објекте.

Позиција објекта из првог става 2.1.4.1.12. у односу на грађевинску линију утврђује се локацијском дозволом на основу увида у ситуационои план, и то применом дозвољених растојања утврђених овим правилима.

Ако се економски делови суседних парцела непосредно граниче, растојање нових економских објеката од границе парцеле не може бити мање од 2.5 m.

Ако се економски део једне парцеле граничи са стамбеним делом суседне парцеле, растојање нових економских објеката утврђује се применом правила из другог става 2.1.4.1.12.

На парцели са нагибом терена од јавног пута (наниже), у случају нове изградње, стамбено двориште се поставља на највишој коти уз јавни пут на грађевинској линији. Најмања ширина приступног пута на парцели износи 3.00 m. Економско двориште се поставља иза стамбеног дворишта (наниже).

На парцели са нагибом терена од јавног пута (навише), у случају нове изградње, стамбено двориште се поставља на највишој коти. Најмања ширина приступног стамбеног пута је 2.5 m. Економско двориште се поставља иза стамбеног дворишта (наниже).

2.1.4.13. Паркирање и гаражирање

Паркирање или гаражирање возила решава се на сопственој грађевинској працели, изван површине јавног пута. По правилу се обезбеђује једно паркинг/гаражно место:

- на једну стамбену јединицу на грађевинској парцели стамбене намене;
- на 60 m^2 корисне површине пословног простора на грађевинској парцели пословне намене.

2.1.4.14. Реконструкција постојећих објеката

Надзиђивање и доградња објеката може се дозволити само у склопу реконструкције целог објекта или групације објеката, како би се обезбедило целовито естетско, функционално и техничко сагледавање објекта.

За реконструкцију објекта примењују се правила утврђена за изградњу објеката.

За потребе реконструкције објекта који прелази дозвољене индексе из овог Просторног плана, могу се изводити радови на:

- реконструкцији и редизајну фасаде по условима из овог Просторног плана;
- реконструкцији и замени крова и кровног покривача по условима из овог Просторног плана;
- побољшању термичке заштите и енергетске ефикасности зграде;
- и други радови на побољшању општег квалитета објекта који овде нису наведени.

За потребе реконструкције објекта који не прелази дозвољене индексе из овог Просторног плана, могу се изводити радови на:

- доградњи и надградњи до дозвољеног максимума;
- реконструкцији и редизајну фасаде по условима из овог Просторног плана;
- реконструкцији и замени крова и кровног покривача по условима из овог Просторног плана са могућношћу коришћења поткровља као корисног простора;
- побољшању термичке заштите и енергетске ефикасности зграде;
- и други радови на побољшању општег квалитета објекта који овде нису наведени.

2.1.4.15. Градња на постојећим парцелама које су мање од дозвољених

На парцелама које су мање од утврђеног минимума, а налазе се у грађевинском подручју, могу се градити по предвиђеним параметрима и условима овог Просторног плана.

Није дозвољено, по усвајању овог Просторног плана, накнадно цепање парцела, осим до дозвољеног минимума од 5.0 а.

Дозвољена толеранција површине постојеће парцеле износи 10% од дозвољеног минимума.

За оба случаја примењују се урбанистички параметри и услови на постојећу површину парцеле.

2.1.4.16. Изграђени објекти на парцелама које су мање од дозвољених

За ове објекте примењује се правило из првог става 2.1.4.1.15.

Изграђени објекти на парцелама формираним испод тих објеката задржавају се у постојећем стању.

Дозвољено је спајање више парцела за постојеће објекте, и ако је тим спајањем парцела испод дозвољеног минимума објекат се задржава у постојећем стању. За ове објекте примењује се правило из првог става 2.1.4.15.

2.1.4.17. Изградња стамбених и економских објеката пољопривредних домаћинстава изван грађевинског подручја

Може да се дозволи реконструкција, доградња и изградња стамбеног (максималне површине до 200m^2) и економских објеката пољопривредног домаћинства изван постојећег грађевинског подручја насеља утврђеног шематским приказима уређења насеља у складу са чланом 26. Закона о пољопривредном земљишту („Службени гласник РС”, бр. 62/06 и 41/09), на катастарској парцели која испуњава услове прописане у делу 2.1.4.1. и по предвиђеним параметрима и условима овог Просторног плана.

2.1.5. Правила уређења и грађења за објекте привредне намене

За општински центар се правила уређења и изградње простора за лоцирање индустријских објеката и МСП дефинишу Планом генералне регулације Књажевца.

Производни објекти се граде на локалитетима за индустрију и МСП на подручју општине који су утврђени у делу II 1.4.1. Просторног плана на основу одговарајућег урбанистичког плана. За грађевинске парцеле са привредном наменом и локалитете за индустрију и МСП величине (површине) до 2.0 ha обавезна је израда урбанистичког пројекта, а преко 2.0 ha плана детаљне регулације.

Правила уређења и грађења за објекте привредне намене јесу:

1) минимална величина грађевинске парцеле је 15.0 ари;
2) минимална ширина грађевинске парцеле је 20.0 m за један производни објекат на парцели, односно 30.0 m за више производних објеката на парцели;
3) максималан индекс заузетости грађевинске парцеле је 0.5;
4) минимално растојање основног габарита објекта привредне намене од границе суседне парцеле исте или друге намене је 5.0 m за објекте који немају утицаја на животну средину, односно не подлежу обавези процене утицаја и не захтева се процена утицаја на животну средину;
5) обавезна је примена заштитних растојања од објеката у окружењу и предузимање мера заштите животне средине за објекат привредне намене на основу процене утицаја на животну средину, а за скупне локације производних капацитета (локалитет и комплексе) на основу стратешке процене утицаја на животну средину у складу са Уредбом о утврђивању Листе I пројеката за које је обавезна процена утицаја и Листе II пројеката за које се може захтевати процена утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, број 84/05);
6) минимум 25% укупне површине парцеле заузимају зелене површине, укључујући и заштитне зелене појасеве према зонама и суседним парцелама са стамбеном и јавном наменом;
7) приступни пут за везу са јавним путем је минималне ширине 5.0 m с радијусом кривине прикључка од минимум 10.0-12.0 m, с тим да се приступ парцели поставља с једним улазом-излазом;
8) у границама сопствене грађевинске парцеле обезбеђује се паркирање свих путничких (по правилу се обезбеђује једно паркинг место на 60 m^2 корисне површине) и теретних возила, потребан манипулативни простор и складишта за оне делатности и МСП која имају веће транспортне захтеве и материјалне инпуте (сировине, репроматеријале и готове производе);
9) минимално опремање грађевинске парцеле, локалитета и зона привредне намене подразумева обезбеђење следећих инфраструктурних објеката: приступни пут, водоснабдевање, прикупљање и пречишћавање отпадних вода, прикључак на електроенергетску и телекомуникациону мрежу; уређење манипулативног простора, паркинга за различите врсте возила; и посебне просторије или ограђеног простора са посудама за прикупљање отпада;
10) за скупне локације (локалитети и зоне) могу се предвидети заједнички сервиси као што су: техничко одржавање и опслуживање инфраструктурних, складишних и производних објеката, служба обезбеђења и надзора, логистичка подршка и др.

Објекти привредне намене могу се градити и у зонама претежно пословне намене за предузећа која не подлежу процени утицаја на животну средину и, евентуално, за предузећа на које се примењује Листа II Уредбе на основу процене утицаја на животну средину, под условом да се обезбеди утврђено заштитно растојање од суседних парцела и објеката и предузму предвиђене мере заштите животне средине.

Изградња објеката у функцији пољопривредне производње, чувања, прераде и пласмана пољопривредних производа (магацини репроматеријала, објекти за производњу гљива, рибњаци, сушаре за воће и поврће, хладњаче, објекти за финалну прераду пољопривредних производа и објекти намењени за интензиван узгој стоке, перади и крзнаша и сл.) може да се дозволи изван грађевинског подручја насеља утврђеног шематским приказима уређења насеља у складу са чланом 26. Закона о пољопривредном земљишту („Службени гласник РС”, бр. 62/06 и 41/09), а на основу урбанистичког пројекта за катастарску или грађевинску парцелу величине веће од 10 a до 2.0 ha, односно на основу плана детаљне регулације за катастарску или грађевинску парцелу или грађевински комплекс површине преко 2.0 ha.

2.1.6. Правила уређења и грађења за објекте туристичке намене

Правила уређења и грађења за објекте туристичке намене за општински центар Књажевац, туристичко насеље Коњарник, туристички центар Голема Река са туристичким пунктом Мирица, туристички пункт Козарница, туристички ризорт Јабучко Равниште, Ргошку Бању, археолошко – етнолошки парк Равна, спортско-рекреативне комплексе Бањица и Бараница дефинишу се одговарајућим урбанистичким планом.

Правила уређења и грађења за објекте туристичке намене су усмеравајућа за израду и доношење урбанистичког плана предвиђеног у делу 2.2.1.1. Просторног плана за: субопштински центар Кална, туристички пункт Граваљоса, значајнија планинска традиционална туристичка насеља Црни Врх, Балта Бериловац и Ћуштица.

Објекти туристичке намене могу да се граде у зонама претежно стамбене и пословне намене утврђеним шематским приказом уређења насеља за значајније подпланинско традиционално туристичко насеље Вртовац/Иново и значајнија села у функцији туризма – Горња Каменица, Јања, Равно Бучје, Радичевац, Ново Корито, Градиште, Јаковац, Стогазовац (и друга села). Правила уређења и изградње објеката туристичке намене у значајнијем подпланинском традиционалном насељу и значајнијим селима у функцији туризма јесу:

- приоритет има адаптација/реконструкција постојећих кућа са окућницом и пратећим објектима (вајати, млекаре, кошеви и др.) и изградња нових објеката на темељима и у габариту постојећих или напуштених објеката у функцији руралног туризма.;
- минимална површина грађевинске парцеле је 5.0 a, оптимална 8.0 ари;
- максимални индекс заузетости износи 40% и максимални индекс изграђености 0.4;
- грађевинска линија објекта је на минимум 5.0 m од регулационе линије, а најмања удаљеност од граница парцеле износи 1.0 m;
- препоручује се изградња два типа нових објеката у функцији руралног туризма: „гостинске смештајне јединице" као осавремењени облик вајата (оптимално 38 m^2 за две собе са по три лежаја и заједничким купатилом и, по могућности, са засебним улазом) и „гостинске куће" (оптимално 50-60 m^2 за објекат са две собе са по три лежаја, дневним боравком и купатилом);
- примењују се правила за спољни изглед објекта утврђена у 2.1.4.1.9,
- максимална висина новог и реконструисаног објекта је 9.0 m (од коте приземља до слемена);
- ограђивање грађевинске парцеле је дозвољено највише до 1.6 m висине;
- приступ парцели се обезбеђује директним излазом на јавни пут, или преко приватних пролаза или путем уговора о службености, минималне ширине пролаза 3.0 m;
- паркирање и гаражирање возила обезбеђује се на сопственој грађевинској парцели (по правилу једно паркинг место на две смештајне јединице), изван површине јавног пута.

Објекти туристичке намене из претходног става могу да се граде у зони директне примене Просторног плана, на основу урбанистичког пројекта за катастарске/грађевинске парцеле и комплексе површине веће од 10 a до 2.0 ha, односно на основу плана детаљне регулације за грађевинске парцеле и комплексе површине преко 2.0 ha.

Правила уређења и изградње објеката туристичке намене у субопштинском центру Кална, новом туристичком пункту и значајнијим планинским традиционалним насељима јесу:

- дозвољава се изградња објеката за комерцијалне туристичке услуге апартманског типа (стационарне намене, услужне, пословне делатности и гаражирање) у компактном објекту, под условом да испуњавају прописане санитарно-хигијенске и друге комуналне услове;
- минимална површина парцеле је 20.0 a;
- грађевинска линија објекта је на минимум 5.0 m од регулационе линије, најмања удаљеност од граница парцеле износи 5.0 m и од суседног објекта 10.0 m;
- максималан индекс заузетости износи 20% и максималан индекс изграђености 0.6;
- примењују се правила за спољни изглед објекта утврђена у 2.1.4.1.9;
- максимална висина објекта је 12.0 m (од коте приземља до слемена);

- не препоручује се ограђивање грађевинске парцеле, а уколико је неопходно дозвољава се до висине од 1.4 m;
- приступ парцели се обавезно обезбеђује директним излазом на јавни пут, минималне ширине прилаза 5.0 m;
- паркирање и гаражирање возила обезбеђује се на сопственој грађевинској парцели (број паркинг 60% од броја апартмана), изван површине јавног пута.

У субопштинском центру Кална, новом туристичком насељу, новом туристичком пункту, значајнијем традиционалном насељу и значајнијем селу у функцији туризма дозвољава се изградња туристичких нестационарних објеката клубског типа (за потребе рекреације и спорта, дружења и забаве туриста). Типови клубске намене могу бити: бициклистички клуб, дечији клуб, ловачки клуб са специјалитетима од дивљачи и спортски клубови друге врсте. Правила уређења и грађења за овај тип туристичких објеката су:

- минимална површина парцеле је 40.0 a;
- објекат се поставља на ободу слободног зеленог простора;
- максимална БРГП износи до 300 m^2, а висина објекта до 7.0 m;
- тип објекта је брвнара са деловима од камена и са кровом од шиндре у етно-стилу;
- пруступ парцели се обезбеђује директним излазом на јавни пут, минималне ширина прилаза 5.0 m;
- паркирање се обезбеђује на сопственој грађевинској парцели.

Забрањује се изградња нових викенд кућа на подручју Парка природе Стара планина и у зонама заштите других природних и непокретних културних добара на преосталом подручју у обухвату овог Просторног плана.

Изван зона заштите природних и непокретних културних добара изван граница Парка природе може да се дозволи контролисана и ограничена изградња нових и комерцијализација постојећих викенд кућа у туризму (уз могућу адаптацију и реконструкцију) у значајнијим селима у функцији туризма и другим насељима која овим Просторним планом нису предвиђена за развој туризма, а на основу урбанистичког пројекта за грађевинске парцеле и комплексе површине веће од 10 a до 2.0 ha, односно на основу плана детаљне регулације за грађевинске парцеле и комплексе површине преко 2.0 ha. Правила уређења и грађења викенд кућа јесу:

1) минимална површина грађевинске парцеле је 5.0 ари, оптимална 8.0 a;
2) максимални индекс заузетости је 10%;
3) максимални индекс изграђености је 0.15;
4) грађевинска линија је на 5.0 m од регулационе линије, најмања удаљеност основног габарита објекта од границе парцеле је 4.0 m, а од суседног објекта 10.0 m;
5) максимална висина објекта је 7.0 m (од коте приземља до слемена);
6) на парцели се поред викенд куће могу се градити објекти базена, сеника, потпорни зидови и објекти сличног типа који не улазе у обрачун индекса заузетости и изграђености парцеле;
7) за спољни изглед објеката примењују се правила утврђена у 2.1.4.1.9;
8) за постојеће објекте викенд намене и за њихову реконструкцију и доградњу примењују се параметри и правила утврђени у претходним тачкама овог става;
9) ограђивање објеката није дозвољно;
10) приступ парцели обезбеђује се директним излазом на јавни пут, преко приватних пролаза или путем уговора о службености; минимална ширина пролаза износи 3.0 m;
11) у границама сопствене грађевинске парцеле се обезбеђује паркирање (најмање једно паркинг место) и гаражирање возила (по могућности у подземној етажи објекта), изван површине јавног пута.

Постојећи објекти на води као што су воденице, резнице и ваљавице могу да се реконструишу и пренамене за туристички или угоститељску намену. Реконструкција и архитектонско обликовање ових објеката и појединих елемената објеката треба да буде у стилу традиционалне архитектуре народног градитељства за овај крај.

2.2. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

2.2.1. Смернице за израду планске документације и спровођење Просторног плана

Просторни план ће се спроводити двојако: индиректно – разрадом планских решења урбанистичким плановима, доношењем програма уређења грађевинског земљишта и секторских планова и програма у складу са законом, и непосредно – издавањем информације о локацији и локацијске дозволе на основу планских решења и пропозиција овог Просторног плана.

2.2.1.1. Смернице за израду урбанистичких планова, урбанистичко-техничке документације и спровођење Просторног плана

За слив постојеће акумулације „Грлиште" и за простор резервисан овим Просторним планом за сливове акумулација „Жуковац" и „Околиште" и за потенцијални аутопут Ниш – Књажевац – ХЕ „Ђердап 1" Влада Републике Србије доноси просторни план за подручје посебне намене.

„План генералне регулације туристичког насеља Коњарник" („Службени лист општине Књажевац", број 9/09), „План детаљне регулације Спортско-рекреационог и здравствено-рехабилитационог центра Бањица" („Службени лист општине Књажевац", број 3/11), „План детаљне регулације ромског насеља Нишки пут у Књажевцу" („Службени лист општине Књажевац", број 7/10), „План детаљне регулације међународног граничног прелаза Кадибогаз" („Службени лист општине Књажевац", 2005.) усклађени су са овим Просторним планом и могу се примењивати у целости. „План детаљне регулације прве фазе туристичког ризорта Јабучко Равниште на Старој планини" („Службени лист општине Књажевац", бр. 9/09 и 2/11) усклађен је са овим Просторним планом и може се примењивати у оквиру капацитета прве фазе до 6000 лежаја, односно до капацитета стационарних корисника кога омогућавају расположива локална изворишта, која су по билансима довољна за максимално 1200 стационарних корисника.

Скупштина општине Књажевац доноће на основу Просторног плана у периоду до 2016. године одговарајуће **урбанистичке планове**:

1) **план генералне регулације** за
   - општински центар Књажевац са Трговиштем,
   - субопштинске центре Миниђево и Кална,
   - туристички центар „Голема Река" са туристичким пунктом „Мирица" (алтернативно план детаљне регулације),
   - сектор алпског скијалишта „Голема Река",
   - значајније планинско традиционално село Црни врх са засеоком Граваљоса;
   - значајнија планинска традиционална села Ћуштица и Балта Бериловац,

2) **план детаљне регулације** за
   - туристичке пунктове „Козарница" и „Граваљоса",
   - археолошко – етнолошки парк „Равна", и
   - спортско-рекреативни комплекс „Бараница.

На основу Просторног плана Скупштина општине Књажевац доноће после 2016. године одговарајуће **урбанистичке планове**:

1) план детаљне регулације за:
   - коридор обилазнице Књажевца на државном путу I реда бр.25 са оријентационо предложеном границом коридора ширине 100 m на Реферaлној карти 4. „Спровођење Просторног плана", која ће се ближе утврдити одлуком о изради урбанистичког плана на основу идејног пројекта обилазнице;
   - изградњу и реконструкцију започете, инициране и нове зоне и комплекса површине веће од 2 ha за индустрију и МСП, објекте у функцији пољопривредне производње, туризам и куће за одмор;
   - реконструкцију и изградњу делова насеља;
   - планиране објекте линијских и комуналних инфраструктурних система за које је неопходно одредити површину за јавне намене;

- потенцијалне зоне ветрогенератора[31],
- потенцијалне зоне експлоатације минералних сировина,
- граничне прелазе; и др.

Границе планова генералне и детаљне регулације на Реферaлној карти 4. „Спровођење Просторног плана" дате су оријентационо и ближе ће бити утврђене одлуком о изради урбанистичког плана.

На основу овог Просторног плана, односно урбанистичког плана ради се **урбанистички пројекат** за изградњу, реконструкцију и уређење:

- пратећих садржаја јавног пута (бензинске станице);
- заштићене околине непокретног културног добра;
- верског објекта;
- комплекса и локалитета површине: до 2 ha за индустрију и МСП; и од 10 a до 2 ha за објекте у функцији пољопривредне производње, туризма и кућа за одмор;
- објекта јавне намене (укључујући и објекте комуналне инфраструктуре: гробља, пијаце, трансфер станице, прихватилиште за напуштене животиње и др.); и
- мале хидроелектране.

Преостали део подручја општине Књажевац представља **зону директне примене Просторног плана.** У зони директне примене Просторног плана за централне делове 85 насеља утврђени су **шематски прикази уређења насеља**.

На основу планских решења и пропозиција утврђених Просторним планом, општинска управа издаваће информацију о локацији и локацијску дозволу на подручју:

1) за које у делу II 2.2.1.1. Просторног плана није предвиђена израда урбанистичког плана и урбанистичко-техничке документације; и
2) које је обухваћено шематским приказима уређења насеља;

када се локацијска дозвола може издати за катастарску парцелу која испуњава услове за грађевинску парцелу, што утврђује орган надлежан за издавање локацијске дозволе.

На основу Закона о заштити животне средине (чл. 35. и 36.), Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину и Закона о процени утицаја на животну средину, у току имплементације Просторног плана препоручује се **израда стратешких процена утицаја на животну средину** за урбанистичке планове за:

- општински центар Књажевац са Трговиштем,
- туристички центар „Голема Река" са туристичким пунктом „Мирица",
- сектор алпског скијалишта «Голема река»,
- туристичке пунктове Козарница и Граваљоса,
- туристичко рекреативна подручја у приградској зони Књажевца (комплекс Бараница и Архео етно парк Равна).
- субопштинске центре Минићево и Кална и
- туристичка села Црни Врх, Ћуштица и Балта Бериловац,

За остале урбанистичке планове одлука о приступању или не приступању изради стратешке процене доноси се у складу са одредбама из чланова 5., 6. и 9. Закона о стратешкој процени утицаја, уколико се конкретним планом успоставља оквир за одобравање будућих развојних пројеката за које је прописано утврђивање процене утицаја на животну средину, односно ако се на обухваћеном подручју планирају два или више пројеката обухваћених Уредбом о пројектима за које се израђује студија о процени утицаја на животну средину.

[31] Имајући у виду значајније утицаје које ветрогенератори могу имати на животну средину, просторни плановима се утврђује обавеза израде планова детаљне регулације за ове намене. Финансирање израде предвиђеног ПДР се не врши из општинског буџета, већ се финансира из средстава приватног сектора (заинтересованих инвеститора)

- Скупштина општине Књажевац донеће, на основу Просторног плана, као и донетог урбанистичког плана, средњорочни и годишње програме уређења грађевинског земљишта за сва насеља.

2.2.1.2. Опис и одређење зона и целина за које је дат шематски приказ уређења насеља

Шематски прикази уређења насеља у размери 1: 25 000 (у прилогу Просторног плана) дати су за централне делове 85 насеља на руралном подручју општине: Алдина река, Алдинац, Балановац, Балинац, Балта Бериловац, Бањски Орешац, Бели Поток, Берчиновац, Божиновац, Булиновац, Бучје, Валевац, Васиљ, Видовац, Вина, Витковац, Влашко Поље, Вртовац, Габровница, Глоговац, Горња Каменица, Горња Соколовица, Горње Зуниче, Градиште, Грезна, Дебелица, Дејановац, Доња Каменица, Доња Соколовица, Доње Зуниче, Дрвник, Дреновац, Дречиновац, Жлне, Жуковац, Зоруновац, Зубетинац, Иново, Јаковац, Јаловик Извор, Јања, Јелашница, Кална, Каличина, Кандалица, Кожељ, Крента, Лепена, Локва, Мањинац, Миљковац, Минићево, Мучибаба, Ново Корито, Орешац, Ошљане, Папратна, Петруша, Подвис, Понор, Потркање, Причевац, Равна, Равно Бучје, Радичевац, Ргоште, Репушница, Саставак, Сврљишка Топла, Скробница, Слатина, Стањинац, Старо Корито, Стогазовац, Татрасница, Трновац, Црвење, Црни Врх, Ћуштица, Шарбановац, Шести Габар, Штипина, Штитарац, Штрбац, Шуман Топла.

Шематским приказима утврђено је задржавање изграђеног земљишта као постојећег грађевинског подручја насеља и предвиђене су границе минималног проширења грађевинског подручја са зонама, целинама и локалитетима претежно стамбене, јавне и пословне намене *(табела II-13)*. Грађевинско подручје одређено је оријентационо, по целим катастарским парцелама.

Табела II-13 Биланс грађевинског подручја утврђеног шематским приказима уређења насеља, 2022.

Насеље	Грађевинско подручје (у ha)
1. Алдина река	8,58
2. Алдинац	26,42
3. Балановац	22,44
4. Балинац	27,88
5. Балта Бериловац	42,34
6. Бањски Орешац	20,99
7. Бели Поток	63,35
8. Берчиновац	35,06
9. Божиновац	7,73
10. Булиновац	15,13
11. Бучје	49,25
12. Валевац	19,18
13. Васиљ	68,54
14. Видовац	19,36
15. Вина	51,31
16. Витковац	59,00
17. Влашко Поље	27,71
18. Вртовац	34,73
19. Габровница	15,74
20. Глоговац	14,29
21. Горња Каменица	31,27
22. Горња Соколовица	8,89
23. Горње Зуниче	36,53
24. Градиште	6,09
25. Грезна	11,11
26. Дебелица	46,78

Насеље	Грађевинско подручје (у ha)
27. Дејановац	16,16
28. Доња Каменица	22,01
29. Доња Соколовица	12,94
30. Доње Зуниче	27,59
31. Дрвник	10,03
32. Дреновац	19,42
33. Дречиновац	5,77
34. Жлне	24,01
35. Жуковац	18,10
36. Зоруновац	33,90
37. Зубетинац	26,29
38. Иново	16,50
39. Јаковац	67,27
40. Јаловик Извор	11,89
41. Јања	6,61
42. Јелашница	49,52
43. Каличина	21,29
44. Кална	46,33
45. Кандалица	10,12
46. Кожељ	34,38
47. Крента	19,75
48. Лепена	7,94
49. Локва	13,09
50. Мањинац	12,33
51. Миљковац	24,94
52. Минићево	49,88
53. Мучибаба	37,21
54. Ново Корито	35,39
55. Орешац	37,52
56. Ошљане	73,75
57. Папратна	8,62
58. Петруша	5,97
59. Подвис	36,14
60. Понор	34,14
61. Потркање	11,56
62. Причевац	13,08
63. Равна	28,02
64. Равно Бучје	9,37
65. Радичевац	20,35
66. Ргоште	26,02
67. Репушница	4,45
68. Заставак	29,80
69. Сврљишка Топла	17,39
70. Скробница	49,45
71. Слатина	23,52
72. Стањинац	15,50
73. Старо Корито	6,21
74. Стогазовац	14,95
75. Татрасница	11,90
76. Трновац	17,73
77. Црвење	24,51
78. Црни Врх	109,235

Насеље	Грађевинско подручје (у ha)
79. Ћуштица	92,52
80. Шарбановац	6,10
81. Шести Габар	18,22
82. Штипина	34,12
83. Штитарац	6,43
84. Штрбац	23,67
85. Шуман Топла	10,35
УКУПНО	2270,95

Приоритет има изградња објеката на постојећем грађевинском подручју насеља. Уколико се појави већи број захтева за изградњу који се не могу задовољити у границама постојећег грађевинског подручја из претходног става и за намене које нису предвиђене шематским приказима уређења насеља, могућности изградње утврдиће се одговарајућим урбанистичким планом.

Претежна стамбена намена на грађевинском подручју насеља може се пренаменити за компатибилну јавну и пословну намену. Компатибилне намене становању су: јавне службе, јавно зеленило, услуге и туристички садржаји, као и пословање које нема негативних утицаја на животну средину. Компатибилне намене се могу наћи као пратеће и допунске у оквиру претежне стамбене намене назначене у шематским приказима уређења насеља.

У табели II-14 приказана је компатибилност намена, односно која се намена као пратећа, допунска или основна може наћи у оквиру претежне намене, а да на графичком прилогу није приказана.

Табела II-14 *Компатибилност намена*

ОВАОМ СА НАМЕНОМ ЈЕ	ПРАТЕЋА ИЛИ ДОПУНСКА НАМЕНА / ПРЕТЕЖНА НАМЕНА	ЈАВНЕ СЛУЖБЕ	ЗЕЛЕНИЛО	СПОРТ РЕКРЕАЦИЈА	КОМУНАЛНИ ОБЈЕКТИ	САОБРАЋАЈНИ ОБЈЕКТИ	СТАНОВАЊЕ	ПОСЛОВАЊЕ	ТУРИСТИЧКИ САДРЖАЈИ	ПРОИЗВОДНЕ ДЕЛАТНОСТИ
	ЈАВНЕ СЛУЖБЕ		X				X	X		
	ЗЕЛЕНИЛО	X		X	X	X	X	X	X	
	СПОРТ, РЕКРЕАЦИЈА	X	X					X	X	
	КОМУНАЛНИ ОБЈЕКТИ		X			X				X
	САОБРАЋАЈНИ ОБЈЕКТИ		X		X					X
	СТАНОВАЊЕ	X	X					X	X	
	ПОСЛОВАЊЕ	X	X	X			X		X	X
	ТУРИСТИЧКИ САДРЖАЈИ		X	X			X	X		
	ПРОИЗВОДНЕ ДЕЛАТНОСТИ		X		X	X		X		

Утврђени шематски прикази уређења насеља спроводе се непосредно/директно.

2.2.1.3. Смернице за спровођење Просторног плана у секторским плановима и програмима

Спровођење планских концепција, решења и пропозиција утврђених Просторним планом у секторским плановима и програмима у складу са законом обезбеђују:

- министарство надлежно за водопривреду, односно Републичка дирекција за воде, у сарадњи са ЈВП „Србијаводе“ и општином Књажевац: усклађивањем годишњих програма изградње, реконструкције и одржавања водних објеката и фазног развоја Тимочког регионалног система за обезбеђење воде највишег квалитета и речног система за обезбеђење вода за техничке потребе; израдом одговарајуће Студије о снабдевању и одвођењу отпадних вода на туристичким просторима; израдом пројеката регулације река и уређења речних корита (са којим се усклађују пројекти експлоатације речног наноса); доношењем програма мониторинга квалитета воде у сливовима регионалних изворишта, а у сарадњи са министарством надлежним за заштиту животне средине доношењем програма заштите вода у тим сливовима;

- скупштина Књажевца доношењем: средњорочних и годишњих програма развоја водоводне и канализационе инфраструктуре; и планова и програма управљања отпадом и одлука о комуналном реду; као и, у сарадњи са министарством надлежним за водопривреду, плана за проглашење ерозионих подручја; плана одбране од бујичних поплава на водотоковима ван система редовне одбране од поплава;
- скупштина Књажевца, у сарадњи са министарством надлежним за пољопривреду, асоцијацијама пољопривредних произвођача, доношењем: интегралних програма заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта; програма развоја сточарства; програма развоја повртарства, програма обнове пашњачког сточарења; програма развоја органске, тј. еколошке производње хране и др.;
- скупштина Књажевца, у сарадњи са надлежним министарствима, месним заједницама, приватним сектором и невладиним организацијама, утврђивањем локалне политике здравствене заштите, социјалне заштите, развоја културе и физичке културе и доношењем акта о мрежи објеката дечјих вртића и основних школа у општини;
- скупштина Књажевца, уз помоћ надлежног министарства, туристичких организација и туроператера, различитих невладиних и других организација, јавно-приватног партнерства, доношењем: програма развоја туризма са прединвестиционим студијама (оправданости); програма промотивних активности; програма уређења и опремања грађевинског земљишта на туристичким просторима; програма едукације становништва и њиховог укључивања у организацију туристичких програма, и др;
- ЈП за развој планинског туризма „Стара Планина“ реализацијом својих програма пословања и применом просторних и урбанистичких планова;
- ЈП за газдовање шумама „Србијашуме” доношењем плана управљања и годишњих порограма управљања Парком природе Стара планина; ревизијом општих основа газдовања шумама; у сарадњи са власницима земљишта израдом програма газдовања шумама и пошумљавања земљишта у приватном власништву којима би се поузданије утврдило стање ових шума, а плановима газдовања уважили општи заштитни и посебни поседнички интереси за сваки део шуме; израдом и реализацијом Програма антиерозионог уређења подручја (нарочито сливова регионалних изворишта вода и површина у оквиру сектора планираног скијалишта на Старој планини);
- Ловачки савез Србије и корисници ловног подручја ревизијом, односно доношењем ловних основа за газдовање ловним подручјем и ловиштима и годишњих планова газдовања ловиштима на подручју Општине;
- Корисници рибарских подручја - доношењем средњорочних и годишњих програма унапређења рибарства;
- ЈП „Путеви Србије”, у сарадњи са надлежним управама општине Књажевац, усклађивањем средњорочних и годишњих програма изградње, рехабилитације и одржавања државних путева; надлежне управе општине Књажевац, усклађивањем средњорочних и годишњих програма развоја општинских путева;
- ЈП за дистрибуцију електричне енергије „Електро Србија”, у сарадњи са надлежним управама општине Књажевац и електро-дистрибуцијама, усклађивањем средњорочних планова и програма развоја енергетике, односно дистрибуције електричне енергије;
- скупштина Књажевца доношењем планова развоја енергетике којима се утврђују потребе за енергијом на подручју Општине, услови и начин обезбеђивања неопходних енергетских капацитета и доношењем програма рационалног коришћења енергије;
- предузећа, која врше истраживање и експлоатацију минералних сировина, у сарадњи са надлежним републичким органима, надлежним управама општине Књажевац, донеће, уз сагласност Владе Републике Србије, посебне средњорочне програме развоја и санације за делове подручја на којима је завршена или предстоји експлоатација минералних сировина;
- скупштина Књажевца доношењем средњорочног плана заштите од буке, програма и плана мониторинга животне средине (ваздуха, буке, земљишта и др.) и програма праћења документације о стратешким проценама утицаја планова и проценама утицаја пројеката на животну средину;
- надлежне управе општине Књажевац, у сарадњи с министарством надлежним за заштиту животне средине, реализацијом акционих програма заштите животне средине за подручје Књажевца, преко локалних Агенди 21 (тзв. ЛЕАП);
- Регионални центар за животну средину за Централну и Источну Европу (РЕЦ) и друге НВО у сарадњи с надлежним управама општине Књажевац - ангажовањем на иницирању, изради и примени програма и пројеката одрживог развоја и заштите;
- Завод за заштиту споменика културе у Нишу, у сарадњи с надлежним управама општине Књажевац и приватним сектором, утврђивањем средњорочних и годишњих програма истраживања и заштите непокретних културних добара;
- РАРИС у сарадњи с надлежним управама општине Књажевац, доношењем годишњих програма развоја, изградње и уређења подручја Тимочке крајине.

Планска решења преиспитаће се и ближе одредити (за објекте из чл. 133. Закона о планирању и изградњи) израдом претходних студија и студија оправданости, у складу са наведеним Законом.

2.2.2. Приоритетна решења и пројекти

Приоритетне активности на имплементацији Просторног плана утврђују се за прву етапу реализације планских решења до 2016. године, то јест до приспећа рока за преиспитивање планских решења.

Одржив просторни развој Општине подразумева неколико општих приоритета и то: рехабилитацију пољопривреде и прехрамбене индустрије; развој успешних фирми и сектора МСП; стварање квалитетног сектора услуга (пре свега туризма и комплементарних делатности и др.); унапређење општих услова живљења и квалитета животне средине; реализацију посебног програма одрживог развоја дела руралног подручја у којем је изражено исељавање становништва; спровођење оперативних/акционих планова усмерених ка најважнијим развојним приоритетима; обезбеђење институционалних организационих и кадровских решења за укључивање у регионалне, републичке и међународне развојне пројекте; благовремено обезбеђење уређених локација за прихватање нових инвестиционих пројеката и др.

Полазећи од планских циљева, поставки и концепција Просторног плана општине Књажевац, приоритетне активности јесу:

1. Пољопривредно земљиште и рурални развој

Планско решење 1.1:	***Одрживо коришћење и заштита пољопривредног земљишта***
Приоритетне активности:	1) Повећање укупног износа подршке из фондова намењенин пољопривреди и руралном развоју; 2) Убрзање активности на увођењу агроеколошких програма и на формирању локалних парнерстава за спровођење програма (предвиђених Стратегијом руралног развоја општине Књажевац); 3) Програм ревитализације сеоских подручја увођењем стимулативних мера и давањем на коришћење објеката и земљишта на коришћење у државном власништву (предвиђеног Стратегијом одрживог развоја општине Књажевац); 4) Евидентирање терена угрожених процесима водне и еолске ерозије, одређивање и контрола спровођења одговарајућих радова и мера заштите земљишта на тим теренима, према смерницама које ће бити утврђене Републичком пољопривредном основом; 5) Јачање саветодавне службе по питањима развоја интегралне и органске производње, примене одговарајућих мера конзервационе обраде земљишта и заштите агробиодиверзитета; 6) Дефинисање агроеколошких програма и шема надокнада за поштовање утврђених режима коришћења пољопривредног земљишта на подручју Парка природе „Стара планина“, изворишта водоснабдевања и на другим еколошки осетљивим локацијама, превасходно ради континуирања таквих пољопривредних активности које доприносе заштити природних реткости и вредности и очувању специфичног карактера предела; 7) Формирање удружења произвођача – сточара, воћара, виноградара и пчелара, у циљу: заједничких улагања у капацитете за дораду, прераду, складиштење и транспорт својих финалних производа; увођења савремених стандарда и система контроле квалитета; заштите географског порекла локалних високовредних производа и унапређивање њиховог маркетинга; 8) Ажурирање података катастра о наменама и власништву земљишта, уз истовремено успостављање система праћења и оцене стања пољопривредног и осталог земљишта; 9) Обезбеђење пореских и инфраструктурних олакшица за инвестирање у отварање малих и средњих производних и услужних предузећа и радњи, посебно за предузетничко ангажовање у пољопривреди и пратећим делатностима, укључујући анимирање становништва на раду у иностранству за повратак на имања и улагања у оживљавање локалне привреде; и

	10) Јачање подршке улагањима младих пољопривредника у проширење поседа, обнову пашњачког сточарства, обнову и подизање нових дугогодишњих засада у виноградарству и воћарству, гајење лековитог биља, опрему за наводњавање и механизацију и диверзификацију делатности на газдинству и у руралном окружењу, коришћењем подстицајних средстава из буџета Републике и формирањем општинских аграрних буџета, проналажењем стратешких партнера и коришћењем домаћих развојних фондова и предприступних фондова Уније; и 11) Искоришћавање свих могућности подршке пољопривредном и руралном развоју преко IPA програма прекограничне сарадње Србија – Бугарска, који је фокусиран на: стварање нових заједничких прекограничних производа и услуга; активности за развој зеленог-, сеоског-, културолошког-, еко- и других видова туризма као фактора за све већу запосленост; организовање прекограничних културних догађаја; повећање конкурентности предузећа интензивирањем активности у домену истраживања и развоја и иновација; заједничке пројекте за пословни, економски и регионални развој; организовање прекограничних пословних догађаја, семинара, радионица; и заједничке активности и сарадњу у хитним случајевима.

2. Шумско земљиште и шума и развој ловства

Планско решење 2.1:	***Одрживо коришћење и заштита шумског земљишта и шума***
Приоритетна активност:	1) Унапређења стања постојећих шума и повећања површина под шумама првенствено у сливовима регионалних изворишта и на деградираним површинама; 2) Израда пројеката пошумљавања сливова водоакумулација на подручју Просторног плана; 3) Рационално коришћење укупних производних потенцијала шума, уз повећање укупне обраслости и попуњавање недовољно обраслих површина; 4) Антиерозивна заштита на површинама и локалитетима које угрожава средња, ексцесивна и јака ерозија; и на површинама у оквиру планираног скијалишта на Старој планини и др; и 5) Институционално опремање и организовање за потребе: мониторинга и истраживања шума (посебно функционалних оптимума у зонама са различитим режимима заштите природе, инвентуре приватних шума и др.).
Планско решење 2.2:	***Развој ловства***
Приоритетна активност:	1) Очување разноврсности ловне фауне (гајење, насељавање и заштита дивљачи) уз усклађивање ловних и осталих делатности у ловиштима; 2) Организација стручних служби за праћење и усмеравање развоја популације главних и споредних врста дивљачи; 3) Фазно побољшање стања и фонда ситне и крупне дивљачи у складу са капацитетом ловно продуктивних површина на шумским подручјима; и 4) Организовање ловног туризма и едукација ловних стручњака и ловаца.

3. Водни ресурси

Планско решење 3.1:	***Заштита водних ресурса***
Приоритетне активности:	1) Заштита изворишта вода регионалних система за водоснабдевање (у горњим деловима Трговишког, Црног и Сврљишког Тимока) и локалних изворишта (Сињи Вир и др.); 2) Одрживо коришћење локалних изворишта до количина које не угрожавају еколошке услове у окружењу и одржавање квалитета вода водотока у прописаним I/II класама квалитета; 3) Изградња система за пречишћавање отпадних вода Књажевца и туристичких локалитета на Старој планини; 4) Успостављање система мониторинга квалитета површинских и подземних вода; и 5) Стављање под контролу непланске експлоатације песка и шљунка којом се дестабилизују корита река (дозвољена је експлоатација само уз пројекте, који су потпуно усаглашени са пројектима регулације и уређења река);

Планско решење 3.2:	***Заштита од вода***
Приоритетне активности:	1) Одбрана од поплава комбинацијом регулација пасивних хидротехничких мера (линијских заштитних система), и активних мера, реализацијом водоакумулација као и бујичарским и биотехничким радовима у сливу; 2) Успостављање контроле и планског усмеравања експлоатације грађевинских материјала из речних корита; 3) Примена техничких, биотехничких и биолошких мера заштите од ерозионих процеса (посебно у сливовима Равнобучијанске реке, Јањске реке, горњем сливу Жуковске реке, Алдиначке реке); 4) Завршетак регулације Сврљишког и Белог Тимока на ширем потезу кроз град Књажевац и Трговишког Тимока до Штитарске реке, као и санирање оштећења Штитарске реке у зони моста; и 5) Завршетак обалоутврде Папратске реке у зони Горње Каменице; и др.

4. Развој становништва, мреже насеља и јавних служби

Планско решење 4.1:	***Демографска обнова и развој људских ресурса***
Приоритетне активности:	1) Ублажавање негативних демографских процеса мерама за заустављање емиграције младог стручног кадра (запослење, квалитет живота) и стварање услова за повратак и редистрибуцију становништва (запослење, комунално опремање насеља и др.); 2) Реализација обнове подручја кроз економске и социјалне програме, специфицираним и прилагођеним појединим циљним групама, што се нарочито односи на: младе људе, било да су већ ушли у радни контингент, или су на прагу уласка; млађе жене, као носиоце популационе репродукције; и друге становнике чије остајање на селу доприноси одржавању популационе виталности, односно на оно становништво из градских насеља које би било привучено повољнијим условима за привређивање и бољим квалитетом живљења на селу; 3) Изградња и доследно спровођење целисходне и флексибилне политике у односу на све контингенте становништва, с циљем да се стимулише њихов повратак и што лакше укључивање у друштвени и економски живот свог завичаја. У том смислу, програмима подстицања предузетништва у сеоским насељима омогућило би се запошљавање дела радно-способног становништва, посебно млађих жена; и 4) Омогућавање и подстицање професионалног оспособљавања (квалификовања или преквалификовања, преко завода за тржиште рада) и запошљавање дела радно-способног становништва у сеоским насељима.
Планско решење 4.2:	***Функционално јачање општинског ценраа и очување и трансформација руралних насеља***
Приоритетне активности:	1) Развој привреде и терцијарно-квартарног сектора у општинском центру, како би се одржао његов утицај на окружење и остварила улога субрегионалног центра Тимочке крајине; 2) Принципом субсидијарности, вертикалном и хоризонталном расподелом компетенција омогућити општинском центру веће надлежности, обавезе и одговорности, стварањем политичких и правних оквира за решавање привредних, легислативних, планских, стратешких и др. питања локалне заједнице; 3) Повећање доступности и инфраструктурно опремање микроразвојних нуклеуса; 4) Развој модела мобилног и сезонског функционисања јавних служби и сервиса. 5) Побољшање квалитета мреже путева и развој јавног саобраћаја чиме ће се омогућити боља веза између насеља и, посебно, са центрима заједнице села; 6) Усклађивање мрежа објеката и услуга јавносоцијалне инфраструктуре са функцијама центара у мрежи насеља, размештајем и потребама корисника; и 7) Унапређење и развој руралне комуналне инфраструктуре, посебно телекомуникација.
Планско решење 4.3:	***Развој јавних служби, посебно њихове доступности на руралним подручјима***
Приоритетне активности:	1) Формирање мултифункционалних центара у селима за коришћење мобилних служби, реконструкцијом и опремањем постојећих јавних објеката (задруге, домови културе, школе и сл).

	2) Јачање доступности и квалитета предшколског, основног и средњег образовања. 3) Подршка институционализованим облицима удруживања грађана поводом тема од јавног интереса, стручних питања, традиционалних и иновативних социјалних, културних и еколошких садржаја, локалних тема итд.; 4) Рационално коришћење објеката и простора наменски грађених за потребе услуга од јавног интереса (култура, образовање, социјална заштита, спорт), контрола отуђивања ових објеката и промене њихове намене; и 5) Подршка локалним заједницама, нарочито сиромашнијим и мање развијеним, да обезбеде просторе у месним заједницама и финансирају иницијалне пројекте у области социјалне и здравствене заштите, културе, физичке културе, образовања итд.

5. Развој привредних делатности

Планско решење 5.1:	***Привредни развој***
Приоритетне активности:	1) Интегрални развој села и пољопривреде, засноване на развоју сточарства, воћарства, виноградарства, изградњи микро погона прерађивачке производње, квалитетније инфраструктуре, услужних делатности; 2) Развој туризма на подручју туристичке регије Стара планина и развој Ргошке бање (спортско-рекреативни велнес центар) уз обезбеђење неопходне саобраћајне и комуналне инфраструктуре; 3) Изградња малих погона прерађивачког сектора индустрије, заснована на примени савремене технологије, знања, иновација, посебно у преради пољопривредних производа; 4) Опремање привредно-индустријских зона недостајућом комуналном инфраструктуром (посебно индустријске зоне „Касарна“); 5) Иницирање свих потребних активности и подршки за активирање рудних лежишта, у складу са резултатима тржишно-економске оправданости и просторно-еколошке прихватљивости њихове експлоатације (цементни лапорац, глине, кречњаци, угаљ, идр.), уз давање истражних права и концесија за истраживање и експлоатацију минералних сировина, полазећи од локалних и регионалних интереса и услова заштите животне средине; и 6) Продуктивни развој услуга терцијарног и квартарног сектора, посебно трговине, занатства, саобраћаја, пословних услуга, финансијских, информатичких, техничких и других услуга, личних услуга, послова са некретнинама, и др. 7) Развој шумарства, лова и других активности.

6. Развој туризма

Планско решење 6.1:	***Комплетирање и интеграција постојеће понуде и реализација нових сегмената туристичке понуде и инфраструктуре***
Приоритетне активности:	1) Консолидација и функционално интегрисање постојеће понуде у простору (планинског, одморишно-рекреативног, руралног, манифестационог и других видова туризма) уз уређење постојећих и изградњу нових садржаја (Стара планина, Књажевац, Бањица и Ргошка бање); 2) Модернизација и комерцијализација постојећих и потенцијалних смештајних капацитета и угоститељских објеката у складу са међународним стандардима и трендовима у туризму и хотелијерству; 3) Реализација скијалишта на Старој планини са првом фазом развоја планинских туристичких места, и то: туристичког ризорта/центра „Јабучко Равниште“ до капацитета стационарних корисника кога омогућавају расположива локална избворишта, која су довољна за максимално 1200 стационарних корисника), туристичког центра „Голема река“ и туристичког насеља Коњарник-Бабин Зуб) у складу са социо-економским интересима општине Књажевац и Републике Србије; (у складу са смерницама утврђеним у Просторном плану Парка природе и туристичке регије Стара планина („Сл. Гл. РС, број 115/08), глава IV имплементација просторног плана, поглавље 1. Приоритетне активности и прва фаза остваривања просторног плана (планска решења 7.2, 7.3 и 7.4); 4) Формирање информационог система о туристичким ресурсима и тражњи, увођење мониторинга туристичког пословања, промоције и пропаганде

	туристичких производа подручја, као и едукација кадрова у туризму; и 5) Активирање развоја комплентарних делатности посредством туризма, као једног од основних равојних агенса подручја активирањем локалног становништва и предузетника, посебно у производњи еко-хране, аутентичних етно-производа и др., уз очување, презентацију и активирање вредности природне и културне баштине.

7. Развој саобраћајне инфраструктуре

Планско решење 8.1:	***Модернизација и комплетирање мреже државних путева I и II реда и општинских путева***
Приоритетне активности	1) Модернизација, реконструкција, рехабилитација и појачано одржавање деоница пута I и путева II реда, и повећање проходности/безбедности путева при проласку кроз насеља.
Планско решење 8.2:	***Изградња и реконструкција путне мреже и изградња интерних саобраћајница у оквиру туристичких центара/насеља***
Приоритетне активности:	1) Формирање обилазнице града Књажевца, на путном правцу I реда бр. 25, измештањем саобраћаја из центра града уз постојећу пругу, коришћењем постојеће уличне мреже и изградњом нових деоница и објеката; 2) Реконструкција и изградња локалне путне мреже у циљу адекватног повезивања туристичких локалитета и насеља; 3) Развој вертикалног транспорта жичарама, у оквиру туристичке инфраструктуре на Старој планини (у складу са Просторним планом Парка природе и тиристичке регије Стара планина). 4) Резервација дела коридор потенцијалног аутопута Ниш-Књажевац-ХЕ „Ђердап 1“, око града Књажевца; и 5) Стављање у функцију граничног прелаза „Кадибогаз“.

8. Водопривредна инфраструктура

Планско решење 9.1:	***Развој система водоснабдевања***
Приоритетне активности:	1) Доградња и обнова каптаже Сињи Вир, како би се издашност и у најнеповољнијим условима стабилизовала на не мање од 120 L/s, уз постављање новог довода до Сињег Вира (ПС Јаз ∅500) 2) Радови на обнови водоводног система како би се губици у систему, посебно у дистрибутивној мрежи, свели на мање од 20%; 3) Увођење мерно-информационог система са мерењем протока у најважнијих гранама система и притисцима у најважнијим чворовима, по критеријуму да се систем учини управљачки осмотривим, уз увођење водомера свим потрошачима; 4) Завршетак свих студијских и пројектних активности на планирању даљег развоја књажевачког субсистема у оквиру Тимочког регионалног система снабдевања водом; 5) Побољшање и развој система водоснабдевања традиционалних насеља и нових туристичких центара и туристичких насеља (у складу са смерницама утврђеним у Просторном плану Парка природе и туристичке регије Стара планина („Сл. Гл. РС, број 115/08), глава IV имплементација просторног плана, поглавље 1. приоритетне активности и прва фаза остваривања просторног плана (планска решења 10.2 и 10.4).
Планско решење 9.2:	***Развој система за каналисање и пречишћавање отпадних вода***
Приоритетне активности:	1) Реконструкција и проширење канализационе мреже Књажевца, продужење магистралног одводника до места планираног ППОВ и завршетак пројектовања и свих припремних радова за реализацију ППОВ; 2) Побољшање и развој система за каналисање и пречишћавање отпадних вода традиционалних насеља и нових туристичких центара и туристичких насеља (у складу са смерницама утврђеним у Просторном плану Парка природе и туристичке регије Стара планина („Сл. Гл. РС“, број 115/08), глава IV имплементација просторног плана, поглавље 1. приоритетне активности и прва фаза остваривања просторног плана (планска решења 10.2 и 10.4),
Планско решење 9.3:	***Развој система за обезбеђење воде за техничке потребе, заштита и уређење***

	водног земљишта
Приоритетне активности:	1) изградња преграда за мале акумулције: на три локације у горњем сливу Дебестицке Реке; на две локације низводно од туристичког центра "Голема Река" на Големој реци; и друге миниакумулације на погодним локацијама (са посебним хидрантским мрежама намењеним за прављење снега и друге техничке потребе на сектору скијалишта ″Голема Река″ као и скијалишта на које се ослања туристички ризорт Јабучко равниште); 2) реализација МХЕ према планској и пројектној документацији, без угрожавања еколошке равнотеже, режима заштите и резервације простора за друге намене; 3) уклањање/санација постојећих непланских МХЕ које не испуњавају водопривредне услове или нарушавају водни режим; и 4) успостављање и уређење профила за мерење протицаја и квалитета вода на: Црновршкој реци, Големој Реци и другим водотоцима;

10. Енергетска инфраструктура

Планско решење 10.1:	***Реконструкција и изградња електроенергетске мреже и објеката***
Приоритетне активности:	1) Реконструкција ТС110/35 kV „Књажевац“, инсталирањем другог трансформатора од 31,5 MVA; 2) Повећање инсталисане снаге у ТС35/10 kV „Књажевац 1“ на 2x8 MVA, или у ТС35/10 kV „Књажевац“ 2 на 4+8MVA; 3) Опремање ТС 35/10 kV „Кална“ и изградња новог ДВ35 kV од постојећег ДВ35(10) kV „Кална – Мездреја“, до нових трафостаница ТС35/10(20) у приоритетним туристичким локалитетима; 4) Изградња ТС35/10(20) kV „Голема река“ (2x4 MVA) за туристички центар (ТЦ) „Голема Река“;
Планско решење 10.2:	***Развој гасоводне инфраструктуре***
Приоритетне активности:	1) Реализација снабдевања гасом из магистралног гасовода (Софија-Димитровград-Ниш или магистралног гасовода „Јужни Ток“); 2) Реализација мерно-регулаторних станица у Књажевцу и приоритетним туристичким центрима и насељима
Планско решење 10.3:	• ***Употреба ОИЕ***
Приоритетне активности:	1) Коришћење хидропотенцијала развојем система МХЕ; 2) Коришћење соларне енергије, биомасе и биогаса.

11. Телекомуникациона инфраструктура и поштански саобраћај

Планско решење 11.1:	***Побољшање постојећег стања и изградња телекомуникационе инфраструктуре***
Приоритетне активности:	1) Замена постојећих аналогних комутација (централа) дигиталним; 2) Изградња оптичког кабла Књажевац-Доња Каменица-Кална-Црни Врх-Стара планина; 3) Изградња нових комутација, система преноса и месних мрежа обезбеђењем привода из оптичких каблова, РР веза и АТЦ-а, посебно у зонама туристичког развоја;. 4) Изградња РР система на правцу Књажевац-Тупижница за потребе ТЦ „Јабучко Равниште“ и ТЦ „Голема Река“ и осталог дела општине Књажевац; 5) Повећање броја базних станица мобилне телефоније, и покривање подручја сигналом у потпуности;
Планско решење 11.2:	***Развој мреже поштанских услуга***
Приоритетне активности:	1) Функционисање дела поштанских јединица као система сталних, односно сезонских уговорних пошти. 2) Побољшање просторне дистрибуције и опремљености поштанских јединица уз увођење нових услуга; 3) Отварање одговарајућих броја шалтера поштанске службе у субопштинским центрима, центрима заједнице насеља, као и у насељима са специфичним функцијама; 4) Увођење мобилних поштанских шалтера који би по одређеном рапореду

	обилазили удаљена села; и 5) Реализација поштанских јединица у већим туристичким насељима.

12. Комунални садржаји

Планско решење 12.1:	***Интегрално управљање комуналним и опасним отпадом, изградња и реконструкција пијаца и гробља***
Приоритетне активности:	1) Преусмеравање укупних токова отпада општине Књажевац на регионалну депонију Халово 2 (Зајечар) и изградња трансфер станице на месту постојеће општинске депоније 2) Реализација активности на санацији постојеће депоније, упоредо са подизањем јавне свести и едукације становништва, као и чишћење и рекултивација постојећих дивљих сметлишта; и успостављање система управљања отпадом на сеоским подручјима и формирање мобилних трансфер станица; 3) Преусмеравање опасног отпада на регионално складиште у Нишавском округу (према Националној стратегији управљања отпадом); 4) Изградња станица за сакупљање опасног отпада из домаћинстава (батерија, акумулатора, отпадних уља, отпадних електричних и електронских апарата), које могу бити уз центре за одвојено сакупљање рециклабилног отпада на нивоу сваке општине/града.Проширење капацитета гробаља у граду и адекватно уређење гробаља у сеоским срединама, уз комунално опремање; 5) Реконструкција зелених пијаца уз бољу саобраћајну регулацију у њиховој зони; 6) Изградња прихватилишта за псе луталице (предвиђеног Стратегијом одрживог развоја општине Књажевац);

13. Заштита животне средине

Планско решење 13.1:	***Унапређење и заштита квалитета животне средине***
Приоритетне активности:	1) Израда и спровођење програма заштите земљишта од водне ерозије, загађивања и других деградационих процеса, заштите вода од загађивања и неповољних промена хидролошких режима (адржавање Трговишког и Сврљишког Тимока у I и I/II класи квалитета, као и Белог Тимока у IIа класи низводно од Књажевца), заштите ваздуха од загађивања, заштите од прекомерне буке; 2) Успостављање система сталног мониторинга свих параметара квалитета животне средине на подручју градског насеља Књажевца (земљишта, воде, ваздуха и вегетације, квалитета живота) и других насеља у општини, уколико се укаже потреба; 3) Заустављање непланске изградње и преиспитивање могућности за планско уклапање и легализацију непланski изграђених објеката на подручју општине; 4) Забрана и спречавање непланског каптирања и коришћења извора и врела, као и непланског локалног коришћења хидроенергије водотока; 5) Спровођење мера заштите животне средине и уређења заштитних појасева саобраћајница (државних путева I и II реда) које угрожавају животну средину; 6) Израда стратешких процена и процена утицаја на природу и животну средину свих приоритетних програма, планских докумената и пројеката; и 7) Ревизија локалног еколошког акционог плана

14. Заштита природе и природних вредности

Планско решење 14.1:	***Заштита, презентација и контролисано коришћење природних добара***
Приоритетне активности:	1) Доследно спровођење постојећих режима заштите Парка природе Стара планина (према Просторном плану Парка природе и туристичке регије Стара планина („Сл. Гл. РС“, број 115/08), као и резервата и споменика природе; 2) Очување разноврсности и слике предела, унапређење његове чистоће и уређености, спровођење приоритетних активности санације и рекултивације деградираних површина; 3) Очување/одржање станишта и разноврсности дивље флоре и фауне, њено јачање (бројчано снажење) и просторно ширење; 4) Доношење аката о проглашењу заштићених подручја идентификованих објеката гео-наслеђа за заштићена подручја у одговарајућој врсти и

	категорији, као и истраживање и израда студија заштите Тупижнице, подручја Тумба-Сврљишка клисура-Тресибаба и Ждрела; 5) Просторна идентификација и картирање станишта и еколошки значајних подручја; 6) Идентификација предела и процена њихових значајних и карактеристичних обележја.

15. Заштита непокретних културних добара

Планско решење 15.1:	***Заштита и презентација НКД***
Приоритетне активности:	1) Истраживање и евидентирање до сада неевидентираних споменика културе и њихова заштита и презентација; 2) Наставак истраживања, уређења и презентације највреднијих археолошких налазишта (Timacum Minus и др.), споменика сакралне архитектуре и сликарства, примера народног градитељства; 3) Наставак планског развоја Архео-етно парка у Равни; и ормирање нових музејских и едукативних центара у околини Књажевца (екомузеја и сл.); 4) Израда програма конзервације, растаурације, ревитализације и презентације непокретних културних добара; 5) Ревитализација ширег простора Гургусовачке куле, заштита и планско коришћење непокретног културног добра, 6) Санација и адаптација објеката Музеја ради остваривања заштите непокретних културних добара и стварања адекватних услова за чување и излагање покретних културних добара; 7) Формирање тематских културних рута; 8) Валоризација објеката народног градитељства- старих, неизмењених и мало измењених планинских села и појединачних објеката;

2.2.3. Мере за подстицање равномерног регионалног развоја и кооперације са суседним јединицама локалне самоуправе

Јавни и приватни сектор и локалне акционе групе општине Књажевац остваривање континуелну сарадњу на јачању суседских веза са суседним општинама и развоју регионалних веза са општинама на функционалним урбаним подручјима, центом државног значаја – Ниш, и суседним општинама у Републици Бугарској, приоритетно у процесу припреме и реализације планова, програма и пројеката у домену:

- модернизације, реконструкције и изградње саобраћајне инфраструктуре – државних путева и железничке пруге са градовима Зајечар и Ниш, као и другим општинама на правцу који повезује долине Тимока и туристичке просторе на Старој планини (како у Републици Србији тако и са Републиком Бугарском);
- развоја водопривредне инфраструктуре са градовима/општинама у сливовима Тимока, приоритетно са градомЗајечаром и општином Сврљиг;
- развоја и кооперације локалних акционих група за рурални развој са суседним општинама и развоја винарства и сточарства са приватним сектором на подручју општине Зајечар, Пирот, Сврљиг и Бољевац;
- развоја кластера руралног, бањског, винског и културног туризма приоритетно са општинама градом Зајечар и Пирот и општинама Соко Бања, Сврљиг и Бољевац;
- јачања привредних веза и уређења коридора на правцу Тимочке осовине развоја Ниш-Књажевац-Зајечар;
- развоја регионалног система управљања отпадом са градом Зајечаром; и др.

2.2.4. Учесници у имплементацији

Кључни учесници у спровођењу Просторног плана су у складу са својим надлежностима и делокругом рада: органи управљања општине Књажевац и општинска управа, републички ресорни органи и фондови, републичка и општинска јавна предузећа, јавне установе и посебне организације; Привредна комора Србије и привредна комора у Зајечару, регионалне и локалне пословне

асоцијације, домаће и стране банке, заинтересовани пословни субјекти, цивилни сектор (невладине организације) и становништво општине Књажевац.

Кључни учесници на републичком нивоу управљања су министарства са одговарајућим управама, дирекцијама и агенцијама за послове пољопривреде, шумарства, водопривреде, рударства, саобраћаја, енергетике, телекомуникација, привредног и регионалног развоја, туризма, услуга, просвете, здравствене заштите, социјалне заштите, културе, спорта, изградње објеката и заштите животне средине; затим јавна предузећа надлежна за послове водопривреде, електропривреде, шумарства, државне путеве, железничке пруге и телекомуникације; као и заводи надлежни за заштиту природе и споменика културе и други републички ресорни органи, организације, агенције и фондови.

Кључни учесници на регионалном нивоу управљања су регионална и привредна комора Града Зајечара, различите агенције, фондови и пословне асоцијације у Београду, Нишу и Зајечару, а на локалном нивоу управљања органи општине Књажевац и суседних општина, општинска јавна комунална предузећа, дирекције, агенције, фондови, јавне установе и месне заједнице с подручја општине Књажевац.

Поред наведених учесника неопходно је анимирати и организовати учешће других актера у спровођењу овог просторног плана, у првом реду пословне (привредне) субјекте, пословне асоцијације, невладине организације, удружења грађана и становништво општине Књажевац.

2.2.5. Мере и инструменти за имплементацију

Ефикасност спровођења Просторног плана условљена је обезбеђењем координације предвиђених активности и различитих актера/учесника. Полази се од искустава земаља ЕУ да се успешна координација може обезбедити применом мултисекторског приступа – комбинације мера и инструмената различитих политика према тематским областима и проблемима који се планом решавају, као и успостављањем институционално-организационих аранжмана и партнерства на различитим релацијама (јавни-приватни сектор, јавне-независне институције/организације, ниво управљања-јавност и др.).

Основне мере и инструменти различитих политика за имплементацију решења Просторног плана за период до 2016. године базирани су на постојећем систему управљања у Србији, а у одређеној мери се сугеришу мере и инструменти који ће у овом периоду бити дефинисани и примењивани током процеса приступања ЕУ.

При томе треба имати у виду да је Европска комисија донела одлуку да све предприступне фондове (Phare, ISPA, SAPARD и CARDS) замени новим предприступним инструментом (IPA – Instrument for Pre-accession Assistance). IPA садржи пет основних компоненти: (1) подршка у транзиционом процесу и изградња институција; (2) регионална и прекогранична сарадња; (3) регионални развој; (4) развој људских ресурса; и (5) рурални развој; где ће за сваку од наведених компоненти бити обезбеђени посебни фондови. Компоненте 1. и 2. намењене су земљама потенцијалним кандидатима, док су компоненте од 1. до 5. намењене земљама кандидатима. Земљама потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ биће омогућено коришћење средстава из фондова прве две компоненте, уз отворену могућност да се из тих средстава финансирају и програми/пројекти из преостале три компоненте.

Један од задатака у ефикасној употреби фондова ЕУ и Републике Србије јесте успешно програмирање и предлагање пројеката за финансирање из средства ЕУ, Националног инвестиционог плана и републичких фондова, међу којима су и пројекти номиновани у делу II 2.3.2. Просторног плана.

Полазећи од претходних ставова, мере и инструменти за имплементацију Просторног плана су отворени за усклађивање с променама система управљања и планирања у Србији у току спровођења овог плана.

Ради спровођења Просторног плана, Скупштина општине Књажевац покренуће преко својих представника код надлежних републичких органа измене и иновацију одговарајућих прописа, норми и активности у вези са мерама и инструментима политика.

2.2.5.1. Мере и инструменти опште економске политике

Значајним се сматра установљавање мера и инструмената опште економске политике, и то повољних дугорочних кредита и пореских подстицаја за: (а) приватан сектор и власнике непокретности за улагања у спровођење мера заштите и програме комплексног уређења пољопривредно-шумског простора у складу са смерницама руралне рејонизације, програме антиерозионе заштите земљишта, програме прикупљања и пречишћавања отпадних вода, санитарно безбедног прикупљања, прераде и депоновања комуналног отпада, коришћења нових и обновљивих извора енергије, као и у спровођење мера заштите животне средине и природних ресурса, заштите и презентације природних и непокретних културних добара; (б) развојно опредељене пољопривредне произвођаче, уз посебне додатне стимулације за младе пољопривреднике који преузимају напуштена и старачка газдинства, улажу у изградњу објеката и/или оснивање малих и микро предузећа за откуп и прераду локалних пољопривредних производа, откуп и примарну прераду шумских плодова, лековитог и ароматичног биља, ветеринарских амбуланти, станица и апотека, објеката саветодавне пољопривредне службе, сервиса за пољопривредну механизацију и других техничких сервиса; као и за пољопривредне произвођаче који уводе методе органске производње, улажу у унапређење интегралне производње грожђа и вина, оснивају матични запат за пашњачко сточарење и сл.; (в) изградњу и модернизацију садржаја туристичке понуде и опреме (улагања у прибављање и уређење грађевинског земљишта, комунално опремање, изградњу и реконструкцију објеката сеоских домаћинстава за туристички смештај, изградњу туристичке опреме и др.); и (г) организацију и пружање услуга јавних служби у приватном сектору.

2.2.5.2. Мере и инструменти других политика

Основне мере и инструменти *политике заштите и коришћења пољопривредног земљишта и развоја пољопривреде* јесу:

- Коришћење бесповратних средстава буџетске подршке Републике за реализацију пројеката руралног развоја од стране регистрованих пољопривредних газдинстава за укрупњавање и консолидацију земљишних поседа, пошумљавање и затрављивање ерозијом угрожених подручја, промовисање и заштиту локалних производа, развој органске производње, као и од стране локалних заједница и локалних акционих група/удружења грађана за побољшање општих услова живота на селу, кроз припрему и спровођење пројеката интегралног руралног развоја и друге модалитете подршке одрживом развоју пољопривреде и села.
- Обезбеђење услова да се преко банкарског система користе повољни краткорочни и дугорочни кредити за инвестирање у: (а) програме уређења пољопривредно-шумског земљишта на подручју заштићених природних добара, зона заштите изворишта водоснабдевања и других посебно вредних/осетљивих екосистема; (б) програме обнове и унапређења књажевазког виноградарства, винарства и воћарства ; (в) програме унапређења пашњачког сточарења, укључујући спровођење прикладних техничких, биолошких и пољопривредних мелиорација ливада и пашњака; и (г) програме развоја органске производње, посебно за подручја заштићених природних добара, изворишта водоснабдевања и резервисане туристичке просторе.
- Обезбеђење пореских стимулација – смањење пореза на пренос апсолутних права коришћења непокретности при куповини пољопривредног земљишта и напуштених стамбених и економских објеката у селима, смањење/ослобађање од пореза на закуп пољопривредног земљишта и сл; као и дестимулације – временски прогресивно повећање пореза власницима који не обрађују, односно не користе пољопривредно земљиште у складу са законом и решењима овог просторног плана.

Основне мере и инструменти *политике заштите и коришћења шума, развоја шумарства и ловства* јесу:

- Удруживање средстава јавних предузећа и јавних прихода општине Књажевац у области шумарства и водопривреде с приватним сектором за финансирање: (а) унапређења стања

постојећих шума, повећање степена шумовитости и реализацију биолошких антиерозионих радова – Јавно предузеће за газдовање шумама „Србијашуме" и приватни шумовласници у општини; (б) пошумљавања и одржавања шума заштитног карактера у сливу изворишта водоснабдевања – Републичка дирекција за воде при министарству надлежном за водопривреду, Јавно водопривредно предузеће „Србијаводе", Општинска управа и приватни шумовласници у општини; (в) заштите и очувања природних добара и биодиверзитета – министарство и фонд за заштиту животне средине, стараоци природних добара, власници непокретности и невладине организације; (г) рекреативног опремања и одржавања шуме у функционално оптималнијем стању – министарство надлежно за туризам, Општинска управа и заинтересовани пословни субјекти/инвеститори туристичко-рекреативне инфраструктуре. и

- Обезбеђење средстава корисника ловишта за улагања у заштиту, производњу и узгој дивљачи.

Основне мере и инструменти *политике заштите и коришћења вода и развоја водопривреде* јесу:

- Свођење губитака у мрежи на мање од 20%, односно оптимално до 15% и успостављање поузданог мерног система (са водомерима који региструју потрошњу сваког корисника) и мониторинг система (са мерењем протока у свим гранама система, регистровањем водних биланса регистроване и нерегистроване потрошње и контролом свих кључних тачака у мрежи), ради обезбеђења потпуне хидрауличке осмотривости система.
- Усклађивање продајне цене воде са стварним трошковима просте репродукције система, трошковима заштите изворишта и покрићем дела трошкова проширене репродукције (око 30%) за даљи развој система.
- Обезбеђење средстава јавних прихода Републике Србије и општине Књажевац у области водопривреде и заштите животне средине и бесповратних републичких средстава за рурални развој, као и конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента ЕУ и донација за финансирање заштите изворишта воде, развој локалних водовода и канализационе мреже, пречишћавање отпадних вода општинског центра и санитацију насеља на руралном подручју.

Основне мере и инструменти *политике развоја и размештаја индустрије и МСП* јесу:

- Развој локалног финансијског и банкарског система и интензивније коришћење текућих подстицајних мера за развој приватног предузетништва.
- Предузимање низа подстицајних мера на општинском нивоу у поспешивању развоја приватног предузетништва (пореске олакшице, обезбеђивање локација, стимулативне мере комуналне политике и политике цена грађевинског земљишта, организовање обуке и курсева за заинтересоване предузетнике и друге мере).
- Обезбеђење услова за привлачење инвестиција/извора финансирања (домаћих и страних) – банкарских кредита, финансијских зајмова, стратешких партнера и инвеститора (уз повољну локалну регулативу); стварање активне, стабилне и сигурне климе за инвестиције и налажење стратешких партнера за реструктурирање великих система.
- Обезбеђење координације, мониторинга и управљања привредним развојем на општинском/градском и регионалном нивоу кроз оснивање и сарадњу општинских/градских и регионалних канцеларија/развојних институција: подршка самозапошљавању и развоју МСПП, развој сарадње јавног и приватног сектора; контактирање потенцијалних финансијера (државни фондови и агенције, локални привредници и предузетници и инострани стратешки партнери за финансирање атрактивних пројеката од интереса за локалне заједнице и суседне општине); организација израде потребне планске и техничке документације и истраживања, програма, пројекција и бизнис планова који ће конкурисати за средства различитих фондова, као што су НИП, СИЕПА, укључујући и средства предприступног инструмента IPA Европске уније и европских институција (Европска банка за обнову и развој-ЕБРД, Европска агенција за реконструкцију-ЕАР, и др); ефикасно руковођење буџетом локалне заједнице, локалним економским развојем, инвестицијама у развојне пројекте, интересним повезивањем локалних заједница на регионалном и националном нивоу.

Основне мере и инструменти *политике развоја туризма* јесу:

- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за туризам, агенција и фондова (за развој туризма, за развој и др), јавних прихода општине Књажевац у области туризма и приватног сектора, уз конкурисање општине за коришћење средстава Наационалног инвестиционог плана и предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру

компоненте 3 и 5), за припрему и спровођење програма развоја туризма и комплементарних делатности, изградње туристичке инфраструктуре и уређења простора.

- Интензивнији развој маркетиншких активности за организацију туристичке понуде и презентацију свих туристичких активности и садржаја, а нарочито планинског туризма и тематских кретања – рурални туризам, пут вина, путеви културе, спортско-рекреативни, ловни и други садржаји и активности у простору општине Књажевац и суседних општина.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за туризам и фондова (за развој туризма, заштиту животне средине и др) и из јавних прихода општине, приватног сектора и невладиних организација за реализацију програма едукације локалног становништва и њиховог укључивања у туристичку понуду.

Основне мере и инструменти *политика развоја линијских и комуналних инфраструктурних система* јесу:

- Удруживање средстава за развој државних путева из буџета Републике Србије, средстава Јавног предузећа „Путеви Србије" и кредитних средстава међународних асоцијација и Европске банке за реконструкцију и развој.
- Обезбеђење средстава из јавних прихода општине, уз партиципацију Јавног предузећа „Путеви Србије" за реконструкцију планираних општинских путева.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за енергетику и средстава Јавног предузећа „Електропривреда Србије" у реконструкцију постојеће и изградњу планиране дистрибутивне мреже и електроенергетских објеката (приоритетно мрежа и објекти напона 10/20 kV) на подручју Општине.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарстава надлежних за енергетику и рударство и животну средину, средстава агенција (за енергетску ефикасност), фондова (за заштиту животне средине) и средстава приватног сектора за истраживање и комерцијално коришћење локалних, обновљивих и нових извора енергије, као аутономних система за задовољавање одређених локалних енергетских потреба (у домаћинствима, пољопривреди и комерцијалним делатностима), као и подстицајних и кредитних средстава за улагања у енергетски штедљивију изградњу и коришћење објеката и нове енергетски ефикасније и еколошки прихватљивије технологије.
- Обезбеђење средстава Јавног предузећа „Србијагас", у складу са законом, Стратегијом развоја енергетике Републике Србије до 2015. године и Националним акционим планом гасификације, за наставак развоја система снабдевања општине природним гасом.
- Обезбеђење средстава телекомуникационих оператера – „Телеком Србија", „Теленор" и других оператера с лиценцом, као и Јавног предузећа „Пошта Србије" за реализацију планираних активности на телекомуникацијама и поштанском саобраћају, уз обезбеђење партиципације средстава јавних прихода општине Књажевац, из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за телекомуникације и других извора за реализацију руралног радиотелефонског система и месних (приступних) мрежа за ретко настањене делове подручја општине.
- Обезбеђење средстава јавних прихода општине Књажевац и приватног сектора, уз конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру компоненте 5) и донација за развој локалне инфраструктуре (општинских путева, водовода, канализације и/или руралне санитације насеља – санитарно безбедног третмана отпадних вода, санитацију сеоских сметлишта, руралног радиотелефонског система и месних мрежа и објеката заједничке комуналне потрошње).
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко надлежних министарстава, агенција (за заштиту животне средине и др) и фондова (за заштиту животне средине), јавних прихода општине Књажевац и приватног сектора, уз конкурисање општине за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру компоненте 3), Европске банке за обнову и развој-ЕБРД, Светске банке за инвестиционе програме и других кредитних и средстава из донација, за израду и реализацију плана управљања и развој система управљања комуналним отпадом и прикључивање општине Књажевац у регионални систем управљања отпадом.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарстава надлежних за енергетику и животну средину, агенција (за енергетску ефикасност) и фондова (за заштиту животне средине) и из јавних прихода општине за реализацију програма информисања и едукације становништва о могућностима и ефектима штедње и рационалне потрошње и супституције енергије, руралне санитације насеља и управљања отпадом (селекције, санитарно безбедног одлагања и рециклаже отпада).

Основне мере и инструменти *политика заштите животне средине, природних и непокретних културних добара* јесу:

- Оснивање општинског фонда за заштиту животне средине.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за заштиту животне средине и Фонда за заштиту животне средине и из јавних прихода општине Књажевац за реализацију предвиђених програма заштите животне средине, информисања и едукације становништва о могућностима и ефектима унапређења квалитета животне средине и за узимање активног учешћа у процесу доношења одлука од значаја за животну средину, нарочито у одлучивању о стратешкој процени утицаја планова и процени утицаја пројеката на животну средину.
- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарстава надлежних за животну средину и културу, јавних прихода општине Књажевац средстава приватног сектора и донација за спровођење заштите природних и непокретних културних добара.

Основне мере и инструменти *политике заштите, резервисања и уређења простора* јесу:

- Прибављање земљишта за планиране трасе и објекте линијских и комуналних инфраструктурних система, инициране зоне изградње, туристичку инфраструктуру и локалитете за смештај индустрије и МСП прибављањем земљишта у јавну/државну својину и/или укључивањем приватног сектора (власника земљишта, девелопера, предузетника и сл) применом различитих модалитета јавно-приватног партнерства.
- Целовита трансформација система управљања грађевинским земљиштем – преиспитивања и диференцијације постојећих накнада за коришћење грађевинског земљишта у односу на стварне погодности коришћења локација и накнада за уређивање грађевинског земљишта у односу на подстицање или ограничавање појединих намена и активности и изградње простора, као и одговарајуће пореске олакшице и субвенције за финансирање саобраћајне и комуналне инфраструктуре. У склопу трансформације система управљања грађевинским земљиштем утврђиваће се и примењивати дестимулативне (повећавања) или стимулативне (умањења) мере наплате разних такса (нпр. локалних комуналних такси и др.) и висине накнаде за коришћење грађевинског земљишта за власнике непокретности у зависности од тога да ли граде и уређују изграђено земљиште у складу или са одступањима од правила утврђених овим просторним планом и одговарајућим урбанистичким планом.
- Припрема и постепено увођење система компензација и нагодби с власницима земљишта и титуларима својине над земљиштем за настале штете, ускраћивање и умањење добити, као и компензационих програма (за развој пољопривреде и села, локалних инфраструктурних система, јавних служби, туризма и др) за ограничења у развоју локалних заједница на подручју Просторног плана насталих услед услед спровођења режима и мера заштите природних и непокретних културних добара и изворишта водоснабдевања.

III ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

Општинска управа Књажевац ће пратити примену Просторног плана и најмање сваке четврте године подносити Скупштини општине Књажевац извештај о спровођењу Просторног плана, посебно прве етапе имплементације плана. Саставни део тог извештаја је оцена спровођења Просторног плана, с евентуалним предлогом допуне и измене плана.

На основу извештаја из претходног става, Скупштина општине Књажевац ће утврђивати потребу да се приступи допуни и измени Просторног плана.

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ
Број:

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ
ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ

Дарко Живковић

_____